ISTORIA ROMÂNILOR

66014 Inv. 4527

ISTORIA ROMÂNILOR

DE

CONSTANTIN KOGALNICEANU

115910

Istoric sunt, n'am frate,
N'am rudă, n'am vecin,
Stăpân am pe adevĕrul,
Luĭ cată să mĕ 'nchin.

Zilot Românul.

VOLUMUL I.

Istoria veche şi istoria medie, partea I.

De la părăsirea Daciei luĭ Traian de Aurelian până la Ştefan cel Mare

IAŞI
TIPOGRAFIA EDITÓRE „DACIA" P. ILIESCU & D. GROSSU
1903

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 24395
Invent. C115910

CONTROL 1953

1956

B.C.U. Bucuresti
C115910

Memoriei

reposatului meŭ părinte

Mihail Kogalniceanu.

PRECUVÊNTARE

Credem a corespunde unei necesităţi imperioase şi a umple un gol simţitor publicând astădi primul volum al unei lucrări, care va îmbrăţoşa pe o scară vastă, istoria Românilor de la părăsirea Daciei de către impăratul Aurelian, când începe a se forma naţiunea românéscă, până în timpurile moderne.

Acéstă operă este o muncă laboriósă şi consciinciósă a aprópe douĕdeci de ani, în care timp am studiat de aprópe tóte scrierile indigene şi străine despre istoria nóstră precum şi tóte documentele interne şi externe relative la acéstă istorie.

Póte că altul, cu o pénă mai maiestră decât a nóstră, să fi descris faptele Românilor într'un stil mai elocuent, mai pitoresc, dar cu greŭ le-ar fi putut descri într'un mod mai consciincios, mai complect, mai critic şi mai nepărtinitor, lăsând la o parte orĭce sentiment de patriotism exagerat, şi sprijinind spusele numai pe izvóre sigure, bine studiate şi bine controlate unele prin altele.

Am împărţit istoria Românilor în istoria veche, care începe din timpurile părăsireĭ Daciei şi merge până la infiinţarea principatelor Munteniei şi al Moldoveĭ, istoria de mijloc, care merge de la infiinţarea principatelor şi până la anul 1716, când începe epoca Fanarioţilor şi istoria modernă de la 1716 până la 1848 când incepe istoria maĭ nouă.

Am pastrăt impărţirea făcută de părintele meu Mihail Kogălniceanu in admirabilul seŭ cuvĕnt introductiv la cursul de istoria naţională rostit în 24 Noemvre 1843 în academia Mihailénă pe care am crezut că nu pot face maĭ bine decăt a'l reproduce aci drept prefaţă. Acéstă împărţire mi-a părut maĭ raţională decât acea adoptată de domnul Xenopol basată pe înrîurirea slavonismuluĭ şi a grecismuluĭ, de óre ce înrîurirea slavonă n'a început numaĭ cum admite domnia sa cu infiinţarea principalelor române, ci a existat cu mult înainte.

M'am oprit la acéstă epocă căcĭ nu m'am încumeţit a trata despre timpurĭ atât de apropiate de noĭ şi maĭ ales despre gloriósa domnie a primuluĭ rege al Românieĭ.

Din studiul ânsă amĕnunţit al istorieĭ nóstre ne vom convinge cătă muncă, cătă bărbăţie, căte lupte, căte sacrificii au fost necesare spre a ajunge acolo unde ne aflăm aḑi.

A trebuit ca mai întâi, după lungi suferinţi ale tênĕrului popor român in tot lungul şir al năvălirilor unor popóre, unele maĭ barbare de-

cât altele, să se facă întrunirea tuturor Românilor din Muntenia sub Alexandru I Basaraba şi a acelora din Moldova sub Dragoş pentru ca apoi după luptele uriaşe seculare susţinute cu atâta vitejie pentru existenţa acestor ţĕri de un Alexandru I Basaraba, de un Bogdan I cel Bătrăn, de un Mircea cel Bătrăn, de un Stefan cel Mare, de un Mihai Vitézul şi de atăţia alţii, să se facă unirea ambelor ţeri surori sub Cuza pentru ca, în fine, în urma crăncenelor lupte de la Plevna, România să devie sub Carol I de Hohenzollern, *un regat liber şi independent.*

C. Kogălniceanu

Cernăuţi Iunie 1899

CUVÊNT INRTODUCTIV

la cursul

DE ISTORIA NAȚIONALĂ

rostit în 24 noemvre 1843 în Academia Mihaiénă la Iași

de

Mihail Kogalniceanu.

După privelișcea lumei, după minunile naturei, nimica nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea nóstră aminte, decât *Istoria.*

Istoria, domnilor mei, după dicerea autorilor celor mai vestiți, este adevarata povestire și infățoșare a întâmplărilor némului omenesc, ea este resultatul vêrstelor și a experienței. Se póte, dară, cu drept cuvênt, numi glasul semințiilor ce au fost, și icóna vremei trecute. Karamzine, în alte cuvinte, o numesce testamentul lasat de către strămoși strănepoților, ca să le slujéscă de tălmăcire vremei de fățĕ, și de povățuire vremei viitóre.

In acéstă privire atât de importantă, istoria, după biblie, trebuie să fie, și a fost totdéuna, cartea de căpetenie a popórelor, și a fiesce-căruia om în deosebi; pentru că fiesce-care stare, fiesce-care profesie află in ea regule de purtare, sfat la indoirile sale, învĕțătură la nesciința sa, indemn la slavă și la faptă bună.

Domnitorul prin istorie se descéptă la nobila ambiție de a face lucruri mari și drepte, și prin urmare de a trăi in viitori-

me. Lauda neștérsă și nemurirea cu care sunt incununați ocârmuitorii cei buni, defaimarea și hula care sunt totdéuna partea celor rei, e mai cu neputință ca să nu le insufle in inimă dorința spre bine și spre virtute, dacă inima lor nu le este încă stricată prin cangrena lingușirei. Cele mai inalte isbânḑi, cele mai slăvite fapte, nu vedem óre că s'a indemnat prin istorie? Spre pildă biruința Asiei, după mărturisirea tutulor istoricilor vechi, s'a pricinuit prin désa cetire a Iliadei de către Alexandru cel Mare. Cine nu scie că acest falnic isbânditor purta necontenit cu sine, intr'o cutie de aur, poema lui Omer; și ce este Iliada alta, decât o istorie în versuri, cea mai veche și cea mai frumósă din tóte; fără a merge in vécuri așa departe, nu s'a vădut mai in zilele nóstre un alt Alexandru, Carl XII, desceptându-și geniul spre isbânḑi și slavă, prin cetirea vieței Macedonénului, scrisă de Qvint Curtiu? Care, dar, imperat, care domn nu trebuie să tremure dinaintea istoriei, acestui strașnic tribunal, ce are să-i judece cu aceiaș nepărtinire, precum odinióre Egiptienii judecau pe regii lor eșiți din viéță?

Dătătorul de legi, barbatul de stat, in istorie, invață tocmelele ocârmuitorilor, puterea și slăbăciunea lor, pricinele de sporire séu de scădere a staturilor, felurile de guvern sub care au inflorit mai mult, legile care nu sunt înrîurirea cea mai priinciósă sau cea mai stricăciósă asupra puterei, asupra culturei, asupra moralului noródelor.

Osténul in istorie găsesce pildele cele mai drepte și mai adevărate despre strategie; cărturarul, filosoful in ea véd inaintarea duhului omenesc, rătăcirile séle, descoperirile geniului, pricinele nesciinței, a superstiției și a intunericului.

Simplul particular, in cetirea istoriei, găsesce mângăiere pentru relele de féță; ea îi arată că, prin o tristă fatalitate, perfecție n'a fost nici odată in lume, virtutea mai totdéuna a fost prigonită in viéță, și că resplata ei mai multe ori nu i-a venit decât după mórte. Cine nu trebuie să și uite durerile și nemulțumirile, când istoria îi arată pe nisce cetățeni vrednici de a porunci lumei, cari au fost jertfa tiranilor, și de multe ori, chiar a compatrioților lor? Nenorocirile nóstre trebuie să le socotim de nimica, când vedem pe un Socrat silit să priméscă otrava chiar

din mâna Atenienilor, pe un Aristid supus ostracismului, numai pentru că era numit cel drept, pe un Caton dându'şi singur mórtea, ca să nu'şi vadă patria in robie. Ii cu neputinţă ca cine-va insufleţit de asemene pilde, să nu'şi imbărbăteze caracterul, să nu dorésca a imita pe acești străluciți barbaţi, făcênd abnegaţie de sine, şi râvnind numai folosul obştesc.

Cât trebuie, dară, să ne fie dragă acéstă sciinţă inaltă, care las că ne dă o petrecere folositóre, şi prin cetirea ei ne indestulézâ curiositatea cea mai nobilă, dară ne invéţă încă a fi buni, ne mântuie de prejudeţe, ne sporesce ispita prin ispita vécurilor trecute, şi ne lungesce, cum am zice, viéţa.

«A nu sci ce s'a intâmplat inainte de a fi născut, este, di-«ce Cicero, tot acea ca când a fi necontenit prunc; căci, ce este «vîrsta omului, dacă memoria faptelor nóstre nu s'ar uni cu vé-«curile cele mai dinainte?»

Istoria singură póte, ca intr'o panoramă intinsă, să ni arate impĕrăţiile trecute inainte de mii de ani; ea ne face privitori la luptele, la revoluţiile, la sfaturile, la serbările intâmplate de la inceputul lumei; ea scóte din morminte pe strămoşii noştri, şi ni-i infăţoşéză ca vii dinaintea ochilor, cu tóte virtuţile, cu tóte patimile, cu tóte moravurile lor. Ea, dară, ne légă cu vecia, punênd in comunicaţie semînţiile trecute cu noi, şi iarăşi şi pe noi cu semênţiile viitóre, cărora să le trădee povestirea faptelor nóstre.

Pe lângă tóte aceste, istoria mai are şi nepreţuitul dar de a judeca cu nepărtănire faptele contimpuranilor noştri, pe cari noi nu avem curagiul séu destoinicia de a-i cunósce drept şi adevĕrat.

Studiul istoriei, domnilor mei, au fost in tóte timpurile ocupaţia de predilecţie a ómenilor gânditori. Nici odată ânsă n'a avut importanţa şi universalitatea de care se bucură astădi. La cei vechi, ea era partea numai a oştenilor şi a filosofilor, din pricina scumpetei manuscriptelor. Astădi, ânsă, ori şi unde naţia este ceva inaintată, istoria este cetirea obstéscă a tutulor stărilor, până şi a celora înjosite. In Francia ţĕranul, séra la colţul focului, ca sĕ se odihnéscă de trudele ţilei, cetesce mărețele reforme ale Constituantei, şi strălucitele biruinţe ale lui Napoleon. In Prusia, de câte ori mi s'a întâmplat se văd, in vremea popasului, pe muncitorul de pământ cetind, la umbra unui

copac, faptele marelui Frederic! Acéstă norocită popularitate a istoriei vine mai ales din doue pricini: Cea ăntăi este că astădi fiesce care cetăţean are drept şi indatorire de a se ocupa cu trebile statului, că fieşi-cine doresce a sci care sunt şi cum se pădesc drepturile naţionale, căştigate de către strămoşi, şi unde póte cine-va să le găséscă mai bine deslușite de cât in istorie? A doua pricină, şi acea de căpetenie, este aflarea tiparului, mulţumită, şi de o mie de ori mulţumită acelui care dintăi a găsit acéstă artă, cea mai mare imprăştitóre şi păstrătóre a intămplărilor, fără-care istoria nici odată n'ar fi ajuns in cinstea universală in care se află. Nici nu pot să vĕ arăt cât lipsa acestei inalte aflări arunca nedumerire in povestiri, nesiguranţă şi intunerec in tot. Acéstă lipsă, domnilor mei, este pricina că între Romăni, chiar şi intre acei mai insemnaţi, se găsesc aşa de puţini, cari cunosc istoria. Tiparul, la noi, nu este ăncă destul de slobod şi de imprăştiat; noi n'avem ăncă publicată in limba naţională macar o istorie universală; şi ce vorbesc de istoria universală, când chiar analele patriei nóstre zac in intuneric, pastrate numai in nisce manuscripte, din care doue din pricina copiştilor nu se potrivesc. Şi cu tóte aceste tiparul ar fi cel mai sigur şi mai grabnic mijloc ca să ajungem la civilisaţia societăţii europene. Noi, cari ne fălim cu propăşirile ce socotim că facem, noi, cari nu vorbim de cât luminare şi civilisaţie, dacă voim să avem în fapt acea ce vorbim, ar trebui să urmăm pildei Nord-Americanilor, a cărora cea ăntăie trébă de care se apucă când îşi fac vre o nouă aşedare este să deschidă un drum şi să aducă cu dênşii un tésc, spre tipărirea unui jurnal. Prin acéstă indoită operaţie, ei ş'ajung ţĕlul, şi fac analisa a ori-ce sistem social, pentru că, cum dice Volneg, societatea nu este alta decât comunicaţia uşóră a persónelor, a lucrurilor şi a ideilor.

Dacă istoria, indeobşte, adică a némului omenesc, este aşa de interesantă in resultatele sale, cu cât mai mult trebuie să ne fie istoria patriei, a locului unde am vĕdut dioa? Omul totdéuna inainte de ném 'ş'a iubit familia, inainte de lume 'ş-a iubit némul şi partea de pămĕnt, fie mare fie mică, în care părinţii sei au trăit şi s'au ingropat, in care el s'a născut, a petrecut dulcii ani ai copilăriei ce nu se mai intorc, au simţit cea

ăntăie bucurie și cea ăntăie durere de barbat. Acest sentiment sănt, nu cunosc încă nici un ném, nici o semințe cât de brută cât de selbatecă, care să nu'l aibă. M'aș intinde prea departe de subiectul meu, dacă m'aș pune a vĕ arata pilde despre acésta: ele sunt nenumĕrate.

Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și D-vóstre o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată intămplările, faptele strămoșilor noștri, care prin moscenire sunt și ale nóstre. Inima mi se bate când aud rostindu-se numele lui Alexandru cel Bun, al lui Stefan cel Mare, al lui Mihai Vitézul; da, domnilor mei; Și nu mă rușinez a vĕ dice că acești barbați pentru mine sunt mai mult de cât Alexandru cel Mare, de cât Anibal, de cât Cesar; aceștia sunt eroii lumei, in loc că cei dintăi sunt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia de la Rĕsboeni are mai mare interes decât lupta de la Termopile, și izbăndile de la Racova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decât acele de la Maraton și Salamina, pentru că sunt căscigate de către Români. Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumóse decât locurile cele mai clasice. Sucéva și Tîrgoviștea sunt pentru mine mai mult de cât Sparta și Atena! Baia, un sat ca tóte satele pentru străini, pentru Români are mai mult preț decât Corintul, pentru că in Baia, avonul Riga al Ungariei, Matei Corvin, vitézul vitezilor, craiul crailor, cum îi dicea Sixt IV, rănit de sabia Moldovană, fu pus pe fugă, și uită drumul patriei nóstre!

Trebuința istoriei patriei ne este neaparată chiar pentru ocrotirea drepturilor nóstre improtiva națiilor străine. Neavênd istorie, fiesce care popor dușman ne ar putea dice cuvintele d-lui Aaron: „Inceputul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu es„te al tĕu, nici pămĕntul pe care locuiesci; sórta ta așa a fost „ca să fii tot după cum esci; lépădă-te de inceputul tĕu, schim„bați numele, sau primesce pe acesta ce'ți îl dau eu, rădică-te „și dute din pămĕntul pe care locuiesci, căci nu este al tĕu, și „nu te mai munci in zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum „esci". Și, in adevĕr, tóte aceste cuvinte ni s'au dis de cătră străini, inceputul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pămĕntul ni s'a sfășiat, drepturile ni s'au calcat la picióre, nu-

mai pentru că n'am avut consciința națiunalității nóstre, numai pentru că n'am avut pe ce să ne intemeiăm și să ne apărăm dreptățile.

Domnilor, când aș fi așa de norocit să desvoltez mai mult în inima D-vóstre interesul pentru istoria patriei, m'aș făli că am sporit in d-vóstre și iubirea către patrie, și că prin urmare am contribuit la pastrarea națiunalității, căci, ce póte mai mult să ne o păstreze, decât acéstă istorie care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, și ca regula de trii, ne descopere și numĕrul necunoscut ce avem să fim!

O asemene carte ar trebui să fie pentru noi acea ce Iliada era pentru Greci. Și să mĕ credeți, domnilor, că și istoria nóstră are intămplări, are portreturi cari nici de cum n'ar remănea mai jos de cât eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scóte aureola poetică cu care pana geniului i-a infrumusețat. Totul este că vécurile eroice și mitologice au trecut de mult, că astă-di poesia nu se găsesce nici macar in versurile poeților, și că numai un Omer a fost in lume.

Negreșit că istoria Spartei, a Atenei, a Romei are mai mult interes decât a nóstră pentru tot străinul, d'intăi, pentru că Grecii și Romanii sunt popórele care pănă acuma resumă civilisația și lumea veche; al doilea, pentru că înrîurirea lor ăncă pănă astădi se păstréză asupra nóstră prin pravilele religióse și civile, prin sciințe, prin arte, prin pămĕntul ce'l am moscenit de la dĕnșii, și in sfîrșit pentru că tótă instrucția clasică a junimei ăncă astădi se radimă pe istoria Grecilor și a Romanilor, și mai ales pentru că faptele acestor popóre s'au scris de nisce barbați ca Tucidid, ca Tacit, ca Tit Liviu. Sub aceste priviri, eu singur mărturisesc interesul universal al istoriei grece și romane, dară in ce se atinge de curagiul individual, de indrăznéla faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția voevoților noștri, cari, deși pe un teatru strîmt și cu mici mijlóce, au sevêrșit lucruri uriețe, in tóte aceste, domnilor mei, nu mĕ tem de a dice că istoria nóstră ar fi mai jos decât istoria a ori și cărui popor vechiu séu nou. Lupta națională a Românilor cari mai trei vécuri, au aparat cu sabia creștinătatea impotriva tuturor puterilor Islamismului, domnia lui Alexandru cel Bun și a lui Mircea cel

Bătrân a cărora nume resunau de la Marea Baltică până la porțile Bizantiului, strălucitele fapte ale unui Ștefan cel Mare, blânda figură a lui Négoe Vodă carele, ca Ludovic XII al Franciei, lăsă sfaturi fiului seu cum se domnéscă, abdicarea lui Petru Schiopu care preferă să se scobóre de pe tronul Moldovei, decât să plătéscă bir Turcilor, chipul măreț și intocmai ca al lui Achil, al lui Mihai Vitézul singurul voevod ce ajunsese a uni părțile Daciei veche, și a se putea intitula: „Mihail, cu mila lui Dum„neḑeu, Domn Valahiei, Moldaviei și Transilvaniei," inima de e-rou și geniul bărbătesc a dómnelor Elena și Florica, patriotismul preutului Farcaș și inalta ințelepciune a lui Miron Costin, carele cu aceași mână purta sabia spre apararea patriei și condeiul spre scrierea analelor naționale, rivalitatea numai spre bine a Domnilor Matei și Vasile, marele planuri sprijinite de mari talenturi ale lui Șerban Cantacuzino, pentru care tronul Valachiei se părea prea mic și rîvnea tronul Bizantiei, apararea a nouespreḑece plăieși in Cetatea Némțului impotriva armiei intregi a lui Sobietzki mântuitorul Vienei, tóte aceste figuri, tóte aceste fapte ar merita mirarea chiar și a străinilor, când istoria nóstră ar fi mai bine cunoscută. Vroiți, însă, un interes de roman, varietate de intêmplări, episoduri patetice, tragedii care să vĕ scótă lacrimi din ochi, grozăvii care să vĕ ridice pĕrul pe cap, apoi nu voi avea trebuință decât să vĕ povestesc cruḑimile și viéța aventurieră a lui Vlad Ţepeș, mórtea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușnénu, intrarea Cazacilor sub Hmelnițki in Moldova, care singură este o poemă intrégă, năvălirile Tatarilor, tăierea lui Brancovanu și a familiei sale, una din cele mai triste privelisci ce istoria universală póte infățoșa, catastrofa lui Grigorie Ghica, in care se intâlnesce tot neprevĕḑutul dramei, și câte alte scene grozave și uimitóre, câte alte intâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți.

Pe lângă aceste, istoria românéscă mai are un interes și mai universal. Patria nóstră, prin o sórtă vrednică de tótă jalea, a fost menită din cea mai bătrână vechime să fie teatrul năvălirilor și al răzbóelor străinilor. Inaintea velétului creștinesc găsim pe Darie, pe Alexandru cel Mare, pe Lisimah, luptându-se cu Dacii, a cărora pământ l'am moscenit noi. O sută de ani du-

pă Hristos intălnim pe Decebal, cel mai insemnat rigă barbar care a fost vre o dată, mai măreț, mai vrednic de a fi pe tronul Romei, decât mișeii urmași ai lui August. In adevĕr acest Decebal merita atât de puțin numele de barbar cât și ori ce alt barbat mare care doresce a'și civilisa țéra. „Este barbar, dice domnul Saint Marc Girardin, acela care sub Domițian, biruitor legiunilor romane, cerea ca impĕratul in loc de bir să-i trimétă meșteri și lucrători de tot felul, atât in artele rezboiului precum și in cele ale păcei? Este un barbar acela care, inainte de a incepe rezboiul impotriva Romanilor, căuta pănă in fundul Asiei alianța unui alt dușman a Romei, a rigăi Parților?“ Pănă acolo se intindea politica acestui barbat insemnat. Inse, un erou mai mare se pornesce asupra lui. Decebal trebuie să se plece, patria i se supuse, și nevoind a o vedea róbă, el care o ținuse slobodă și mândră, care le lua bir de la domnitorii lumei, își dă singur mórtea, și scapă de a figura in triumful lui Traian, singurul impĕrat păgăn, pe carele, din pricina virtuților sale, creștinii 'l'au pus în raiŭ. Așa, domnilor mei, se sfĕrșesce rezboiul Dacilor, una din epocele cele mai importante din istoria Romei.

Plinie cel tĕner, intr'una din scrisorile séle, ne dă idea cea mai dréptă despre acest cumplit rezboi, in care era să se hotăréscă pricina civilisației și a barbariei. Caninius, unul din prietenii sei, făcea o poemă asupra acestui rezboi. Plinie îl indémnă in intreprinderea sa: „Ai dreptate, îi scrie, să iei acest subiect; nu este altul mai nou, mai bogat, mai intins, maĭ poetic, și voi dice însuși mai fabulos, macar că totdéuna adevĕrat. Vei avea a zugrăvi canaluri sapate in nisce țeri necunoscute, poduri aruncate pentru ăntăiaș dată pe fluvii rapide, lagăre aședate in mijlocul unor munți neapropiați pănă atunce, un riga silit să fugă, silit să se omóre, dar care móre cu tot curagiul seu, și in sfĕrșit două triumfuri: unul carele fu cel dîntăi pre care Romani îl căscigară asupra Dacilor, pănă atunce nebiruiți și celalalt, care fu cel de pe urmă in care biruința isprăvise peirea acestui popor. Greutatea este că să te poți ținea deopotrivă cu mărimea subiectului.“ Pagubă, că acest poem s'a perdut, el ar fi putut să ne dee o mulțime de detaliuri asupra acestei lupte.

Trece o sută de ani, și patria nóstră, schimbată in colonie

romană, incepe a se face teatrul unde sórta Imperiei se hotărésce de către barbari; la Dunăre este lupta intre barbarie și civilisație. Alani, Avari, Goți, Huni, Lombarḍi, Bulgari, pre toți aceștia îi vedem trecênd și petrecênd prin țerele nóstre, sfășiind una după alta imperia Cesarilor, rîsipind-o în urmă de tot și prefăcênd, in sfĕrșit, féța Europei. Istoria tutulor acestor popóre, barbare, care este lipită cu inceputul tutulor națiilor noue, ar remănea intunecată dacă nu s'ar deslușì prin istoria românéscă.

In vremile moderne iarăși vedem Moldavia și Valachia menite ca și in timpul de demult a fi locul luptelor celor mai sângerósĕ. Ungurii, Polonii, au hotărît aice cea mai mare parte a rezbóielor lor cu Turcia. Sub zidurile Hotinului, Sobieṭki căscigă reputația militară, care pe urmă îl chiamă pe tronul Iăgelonilor. Imperialiștii, moștenitori Ungurilor, culeg iarăși in țerile nóstre cele mai frumóse trofee asupra Osmanilor. Vine inceputul vécului al optspreḍecile, și Moldova vede figura cea mai măréță din tóte, a lui Petru cel Mare. De atunce mai tóte biruințele Rusiei asupra Turciei se căscigă in principaturi; bătăliile, trataturile, generalii isbănḍitori ai acestei puteri pórtă nume de locuri românesci. Nime, dar nu póte tăgădui interesul universal a unei istorie care ne infățoșaḍă nisce intămplări așa de importante, nisce barbați așa de strălucițì, nisce națiì așa de numeróse și deosebite, care tóte pe pămĕntul patriei nóstre au lasat urme de trecerea lor, monumenturi de existența ce au avut, bine cuvîntări sau blĕstĕmuri, unele și altele meritate prin facerile de bine séu prin răutățile ce ne au lasat.

Ănsă, cu cât acéstă istorie este interesantă, cu atâta este grea de infățoșat; și cu tóte aceste eu indrăznesc a primi asupra mea o sarcină așa de mare; nimene nu simte mai bine decât mine, cât ea este mai presus de putința mea. Lasă că chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviință un asemenea subiect, dar chiar imprejurările din afară sunt impotriva mea. O singură istorie complectă și sistematică nu avem despre Romăni; insuși șirul domnilor nu este ăncă clasificat și statornicit prin fáclia unei critice sănătóse. Documenturile oficiale și actele publice, care sunt cea ăntăi și cea mai puternică dovadă a adevĕrurilor istorice, ne lipsesc cu totul; din pricina

deselor revoluții care in atâtea rânduri ne au pustiit patria, ele sunt perdute pentru totdéuna, séu imprăștiate prin țeri străine pe la particulari, séu in bibliotecele Ungariei, Poloniei, Transilvaniei, a Moscovei, Petersburgului, Vienei și chiar a Stockholmului. Așa dară, in lipsa acestor izvóre de căpitenie, noi nu avem de cât letopisețele țerei și istoricle Ungarieĭ, Poloniei și Turciei, cu care patria nóstră a stătut in strinse relații, dară și aceste izvóre sunt încă departe de a fi desevărșite. Cronografurile românesci, in ce se atinge mai ales de întâiele timpuri ale principatelor, nu se potrivesc nici de cum cu autorii străini, nu se potrivesc macar intre dênsele. Istoricii vechi, Unguri, Poloni și Turci nu cuprind, precum se înțelege de la sine, decât fragmenturi despre istoria nóstră, și aceste încă adesea intunecate prin duhul partidei și al urei. Ne mai remân încă istoriele, observațiile istorice, călătoriele publicate despre țerele nóstre de deosebiți străini in deosebite limbi, aceste sunt ajutorul de căpetenie pentru compunerea analelor naționale, și mai ales scrierile lui Gebhardi și a lui Engel, care, prin ostenitórele lor lucrări, au meritat bine de la Români. Lipsa cea mai mare ne s'ar putea indeplini prin neprețuitele opere ale lui Samuil Clain și ale lui Gheorghe Șincai, a cărora viață n'a fost decât o lungă luptă, și o intrégă jertfă pentru patrie; dară, din nenorocire, aceste mult dorite și mult așteptate scrise până acuma n'au eșit de sub tipar, și, care mĕ tem, nu vor eși încă multă vreme.

Pe lângă greutatea sarcineĭ ce se pricinuesce prin haosu atâtor materiale așa de inflorite, așa de imprăștiete, așa de incurcate și câte odată și așa de sarace, apoi se mai infățoșéză și indatoririle ce se cer de la ori ce istoric, fără privire asupra formei de afară, talentul și stilul compunerei. Lucian, născut sub Traian, cere următórele calități și datorii de la un bun istoric: El vrea ca istoricul sĕ fie ințelept, să aibe simțimentul cuviințelor, să scie a gândi și a'și infățoșa gândirile, să fie cunoscut in trebile politice și militare; să fie slobod de frică și de ambiție, nelipicios mitei séu amenințării, să spuie adevĕrul fără slăbăciune și fără amărire, să fie drept fără asprime, censor fără oțerire și fără clevetire; să n'aibe nici duh de partid, nici insuși duh național; îl vreu, zice el, să fie cetățén al lumii, fără stăpân,

fără pravilă, fără privire către opinia vremei sale; și nescriind de cât pentru stima ómenilor cu dréptă judecată, și pentru lauda viitorimei.

Aceste sunt insușirile unui bun istoric, in vremea lui Lucian póte că se intămplau la mulți; dar astădi, când egoismul și ambiția intunecă talenturile cele mai mari, puțini s'ar găsi cari să le adune. Fără să vroiesc séu să mĕ pot pune mai sus, séu macar deopotrivă cu alții, socot că nu'mi veți lua in reu incredințarea ce vĕ dau, că reul și minc'una nu vor găsi in mine nici o dată vre un apărător, și că totdéuna mĕ voi sili a vĕ spune adevĕrul, caracterul principal al istoriei; iară când nu'l voi putea ḑice, voi tăce, și D-vóstre veți ințelege pentru ce. Imi veți erta numai o mică plecare pentru nația mea, fără ănsă să credeți că aș denatura faptele, séu că aș scusa acea ce merită scusă. Ănsă, cum ḑice Karamzine, pe carele nu mĕ pot opri de a'l imprumuta așa de des, „simțimentul de *noi* și al *nostru* insuflețéză povestirea; pentru că atăt o părtinire grósă, partea unui duh slab și a unui suflet fără inalțare, este nesuferită intr'un istorian, pre atăta îl aflăm căldură, energie și incăntare, când iubirea patriei îi indréptă condeiul. Nici o dată nu va fi suflet in care să nu domnéscă acest sentiment generos. In Tucidid noi vedem totdéuna un Atenian; Titu-Liviu este pururea un Roman.“

In mine veți găsi un Român, ănsă nici o dată până acolo ca să contribuez la sporirea Romano-maniei, adică mania de a ne numi Romani, o patimă care domnesce astădi mai ales in Transilvania, și la unii din scriitorii din Valahia. Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre inceputul Românilor, publicată pentru ăntăiași dată la anul 1812, ca un nou Moisi a desceptat duhul național, mort de mai mult de un véc; și lui îi suntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunce s'a pornit in tus-trele provincii ale vechei Dacie. Pe de altă parte, ănsă, a avut și nevinovata nenorocire să producă o scólă, destul de numerósă, de Români noi, fără a'și sprijini ḑisele cu faptele, socot că trag respectul lumei asupra'și, când strigă că se trag din Romani, că sunt Romani, și prin urmare cel ăntăi popor din lume. Acéstă manie s'a intins până acolo, incât unii își insușesc chiar și faptele și istoria bătrănilor

Romani de la Romulus și până la Romulus Augustul. Așa, d. Aristia, pe carele îl cinstesc ca bun traducĕtor al unei părți a Iliadei, într'un poem epic, exaltat de un entusiasm puțin potrivit cu un Roman, d. Aristia, ḑic, numesce Român pe Longin, Sutașul Roman, carele a strĕpuns cósta domnului nostru Isus Hristos, când era restignit pe cruce, și nu'și póte ascunde bucuria că cel ântâi creștin a fost un Român.

Să ne ferim, domnilor mei, de acéstă manie care trage asupra nóstră risul străinilor. In posiția nóstră de féță, cea ântâi datorie, cea ântâi însușire trebuie să ne fie modestia; altmintrelea, am putea merita acea ce ḑice d. Eliade, că numai națiile bancrute vorbesc de strĕmoșii lor, bună óră ca și eugeniștii scăpătați. Să ne scoborim din Ercul, dacă vom fi mișei, lumea tot de mișei ne va ține; și din potrivă, dacă izgonind demoralisația și neunirea obștéscă care ne darmă spre peire, ne vom sili cu un pas mai sigur a ne indrepta pe calea frătiei, a patriotismului, a unei civilisații sănetóse și nu superficială, cum o avem, atunce vom fi respectați de Europa, chiar dacă ne am trage din hordele lui Gengis-Han. Așa dară, domnilor mei, eu nu vĕ voi ascunde că legile, că obiceiurile, că limba, că inceputul nostru se trag din Romani: istoria de mult a vĕdit aceste adevĕruri; dar, încă odată vĕ mai spun, sunt departe de a măguli o manie ridicolă, vor bindu-vĕ de faptele Romanilor, ca când ar fi ale nóstre; ci voi face ceva mai folositor: mĕ voi sili a vĕ indemna, că dacă voiți să fiți cunoscuți de adevĕrați fii ai Romanilor, apoi să faceți și D-vóstre ceva care să se pótă sămălui ca isprăvile poporului de lume domnitor.

Inainte de a sfîrși, dați-mi voie, domnilor mei, să chem luarea vóstră aminte asupra cursului meu. Dacă Grecii au căḑut odată sub jugul lui Filip, și in urmă sub jugul Romanilor este pentru că au voit să fie Plateani, Tebani, Ateniani, Spartani, și nu Heleni; tot așa și strĕmoșii noștri au vroit să fim Ardeleni, Munteni, Moldoveni și nu Români; rare ori ei au venit să se privéscă intre dênșii ca o singură și aceași nație; în neunirea lor, dar, trebuie să vedem isvorul tuturor nenorocirilor trecute, a cărora urme încă până astăḑi sunt vii pe pămêntul nostru. Departe de a fi părtinitorul unui sentiment de ură către celelal-

te părți ale némului meu, eu privesc ca patria mea tótă acea intindere de loc unde se vorbesce românesce, și ca istorie națională, istoria Moldaviei intregi inainte de sfășierea ei, a Valachii și a fraților din Transilvania. Acéstă istorie este obiectul cursului meu; intinḑendu-me, cum se ințelege de la sine, mai mult asupra intămplărilor Moldaviei, nu voi trece sub tăcere și faptele vrednice de insemnat a celorlaltor părți ale Daciei, și mai ales a Românilor din Valahia, cu cari suntem frați și de cruce, și de sânge, și de limbă, și de legi. Prin urmare, vĕ rog să insemnați că eu nu voi descrie faptele deosebit după ani și ḑile, ci intr'un chip colectiv.

Pănă acum toți cei ce s'au indeletnicit cu istoria națională, n'au avut in privire de cât biografia domnilor, nepomenind nimica de popor, isvorul a tutulor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpănitorii n'ar fi nimica. Mĕ voi sili să mĕ feresc de acéstă greșélă de căpetenie; ci pe lăngă istoria politică a țerelor, atăt cât voi fi ajutat de documenturile și tradițiile vechi, voi căuta a vĕ da și o idee lămurită asupra stării sociale și morale, asupra obiceiurilor, prejudeților, culturei, negoțului și literaturei vechilor Români. Departe de a mĕ pune ca ocăritorul vremei trecute, îmi voi face o deosebită datorie să vĕ infățoșez acea veche intocmire guvernamentală, acea adunare de pravile fundamentale, cunoscute sub numele de *obiceiul pămĕntului*, sub care patria nóstră s'a pastrat mai multe vécuri tare și puternică. Prin acésta veți cunósce, domnilor, că acel trecut nu era așa de reu, așa de varvar, precum se plac unii și alții a vi'l infățoșa, ci că avea și el multe așeḑămĕnturi, multe orănduieli, pe care chiar politicii și economiștii de astăḑi le mărturisesc de bune!

Istoria Românilor, ca și a tutulor națiilor moderne, se imparte in istoria veche, de mijloc și nouă; fiesce care din aceste se subimparte in mai multe perióde, care tóte se incep cu vre o epocă insemnată. Nu vĕ voi vorbi de cât de impărțéla principală.

Istoria veche se incepe de la cele ăntăi timpuri istorice ale Daciei, și merge pănă la intemeierea staturilor Valahiei (1290) și Moldaviei (1350). In acéstă intindere de vreme vedem risipa Dacilor, impoporarea țerei lor cu colonii romane, inflorirea acestora pănă sub impĕratul Aurelian, și risipirea lor prin năvălirea var-

varilor, cari, unii după alţii, s'au schimbat necontenit pe pămêntul nostru, de la 270 şi până la 570, când Avarii s'au tras in Panonia, lăsând Dacia slobodă. Intr'aceste vremi grele, vedem, însă, din când in când, pe micul popor român, chiar in mijlocul semințiilor de alt ném, retras şi ascuns in văile şi poenele Carpaţilor, păstrându'şi naţionalitatea, legile, limba şi obiceiurile, ca un scump patrimoniu primit de la părinţi. In vécurile X şi XI, resuflându-se de năvălirile varvarilor, Românii prind la indrăznélă, es din asilurile lor, şi pe cóstele sau la pólele munţilor se alcătuiesc in mici capitanaturi şi voevozii, sub şefi de sângele lor, şi, in sfêrşit, in vécurile XIII şi XIV se intind pe şesuri, es in ţéră, după expresia vechelor cronice, şi intemeiézá doue staturi neatărnate: a Valachiei şi a Moldaviei.

Cu formarea principatelor se incepe istoria de mijloc, şi se sfirşesce cu desevêrşita lor căđere sub domnii Fanarioţi, (1716). Acéstă parte a istoriei este adevĕrata istorie a Românilor. Indată după intocmirea lor in staturi neatărnate ii vedem luptându-se cu popórele megieşite pentru păstrarea naţionalităţii lor; nici odată duhul isbăndei şi a năvălirei nu i a povăţuit; ci tóte rezbóiele lor au avut un ţel nobil şi sfânt: apararea patriei şi a legei. Dar, in aceste lupte, statornicia, curagiul, isprăvile, biruinţele lor ne par fabulóse, potrivindu-le cu micul lor numĕr şi cu puţinele mijlóce ce le au stătut dinainte. Duşmani de ₫ece ori mai puternici decât dênşii ii vedem bătuţi şi puşi pe fugă. Ansă, un colos strașnic, un nor cumplit se ivesce pe orizontele Europei: islamismul se arată, şi tóte naţiile tremură pentru legea şi naţionalitatea lor. Serbia, Bulgaria, Albania, Macedonia, Iliria, Friulul, Crimul, se fac provincii turcesci, cetatea lui Constantin, Roma cea nouă, maica oraşelor se face capitala Sultanilor, şi semiluna se inalţă in locul crucei pe bolta sfintei Sofia. In vreme când islamismul este biruitor pretutindene, când chiar Grecia clasică se face prada Osmanilor, când tunurile acestora rezbat până in inima Ungariei, numai Românii se impotrivesc şivoiului care inghite tóte, numai ei stau ca un val apărător creştinătăţii impotriva Musulmanilor. De multe ori biruiţi, de multe ori supuşi, dar nici odată abătuţi până la pămênt şi desnădăjduiţi, îi vedem folosindu-se de tot prilejul, şi de la 1366 şi până la

1688 stând deapururea in luptă – Mircea cel Bătrân, Vlad Ţepeş, Stefan cel Mare, Mihai Vitézul şi Şerban Cantacuzino au fost mai ales neimpacaţi duşmani ai sectatorilor lui Mohamed, apărând cu sângele lor sfênta cruce. De şi necontenit in rezbóie, Românii ânsă nu uită reformele şi imbunătăţirile din lăuntru; in vécurile XVI şi XVII mai ales ei fac mari inaintări in civilisaţie. Scólele lor sunt vestite in tot Orientul; Moldavia este una din cele ântâi ţere ale Europei in care inveţia lui Gutenberg, tipografia se introduse. Dascalii, caligrafii şi pravilistii români se chémă la curtea ţarilor Rusiei, şi un fiu al Moldaviei se invrednicesce a fi invĕţătorul lui Petru cel Mare. In cea ântâi jumatate a vécului XVII limba românéscă se desrobesce şi câştigă dreptul de limbă a statului, mai multe tipografii se aşédă in amândoue principate; Vasile Lupu şi Matei Basaraba, prin aceste faceri de bine îşi fac un nume nemuritor in istoria patriei. Barbaţi rîvnitori desvoltézâ literatura şi duhul naţional; şi cât vor fi Români, memoria şi scrierile Vornicului Ureche, a Logofetului Eustrătie, a Metropoliţilor Dosoteiu şi Varlam, a lui Miron Costin, Radu Greceanu, Radu Popescu şi Ioan Neculce, nu se vor uita, nici se vor perde. Strămoşii noştri cu un pas grabnic se inaintesc pe calea civilisaţiei apusului; ânsă, cu tóte aceste propăşiri se fac inapoieri. Vremea căderei le vine; in pisma naţiilor străine, in neunire intre dênşii, uitând că sunt un singur şi acelaşném ci despărţiţi, luptându-se şi slăbindu-se intre dênşii unii pe alţii sub nume de Moldoveni şi Munteni, Românii se apropie de peire. Tirania otomană se intemeéză asupra lor, şi cu dênsa superstiţia, ignoranţa şi intunerecul. In inceputul véculului trecut, se ivesce biruitorul lui Carol XII, Petru cel Mare; marinimosul monarh îşi plécă un ochiu indurător asupra popórelor creştine ale Turciei; Românimea saltă de bucurie. Eroul Rusiei, spre mântuirea obştéscă, se unesce cu Brancovanu şi cu Cantemir; dară zavistia şi pisma acestor domni nimicesc un plan aşa de mare şi aşa de bine inceput. Pacea de la Prut intemeiéză âncă pe un véc jugul Osmanilor asupra principatelor de la Dunăre; cu tragerea oştilor rusesci, Românii perd cea de pe urmă scântee de naţionalitate, şi cel de pe urmă drit ce le mai rămăsese, dritul de a fi ocărmuiţi de către domni pământeni; şi Fanarioţii se fac stăpâni ai Moldaviei şi ai Valahiei!

Istoria nouă se incepe cu vécul cel mai cumplit care vre odată a apasat țerile nóstre. Tóte elementele de națiónalitate și de patriotism sunt de mult perdute! legile fundamentale ale țerei se calcă in picióre; adunările obstesci, sub nume de divanuri, se fac numai nisce formalități fără interes. O aristocrație ignorantă, sprijinită de Pórtă și de cler, pe de o parte ține in lanțuri un popor de mai mult de doue milióne de ómeni, iară pe de alta se face stavilă chiar binelui ce unii din domnii Fanarioți vroesc a face; driturile țerei, care din care se silesce să le vêndă mai cu mic preț și mai degrabă; isvórele de inavuțire publică se intrebuințéză numai in folosul unor familii privilegiate. Moldavia se sfâșie in trei părți, Valachia este inconjurată cu cetăți turcesci, zidite pe pământul ei. Fără ajutor din lăuntru, Românii scapă tóte prilejurile de mântuire; și in vreme când tóte popórele Europei inaintéză spre o mai zdravănă intemeiere din lăuntru și din afară, noi, cu aceași repegiune ne apropiem de peire. Revoluția franceză, sguduind Europa până in cele mai adânci ale sale temelii, se resimți și intre Români; unii dintre ei se pun in comunicație cu Directoriul francez, dar prea multe țeri, prea multe stavile impedecă ori ce bună ispravă. Pe urmă, biruitorul de la Marengo, in expediția sa in Egipet, voind a da trébă Turcilor, trimite emisari in Valahia și Moldavia ca să formeze partisani ideilor noi; generosul Rigas, măgulindu-se cu făgăduințele lui Bonaparte, se face propovéduitorul sloboțeniei; oprit in intreprinderea sa el se dă călăilor de la Belgrad și móre pentru patrie. Dară mórtea sa nu remâne neroditóre; și ea este menită să pregătéscă regenerația nóstră; mórtea lui Rigas de o parte, apărările nesuferite ale tiranilor de altă parte, ideile vécului care de și incet dar tot incepuse a pătrunde intre Români, scrierile lui Petru Maior și ale altor barbați patrioți, contactul cu armiile Rusiei ce au ocupat principatele de la 1806 până la 1812, tóte aceste pregătesc intâmplările de la 1821. In vreme când in Moldova eteria isbucnesce și chémă la sloboțenie nu numai pe Greci dar pe tóte popórele creștine care gemea sub jugul Turciei, Tudor Vladimirescu ridică pe de altă parte in Valahia stégul național, vestind Românilor că vremea venise, pentru că iară să scuture stăpânirea străinilor, să depărteze abusurile care o ro-

deau, și să dobândéscă guvern național intemeiat pe o șartă liberală. Pornirile și a lui Ipsilanti și a lui Vladimirescu au un reu sfîrșit, dar, cu tóte aceste, resultatele lor pentru noi sunt neměsurate. Intămplărilor de la 1821 suntem datori cu ori ce propășire ce am făcut de atunce; căci ele ne au desceptat duhul național ce era adormit cu totul. De atunce multe imprejurări din afară ne vin in ajutor; curtea protectóre, ca o resplată pentru jertfele ce Românii i-au făcut de la Petru cel Mare și până la pacea de Adrianopole, simțesce o ingrijire adevĕrată pentru sórta nóstră; și, deși încă românismul nu triumfă, cum ḑice d. Aron, totuși existența politică incepe a ni se așeza pe temeiuri mai statornice. In urma multor pătimiri, multor nenorociri, un orizont mai senin ni se arată; pacea de la Adrianopole se incheie intre Rusia și Turcia, și drituri perdute de vécuri ni se intorc inapoi. Kisseleff, un nume pe care Românii nu trebuie să'l rostéscă decât cu recunoscință și dragoste, este insărcinat cu regenerația patriei, cu punerea in lucrare a pravilelor menite să ne facă o nație, până la implinirea celei mai mari fágăduințe, până la cea mai temeinică inchizășluire a națiunalității nóstre, adecă numirea de domni pămĕnteni, și pe viéță, pe tronurile Moldaviei și Valahiei.

Până aice, domnilor mei, vine istoria ce am să ve infățoșeḑ. Sprijinul cel mai temeinic, ca să pot ajunge la țelul dorit, îl ascept de la indulgența D-vóstre, și de la nădejdea măgulitóre, că prin prelecțiile mele voi putea descepta in D-vóstre un duh de unire mai de aprópe intre tóte ramurile némului românesc, și un interes mai viu pentru nație și patrie. Acésta 'mi ar fi cea mai scumpă resplătire și cea mai bună imbărbătare in trudnicu meu drum.

Intr'o asemene intindere de istorie, care cuprinde atătea timpuri și atătea locuri, chiar cu cea mai mare luare aminte trebuie să fac greșeli; ori cine ănsă va bine voi a me asculta ceva, va insemna că ele se vor intêmpla din lipsa cunoscințelor și nici de cum din rea vroință séu cu vre un scop ascuns. In înfățoșarea intămplărilor care sunt aprópe de noi, și pe care séu noi séu părinții noștri le au vĕḑut, voi fi cu cea mai neadormită privighere mărginindu-mĕ a ve arata numai faptele implinite

fără a vroi a ve descoperi și țelurile ascunse. In epoca de la 1822 și până la 1834, voi fi mai ales cât se póte mai scurt și mai oficesc, infățoșându-ve numai intămplările publice, și acele care au avut o inrîurire simțitóre asupra țerei! Noi n'am ajuns încă așa departe că să putem trata cu nepărtinire istoria contimporană; acésta este tréba viitorimei; Dumnedeu dar să me ferésca de a vroi a me pune censorul convietuitorilor mei, judecându-le séu criticându-le purtarea și faptele. „Acela care își înalță duhul la vrednicia unui istoriograf, dice Ioan Müller, perde din privirea sa ori ce atingeri momentale și mai particulare. Jurnaluri pot aduna personalități; in tablele istoriei se scrie numai vecinicul adevĕr.“

M. Kogalniceanu

ISTORIA VECHE

DE LA PĂRĂSIREA DACIEI DE AURELIAN
PÂNĂ LA INTEMEIEREA PRINCIPATELOR
270—1320 (1342)

I

De la părăsirea Daciei de Aurelian până la întemeierea statelor române.

270—1320 (1342)

1. FORMAREA NAȚIONALITĂȚII ROMÂNE.

De la Aurelian până la năvălirea Bulgarilor

270—660

Părăsirea Daciei. După învingerea lui Decebal, regele Dacilor, de împĕratul Traian în anul 106 după nascerea lui Hristos și transformarea Daciei in provincie romană, acéstă țĕră remase 164 ani în stăpânirea Romanilor.

In anul 270, împĕratul roman Aurelian, pentru a putea mai bine apara imperiul seu contra invasiunilor din ce în ce mai dese și mai impetuóse ale barbarilor, hotărîndu-se a restrînge puțin marginile prea intinse ale imperiului roman, părăsi Dacia lui Traian lăsând astfel acéstă provincie în prada barbarilor năvălitori.

Pe lângă legiunile și funcționarii cari au fost retrași din ordinul lui Aurelian, nu se póte tăgădui că și parte din colonii romani din acéstă țĕră, vĕdĕndu-se părăsiți de sprijinul puternic al imperiului roman, a emigrat peste Dunăre in noua provincie inființată aci și chemată Dacia Aureliană, mai cu sémă clasa mai bogată din orașe, pe când acea mai seracă, dar tot odată și cea mai numĕrósă, clasa rurală a ramas, cel puțin in mare parte, lipită de țĕrina udată cu sudórea frunței sale. Căci nu este exemplu in istoria lumei ca o populație agricolă întrégă să fi părăsit

ogórele ei de frica unei invasiuni inamice necum, ca in casul de fétă, după ordinul fie chiar a împĕratului[1]).

Din fusiunea acestor coloni romani, remaşi dincóce de Dunăre in Dacia lui Traian şi după părăsirea ei de către Aurelian, cu vechiĭ locuitori, Daci, Geţi, şi Sarmaţi şi cu deosebitele popóre care s'au strecurat şi succedat in aceste ţeri, printre care maĭ cu sémă Slavii, s'a născut naţiunea română de aḑi.

Locuinţele acestor coloni romani remaşi în Dacia se aflau mai cu sémă in Oltenia, Banat şi Ardélul actual, adică in acea regiune care alcătuia Dacia romană propriu ḑisă, căci Traian nu colonisase cu elemente romane tótă Dacia, adică tot teritoriul cuprins intre Dunăre, Tisa şi Nistru, ci numai regiunea care, prin poziţiunea ei, era mai uşor de aparat contra barbarilor cari o incunjurau, anume Oltenia, Banatul şi Transilvania, şi ast-fel se explică de ce in aceste părţi a fost tocmai cuibul românismului de unde Românii, după potolirea năvălirilor barbare au inceput a se intinde şi a cuprinde intréga veche Dacie intre Tisa şi Nistru şi chiar une ori şi peste acest rîu.

Şesurile Munteniei dincóce de Olt şi ale Moldovei remăsese in posesiunea deosebitelor triburi sarmatice care ocupau aceste regiuni ăncă pe timpul lui Aurelian, deşi şi ele erau supuse Romanilor ca tributare[2]): La părăsirea Daciei de către acest împĕrat ele se nepustiră şi asupra fostei provincie romană propriu ḑisă.

Patru ḑeci de ani de la părăsirea Daciei de Aurelian urcându-se pe tronul imperiului roman Constantin cel Mare, acesta se hotărî a recuceri provincia părăsită. Pentru acest scop, după pilda lui Traian, el zidi un pod de pétră peste Dunăre, a căruia

1). Cu acéstă ocasie a părăsirei Daciei lui Traian de către Aurelian, basăndu-se pe un loc din analele lui Flavius Vopiscus, care a scris pe la inceputul vécului al IV-lea după Hristos, a căruia cuvinte au fost reproduse cu mici variaţiuni şi de alţi istorici posteriorĭ ca Eutropius şi Rufus şi alţiĭ, după care Aurelian ar fi retras din Dacia nu numai legiunile dar şi întréga populaţie romană «sublato esercitu et provincialibus» Rössler şi alţi partisani ai teoriei acestuia conduşi de un interes politic actual al Maghiarilor au inventat acea teorie şubredă după care Românii n'ar fi imigrat dincóce de Dunăre decăt posterior năvălirei Ungurilor la Dunăre adica deabea tocmai prin secolul al XII-lea. Acéstă teorie a fost combătută cu succes de o muiţime de autori naţionali şi străini, printre cari cei mai însemnaţi sunt Haşdeu, Xenopol, Iung şi Pic.

2). De acea se explică de ce nu s'au găsit decăt fórte puţine ruine romane in Muntenia dincóce de Olt şi mai cu sémă in Moldova, deşi aflarea unor cărămizi legionare în împrejurimele Bucurescilor arată că au fost şi aci cel puţin staţiuni militare. Veḑi şi *A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană Iaşi 1888, vol. I, capitolul intitulat: «Elementul roman».*

remășițe se vĕd și aḑi încă la Celei, între gurile Oltului și ale Jiului[1]), trecu Dunărea pe el întră în Oltenia și bătu și respinse pe Sarmați tocmai dincolo de Nistru[2]).

Pentru a pute apara și mai bine provincia recucerită Constantin zidi mai multe cetăți pe malul stâng al Dunării între care *Constantiola*, *Lederata* și *Recidua* în Banat și *Sicibida* în Dacia apusană[3]). Se înțelege că Constantin stabilind noi coloni romani în aceste cetăți întări astfel elementul roman remas dincóce de Dunăre. Aceste cetăți romane au existat chiar și după teribila invasiune a Hunilor până pe timpul lui Iustinian [4]).

Nu trecu însă un deceniu și provincia recucerită fu din nou expusă năvălirilor barbarilor, de astă dată însă nu a vechilor dușmani Sarmații, ci a unui nou ném, a Goților.

Goții. Popor de viță germană, acești barbari se coborise pe la sfîrșitul primului secol după Hristos de pe țermurile Mării Baltice și se aședase pe acele ale Mării Negre. Ei se aratase pentru prima óră la Dunărea de jos pe la anul 211 pe timpul impĕratului Caracala. De aci înainte ei începură a năvăli atât în

1). Despre acest pod vedi *Aschbach's U. Traians steinerne Donaubrücke.*

2). *Cedrenus Bonnæ I, p. 517; Orosius VII, 28; Paulus Diaconus XI precum și Iulianus Cæsar p. 846; Constantin Porphyrogenetes de administrando imperio.* 2. c. 40: „τῆς αὐτῆς γεφύρας ἐν ᾗ καὶ πύργος ἐστὶ τοῦ ἁγίου καὶ «μεγάλου κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως."

3). Faptul zidirei acestor cetăți precum și a altora mai târdiu, desele expediții întreprinse dincóce de Dunăre de acest împĕrat arată cât de serióșă și statornică a fost luarea din nou în posesiune a Daciei lui Traian. De altmintrelea iată unele apreciațiuni ale contimpuranilor lui relative la recucerirea Daciei. Contimpuranul și prietenul seu *Eusebius* în *Constantini vita lib. 4. c. 5.* dice, vorbind de expedițiunile lui Constantin dincóce de Dunăre «pre toți i'a supus și a fost cu cerbicie tare, i'a domolit cu arme, «și au învĕțat Sciții a asculta de Romani». Și mai caracteristic se rostesce Iulian, nepot de frate al lui Constantin, punĕnd următórele vorbe în gura unchiului seu *(Iulianus Augustus* et *Apostata in Satyra* apud Sincai, Cronica Românilor ad ann. 332): «Eu însumi sunt cu mult mai presus decât acestia, «decât Macedonénul, decât Cesar, și Octavian, mai mult decât Traian în«tr'atâta, întru cât m'am purtat vitejesce și cu noroc în surparea tiranilor «după vrednicie trebuie să fiu, iară *cât am luat îndĕrăt ținutul care l'a fost «căscigat el,* nu în zadar m'aș judeca asemenea de nu cum-va e mai mult «*a lua înapoi cele perdute decât a le* căstiga». Din aceste apreciațiuni resultă că recucerirea Daciei de Constantin a fost deplină, și că nu e vorba numai de vre-o expediție fericită contra Sarmaților. Neaparat că elementul roman din acéstă provincie a trebuit să iee un nou avênt, deși partisanii teoriei nestăruinței Romanilor dincóce de Dunăre au lasat cu tot dinadinsul la o parte acéstă recucerire a Daciei de Constantin. Despre zidirea acestori cetăți vedi *A. Treb. Laurian, magasinul istoric tom V. p. 193.*

4). *Novella XI.* «Quam igitur in præsenti Deo auctore ita nostra res«publica aucta est, ut utraque ripa Danubii cum nostris civitatibus fre«quentetur et tam Viminacium quam Recidua et Literata, quæ trans Danubium»

Dacia cât și peste Dunăre în imperiul roman, când învingători când învinși, până ce bătuți cu desevêrșire de împĕratul Claudius în anul 268 în lupta de lângă Naissus, în care se ḑice că ar fi căḑut peste 300000 dintre ei[1]), încetară pentru un óre-care timp cu expediţiunile lor.

In anul 332 ei năvălirĕ din nou în Moldova și Muntenia de dincóce de Olt, ocupată atunce de Sarmaţi, amenințând ast fel Dacia recucerită de Constantin cu ḑece ani înainte. Acest impĕrat nu le dădu ănsă timpul a pătrunde și în acéstă provincie, căcĭ trecĕnd Dunărea îĭ lovi și-i bătu fiind ăncă în ţéra Sarmaţilor[2]). Cu acéstă ocasie monarhul învingĕtor zidi, pe lângă cetăţile zidite de el pe malul stâng al Dunărei in anul 321, și oraşul *Dafne,* situat în afară chiar de limitele vechei Daciei Traiane, tocmai la gura Argeşului.[3])

Aceste expediţiuni dincóce de Dunăre, zidirea acestor cetăţi pe malul stâng al Dunării, construcţiunea podului de pétră de la Celei dovedesce indestul intenţiunea marelui Constantin de a alipi iarăși in mod trainic regiunile norddanubiane traiane de imperiul roman, cea ce a reușit chiar a realisa pe deplin graţie izbăndilor sale asupra Sarmaţilor și asupra Goţilor.

Dacia Traiană revenind ast fel sub ocrotirea imperiului roman, elementul roman de aci luă un nou avĕnt și putu să se desvolte în linisce timp de aprópe patruḑeci de ani de órece Goţii după invingerea lor de Constantin se abţinură de a mai năvăli in aceste regiuni până la anul 369 când, chemaţi de Procopius, generalul impĕratului de răsărit Valent, după impărţirea provisorie a imperiului roman în acel de apus și de resărit, care se rezvrătise contra stăpânului lui, începură din nou a năvăli la gurile Dunării și chiar peste acest rîu.

Dealtmintrelea colonii romani din Dacia Traiană nu avură mai nimica a suferi de invasiunile repetate ale Goţilor, a cărora ţintă era împeriul roman însuși dincolo de Dunăre și cari obicinuit treceau acest rîu in apropiere de gurile lui séu cel mult in regiunea resăriténă a Munteniei, fără a atinge Oltenia, necum Ba-

1. *Orosius, VII, 28:* „Mox Gothorum fortissimas et copiosissimas, gentes in ipso barbarici soli sino, hoc est in Sarmatorum regione delevit. Veḑi și *Idatius, Chronicon adm. 332.*

2. *Procopius, De aedificiis IV, 7.*

3. *Tribell. Pollio; Claudius VIII—XII; Zosimus I, 43—45.*

natul și Ardélul, regiunile principale in care colonii romani remăsese incuibați și după părasirea Daciei de Aurelian[1]).

Trecênd Goții Dunărea imperatul Valente îi bătu și-i fugări peste acest rîu, și trecênd el insuși Dunărea pe un pod de plute pe la *Noviodum*, in apropiere de Isaccea de adi, urmări pe Atanaric regele acestor Goți, care fu silit a cere pacea pe care o și obținu cu condițiune a nu mai năvăli in ținuturile Romanilor.

Puțin timp după acésta ânsă se iviră strașnicii Huni. Atanaric se incercă a se impotrivi dar fu bătut lângă Nistru. Gonit de aci el ridică un zid de pământ unind malul Siretului cu Dunărea cu gândul de a se apăra din dosul acestui zid.[2]) Dar nesimțindu-se sigur nici aci, Atanaric trecu cu tot poporul seu Siretul și se refugiă in regiunea muntósă a Buzeului alungând de aci pe Sarmați.[3])

După o ședere de aprópe douădeci de ani in aceste regiuni după ce mai ântăi trecuse Goții creștini cu Fritigern, trecu Du-

1. Partisanii teoriei lui Rössler au denaturat faptele susținênd că Goții ar fi ocupat intréga Dacie timp de 100 de ani, pentru ca bazați pe acésta premisă falșă sĕ ajungă la conclusiunea deasemenea falșă cum că Românii la venirea Goților nu s-ar fi aflat in Dacia de óre ce in limba română nu se află aprópe nici o urmă de inrîurire gotică. Tóte izvórele despre Goți constată unul și acelaș fapt, adică stăruința Goților până la năvălirea Hunilor, dincolo de Nistru, ocupând cel mult și regiunile resăritene și sudice ale Basarabiei și ale Moldovei. Vedi *B. P. Hasdeu, Istoria Critică a Românilor, Bucuresci 1874, edit. II, Vol I, p. 295—301.*

2. *Ammianus Marcellinus XXXI, 3:* «a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium». Xenopol, Ist. Rom. I. p. 315 dice că din acest zid va fi remas probabil valul de pământ din care și adi se vĕd urme in județul Covurlui și care pornesce de la satul *Tulucesci*, in côda lacului Brateș și merge până in malul Siretului, in dreptul satului *Cotu-lung*.

3. *Am. Marcell.* XXXI, 4: «Athanaricus paria pertimescens abscessit ad «Caucalanden sem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum «suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.» In regiunea Buzeului până adi âncă vre o doi munți pórtă numele de *Coca*, contras de sigur din *cauca*, căci finala «land» este cuvêntul german insemnând «țéra» adica «țéra cauca.» Tot aci s'a descoperit tesaurul gotic de la Petrósa, cunoscut sub numele de Closca cu puii care se află in museul național din București. (Odobescu, Notices sur les antiquités de la Roumanie, Paris 1868). In timpul petrecerii Goților in aceste regiuni din viéța Sêntului Saba aflăm că Atanaric a prigonit cu asprime pe adepții lui Ulfilas și ai Creștinismului martirisând chiar pe Sântul Saba Gotul carele din ordinul lui fu inecat in rîul Buzeu in 372. vedi *Acta S. Sabae Gothi, cap. 5 in Ruynert, acta primorum Martirum, Parisiis, 1689*34 : «δια τουτου ἑφερον αὐτὸν εἰς τὸν ποταμὸν Μουσαῖον «καὶ ἐκεῖ βαλόντες ἔπνιξαν αὐτόν». Reproducerea sunetului *b* prin *m* se explică prin lipsa in limba gréca a sunetului *b*. Acéstă martirisare a S. Saba dovedesce și mai mult că Caucaland din Ammian trebuie căutată lângă rîul Buzeu, ci nu in Ardél cum pretind intr'adins Rössler și partisanii sei pentru a deduce de aci dovada neexistenței Românilor dincóce de Dunăre pe timpul Goților.

nărea și Atanaric cu Goții păgâni în anul 395.[1]) De sub stăpânirea mai mult nominală a acestora Dacia căḑu sub stăpânirea efectivă a strașnicilor lor invingĕtori, a Hunilor.

Hunii. Popor de rasă mongolică acești noi stăpâni ai Daciei au fost cei mai cumpliți și strașnici din toți barbarii cari au bântuit aceste țeri. Venind din Asia ei cuprinse mai antăi stepele Rusiei, de unde se aruncară pe la sfârșitul vĕcului al IV-lea asupra Ostrogoților a cărora rege Hermanaric fiind invins se sinucise, iar poporul lui fu subjugat, și apoi asupra Visigoților a cărora rege Atanaric după cum am vĕḑut, fu asemenea invins și după o ședere de vre o doue ḑeci de ani in regiunea muntósă a Buzeului trecuse cu tot poporul Dunărea.

De aci Hunii năvăliră în Europa centrală; partea cea mai însemnată, apucând pe deasupra Carpaților Moldovenesci cuprinse cămpia panonică, iar alta intrând în Muntenia trecu prin pasul Turnului Roș în Transilvania. Din Panonia Hunii incepură a năvăli atât spre méḑă-ḑi peste Dunăre cât și spre apus în Galia și departe până in Spania, până ce cruntul și puternicul lor rege Atila fu învins in memorabila luptă de la Châlons sur Marne de către Romani conduși de Actius.

Din tóte năvălirile cele mai strașnice au fost cele hunice avĕnd un efect desastros atât în genere pentru tóte țerile bântuite de acești barbari cât și in deosebit pentru Dacia. Orașele și satele mai cu sémă din regiunile mai accesibile au trebuit să fie distruse, iară populația daco-romană s'a retras în munții Carpaților, ca singurul liman de scapare ce-i mai remăsese [2]).

Este evident că, féță cu acest caracter violent și destructiv al năvălirilor Hunilor și cu retragerea Dacoromanilor în munți, ori-ce viéță de stat romană și chiar și ori ce instituțiuni de or-

1. *Iordanes, XXVII; Ammianus Marcell. XXVII, 9.*

2. Deși nici un istoric n'a înregistrat acest fapt al retragerei resturilor colonilor romani din Dacia lui Traian și lungul lor traiŭ in munți acésta decurge in mod lămurit din imprejurarea că aprópe tótă terminologia geografică a munților este aprópe numai românéscă, pe când in regiunile cămpene ea este mai mult slavonă. O altă dovadă tot atât de caracteriscă este faptul că pe când poporul român ne a pastrat numele vechiu al celor mai multor riuri, el nu ne a pastrat decât fórte puține nume veche de orașe. Deasemenea mai trebuie ținut sémă și de lipsa de dialecte in limba română cea ce nu s'ar putea explica dacă n'am admite formarea ei pe acelaș teritoriu restrins, inainte ca poporul român să se fi intins pe un teritoriu atât de vast ca acel al graiului român vorbit aḑi.

ganisare romane fură nimicite și populația dacoromană dintr'un popor agricol și așĕdat deveni un popor pastoresc, urmare firéscă a traiului ei în munți unde stătu până după mórtea lui Atila și risipirea imperiului hunic când începu a se cobori iarăși din munți în vale.

Atila, înfrâns în lupta de la Châlons, întorcêndu-se în reședința sa din Panonia muri chiar în ḑioa căsătoriei sale cu Ildico, Hildegunda din cântecul Niebelungen, în anul 453. In urma morții lui ivindu-se între numerośii lui fii neînțelegeri, popórele subjugate din imperiul atilan care, în culmea mărirei sale, se întindea de la Marea Caspică până la Rin, se resculară și scuturară jugul Hunilor.

Printre popórele resculate se resculară mai întâi Gepiḑii cari, în unire cu Ostrogoții, bătênd pe Huni în lupta de pe malurile Dravei, înființară imperiul gepidic.

Gepiḑii. Înrudiți cu Goții, aceștia, pe timpul năvălirei Hunilor, ocupau Galiția. Subjugați de către aceștia, regele lor Ardaric se luptă alături cu Atila în lupta popórelor de la Châlons.

După învingerea Hunilor pe malurile Dravei, Ardaric înființă imperiul gepidic care era mărginit spre nord și spre apus de rîul Tisa, despre sud de Dunăre, iar spre răsărit mergênd până în Olt, adică ocupând pe lângă câmpia Tisei, Transilvania, Banatul și Oltenia, tocmai vechea regiune propriu ḑis romană din Dacia[1]).

1. *Iornandes XII*, ḑice lămurit că Gepiḑii stăpâneau Dacia de altă dată: «Dacia dico antiquam quam nunc Gepidarum populi possidere «noscuntur, quæ patria in conspectu Mœsiae sita, trans Danubium corona «montium cingitur, duos tantum habens accessus, unum per Bontas, alte«rum per tapes. Hanc Gothiam quam Daciam appellavere maiores quae «nunc, ut discimus Gepidia dicitur, tunc ab oriente Roxolani, ab occasu Ia«zyges, a septentrione Sarmatæ minant», iară în alte locuri precisând anume teritoriul ocupat de Gepiḑi ḑice că el era mărginit despre Nord și Apus de Tisa, despre sud de Dunăre, iar despre răsărit de rîul *Tavsis*, a căruia unde rapide se varsă în Dunăre. Prin acest riu Iornandes nu póte înțelege decât Oltul; în orî ce cas Gepiḑiî se întindeau și în Oltenia, de óre ce în alt loc Iornandes citéză printre rîurile care ar curge prin țéra Gepiḑilor și rîul *Gilpit* adică Jiul de aḑî. Nu înțelegem dar pentru care motive *Xenopol, Ist. Rom. I., p. 329—330* se încércă a dovedi fără a reuși că Gepiḑiî n'ar fi ocupat nicî Ardélul nicî Oltenia, invocând ca sprijin al acesteî părerei istorisirea luî Procopius. Acesta însă nu ḑice de cât că vechile locuințî ale Gepiḑilor au fost dincolo de Istru; de aicî Gepiḑiî ocupară Singidunul și Sirmiul cu regiunile învecinate, fără ca din acésta să resulte, cum conchide Xenopol, că Gepiḑiî n'ar fi ocupat nicî Oltenia nicî Transilvania. Xenopol a fost condus în acéstă interpretare greșită a cuvintelor luî Procopius de ideea de a explica astfel lipsa de elemente gepidice în limba română, un nou argument invocat de adversariî continuităţiî Românilor dincóce de Dunăre. Dar acest argument este neîntemeiat. Căcî cu mai mult drept s'ar putea invoca lipsa de elemente gepidice tocmaî în favórea continuităţiî Ro-

In realitate însă stăpânirea Gepidilor se reducea, în ceea ce privesce acest vast teritoriu, la o supremație exercitată de Gepidi poporul domnitor, dar puțin numeros, asupra popórelor mult mai numeróse slave, mai cu sémă la șes, și dacoromane în regiunile muntóse.

Căci deosebitele triburi slave, împinse și târite de năvălirile Hunilor, cuprinsese nu numaĭ Moldova și Muntenia mare, dar âncă și Oltenia, Banatul și chiar Transilvania și tótă câmpia dintre Tisa și munții apuseni ai Ardélului.

Pe timpul dominațiunei efemere și mai blânde a Gepidilor, Românii începură a se cobori din munți, unde se retrăsese din causa urgiei Hunilor, iarăși în văile părăsite.

Coborîrea Românilor din munți și stabilirea lor printre Slavi. După un trai de aprópe un secol în munți, începu acel lung proces misterios al coborirei populațiunei dacoromane din munți și al lățirei sale pe ambele laturi ale Carpaților, care, începênd pe la începutul vécului al VI-lea nu se sfirși decât prin

---

manilor dincóce de Dunăre, căci dacă națiunea română s'ar fi format dincolo de Dunăre, apoĭ în acest cas tocmaĭ limba română ar trebui neaparat să aibă urme gepidice și gotice, Românii avênd aci ocasia a fi în contact timp îndelungat atât cu Gepidii cât și cu Goții carĭ au locuit aice până pe la anul 550 după încredințarea lui Iornandes. Dealtmintrelea lipsa elementelor gepidice din limba română se explică fórte ușor fără a voi a nega stăpânirea gepidică a terelor ocupate de populația dacoromană. Mai întâĭ dominațiunea gepidică a fost fórte scurtă și efemeră, de óre ce numericesce Gepidiĭ, poporul domnitor, era fórte mic în comparare cu popórele supuse, Slaviĭ și Dacoromaniĭ. Aceștĭ din urmă coborîndu-se din munți în vale, după risipirea imperiului hunic, dăduse aci, nu peste o populație gepidică, ci slavă. Cu acéstă populație compactă slavă a fost elementul dacoroman maĭ cu sémă în contact, ci nu cu rara populațiune gepidică, de și politicesce domnitóre. Despre acest contact cu Slaviĭ au remas urme neperitóre nu numaĭ în limba română, dar până și în instituțiunile și moravurile Românilor. Despre Slaviĭ în genere și despre lunga lor convieţuire cu Românii și a înrîuririeĭ lor asupra acestora, vedĭ *P. S. Schafarik's Slavische Alterthümer*; *Deutch von Mossig Aehrenfeld. Leipzig 1844 II vol.* (*24. 30*) precum și *Dr. I. L. Pic. Die dacischen Slaven und Czergeder Bulgaren. Separatabdruck. Prag 1880.* Deși elementul slavon a fost factorul cel maĭ însemnat în formațiunea naționalității și limbeĭ române, toțĭ istoriciĭ până la Xenopol, care a pus acest adevĕr istoric în evidență, l'au lăsat cu totul la o parte. Hasdeu a împins necunoscința acestuĭ fapt până a pretinde că slavonismele din limba română sunt moderne, părere cu totul greșită. Căci în limba română pe lângă un strat slavon modern, introdus maĭ cu sémă prin faptul că limba slavă a fost mult timp limba oficială și bisericéscă, maĭ este un strat vechiu bine caracterisat care nu se póte explica altfel de cât prin lunga convieţuire a Românilor cu Slaviĭ, începând de pe la începutul véculuĭ al VI-lea când populația dacoromană a început a se cobori din nou din munți la vale, și până la începutul véculuĭ al XIII când după ce grosul Slavilor trecuse dincolo de Dunărea, elementul slavon care maĭ remăsese dincóce de Dunăre, absorbat de elementul român dispare de la Dunăre și de la Carpați.

secolul al XIV-lea pentru Moldova cu venirea luĭ Dragoș și Bogdan din Maramureș. Intinḑĕndu-se încetul cu încetul, după deosebite vicisitudini, nu numaĭ în vechile limite ale Daciei Traiane, dar ajungĕnd chiar, prin secolul al XII-lea peste aceste hotare, departe tocmai în Rusia, acéstă populaţie dacoromană, chemată de unii Daci séu Vlahi, de alţii Volohi séu Brodnici, îșĭ dădu ea însăși numele de Românĭ, dovadă neperitóre de origina lor romană[1]).

Coborîndu-se din Munţi, Românii s'au întins mai întâi de preferinţă în regiunile mai muntoase atât dincóce cât și mai cu

---

1. *Xenopol, Ist. Rom.* I, p. 354 etc. pare a fi de opinie că poporaţia dacoromană nu s'ar fi coborît din munţĭ și întins în șesurile muntenescĭ și moldovenescĭ decât prin secolul al XIII-lea, cea ce resultă din următorul pasagiu pag. 367. «Aceĭ (Slavĭ) din cîmpiile moldovenescĭ și muntenescĭ, «remân maĭ mult timp în ţéra lor până ce sunt desnaţionalisaţĭ și eĭ de «coborîrea Românilor din munţĭ către șes, după descălecarea principate-«lor». și pag. 388 «Eșirea în numĕr maĭ mare a poporuluĭ românesc către «șes se vede pe timpul descălecăreĭ.. Până la descălecare însă Românii «nu îndrăznirĕ să se întindă departe în afară de cetatea Carpaţilor. Partea «cea maĭ mică a poporuluĭ se coborî în văile interne, anume elementele «maĭ îndrăzneţe și maĭ doritóre de schimbare a traiuluĭ. Maioritatea popo-«ruluĭ remase însă în munte care și astăḑĭ încă adăpostesce în increţitu-«rile sale o bogată poporaţiune română». Acest mod de a expune faptul coborîreĭ din munţĭ și al extensiuneĭ Românilor este greșit și chiar în contradicere vădită cu evenementele relatate de el însușĭ în opera sa. Căcĭ pe când susţine că Românii n'au început a se lăţi în șes decât după descălecare, Xenopol raportéză existenţa unor chenezaturĭ și voevodate române în Oltenia și chiar în Muntenia dincóce de Olt cu mult înaintea descălecăreĭ luĭ Radu Negru, așa că e silit a conchide însușĭ în sensul următor pag. 553 : «Din cercetarea de până aci resultă că atât Oltenia cât «și partea muntósă a Valahieĭ mari era locuită de Românĭ înainte de des-«călecare». Dar se înșélă căcĭ Românii se intinsesse, înainte de descălecare, nu numaĭ în Muntenia și Moldova, dar chiar și maĭ departe tocmaĭ în Rusia. Dealtmintrelea istoria luĭ Xenopol în ceea ce privesce perióda de la părăsirea Daciеĭ până la înfiinţarea principatelor lasă fórte mult de dorit în tóte privinţile, coborînd, pe nedrept, epoca coborîreĭ Românilor din munţĭ și întinderea lor în șesul danubian tocmaĭ în secolul descălecărĭĭ, el micșoréză rolul și acţiunea Românilor în tot acest lung interval atât dincóce de Dunăre cât și dincolo de Dunăre. Coborîrea Românilor din munţĭ a început deja pe la începutul véculuĭ al VI-lea. Acest fapt este raportat în mod lămurit și cert de cea maĭ veche cronică ruséscă, acea a călugĕruluĭ *Nestor*. Nu este, cred, o fontână istorică maĭ însemnată pentru începuturile istorieĭ némuluĭ nostru, dovedind tot odată și stăruinţa lui dincóce de Dunăre, decât acéstă cronică a celuĭ maĭ vechiŭ analist rusesc. Toţĭ aceĭ carĭ au căutat a combate teoria luĭ Rössler, nu au bagat destul în sémă pe acest cronicar. Și cu toate aceste el este singura sorginte care ne dă óre care deslușirĭ despre coborîrea Românilor din munţĭ și așeḑarea lor printre Slavĭ de dincóce de Dunăre, singura fontână istorică relativă la existenţa Românilor dincóce de Dunăre a căreia autenticitate n'a fost bănuită macar, ca acea a notaruluĭ anonim a regeluĭ Bela. Nestor a trăit ca călugĕr în Chiev în secolul al XI-lea unde a și scris cronica sa în limba slavonă. Cele maĭ bune ediţiunĭ ale acesteĭ cronicĭ sunt acea a luĭ *Schloezer* tipărită la *Göttingen între 1802-1809* și ediţiunea luĭ *Bielowsky*, tipărită *la Leopole, în 1864, în tomul I, p. 521-834 din Monumenta Poloniæ historica*. Ĕtă

sémă dincolo de Carpaţi şi de aci încetul cu încetul şi in regiunile cămpene dând aci peste o populaţiune slavă care se stabilise aci impinsă şi tărîtă de năvălirile Hunilor. Stabilindu-se printre aceşti Slavi, aceştia începură chiar din causa lor a emigra peste

---

cele treĭ locurĭ principale din cronica luĭ Nestor relative la Românĭ 1° vol. I, p. 75, unde vorbind despre stabilirea Slavilor la Dunărea de jos urmézĕ ast-fel: «după ce maĭ pe urmă *Vlahiĭ năvăliră asupra Slavilor de* «*la Dunăre, şi se stabiliră între eĭ, făcându-le violenţă, Slaviĭ începurĭ a emi-*«*gra*» ; 2° vol. II, p. 114 «....*după acésta sosiră Ungurii Albi şi cuprinse téra* «*slavonă după ce goniră pe Vlahii cari ocupase mai înainte téra slavonă*» şi 3° vol. II, p. 118: «*Ungurii trecură lângă Chiev peste délurile cari se chémă* «*aḑi cei ungureşci, şi ajunse la Nipru... Veneau (Ungurii) de la răsărit şi tre-*«*cură peste munţi mari şi începură lupta contra Vlahilor şi Slavilor cari lo-*«*cuiau acolo. Aice locuiau înainte Slavii şi Vlahii cuprinsese téra Slavilor, dar* «*mai pe urmă Ungurii alungară pe Vlahi şi cuprinse téra stabilindu-se între* «*Slavi pe cari îi subjugară : din acel timp téra se chémă Ungaria*». Pentru a înţelege aceste pasaje, trebuie să fixăm maĭ ântaĭ acele treĭ epocĭ principale in care analistul rus menţionézĕ pe Români séu Vlahi. Vom începe cu ultimul pasagiu care este precis şi nu póte da loc la nicĭ o controversă. Căci este evident că aci e vorba de năvălirea Ungurilor de pe la finele véculuĭ al IX-lea, după ce Pecenegiĭ ocupase în anul 892 téra lor disă Atelcuzu şi de luptele lor cu Slaviĭ şi Vlahiĭ din ţerile carpatine, fapt istorisit in mod identic de notarul anonim al regeluĭ Bela. Partisanii teoriei luĭ Rössler neputênd bănui autenticitatea cronicei lui Nestor s'au incercat a dovedi că nu se póte pune nici un temei pe spusele lui Nestor despre Români sub cuvênt că istorisirea sa ar fi cu totul confusă, confundând pe Români cu Romani, séu cu Longobarḑii. Deja Schloezer, editorul acestei cronici, care emisese acéstă părere in vol. I, 36, 81, s'a convins de erórea comisă şi in vol. II, p. 144, a susţinut că aceşti Vlahi au fost Dacoromanii de aḑi cari din al V-lea şi până in al IX-lea secol, despre care istoria nu ne spune nimica in acest lung interval, au putut face o invasiune in téra Slavilor. Altă părere, tot atât de puţin justificată, a fost emisă de celalalt editor, de Bielowsky (Vol. I, p. 839), susţinênd că Vlahii din Nestor ar fi Romanii cari au inceput resbelul cu 32 ani inaintea lui Hristos contra Dacilor şi l'au sfêrşit sub Traian prin cucerirea Daciei. După el Dacii erau Slavi. Mai ântaĭ de tóte slavonismul Dacilor nu se póte dovedi cu nemica. Apoi sciut este că popórele slave din timpurile cele mai vechi desemneau prin denumirea de *Volohi* popórele de origină latină, iar nici de cum pe Romani insuşi, pe cari îi numeau *Rimleni* cum îi numesce Nestor însuşi in cronica sa (Rimljane, vol. I, p. 24, 58.) Dealtmintrelea din istorisirea lui Nestor resultând in modul cel mai lămurit că aceşti Vlahi şi acei pe cari i-a gonit Ungurii sunt unul şi acelaş popor, este inutil de a mai stărui asupra netemeiniciei părerei lui Bielowsky, de óre ce e cu neputinţă a admite că Nestor să fi confundat pe Romanii cu Vlahii din timpul Ungurilor. Căci un lucru este cert şi resultă in modul cel mai lămurit din istorisirea lui Nestor, cum că Vlahii din aceste trei pasagiuri, adică acei cari s'au stabilit cu forţa printre Slavi, şi aceia asupra cărora au năvălit Ungurii Albi, precum şi acei pe cari i'a găsit locuind la un loc cu Slavii Ungurii *sunt unul şi acelaşi popor*. Ca şi pentru Volohii din Nestor, s'au emis deosebite păreri şi in cea ce privesce naţionalitatea Ungurilor Albi din Nestor. Pe când Bielowsky (p. 841) susţine că Ungurii Albi sunt Hunii, Schloezer (I, 114) e de părere că Ungurii Albi sunt Chazarii. Dar amêndouă păreri sunt eronate. Nestor prin Unguri Albi nu póte înţelege pe Huni, cari au năvălit in Dacia pe la 375 dispărênd din istorie puţin timp după mórtea lui Atila in 453, pe când Ungurii Albi din Nestor, după cum o afirmă el insuşi s'au aratat pe timpul imperatului Heraclius care a trăit deabea in secolul al VII-lea, nici pe Chazari de óre ce aceştia pe la anul 623, pe timpul lui Heraclius erau încă departe de Dunăre. Pe timpul lui Heraclius, după cum resultă în mod cert din alte fóntâni istorice, ţerile de la Dunăre

Dunăre. Acéstă stabilire, se făcu cam cu silă,[1]) dar ar fi greșit a atribui acestei stabiliri caracterul unei cuceriri de către Români a țerelor locuite de Slavi. Din contra, din evenementele ulterióre, resultă că timp îndelungat âncă, după aședarea Românilor printre Slavi, elementul slavon a predominat in țerile de la Dunăre atât numericesce cât și politicesce mai cu sémă pe timpul dominațiunei avare și bulgare.

Dealtmintrelea Românilor, coborîndu-se din munți, le lipsea în urma lungului lor trai in condițiuni nefavorabile, ori ce organisare politică pentru a intreprinde o asemenea cucerire.

Căci populația dacoromană, în lungul ei trai în munți perduse nu numai ori ce organisare de stat, ne mai găsindu-se la poporul român aprópe nici o singură instituțiune politică moscenită din vechea organisare de stat romana, dar și ori ce viéță orășenéscă și până și indeletnicirea, cel puțin în mare parte, cu lucrarea pământului, căci se dăduse exclusiv numai vieței păstoresci, singura cu putință în regiunile muntóse.

Stabilindu-se printre Slavi, Românii imprumutară de la aceștia nu numai instituțiunile politice, dar tot odată învățară de la dânșii din nou și lucrarea pământului. Căci deși nu se póte susține că agricultura a fost părăsită cu desevărșire de populația dacoromană în munți, de óre ce parte din terminologia agricolă în limba română are caracterul latin, mulțimea termenelor agricole slave dovedesc în deajuns marea înrîurire slavonă în desvoltarea indeletnicirei agricole a Românilor după coborîrea lor din munți și stabilirea lor printre Slavi.

Dar dacă acest trai indelungat în munți a avut de urmare

---

erau sub dominațiunea Avarilor, prin urmare Nestor prin Ungurii Albi nu póte avea in vedere decât pe acești barbari. Avarii năvălind pentru prima óră in țerile de la Dunărea de jos in mod sigur pe la anul 527 resultă că pe timpul năvălirei acestora, după cum istorisesce Nestor, Românii erau deja stabiliți printre Slavi, dar de când? Epoca stabilirei lor este circumscrisă intre epoca năvălirei Avarilor și a disparițiunei imperiului hunic după mórtea lui Atila, adică intre 453 și 527. Recapitulând resultatele dobândite, reiese din cronica lui Nestor că Vlahii séu Românii au venit de s'au aședat printre Slavi după risipirea imperiului hunic, provocând chiar o emigrare a acestora peste Dunăre. In anul 527 năvălind Avarii se vede că aceștia au cam prigonit elementul român stavilind astfel pentru moment extensiunea Românilor care in curênd ânsă luă un nou avênt astfel că pe timpul dominațiunei bulgare îi vom vedea formând chiar impreună cu Slavii deosebite state în atârnare de imperiul bulgar, pe care le-au nimicit Ungurii.

1. *Nestor*, op, cit. Vol, I, p. 75: «făcêndu-le silința, Slavii începură a «emigra».

nimicirea organisației politice și a vieței orășenesci romane, el contribui la păstrarea limbei romane, căci limba Dacoromanilor când aceștia au venit în contact cu Slavii era deja formată și numai astfel a putut resista înrîurirei puternice slavonă mărginindu-se acéstă înrîurire numaĭ din punctul de vedere lexical, deși chiar în acéstă privință elementul slavon în limba română este fără îndoiélă cel mai însemnat din tóte elementele străine.

Odată stabiliți printre Slavi, timp indelungat sórta Românilor fu legată de acea a Slavilor, indurând împreună dominațiunea deosebitelor popóre barbare care s'au succedat în stăpânirea acestor țeri, atât a Gepidilor, cât și a Avarilor, Bulgarilor și Ungurilor până ce pe la începutul vécului al XII-lea, cea mai mare parte din Slavi trecênd dincolo de Dunăre, resturile Slavilor dincóce de Dunăre fură absorbate de elementul român mai întâi în Transilvania, Banat și Oltenia și ceva mai târdiu și în câmpiile Munteniei mari și ale Moldovei.

Deocamdată, pe timpul Gepidilor, Românii, se stabiliră mai cu sémă în regiunile mai apropiate de Carpați, la șes predominând Slavii.

De aci din câmpiile muntenesci și moldovenesci Slavii intreprindeau dese năvăliri peste Dunăre în imperiul bizantin. Este probabil, deși istoria nu ne a păstrat vre o insemnare despre acésta, Românii fiind confundați cu Slavii, poporul și mai numeros și mai cunoscut istoricilor, că Românii au participat și ei la aceste învasiuni cum îi vom vedea mai târdiu năvălind peste Dunăre împreună cu Cumanii.

In anul 546 impăratul Iustinian trimise o ambasadă la Ante, un trib slav care locuia în Muntenia făgăduindu-le orașul *Turris* adică Turnu Măgurele de ași cu condițiune de a se indatora a apara fruntariile imperiului contra năvălirilor barbare. Se vede că Antele refusară acéstă propunere de óre ce ei năvăliră în anul 559 peste Dunăre ajungând până sub zidurile lui Anastasius în apropiere de Constantinopole de unde se întórse cu robi mulți și cu pradă mare.

De aci înainte Slavii năvăliră mai în fie care an în imperiul bizantin. Pentru a pedepsi pe Slavi pentru una din numerósele lor incursiuni împĕratul Tiberius Constantin indemnă pe hanul Avarilor, Baian, a intra în téra Slavilor din țerile române și astfel începură luptele dintre Slavi și Avari.

Avarii. Ca și Hunii, aceștia erau de viță mongolică, originari din Asia. Ei năvălise în Europa stabilindu-se pe țermurile Mării Negre de unde supusese pe popórele slave dintre Nistru și gurile Dunării pe la jumătatea vécului al VII-lea. De aci apucând spre nord ei pătrunse până la rîul Elba sub conducerea vestitului han Baian. Pe aceste timpuri Longobarḍii din Panonia fiind în rezboi cu Gepiḍii din Dacia, regele lor Alboin chemă în ajutor pe Avari, și în unire cu aceștia, zdrobi cu desevărșire pe Gepiḍi al cărora rege Cunimund căḍu în luptă în anul 566.

Longobarḍii părăsind după acéstă bătălie Panonia spre a năvăli în Italia, Avarii cuprinse atât Panonia cât și teritoriul ocupat de Gepiḍi. De aci ei întreprinse timp de doi secoli și jumătate cumplitele lor expediţiuni în ţerile învecinate până la nimicirea puterei lor de către Carol cel Mare.

Avarii ocupând Dacia séu parte din acéstă ţéră supuse atât pe Slavii cât și pe Românii de dincolo de Carpaţi, căci Slavii de dincóce de Carpaţi, din Muntenia și din Moldova, și de bună sémă și Românii cari se stabilise printre acești Slavi, remăsese încă nesupuși.

Invasiunea Avarilor, cari, în deosebire de Gepiḍi, erau tot atât de selbateci ca și Hunii, la început mai cu sémă, a trebuit să stavilésca pentru cât-va timp lăţirea Românilor în văi spre Dunăre, cu atât mai mult că Avarii par a fi prigonit mai cu deosebire pe Români[1]).

Din nefericire de aci înainte, de la năvălirea Avarilor, tóte isvórele istorice sunt absolut mute despre Români până pe la sfîrșitul vécului al IX-lea când, năvălind Ungurii, Românii sunt menţionaţi nu numai ca locuitori stabili dar formând chiar și mici state române.

Trebuie admis dar că cu tótă strășnicia invasiunei Avarilor, care la început oprise lăţirea Românilor, în urmă, când trecu prima furie a năvălirei, cu atât mai mult că acești barbari erau un popor nomad, călăreţ, și fórte puţini la numĕr, Românii au continuat a se lăţi pe ambele laturi ale Carpaţilor, dar mai cu sémă în Transilvania și Banat, astfel că-i vom vedea pe timpul dominaţiunei succesorilor acestora, a Bulgarilor, formând unele state împreună cu Slavii dintre care în unele predomina chiar elementul român.

1. *Nestor, op. cit.*

După cum am vĕdut, Slavii din Muntenia și Moldova remăsese nesupuși de către Avari. Intre anii 565 și 578 Baian, hanul lor, ceru și de la aceștia plata unui tribut. Căpitănia Slavilor Lovreta respinse cu trufie acéstă cerere. La acéstă ocasie trimișii Avarilor, intrând în cértă cu Slavii, fură uciși.

Indignat de acéstă calcare a dreptului gintelor, indemnat fiind, după cum am spus mai sus, și de împĕratul Tiberius Constantin, Baian trecu rîul Sava și, lungind Dunărea dealungul malului drept până la orașul Noviodunum, trecu aci Dunărea și intrând în țéra Slavilor, o devastă în modul cel mai crunt. Slavii de nevoe se supuse indatorindu-se a plăti tributul cerut. Indată ănsă după intórcerea Avarilor în Panonia, ei refusară a plăti tributul și spre a'și resbuna contra Bizantinilor după indemnul cărora Baian îi atacase, năvăliră mai în fie care an peste Dunăre până pe la începutul véculuĭ al VIII-lea când începură a trece și a se aședa în numĕr mai mare dincolo de Dunăre, dispărênd din ce în ce mai mult din țerile române, și cădênd în curênd și cei de dincolo și cei de dincóce de Dunăre împreună cu Românii, după nimicirea puterii Avarilor in anul 797 de către Carol cel Mare, sub stăpânirea Bulgarilor.

Slavii de dincolo de Dunăre reușiră a impune limba lor Bulgarilor invingĕtori, pe când Slavii remași dincóce de Dunăre fură desnaționalisați de către Români.

2. VOEVODATELE SLAVO-ROMÂNE DINCOLO DE CARPAȚI.

De la năvălirea Bulgarilor până la năvălirea Ungurilor.
660—892.

Bulgarii. Acest popor, de viță finică, locuia pe la mijlocul vécului al VII-lea pe malurile rîului Volga de unde, adese ori, în unire cu Slavii de la Dunăre, năvălise în imperiul bizantin. Murind în anul 660 principele lor Cubrat, fiii sei neputêndu-se înțelege între ei, se hotărîră a'și împărți órdele bulgare. Unul din acești fii, Asparuc, trecu Niprul și Nistrul și se stabili la gurele Dunării, în unghiul format de acest fluviu și Marea Négră, chemat pe timpul Turcilor Bugécul.

De aci Bulgarii se întinse dealungul Dunării subjugând populațiunile slave și române de pe tot malul stâng al Dunării de jos până ce în anul 678 trecênd acest rîu cuprinse și teritoriul dintre Dunăre și Balcani subjugând și populațiunea slavă de aci care reușì ânsă cu timpul a absorba elementul bulgar, dând astfel nascere națiunei bulgare de ați.

Asparuc înființă aci primul imperiu bulgar care ținu până la anul 1018 când i se puse capĕt de către împĕratul bizantin Vasile supranumit pentru acest fapt Bulgaroctonul.

Bulgarii deși se aședase dincolo de Dunăre păstrară în stăpânirea lor și malul nordic al Dunării reușind chiar a cuprinde atât Banatul și Ardélul cât și teritoriul dintre Tisa și Ardél după nimicirea Avarilor de către Carol cel Mare în anul 797.[1])

115910

1. Astădi nu mai e cu putință a contesta intinderea primului imperiu bulgar precum și a acelui al doilea și asupra malului stâng al Dunării. In privința celui dintâi *Nicephoras Gregoras* in *Istorie bizantină c. IX* deosebesce pe la anul 813 o Bulgarie dincolo de Dunăre de una de dincóce: „ἐντὸς „Ἴστρου“ și „εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖθεντοῦ ποταμοῦ.“ Impĕratul *Constantin Porphyrogenetes* descriind între 912-959 navigația pontică a Rușilor cap. 9. p 79 ne arată gurele Dunării intercluse in teritoriul bulgar: «Deasemenea avem dovedi positive despre stăpânirea bulgară dincóce de Dunăre și despre apus. Din analele istoriografului german *Einhard* in *Pertz, Monumenta* apud *Schaffarik, op. cit. II, 175* aflăm că in 824, incepură certurile dintre Bulgari și Franci a cărora teritorii se atingeau pe Dunărea panonică, cea

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Pe la începutul vécului al IX-lea începură chiar luptele Bulgarilor cu Francii pentru posesiunile lor dincóce de Dunăre. Francii reușise a îndemna pe diferite triburi slave a scutura jugul bulgar și a recunósce supremația lor primind chiar prin orașe duci franci. Bulgarii trecură atuncea Drava în 827 și intrând în Panonia, adică Ungaria de ași alungară pe acești duci franci inlocuindu-i iarăși cu guvernatori bulgari supunênd astfel din nou triburile slave resvrătite[1]).

Puțin timp după acésta se vede că populațiunile slave și române de dincóce de Dunăre reușiră a dobândi o óre care neatârnare de Bulgari formând pe malul nordic al Dunării deosebite principate slavo-române deși în óre care legături de vasalitate către imperiul bulgar, principate cărora le puse un capĕt, incorporându-le în regatul lor, Ungurii biruitori.

Voevodatele slavo-române dincolo de Carpați. După decăderea stăpânirei avare și înlocuirea ei cu acea bulgară, Românii întinzêndu-se din ce în ce mai mult spre vale mai cu sémă dincolo de Carpați in Transilvania și Banat reușiră a înzgheba aci împreună cu Slavii mai multe state, in capul cărora se afla căte o căpitănie chemată voevod, fie Slav fie Român, într'o atârnare mai mare séu mai mică de imperiul bulgar.

Neaparat că acest inceput a unei organisațiuni de stat a Românilor făcêndu-se sub inriurirea slavo-bulgară, instituțiunile lor politice departe de a avea un caracter roman, au fost eminamente slavo-bulgare.

---

ce nu ar fi fost cu putință dacă Bulgarii nu s'ar fi întins și dincóce de Dunăre. In fine în cea ce privesce anume stăpânirea bulgară a Ardélului, ea resultă din diploma din anul 1231 (Teutsch a. Firnhaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens No. XLIX) după care districtul Fagarașului care se chema atunci «terra Blacorum» înainte fusese «terra Bulgarorum «a tempore humanam memoriam transeunte, per maiores, avos atavosque» cea ce pe lângă alte considerațiuni, exclude cu deseverșire ipotesa lui Hașdeu (Istoria critică a Românilor) despre pretinsa cucerire a Fagarașului de către Românii Olteni intre 1160—1190, de óre ce diploma nu face alusie la o epocă anterióră numai cu vre o cincideci de ani, ci la o epocă fórte indepărtată de vreme ce se dice «din moși, stremoși și restremoși, cea ce nu se poate referi decât la stăpânirea Fagarașului de către Bulgari înaintea sosirei Ungurilor. Stăpânirea bulgară dincóce de Dunăre mai resultă în chip lămurit și din geografia anonimului ravenat, scriitor din secolul al IX-lea, publicată în *Magazin für Geschichte Siebenbürgens von Anton Kurz, Kronstadt 1844, vol. I, p. 358—379* unde e dis că «Tracia și Macedonia «și *Mysia inferiora*» sunt locuite de Bulgari, iar din orașele ce citéză ca aflându-se in Misia inferióră resultă că e vorba de Transilvania. Vedi și *Xenopol, Ist. Rom. I, p. 401 etc.* și *D. Onciul* in *Convorbiri literare XIX p. 33 etc.*

1. *Einhardi Annales ad ann. 827 in Pertz, Monumenta I, p. 216*: «Bulgări expulsis eorum ducibus, bulgaricos eos rectores constituerunt».

Teritoriul cuprins între Tisa și munții apuseni ai Ardélului din Mureș până în Sameș forma ducatul séu voevodatul lui Menumorut, vasal al Bulgarilor [1]).

Dincolo de Mureș, în Banat, până la Severin, era țéra voevodului Glad, și acesta vasal al Bulgarilor. Afară de orașul Severin mai existau încă deja de pe atuncea orașele *Urscia*, adică Orșova și *Morisena*, adică orașul Mureșului de adi. [2]) Deși în capul acestei țeri, din care făcea parte Banatul de adi, se afla un principe slavo-bulgar, pe lângă populațiunea slavă era și o populațiune română, fórte numerósă și compactă, de óre ce în curênd, ea fu în stare a absorba cu deseversire elementul slav. [3])

Dar pe când acești voevodi erau Slavi, deși poporul lor era parte Slavi, parte Români, partea nordică a Ardélului, locuită asemenea de Slavi și de Români, forma un stat în capul căruia se afla un principe român, voevodul Gelu.

Sudul Transilvaniei forma un alt ducat slavo-român care a remas neatârnat până pe timpul regelui maghiar Stefan cel Sânt, când voevodul acestui ducat, bulgarul Kean, fu învins de acest rege și inlocuit cu un moș al acestuia numit Zoltan [4]).

Dincóce de Carpați, afară de cóstele munților, în șes mai cu sémă, predominau Slavii, de óre ce Românii n'au inceput a se intinde spre Dunăre și Nistru in șesurile muntenesci și moldovenesci în numĕr mai mare de cât după ocuparea țerelor de dincolo de Carpați de către Unguri. Aceștia punênd o stavilă desvoltării Românilor dincolo de Carpați, nimicind începuturile lor de state, Românii incepură a se lăți în numĕr mai mare dincóce de Carpați unde inzghebară asemenea unele state care, după cum vom vedea, deși fură silite a recunósce suzeranitatea maghiară, își păstrară cel puțin autonomia și individualitatea lor avênd căpităniile lor naționale.

---

1. *Anonimus Belae regis notarius c. XI*: «Terra quae est inter Thisciam «et silvam Igfon quae jacet ad Erdelen, a fluvio Morus usque ad fluvium «Zomus».

2. *Ibid. c. XI* «Terram vero quae est a fluvio Morusioque ad castrum «Urscia, preocupasset quidam dux Glad, de Bydyn castro egressus». Deși anonimul insemnéză drept ultima limită a acestui ducat Urscia, adică Orșova, noi credem că el cuprindea și Severinul, de óre ce *Constantin Porphyrogenetes* scrie că țéra Ungurilor incepea din puntea lui Traian adică din Turnul Severin. Apoi din viéța S-lui Gerhardt aflăm că principele Ahtum, un urmaș al lui Glad stăpânea și Severinul. Vedi *Vita S. Gerhardi in Endlicher, Monumenta Arpadiana* p. 214 «et usque in Budin et Zeren».

3. Existența Românilor in acéstă țéră resultă în mod positiv și din anonimul regelui Bela care scrie că armata lui Glad era compusă de Slavi și de Români. *Anon. cap. X.*

4. *Thurocz, II, c. XXX.*

Afară de instituțiunile politice ale Românilor, de origine slavo-bulgară, urmare firéscă a lungei convieţuiri cu Slavii și a lungei dominațiuni bulgare, mai este și forma slavo-bulgară a ritului creștinesc al Românilor, care e datorită tot acestor indelungate legături dintre Români și Bulgari a cărora rege Boris îmbrățoșă creștinismul in anul 864, luând numele de Mihail, pe când cea mai mare parte din popor primise deja cu mult timp înainte credința lui Hristos.

Creștinismul Românilor. Deși populațiunea dacoromană din Dacia lui Traian, pe timpul stăpânirei romane, era păgână, nu se póte tăgădui că încă din aceste timpuri creștinismul incepuse a face proseliți și printre Dacoromani[1]).

Numĕrul lor neaparat a trebuit să se măréscă după ce religia creștină deveni religia de stat sub Constantin cel Mare care izbutise a redobândi chiar Dacia părăsită de Aurelian, în urma victoriilor repurtate asupra Sarmaților și Goților și unirea ambelor maluri ale Dunării prin construcțiunea podului de pétră peste acest rîu lângă Celei. Istoricii timpului mărturisesc chiar că Constantin ar fi întreprins aceste expedițiuni în interesul propagandei creștine[2]).

Mai in urmă însă când populația dacoromană fu silită, din causa Hunilor, a căuta scapare în munți, rupêndu-se astfel firul care o lega cu imperiul roman, religia creștinéscă a fost redusă de sigur la nisce idei vage, fără a mai avea vre o organisare bisericéscă, astfel că coborîndu-se din munți și stabilindu-se printre Slavi este fără îndoiélă că Românii imbrățoșară împreună cu aceștia ritul slavon și bulgar[3]).

---

1. Acest fapt se dovedesce nu numai prin numerósele denumiri de origine latină a unor noțiuni creștine, precum însuși numele de creștin care vine de la latinul *Chrestianus*, și nu de la grecescul Χριστιανός, și păgân din latinul *paganus* adică om de la țéră, căci creștinismul respândindu-se mai întâi prin orașe, satele remase tot idolatre, dar și din faptul relatat de Tertulian, scriitor bisericesc din secolul al II-lea după Hristos, adică inaintea părăsirei Daciei de Aurelian, care, enumerând popórele la care pătrunsese religia creștină, pune intre ele și pe Daci «et Sarmatorum «et Dacorum».

2. *Theophanes, Bonnae I, 40.*

3. Faptul că biserica română la inceput depindea de patriarcatul de Ohrida și nu de acel de la Tîrnova, dovedesce că introducerea ritului bulgar a avut loc deja pe timpul primului imperiu bulgar 680—1018. Și acésta este o dovadă contra teoriei lui Rössler, căci, dacă Românii n'ar fi imigrat dincóce de Dunăre din Bulgaria decât pe timpul al doilea imperiu bulgar, ei ar fi atîrnat bisericesce de Tîrnova și nu de Ohrida.

Ritul bulgar este datorit unor călugĕri originari din Salonic, în Macedonia, fraţilor Ciril şi Metodiu, cari au inventat alfabetul aşa numit cirilic şi au tradus Sănta Scriptură în limba bulgară séu mai bine ḑicĕnd limba slavonă veche.

Deşi Slavii din peninsula balcanică începuse a îmbrăţoşa religia creştină deja în secolul al VII-lea[1]), ei îmbrăţoşară ritul anume slavo-bulgar pe timpul acestor doi mari apostoli slavi, deşi introducerea lui nu fu datorită chiar acestora însăşi, ci ucenicilor lor, pe când Ciril şi Metodiu întroduceau acest rit în Moravia unde fusese chemaţi de regele Rastislav.

Pe aceleaşi timpuri, un discipol al apostolilor Ciril şi Metodiu, cu numele Moznopon, începu propaganda creştină printre Români[2]). Din nefericire nu s'a păstrat nici o scire despre persóna şi activitatea acestui prim apostol al Românilor.

Regele bulgar Boris, îmbrăţoşând creştinismul şi acesta devenind religia de stat, începu o propagandă activă pentru respândirea nouei credinţe în tot cuprinsul imperiului bulgar, prin urmare şi printre Românii şi Slavii de dincóce de Dunăre.

Canonicesce Românii erau puşi sub imediata atărnare de scaunul patriarcal bulgar din Ohrida fără ca să existe vre o urmă despre existenţa unor episcopii dincóce de Dunăre până pe la inceputul vécului al XIII-lea[3]).

Prin introducerea ritului bulgar şi lunga stăpânire bulgară dincóce de Dunăre, înriurirea slavonă din timpul convieţuirei seculare a Românilor cu Slavii, în timpul dominaţiunei bulgare, fu reinoită sub forma bulgară, atât în privinţa instituţiunilor politice cât şi în privinţa graiului român, cu atât mai vărtos că limba bulgară séu slavonă veche devenind limba bisericéscă, ca urmare firéscă, deveni şi limba oficială a Românilor.

---

1. Astfel între 666-680 pe scaunul patriarcal din Constantinopole se afla un slav cu numele Nichita.

2. *M. Welchrad* apud *Stredowski, Moravia Sacra, II,8 p. 231* citat de *Hasdeu, Columna lui Traian 1864 p. 168*: «in Alpibus Valachicis Moznopon».

3. *Xenopol*, Ist. Rom. I, p. 415 etc. Părerea lui Xenopol ănsă cum că ritul bulgar a înlocuit în mod silnic ritul latin al Românilor precum şi înlocuirea alfabetului latin nu ne pare de loc întemeiată.

3. VOEVODATELE ROMÂNE DINCOACE DE CARPAȚI.

De la năvălirea Ungurilor până la inființarea principatelor
892—1320 (1342)

Năvălirea Ungurilor. Aceștia apărură la Dunăre pe la finele vécului al IX-lea. După nume și limbă acest nou ném barbar făcea parte din grupul popórelor fino-uralice a cărora locuri originare erau regiunile de lângă munții Urali. Mai întâi menționați pe la Cuma și Terec, ei locuiau impreună cu Chazarii, popor de aceeași viță și cu Peceneghii de viță turco-tatară, in câmpiile ponto-caspice dintre Ural și Nipru.

Atacați de către acești din urmă pe la anul 889, Ungurii trecură Niprul și ocupară teritoriul dintre acest rîu și Seretul ḍis „Atelkuzu“ subjugând triburile slave de aci, Ulicii și Tivercii. Denumiți de Slavi Ugri séu Ungri, de Greci, Huni séu Turci, își dădură ei însăși mai târḍiu numele de Maghiari după numele unuia din triburile lor.

Impĕratul bizantin Leon VI, fiind pe aceste timpuri in rezboi cu Simeon, țarul Bulgarilor, chemă pe Unguri in ajutor. Ei trecură Dunărea, transportați de flota grecéscă, și năvăliră în Bulgaria de unde se întórse după ce o jefuise cumplit luând cu dĕnșii o mulțime de robi.

Simeon, pentru a se rezbuna contra lor, îndemnă pe vechii lor inimici, Peceneghii, a'i ataca, cea ce aceștia și făcură năvălind in 892, când cea mai mare parte din Unguri era dusă intr'o expediţiune in Moravia, in țéra lor, in Atelkuzu, ucigĕnd pe acei dintre ei cari mai remăsese aci și ocupând ei înșăși acest teritoriu.

Reintorcĕndu-se din Moravia și găsind locurile lor ocupate de Peceneghi, Ungurii se întórse inapoi apucând spre nord și trecură pe la Chiev de unde indrumându-se spre sud-est intrară in Galiția. De aci trecĕnd peste Carpații galitiani ei năvăliră în Panonia, adică în Ungaria de aḍi, ocupând de o cam dată câmpiile dintre Tisa și Dunăre.

Puțin timp după acésta, murind Alm, căpitănia superióră a Ungurilor, fiul lui Arpad, prin generalul seu Tuhutum, atacă și învinse pe voevodul Menumorut care obținu pacea numai cu condițiune de a da pe fiică-sa în căsătorie fiului lui Arpad. Murind mai apoi Menumorut fără moscenitori de sex bărbătesc, voevodatul seu trecu în stăpânirea ginerelui seu Zoltan.

După învingerea lui Menumorut, Tuhutum trimise pe Ogmund ca să cucerésca și țéra voevodului român Gelu din Ardél. Lupta dintre Români și Unguri avu loc în anul 904 pe rîul Almaș; domnul Gelu fu învins și fugind prins pe rîul Capos și ucis. Locuitorii atât Românii cât și Slavii aflând despre mórtea voevodului lor se supuse de bună voe lui Ogmund jurându-i credință. Locul unde prestară acest jurământ s'a numit din acea di „Eskülo“ cea ce în limba maghiară însemnéză locul jurământului.

Cu mórtea lui Gelu și supunerea țerei sale se curmă pentru totdéuna dincolo de Carpați existența unui stat român. De aci înainte Românilor de dincolo de munți nu le mai fu dat a avea căpităniile lor naționale până pe timpul lui Mihai Vitézul când acest falnic domn reușise pentru un moment a întruni sub sceptrul seu pe lângă Muntenia și Moldova și Transilvania.

Singura amintire ce ne a remas despre Gelu, acest nefericit prim și ultim domn român din Ardél, este o localitate pe rîul Sameș care se chémă până în dioa de adi Gyalu.

Tot în acest an Ungurii supuse și voevodatul lui Glad din Banat care fu silit a recunósce suzeranitatea maghiară.

Cu supunerea acestui principat, nu mai remăsese decât un singur voevodat slavo-român independent, acela din sudul Transilvaniei. Urcându-se pe tronul Ungariei Stefan cel Sânt, el cuceri și acest ultim voevodat independent, bătând pe Kean. Inlocuind apoi și pe voevodul Ahtum, un urmaș al voevodului Glad, cu un nepot al seu, numit Sunad, Stefan pune un capĕt dominațiunei bulgare apusene dincóce de Dunăre precum și existenței deosebitelor state slavo-române dependinte de Bulgari.

Cu tóte aceste Bizantinii, după subjugarea imperiului bulgar de împĕratul Vasile Bulgaroctonul, nu incetară a revendica drepturile moscenite, prin supunerea Bulgariei, și asupra malului nordic al Dunării din care causă să și ivi în urmă rezbóie crâncene intre Bizantini și Unguri.

Dealtmintrelea pe când dominațiunei bulgare dincóce de

Dunăre despre apus i se puse un capĕt prin cuceririle Ungurilor ea fu stîrbită și despre răsărit de către vechii inimici ai Ungurilor, de către Pecenegi.

Pecenegii. Ei se aratară pentru prima óră la Dunărea de jos în anul 892, când, după cum am vĕdut, îndemnați de Bulgari, ocupase teritoriul Ungurilor, din Atelkuzu. In curênd ânsă ei se întinse și peste vechile hotare ale stăpânirei Ungurilor trecênd peste Seret și ocupând mai tótă Moldova și Muntenia până în Argeș in dreptul Silistrei,[1]) mărginindu-se ânsă mai cu sémă, de óre ce erau un popor nomad, in regiunile cămpene[2]) și răpind astfel aceste țeri de sub ascultarea Bulgarilor.

Pe lângă populațiunea slavă din țerile dunărene ocupate de Pecenegi, era și o populație română. Căci, pe când, până la năvălirea Ungurilor, Românii, coborîndu-se din munți, se întinsese mai cu deosebire dincolo de Carpați in Transilvania și Banat, unde impreună cu Slavii inzghebase chiar mici state semi independente, după năvălirea Ungurilor și ocuparea lor în mod statornic a țerelor de dincolo de munți locuite de Români, distrugênd inceputurile unei viețe de stat române prin subjugarea deosebitelor voevodate slavo-române, Românii, în urma stabilirei Ungurilor și propășirea apăsării maghiare, eșind în numĕr mai mare decât până atunce din légânul naționalității lor se revărsară dincóce de Carpați.

Astfel, dacă până la năvălirea Ungurilor, naționalitatea română se desvoltase mai cu sémă dincolo de munți, de la acéstă epocă naționalitatea română incepu a se desfășura cu deosebire la pólele munților dincóce de Carpați, incepênd aci o nouă viéță politică care fusese sugrumată in față dincolo de munți de năvălirea maghiară.

Românii intinděndu-se și in șesurile muntenesci și moldovenesci, absorbară in curênd populațiunea slavă de aice deja rărită dealtmintrelea prin desele emigrațiuni dincolo de Dunăre de mai inainte și mai cu sémă in urma năvălirei Pecenegilor, astfel că Slavii, pe la sfîrșitul vécului al XI-lea, dispărură cu dese-

1. *C. Porphirogenetis* opera, in corpus scriptorum historiæ Byzantinæ, Bonnæ, 1840, 14 p. 177. «ἀπὸ δὲ κατωθεν τῶν μερῶν Δανουβέως ποταμῶν τῆς «Ἴστρας ἀντίπερας ἡ πατρωνακία παρέρχεται.»

2. *Cedrenus, II, p. 582:* „νέμονται δε τὰς πέραν Ἴστρον, ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ καὶ μέχρι Παννονίας ἠπλωμένας πεδιάσας νομάδες τε ὄντες.“

vărsire de pe malul nordic al Dunării de jos, fiind înlocuiți însă în Moldova mai târdiu de un alt strat slav, prin Rutenii din Galiția cari la un moment dat ajunse până la gurele Dunării inființând chiar aci un mic stat semi independent cunoscut, cum vom vedea, sub numele de republica bërlădénă.

De aci înainte Românii dintre Dunăre și Carpați începură a se afirma din ce in ce mai mult ca un popor deosebit de conlocuitorii lor barbari figurând chiar in analele timpului sub numele lor de Români, deși nu sub acéstă formă ci când ca Daci când ca Vlahi.

Chiar țéra lor era deosebită, se vede, de acea a Pecenegilor de vreme ce un scriitor contimpuran deosebesce țéra Românilor „Blökumannaland" de țéra séu câmpiile Pecenegilor „Pezinavöllu" cea ce confirmă tot odotă și faptul locuirei Pecenegilor mai cu sémă la șes pe când Românii locuiau mai spre munte[1]).

Dimpreună cu Pecenegii Românii treceau adese ori Dunărea și năvăleau in imperiul bizantin. Intre 1080—1118 impëratul bizantin Alexie Comnen, desigur pentru a pedepsi pe Pecenegi și pe Români pentru vre o năvălire în imperiul seu, trecu Dunărea și intră în țéra Românilor[2]).

---

1. Islandezul *Snorri Sturluson* (1179-1241) descriind in istoria sa intitulată *Heimskringla eller norges Kongesagaer*, editată de *Unger, Christania 1868, p. 776* o expediţiune a lui Alexios Comnenos contra «heidinn» adică contra păgânilor séu barbarilor scrie următórele: «Sa atburdr ward á Griklandi «þa er þar var Kirialan Konungr at Konungr fór herverd á Blökumannaland. «En er hann kom á Pezinavöllu, þa kom þar á moti honum heidinn Konungr «med uvigjan her». Editorul Unger cu drept cuvënt traduce Blökumannaland prin Valakiet, adică Valachia. Cuvëntul acesta este format din «*land*» adică țéra, *manna* barbați și Blöku adică Blahi séu Vlahi. Tot astfel înțelege acest cuvënt și *Thorlacius* (ediţiunea *Schönung, Hafniae 1873 p. 404* traducëndu'l prin terra Blachorum.

2. *Snorri Sturluson loc. cit.* In cea ce privesce existența Românilor intre Dunăre și Carpați pe timpul Pecenegilor și cooperarea lor cu aceștia la năvălirile peste Dunăre ea este confirmată in mod pozitiv de deosebiții istorici bizantini. Astfel *Attaliota, corpus rer. hist. Byz. Bonnae 1853* p. 204 menționéză pe la 1074 ca aliați ai Pecenegilor și nisce μεροβάρβαροι adică nisce semibarbari din nordul Dunării cari după *Tomaschek p.49* nu puteau fi decât Românii. Acéstă părere este pe deplin confirmată prin imprejurarea că alți autori bizantini vorbind despre acești barbari îi desemnéză sub denumirea de Daci cari, după Anna Comnena, erau Românii; I. p. 115: „ἐπεὶ γὰρ πάλαι εἶχον οἱ τῶν Δακῶν ἀρχήγεται μετὰ τῶν Ῥωμαίων σπονδὰς „τηρεῖν εἴσετι οὔκ ἤθελον ἀλλὰ παρὰ σπουδήσαντες διέλυσαι, τούτου δὲ ὄφ„λον τοῖς Σαυρομάταις γεγονότος οἱ πρὸς τῶν πάλαι Νῦσοι προσηγορεύοντο, οἱ „δὲ αὐτοὶ τοῖς ἰδίοις ὁρίοις ἐμμένοντες, ἤδελου ἡσύχάφιν, νεμόμενοι πρότερον ὁ„πόσ ὁ Ἴστρος πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων διορίφει ἡγεμονίαν, ἀλλ'ἀθρουναπαναστάν„τες πρὸς τὴν ἡμεθαπῆν γῆν μειωκίσθησιν".

Este evident că acești Români trebuiau să aibe o óre care organisare politică; din nefericire n'a remas nici o insemnare despre instituțiunile Românilor din aceste timpuri. Ele fiind imprumutate de la Slavi nu trebuiau să se deosebéscă mult de acele ale acestora. Tot cea ce se póte conchide este că Românii aveau deja pe acele timpuri căpităniile lor naționale chemate fie *cneji* fie *voevoți*.

Un astfel de cnéz séu voevod pare a fi fost un óre care Nestor menționat de un istoric grec pe la anul 1074 ca duce al semi barbarilor de dincóce de Dunăre supus hanului Peceneghilor Tatrus. Deși nu se scie aprópe mai nimica despre raporturile care au existat intre Români și Peceneghi, acest fapt cum că Nestor deși supus Peceneghilor este menționat ca cap al semibarbarilor ne indrituiesce a presupune că Peceneghii se mulțumiră cu plata unui tribut din partea popórelor supuse lor, lăsându-le organisația lor propriă. De altmintrelea constituțiunea federativă a acestui popor era favorabilă unei atare stare de lucruri[1]), cu atât mai mult că acest popor nomad numericesce a fost fórte mic de óre ce, după nefericita luptă de la Lebune intre 1083-1096, in care fură zdrobiți cu desevărșire de împăratul bizantin Isaac Anghelul, ei dispărură fără a lasa vre o urmă despre existența lor la Dunăre afară de numele unor localități ca Pecenégha și altele.

Aci este locul a aminti ḑicётórea română *„apa trece, petre-„le remăn“*. In adevĕr intréga istorie a némului românesc, la fiecare pas se póte ḑice, ilustréză adevĕrul acestui proverb. Peceneghii, poporul domnitor, dispar, precum au dispărut atâtea alte soiuri de seminții care s'au strecurat inaintea lor prin țerile de la Dunărea de jos, dar poporul român remâne, și intocmai precum a luat parte la năvălirile Peceneghilor în imperiul bizantin, îl vom vedea participând și la invasiunile Cumanilor dincolo de Dunăre. Dar vor dispare și aceștia precum și urmașii lor, Mongolii, cari încheiară lungul șir al invasiunilor barbare din Dacia, iar poporul român, silit a se supune și unora și altora, va persista in țéra in care strĕbunii lor au fost așeḑați de marele impĕrat Traian căci *„apa trece, petrele remăn“*.

Deocamdată Românii de sub stăpânirea Peceneghilor trecură sub acea a Cumanilor.

---

1. *Porphyrogenetes op. cit. I, p. 691, De ceremoniis aulae Byzantinae.*

Cumanii. De aceiași viță ca și Peceneghii, ei apărură la Dunărea de jos pe la finele vécului al XI-lea. Dominațiunea lor ținu în mod mai mult séu mai puțin imediat până pe la sfîrșitul jumătății vécului al XIII când puterea lor fu zdrobită de Mongoli.

Ca și cu Peceneghii, Românii luară parte la desele năvăliri, făcute de Cumani peste Dunăre servind acestora chiar, ca cunoscênd mai bine locurile, de conducători obicinuiți în expedițiunile lor [1]).

Dar pe lângă incursiunile făcute în imperiul bizantin, Cumanii năvăliră adese ori și în Transilvania și Ungaria până ce în anul 1091 ei fură bătuți și respinși de regele Maghiar Ladislas I. După această cumplită înfrângere, Cumanii se mai potoliră puțin menținêndu-se în limitele teritoriului lor dincolo de Prut. Căci până pe la anul 1223, deși treceau acest riu năvălind séu peste Dunăre séu peste Carpați, Cumanii locuiau dincolo de Prut.[2])

Profitând de acest ragaz în urma contenirei năvălirilor Cumane, și apăsarea Ungurilor devenind din ce în ce mai grea dincolo de Carpați, imigrarea Românilor dincóce de munți și lățirea lor în ses luă proporțiuni însemnate astfel că pe la sfîrșitul vécului al XII-lea Românii se întinsese nu numai în Muntenia și Moldova, dar ajunsese chiar despre nordul acestei din urmă peste hotarele graiului românesc de adi, departe tocmai până la riul Bug și unii chiar până la malurile Donului, cunoscuți aci sub numele de *Brodnici*[3]), acolo sub acel de Bolochovi. Acești din urmă aveau proprii lor cneji și ocupau un teritoriu deosebit si-

1. *Anna Comnena ap. Stritter, Bulgaria, p. 671.*

2. *Arabul Abu Abdullah Mohammed el Edrisi* care trăia în Sicilia pe la 1150 descriind Cumania ne spune că ultima posesiune danubiană Cumană era pe timpul seu *Akliba* ce s'ar fi aflând la o milă de la gura Nistrului și o zi de navigație de la Dunăre. După această indicațiune precisă Edrisi înțelege prin Akliba Cetatea Albă cu tótă asemenarea dintre Akliba și Chilia. vedi *Geographie d'Edrisi traduite par A. Saubert 1837—39.* Dar nu e mai puțin adevĕrat că Cumanii posedau și Chilia, căci Evreul Moses Petakhia, rabin din Ratisbona, care a călătorit între 1170—1180 de la Chiev în Crimeea ne spune că Cumanii între altele aveau și doue orașe însemnate, Cetatea Albă pe Nistru și Chilia pe Dunăre. Cetatea Albă este deja pomenită pe timpul Peceneghilor, în a cărora stăpânire se afla, de G. Porphyrogenetes sub denumirea de *Aspron.* Cetatea Albă se află pe locul unde în vechime se afla *Tyra*, o veche colonie grecéscă. vedi Hasdeu, Arh. ist. I, 1, p. 41.

3. *Karamzine, Histoire de l'Empire de Russie, traduite par Thomas et Iauffret, II, p. 277.* Cronicele ruse pomenesc pe Brodnici pentru prima oră pe la 1147, ca aliați ai lui Vladislav Vladimirovici în lupta de pe riul Ocna. Astădi Românismul Brodnicilor nu mai e contestat nici macar de partisacei mai fanatici ai teoriei lui Rössler.

tuat între principatele Haliciului, Volhiniei și Chievului, luând parte la luptele dintre deosebiții principi ruși, până ce învinși de cnézul Daniil în 1257 ei dispărură din istorie [1]).

Dar pe când Românii ajunsese atât de departe, în șesul insuși al Moldovei dintre Seret și Prut până la Dunăre, după desnaționalisarea vechiului element slav de elementul român, se respêndise un nou element slav, venind despre nord, Rutenii din Galiția cari reușise chiar a înființa aci pe la anul 1134 un principat semislav cu capitala Bĕrlad sub cnézul Ioan, fiul lui Rostislav, din dinastia ruténă a marilor cneji ai Haliciului.

Principatul Berladului. Acest principat se întindea spre méḑă-ḑi până la Dunăre unde se află Haliciul mic, adică Galații de aḑi[2]), ca port pe Dunăre, a căruia nume arată că a fost o colonie a Haliciului rutén de la Nistru, și spre nord până la granița marelui principat al Haliciului, care, pe acele timpuri, întra cu mult mai înlăuntrul Moldovei decât Galiția de aḑi, cam până la riul Sucéva in Bucovina [3]). Despre resărit principatul Bĕrladén se invecina cu Cumanii mergênd până în Prut, iar despre apus până în Seret.

Pe lângă Bĕrlad și Galații, mai erau în principatul bĕrladén, între alte orașe, și Tecucii, tóte aceste fiind deja nisce orașe destul de însemnate fiind tot odată și locuri de vamă pentru mărfurile de transit între imperiul bizantin de o parte și Rusia, Ungaria și Polonia de altă parte, de unde se vede că existența acestor orașe era cu mult mai veche decât principatul Berladului insuși, de óre ce, la acea dată, relațiile lor comerciale se întindeau

---

1. Numele de Bolechovi vine de la cuvêntul Voloh cea ce se confirmă și prin un document în care orășelul galitian *Bolechov*, aḑi cu totul rutén, figuréză ca «villa Valachorum». veḑi *Dr. Onciul, Zur Geschichte der Bukowina, Czernowitz 1887.* Analele rusesci amintesc deja pe la 1150 o regiune numită Bolechova, pe Bugul superior. Despre românismul Bolechovilor veḑi studiile profesorului rus *Kaluzniacki in Miklosich, Wanderungen der Rumänen in Denkschriften der Wiener Akademie 1879. Phil. hist. Cl. Bd. XXX § 40 și următórele.*

2. Pe rusesce litera H se pronunță ca G, de unde se explică cum din Haliciu a devenit Galații precum de la principatul Haliciului se chémă provincia de aḑi Galiția.

3. *Karamzine, op. cit. II, p. 165* istorisind, după cronici vechi, un rezboi dintre principele Haliciului cu acel de Cernigov din 1144 ḑice că Seretul despărțea ambele armate care erau gata de luptă. Acest din urmă căuta un vad, dar cel dintâi nu'l perdea din ochi, și mergênd de alungul malului, se așeḑă după 7 ḑile in munți gata la atac de unde resultă că Bucovina superioară făcea parte din principatul Haliciului.

până în Mesembria și Boemia[1]). Aceste orașe ca și multe altele sunt de origine slavonă, nu numai din causa numelor eminamente slave, dar și din causa însușirei caracteristice a Slavilor în cea ce privea zidirea orașelor, însușire care pe acele timpuri lipsea elementului român care se deosebea mai cu sémă printr'un spirit rezboinic după cum dovedesce rolul pe care l'a jucat în desele năvăliri atăt ale Pecenegilor cât și ale Cumanilor precum și în deosebit in rescóla romăno-bulgară de peste Dunăre, după cum vom vedea mai incolo.

Deși acest principat bĕrlădén se afla sub o dinastie ruténă și mare parte din locuitori erau Ruteni, nu se poate tăgădui că erau parte și Romăni[2]).

Apoi deși in capul acestui principat se afla un principe din dinastia Haliciului rutén, el era independent de acesta séu cel puțin nu voia să recunóscă suzeranitatea lui Vladimirco Volodarovici marele cnéz al Haliciului fiind chiar necontenit în luptă cu dênsul.

Se vede că Ivancu Rostislavici, grație spiritului seu neastămpărat și întreprinzĕtor, de timpuriu încă reușì a se pune în capul susdiselor orașe înzghebând așa disul principat al Bĕrladului, chemat póte de Bĕrlădeni însăși ca un fel de condotiere cea ce nu numai este conform spiritului acelor timpuri, dar acest fapt s'a mai repetat odată în istoria Moldovei, după descălecare

---

1. *Ioan Bogdan, Diploma bĕrlădénă din 1134, Bucuresci 1889* a căutat a dovedi neautenticitatea diplomei bĕrlădene. In cea ce privesce forma, are dreptate, ca nu póte fi decât o copie cu mult posterióră documentului însuși. Conținutul însă este confirmat și prin deosebite cronici rusești. Dealtmintrelea Bogdan insuși pare a admite acésta de óre ce conchide astfel: «póte că chiar acei Bĕrlădeni, pe cari la 1160 îi vedem într'o ex-«pediție me la gurile Niprului, să fi fost Romăni», și «susținem că acest «principat n'a existat in sec. 12 așa cum și-l închipuiesc cei mai mulți «istorici, cu atât mai puțin a fost el un principat curat românesc».

2. Din faptul că în capul acestui principat se afla un principe rutén, ar fi greșit a conchide că era un principat eminamente slav și că locuitori ar fi fost toți Ruteni. Mai întâi s'a vĕdut că Romănii, pe acele timpuri, se întinsese nu numai în Moldova, dar ajunsese chiar până pe malurile Bugului și ale Donului. Apoi istoricul bizantin *Nicetas Choniates, Bonnæ Weberi 1829, p. 171* menționézá pe Romăni, pe la anul 1160, locuind tocmai pe teritoriul bĕrlădén la granițele principatului Haliciului. Istorisind rescóla sebastocratorului Andronic Comnen asupra nepotului seu, împĕratul Manoil Comnen, Nicetas scrie că scăpând Andronic din închisórea în care fusese aruncat și voind a fugi în Galiția, când ajunsese la hotarele Galiției și se credu scapat din mânile celor ce-l urmăreau, el fu apucat de nisce *Vlahi cari aflase despre fuga lui înainte de a fi sosit*, și dus înapoi la împĕrat. De asemenea din analele rusesci departe de a resulta cum că acest principat ar fi fost eminamente rusesc, se vede din contra că orașele Berlad, Haliciul mic, Tecucii etc. erau considerate ca nefiind slave, deși nu se póte tăgădui că ele au fost de sigur înființate de Slavi, și că pe acele timpuri parte din locuitorii principatului bĕrlădén erau Ruteni.

când Moldovenii chemară și puse domn pe un alt principe slav, pe litvanul Iurga Coriatovici care printr'o stranie coincidență muri și fu îngropat nu departe de orașul care a dat lui Ivancu Rostislavici porecla de *Berlădén*.

In anul 1145 Ivancu încercă a resturna pe unchiul seu, pe marele cnéz al Haliciului, dar fără succes, căci fiind învins fu silit a se refugia în principatul seu de la Dunăre.[1]) Intre 1149—1159 el luă parte la tóte luptele dintre deosebiții suverani feodali slavi până ce, după o nefericită expediție contra cnézului Haliciului, Iaroslav Osmosmyl, el fu silit a se expatria și muri în orașul Salonic în 1161 fiind, după cum se presupune, otrăvit[2]).

Se vede că după acéstă izbândă, puternicul principe galițian Iaroslav reuși a cuprinde și teritoriul nefericitului Ivancu Rostislavici, adică principatul Berladului[3]).

Acéstă întindere a elementului rutén în Moldova până la Dunăre, sprijinit de puternicul principat al Haliciului putea să devină fórte funest desvoltării elementului român din acéstă țéră. Moldova intrégă era în pericol a se slavisa pentru a doua óră și de astă dată póte pentru vecie în paguba românismului, dacă regele maghiar Bela III dis Victoriosul n'ar fi pus o stavilă acestei intinderi și consolidări a elementului slav în Moldova prin cucerirea principatului rutén al Haliciului in capul căruia puse ca domn pe fiul seu Andrei.

Pe când se petreceau aceste fapte dincóce de Dunăre, dincolo izbucni rescóla Romăno-Bulgarilor contra Grecilor sub frații Români Petru și Asan, rescólă care nu remase fără efect și printre Românii și Cumanii de dincóce de Dunăre.

Rescóla Romăno-Bulgarilor. Primului imperiu bulgar îi pusese un capĕt, in anul 1018, împĕratul bizantin Vasile, supranumit pentru acest fapt Bulgaroctonul. De óre ce dominațiunea bulgară se intinsese și asupra malului stâng al Dunării, Bizantinii

1. *Karamzine*, op. cit. II, notele 285—387.

2. *Karamzine, op. cit. III, p. 64.* Ivancu a lasat un fiu cu numele Rostislav, care fu tot atât de vitéz ca și părintele seu dar care avu acelaș trist sfĕrșit. Incercând a redobândi Haliciul unde domnea principele maghiar Andreas, fiul regelui Bela, fu rănit în luptă, prins și otrăvit în închisóre.

3. In cunoscutul fragment al eposului rus «*Slavo o polku Igoreve*» se dice: «Tu Iaroslave Osmosmyl al Haliciului, stai sus pe tronul teu de aur, «păzesci munții ungurești cu oștile tale de fer, inchidi drumul regelui (un-«gur) *și ții judecată până la Dunăre*». Dealtmintrelea cronica rusésca citată de Karamzine III, p. 15 istorisind fuga principelui moscovit David, în 1174, la Bĕrlad, menționéză acest oraș ca scaunul unei provincie rusesci.

subjugând imperiul bulgar pretindeau a fi dobândit și drepturile acestuia asupra malului stâng deși Pecenegii pe o parte, Ungurii pe de alta, știrbise deja acéstă dominațiune, acești din urmă cuprinzând Transilvania, Banatul și parte din Oltenia, iar cei dintâi Moldova și partea resăriténă a Munteniei până în Argeș.

In urma zdrobirei Pecenegilor de împĕratul bizantin Isaac Anghelul, Grecii, se vede, reușirá a aduce sub ascultarea lor și popórele de pe malul stâng al Dunării, supuse până atunce Pecenegilor, printre care mai cu sémă și Românii din Moldova. De acea, după mórtea lui Ivanco Rostislav și desfacerea principatului berlădén inzghebat de către acesta, Românii din Moldova luară parte in 1161 la o expediție a Bizantinilor contra Ungurilor năvălind cu aceștia, sub conducerea generalului bizantin Leon Batațe in Ardél, prin unul din pasurile Carpaților moldovenesci. Acesta, după ce pustii totul in calea sa, și ucise un mare numĕr de locuitori, luând tot pe atâția în robie, se întórse înapoi peste Dunăre, incarcat cu prăzi[1]).

---

1. *Cinnamus, Epitome, Bonnae, p. 260* scrie cum că «in una din nu«merósele expediții contra Ungurilor, impĕratul Manoil Comnen, pentru «a pute mai ușor infrânge pe inimicii sei, ordonă ca ei să fie loviți din «trei părți de odată. El trimise pe Alexios cu o mare armată către Du«năre, prefăcându-se, că ar voi să lovéscă pe Unguri iarăși prin locurile «obicinuite. Leon Batațe cu o armată tot așa de puternică, *care numera «mai ales un numĕr însemnat de Vlahi care se dice a fi o colonie italică,* fu trimes «pentru a *cădea asupra Ungurilor din o altă parte, despre Marea Négră pe «unde* ei nu fusese nici odată loviți. Conform cu acest plan Alexios ajun«se la Dunăre și speria necontenit pe Unguri, prefăcându-se că ar vrea «să trécă fluivul in timp ce Batațe căděnd asupra lor din partea de către «Marea Négră, pustii totul in calea sa ucigând un mare numĕr de ómeni «și luând tot pe atâția in robie. Impĕratul vroind însă să dea Ungurilor o «a treia lovitură trimise încă o armată care inaintă mai către nord in «direcțiunea Tauroscitiei sub conducerea lui Lamparda și Petralifa» *Rössler, Rum. Stud. p. 85* susține că Vlahii din Cinnamus erau de dincolo de Dunăre, cărora singur împĕratul putea să le ordonă să iee parte la luptă pe când el n'ar fi avut nici un drept a cere acésta de la Vlahii de acéstă parte a Dunării. Acéstă argumentare dovedesce o necunoscință absolută, póte chiar intenționată, a adevĕratei stări de lucruri și a relațiunilor seculare dintre ambele maluri ale Dunării. Nu trebuie uitat că pe timpul primului imperiu bulgar ambele maluri ascultau de acelaș stăpân. Grecii subjugând pe Bulgari moscenise de la aceștia și stăpânirea séu cel puțin pretențiunile Bulgarilor și asupra malului stâng. Aceste pretențiuni și drepturi ale Bizantinilor reiesă fórte lămurit din faptul următor. Când în 1165 Andronic Comnen scăpând din închisóre trecu Dunărea cu gândul de a se refugia in Galiția, el fu prins la hotarul Galiției de nisce *Vlahi, cari aflase despre fuga* lui chiar inainte de a fi sosit, și inapoiat impĕratului. Faptul acesta că Românii s'au grăbit a-l prinde și a-l inapoia impĕratului arată óre care legături de atârnare in care se aflau Românii aceștia față cu impărăția bizantină. De acea pe timpul rescólei romăno-bulgare vom vedea pe împăratul Isaac Anghelul purtând rezboi nu numai cu Romăno-

Cu acéstă ocasie istoricii bizantini constată origina romană a Românilor ḑicĕnd că „*Vlahii pretind a fi o colonie italică*“.

Puţin timp după acéstă expediţiune izbucni dincolo de Dunăre rescóla Româno-Bulgarilor. Ea incepu in anul 1185 printre Românii din muntele Emu din causa grelei dări impuse de impĕratul Isaac Anghelul cu scop de a aduna banii necesari pentru nunta sa proiectată cu fiica lui Bela III regele Ungariei.

Românii de dincolo de Dunăre sunt menţionaţi pentru prima óră în istorie pe la anul 579. [1]) Ei locuiau mai cu sémă afară de muntele Emu, in Tracia, Macedonia, Epir şi Tesalia unde se află şi până in ḑioa de aḑi ăncă in numĕr fórte insemnat.

Românii din muntele Emu se resculară din causa acestei grele dări sub conducerea a doi dintre ei, fraţii Petru şi Asan cari deveniră in urmă fundatorii imperiului româno-bulgar.

Impĕratul Isaac Anghelul purcese contra resculaţilor şi reuşi a-i înfrânge, iar Petru şi Asan şi alte căpităniі scăpând fugiră dincóce peste Dunăre unde izbutiră a rescula şi pe Românii de aci obţinĕnd şi ajutor de la Cumani. Dar şi de astă dată, Petru şi Asan nu fură norocoşi, căci Isaac trecĕnd Dunărea, după nisce lupte crâncene cu Românii şi cu Cumanii de dincóce de Dunăre se intórse victorios la Constantinopole[2]).

Bulgarii de dincolo de Dunăre, dar şi cu Românii şi alte popóre de dincóce de Dunăre, cea ce arată legăturile care au continuat a exista, şi după căderea primului imperiu bulgar, intre ambele maluri ale Dunării de jos, şi sub dominaţiunea bizantină, şi care vor continua şi sub al doilea imperiu româno-bulgar. *Hasdeu, Ist. crit. a. Rom. ed. II, I, p. 14-15,* preocupat de ideea cucerirei Făgăraşului de Românii din Oltenia, forţând sensul clar al naraţiunei lui Cinnam susţine că aceşti Români erau Oltenii, pe când *Xenopol in Teoria lui Rössler in Revista pentru Istorie a lui Tocilescu, Bucuresci 1883, II, I, p. 136-138* arată fórte bine că e vorba de Românii din Moldova, de óre ce Bataţe atacă pe Unguri despre Marea Négră, cea ce nu se póte in nici un cas raporta la Oltenia.

1. In acest an generalii bizantini Martinus şi Comentiolus, voind să lovéscă pe Avarii cari năvălise în Tracia, expediţiunea lor nu izbuti din causa următorului incident. Căḑĕnd sarcina despre spatele unui catîr, stăpânul catîrului care urma vĕḑĕnd acésta strigă către stăpânul dobitocului de dinainte, in limba lor, «retorna fratre», iar óstea luând acest strigăt drept o exortaţiune spre fugă, o rupse de fugă. *Theophilactes, Bonnæ, I, p. 99* care istorisesce acest fapt a murit in anul 640. Aceste cuvinte dovedesc că acei ce le au pronunţat nu puteau fi decât o populaţie romanică pe care deja in 976 o vedem figurând in istoria lui *Cedrenus Bonnæ, II, p. 435* sub denumirea de Vlahi, adică Români séu *Armăni* cum îşi ḑic însăşi Românii Macedoneni, aşa ḑişii Cuţovlahi séu Ţinţari.

2. *Constantin Sathos* Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, apud *Papadopol Calimah in Revista lit. şi sciinţ. Bucuresci 1876 no. 4, p. 312* şi *N. Akomit* in Uspenski, Obrazavance vtorago *Bolgarscaro tzastia part. v. zapiski novorossiis cago XXVII, 1879, p. 381* din codicele venetian cu titlul „τὸν λὸγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰσαακίον τοῦ Ἀγγέλου,

Cu tóte aceste, după lungi și crâncene lupte, ajutați de Românii și de Cumanii de dincóce de Dunăre, Românii și Bulgarii de dincolo de Dunăre reușiră a scutura jugul bizantin și inființară așa ḑisul imperiu romăno-bulgar. Ca și, in timpul primului imperiu bulgar, al doilea imperiu romăno-bulgar ridică pretențiuni de stăpânire și asupra malului stâng al Dunării, reușind chiar a dobândi in mod efectiv, parte din acest mal. Astfel Romăno-Bulgarii reușiră a cuprinde orașul Severinul și regiunea de prin prejur pe care îl și stăpâniră până la anul 1233 când el fu cucerit de către Unguri. Une ori Romăno-Bulgarii reușiră a cuprinde tot teritoriul dintre Dunăre și Don[1]).

Numai ast-fel grație acestor indelungate legături dintre ambele maluri dunărene atât pe timpul primului cât și pe acela al doilea imperiu romăno-bulgar precum și pe timpul dominațiunei bizantine intermediare se explică atât tradițiunea poporană după care domnii Munteniei ar fi fost din vița țarilor romăno-bulgari, titulatura domnilor Munteniei și a Moldovei, precum și originea bulgară a dregătoriilor țerelor române.

Adese-ori ânsă, după împrejurări, acéstă dominațiune a Romăno-Bulgarilor asupra malului stâng al Dunării nu era decât nominală. Astfel, mai cu sémă, între 1205—1241, pe când Romăno-Bulgarii erau ocupați cu luptele lor contra Latinilor, malul stâng al Dunării începu a încăpe sub stăpânirea Cumanilor, mai cu sémă în urma învingerii lor în lupta de la Kalka, în 1223, de către Mongoli sub Ghenghis Han, când ocupară nu numai Galiția și Moldova, dar chiar și Muntenia cam până în Olt, dând acestor țeri numele de *Cumania*, de unde se încercară a pătrunde chiar și în Transi vania[2]).

---

unde este scris: «Σκύθαι μὲν γὰρ ἔθνος ἀδούλωτον ἐς δεῦρο, ἄξεινον τε «κατλία ἀρήιον καὶ οἱ ἐκ Βορδόνης, οὗτοι τοῦ θανεῖν ὑπερεόπται καὶ Τα«ροσκυθῶν ἀποσπάσες, γένος ἐκεῖ οὗτοι κάτοχον Ἄρει τοῖς κατὰ τὸν Αἷμον «φυραμένοι βαρβάροις». Uspenski dice că acești *Bordoni* sunt *Brodnicii* din analele rusesci, a cărora românism aḑi nu mai este contestat de nimene. Veḑi despre acest subiect și *Choniates, p. 485.*

1. *Guillaume de Rubruck* în *Recueil de voyages et mémoires publiés par la Société de Géographie, Paris V-VI.* Acest ambasador francez contimporan călătorind prin aceste țeri pe la anul 1246 scrie că țéra lui Asan pe care o numesce Vlahia se întinde de la Don la Dunăre și de la Dunăre până la Constantinopole. Nu menționăm aci pretinsa diplomă a lui Ioan Caliman Asan (1241—1243) publicată de *Aprilov, Bolgarskia Gramata, Odesa 1845 p. 31* în care acest țar se intitulézá și al *Moldovlahiei* de óre ce s'a dovedit că acéstă diplomă nu este autentică.

2. *Albericus, Chronicon, ediținea Leibnitz, Hannover 1698, p. 508 și Zeiner, Monumenta Hungariæ sacræ Romae, 1859, vol. I, p. 150—151, 165, 171.*

Pentru a'i impedeca a năvăli în Ungaria și a'i alunga chiar din țerile dunărene asupra cărora avea pretențiuni de stăpănire, vĕdĕnd tot odată și un pericol pentru existența propriului seu regat, în stabilirea Cumanilor în aceste țeri, regele Maghiar Andrei II dărui, in anul 1211, parte din Transilvania cât și în 1212 Muntenia mare cavalerilor Teutoni.

Cavalerii Teutoni în Ardél și in Muntenia. Transilvania fiind fórte despoporată mai cu sémă acolo unde primejdioșii vecini, Cumanii, puteau mai lesne năvăli, Andrei II, regele Ungariei, dărui în 1211, spre a o impopora și apăra contra Cumanilor, ordinului cavalerilor Teutoni, țéra Bârsei cuprinḑĕnd aprópe tótă porțiunea resăriténă a Ardélului situată între Carpați, Olt și rîulețul Tartleu.[1]) Cavalerii Teutoni, abia puși în stăpănirea acestui teritoriu, nu perdură timpul și zidiră castelul de pe dél lângă Brașov al căruia ruine se văd încă și adi, precum și castelul de la Roznov, acela de la Codlea din Schwarzburg, castelul Bran séu Törtzburg, și altele până și un castel în deafară de limitele teritoriului care li se concedase, anume Kreuzburg dincolo de rîul Tartleu unde se află adi satul Nyen in apropiere de Tartleu.[2])

Indeplinirea misiunei lor satisfăcu intratâta pe regele donator încât reînoi în anul viitor, în 1212, acéstă donațiune adăogând, pe lângă teritoriul dăruit, și regiunea care se întindea de la marginea castelului Kreuzburg spre apus până la granița teritoriului Românilor numiți *Brodnici*, cari ocupau țéra Oltului séu a Fagarașului precum și o porțiune din scaunul Sibiului de adi[3]).

Dar, deosebit de acéstă posesiune ardelénă, regele maghiar le mai dărui și un teritoriu dincóce de Carpați, o parte din Cumania, adică Muntenia dincóce de Olt și Moldova până în Seret[4]).

---

1. *Endoxiu de Hurmuzaki, Documente privitóre la istoria Românilor, Bucuresci, 1887, vol I, p. 56—58.* In diploma regelui Andrei din 1211 țéra Bârsei este determinată ast-fel. Incepĕnd de la castelul Almaș merge până la fortificațiile Nicolai, adi Micloșvar séu St. Nicola pe românesce, unde izvorește Oltul, și de aci urmând de alungul Oltului până unde se varsă Tartleul în Olt, și de aci pe apa Tartleului până la obârșia lui, și de la obârșia riului Temeș merge până la obârșia riulețului Bârsa, și de aci după cum o inconjoară munții pe această țéră până în Almaș.

2. *Drandt, Quartalschrift*, apud *Stritter, Archiv, vol I, cart. I. p. 174—175.*

3. *Hurm.* Doc. I, p. 74—76: «*usque ad terminos Brodnicorum*». In actul papei Honorius din acelaș an (Hurm. I, p. 77) prin care confirmă acéstă donațiune în loc de «terminos Brodnicorum» se află scris «*terminos Blacorum*».

4. *Hurm.* Doc. I p. 74—76. Expresiunea «*terra ultra montes usque ad «Danubium»* din diplomă corespunde denumirei Munteniei de mai apoi *terra transalpina.*

De óre ce ănsă stăpănirea regelui asupra acestor ţeri era mai mult nominală, decăt reală, Cavalerii Teutoni fură siliţi să cuceréscă pas cu pas acéstă ţéră smulgănd-o din mănile Cumanilor[1]). Mai ăntăi de tóte ei zidiră un castel la întrarea pasului Temeş spre a pune o stavilă desolor incursiuni ale Cumanilor în Ardél[2]). Aceştia, furioşi de a vedea că li se inchidea acéstă întrare, adunănd o mare mulţime de luptători, năvăliră asupra acestui castel, dar cavalerii Teutoni nu numai îi respinse dar reuşiră chiar a boteza pe mulţi din ei împreună cu femeile şi copiii lor.

După acéstă isbăndă cavalerii începură a zidi casteluri de pétră, a bate monedă, într'un cuvĕnt a manifesta din ce în ce mai mult voinţa de a se emancipa de coróna Ungariei.

Fĕţă cu acéstă situaţiune, cu perspectiva de a vedea consolidăndu-se pe ambele laturi ale Carpaţilor elementul german, pericolul pentru Românime era mare, Românismul era pe pragul peirei. Căci tot acest ordin al cavalerilor Teutoni, după ce fu alungat din ţerile carpatine, obţinĕnd in dar de la ducele Conrad al Masoviei, ţéra Colinului şi Lobau cu condiţiune de a creştini pe locuitorii slavi, Prusianii păgăni, trimise acolo pe la 1228 pe cavalerul Hermann Balk cu vre o sută de cavaleri. Acesta, începĕnd resboi cu Prusianii, îl conduse cu un mare şi răpede succes. Cavalerii zidiră apoi, ca şi în ţéra Bărsei şi în Cumania, orăşe şi cetăţi şi în curînd acest ordin unindu-se cu ordinul Fraţilor de Spadă, se înfiinţă acolo un imperiu puternic în care toţi emigranţii germani erau primiţi cu braţele deschise, şi ast-fel dintr'o ţéră eminamente slavonă, se născu ***Prusia*** de astădi, ţéră germană.

Tot acéstă sórtă ar fi avut de sigur şi ţerile de la Dunăre, dacă regele Maghiar, înspăimăntat de tendinţele de neatărnare ale cavalerilor Teutoni, temĕndu-se pentru siguranţa propriului seu regat, n'ar fi pus capĕt consolidării Germanismului în Carpaţi şi la Dunăre prin alungarea cavalerilor. Pentru acest motiv, şi póte şi din causa, cum presupunea papa din Roma într'o

1. *Hurm.* l. c. p. 94.

2. ibid. p. 123. *Xenopol, Ist. Rom. I, p. 563* crede că aci ar fi vorba de cetatea Némţului. Acéstă părere nu ne pare întemeiată. Noi credem că acéstă cetate a fost zidită mai degrabă de către Saşii din Ardél pentru apararea pasului Tulgheşului.

bulă adresată regelui[1]), că aceste ţeri, de unde înaintea sosirei cavalerilor erau deşerte şi nelocuite, acuma erau populate şi cultivate, regele Andrei năvăli cu o armată numerósă în teritoriul ocupat de cavaleri ş'il jăfui cumplit. Trecĕnd apoi peste munţi în Muntenia, el ocupă cu sila castelul zidit aci de ei omorînd, rănind şi robind pe cavaleri şi pe ómenii lor[2]). După acéstă învingere şi în urma tuturor zadarnicelor intervenţiuni ale scaunului apostolic în favórea lor, cavalerii Teutoni părăsiră, în tómna anului 1225, Cumania şi Transilvania sub conducerea magistrului Hermann de Salza[3]).

Astfel românismul din Carpaţi şi de la Dunăre scăpă de pericolul de a fi cotropit de germanism.

Deplângĕnd acésta, un scriitor german exclamă: „Ce viitor „ar fi înflorit acestei ţeri, dacă ordinul ar fi întrebuinţat în pro„fitul acestei ţeri tótă puterea sa, şi dacă ar fi desvoltat aci în „vecinătatea Pontului activitatea colonisatóre despre care a dat „mai târdiu dovedi în nordul baltic. In locul unei singure colonie „germane în ţéra Bârsei la a cărcia constituire a ajutat, ar fi „dat germanismului o extensiune până la Dunărea de jos, şi po„porul sas, acuma o insulă în mijlocul unor naţiuni inimice, o „Helgolandă etnografică, ar fi devenit un stat pentru care Orien„tul oferea un vast teren de cultură.“[4])

Şi în adevĕr astfel s'ar fi întâmplat fără de intervenţiunea misteriósă a Providenţii care avu loc totdéuna de câte ori românismul era pe marginea prăpastiei, era în pericol de a peri.

Şi în adevĕr intervenţiune misteriósă a Providenţei, care, după ce a salvat românismul de cotropirea germanismului prin consolidarea cavalerilor Teutoni în ţerile de la Dunăre, a menit ca românismul să fie întărit printr'un principe german din dinastia regatului care-şi datoresce existenţa tocmai acestor cavaleri Teutoni, prin *Carol de Hohenzollern, primul rege al României unite şi independente.*

După alungarea cavalerilor, Bela, fiul regelui Andrei II, in treprinse, în 1228, o expediţiune contra Cumanilor reuşind a învinge şi a converti mare parte din ei la catolicism intitulându-se după acésta „Rege al Cumaniei“.

1. *Hurm.* Doc. I, p. 91.
2. ibid. p. 91—92
3. ibid. p. 95—96
4. *Rössler* op. cit. p. 97.

In urma acestei victorie a Ungurilor asupra Cumanilor, ponteficele roman institui un episcopat anume pentru aceştia.

Episcopatul Cumanilor. Deja în anul 1093, după învingerea Cumanilor de regele maghiar Vladislav I, se înfiinţase *episcopatul Milcovului*, numit astfel după rîul Milcov şi supus jurisdicţiunei arhiepiscopului Strigonului[1]). Limitele acestui episcopat sunt greu de precisat; el se împărţia în trei presbitere séu decanate, acel din Keesd, din Orbu şi din Seepus, tóte aceste decanaturi aflându-se în Transilvania. Dar afară de acest teritoriu ardelén, episcopatul Milcovului cuprindea şi o porţiune din teritoriul Romăniei actuale, percurs de rîuleţul Milcov, porţiune care era considerată ca făcênd parte din Ardél până pe timpul lui Stefan cel Mare[2]).

De la infiinţarea acestui episcopat milcovan nu se mai află absolut nimica despre existenţa şi despre activitatea sa până la anul 1228, când este transformat în episcopat al Cumanilor. Deja in 1227 papa Grigorie IX numi pe arhiepiscopul din Strigon ca legat apostolic în ţéra Cumanilor şi în ţéra Românilor Brodnici, autorisându'l să predice, să doteze, să infiinţeze biserici şi să institue preoţi şi episcopi[3]).

In anul 1228 arhiepiscopul Strigonului usând de acéstă ultimă facultate să şi grăbi şi numi pe Teodoric ca episcop al Cumanilor inglobând în acest episcopat şi vechiul episcopat al Milcovului[4]). Jurisdicţiunea acestui nou episcopat se întindea dincóce de Carpaţi mult mai departe decât acea a vechiului episcopat milcovan, atât în Muntenia cât şi în Moldova până în Seret[5]).

---

1. Despre episcopatul Milcovului vedi *Benkö, Milkovia, Viennæ MDCCLXXXI, Sib. I, lap. IV, p. 84.*

2. *D. Cantemir, Descrierea Moldovei, Bucuresci, MDCCCLXXV, p. 4—5* «Moldova n'a avut în totdéuna aceleaşi margini... Despre apus Moldova «astădi e cu mult mai întinsă decât era odiniórea. Pentru că înainte din «timpurile lui Stefan cel Mare, toţi munţii de care e încinsă, erau a Tran«silvaniei, şi ţéra era ângustă despre acéstă parte. Dar prin puterea acest«tui domn, care bătuse în câte-va rânduri pe regele Matias al Ungariei, «Transilvanii respinşi se vĕzură nevoiţi a'şi căuta în invoieli scăparea de «loviri mai grele. După aceste învoieli, tot şirul munţilor cari despart a«ceste doue ţeri s'au dat sub puterea Moldovii, adică tótă partea de loc «ce zace între văile apelor care curg în Moldova. Se trase deci o linie de «la sorgintea apei Cirimuşului prin sorgintea rîurilor Sucevei, Moldovei, Bis«triţei şi a Trotuşului până la rîul Milcov».

3. *Hurm. doc. I, p. 102*,... in Cumania et Brodnic terra illa vecina».

4. *ibid. p. 107.*

5. *Rogerii Carmen miserabile ed. Endlicher monumenta Arpadiana I, 268* : «Tartari.. fluvium qui Sereth dicitur transeunte pervenerant ad episcopi «Cumanorum».

Scopul infiinţării acestui nou episcopat, pe lângă creştinirea Cumanilor păgâni, era şi convertirea Românilor ortodoxi la catolicism. Căci in episcopatul Cumanilor locuiau şi Români[1]), şi chiar in număr insemnat şi compact avênd organisarea lor bisericéscă deosebită şi proprii lor episcopi, incât, propaganda catolică departe de a propăşi, fu paralisată de către aceştia cari reuşeau chiar a converti la ortodoxism pe Ungurii şi Saşii catolici cari venise de se aşedase printre ei[2]).

Féţă cu acéstă organisare bisericéscă documentată a Românilor pe acele timpuri, nu se póte admite ca ei să nu fi avut şi o óre care organisare politică deşi fóntânele istorice sunt mute asupra acestui punct. Că aceşti Români trebuiau să aibe o organisare politică óre care resultă şi din faptul că Ungurii şi mai ales Saşii, popor civilisat pe acele timpuri, nu numai se duceau de se aşedeau printre ei in téra lor, dar se lasaŭ chiar a fi adimeniţi de aceştia de a se lepada de credinţa lor catolică şi a îmbrăţoşa pe acea ortodoxă, cea ce arată că Românii nu erau un popor selbatec séu nomad, ci un popor aşedat avênd instituţiunile lor sociale şi politice. Dealtmintrelea numai căţi-va ani, după înfiinţarea episcopatului Cumanilor, istoria, după cum vom vedea mai incolo, ne vorbesce, intre altele, şi de voevodatul român al lui Seneslas, situat în Muntenia dincóce de Olt, adică tocmai într'o parte a teritoriului episcopatului cuman. Şi dacă, în cea ce privesce Moldova, istoria, din causa sărăciei isvórelor istorice pentru aceste timpuri, tace despre existenţa unor asemenea voevodate române, înaintea descălecărei lui Dragoş, nu e mai puţin adevĕrat că au trebuit să existe şi în Moldova, ca şi in Muntenia, nisce comunităţi politice române, a cărora urme se vĕd în posiţiunea privilegiată pe care *Vrancea* şi *Cămpulungul* moldovenesc au păstrat-o până pe timpurile lui Cantimir.

1. *Teutsch und Firnhaber p. 45 ad ann. 1228* «...Quidni etiam Siculos «cum Cumano Olachoque».

2. Ponteficele roman în bula din 1234, *Fejer, III, 2, p. 350* se plânge că: «in Cumanorum episcopatu, sicut accepimus, quidam populi, qui *Valahi* «vocantur existunt, qui et si censeantur christiani, Romanam ecclesiam «contemnentes, non a venerabili fratre nostro episcopo Cumanorum, sed «a quibusdam pseudoepiscopis, graecorum ritu tenentibus universa recipiunt «sacramenta, non nulli de regno Ungariae, tam Ungari quam Teutonici et «alii ortodoxi morandi causa cum ipsis transeunt ad eosdem et sic cum eis «quasi populus unus factus, cum eisdem Valachis ex contempto praemissa «recipiunt sacramenta». De asemenea cetim într'o bulă papală din *1228 Hurm. Doc. I, p. 111.* că papa Grigorie promite a erta pacatele acelora cari se vor lupta: «contra illos qui Cumanos conversos impugnant et prohibent «alios ad fidem christianam venire» cea ce nu se póte referi decât tot la Românii ortodoxi, séu şismatici după cum îi numesce curia romană.

Pe lângă episcopatul Cumanilor al căruia misiune era convertirea Cumanilor și a Românilor din Moldova și din Muntenia dincóce de Olt, ponteficele roman trimise, in 1237, pe călugării predicatori spre a întórce la credința catolică și pe locuitorii din țéra Severinului, adică, după cum vom vedea, din Oltenia și Banat, pe care Ungurii reușise a o smulge din mânile Bulgarilor.

Banatul Severinului. Lupta dintre Bulgari și Unguri pentru dominațiunea malului stâng al Dunării de jos izbucni mai cu sémă sub domnia lui Ioan Asan II. Regele maghiar Bela IV porni rezboi contra Bulgarilor și năvălind în 1233 in țéra Severinului reuși a o cuceri împreună cu orașul Severin în care institui un guvernator maghiar cu titlul de ban al Severinului.

Banatul séu țéra Severinului se întindea de ambele laturi ale Carpaților, cuprinḑénd dincóce de munți partea dunăréna a Olteniei, iar dincolo de Carpați partea muntósă a banatului de aḑi[1]). Din acest fapt al întinderii teritoriului acestui banat pe ambele laturi ale Carpaților se explică cum mai târḑiu domnii Munteniei se întitulau bani ai Severinului in acelaș timp când erau și bani maghiari ai Severinului, deși în acel moment séu unii séu alții nu posedau în mod efectiv orașul Severin, dar și unii și alții stăpâneau cel puțin câte o porțiune din intregul banat al Severinului cea ce indrituia și pe unii și pe alții a se intitula bani ai Severinului.

Populația din țéra Severinului era fórte numérósă; de acea ponteficele roman autorisă pe misionarii din ordinul fraților predicatori, pe cari îi trimise în acéstă țéră, să poată da absoluțiunea, în casuri mai puțin grave, celor excomunicați, pentru ca astfel „mulțimea“ poporului din acéstă țéră să se întórcă cu mai mult zel la credința catolică[2]). Se vede că silințele acestor misionari fură chiar încoronate de óre care succes după cum resultă dintr'o bulă papală adresată neofiților din acéstă țéră[3]).

Pe când astfel maghiarismul, favorisat de propaganda catolică, căuta a prinde rădăcini in Oltenia, în unghiul nord-vestic al acestei țeri incercase a se încuiba din nou pe pământ românesc germanismul. Un Sas puternic, din Transilvania, contele

1. *L. Pic, der Nationale Kampf, p. 219-220.*
2. *Hurm. Doc. I, 153*
3. *ibid p. 154.*

Conrad, fiul lui Cryspan, reușise, pe la 1233, a inzgheba, în acéstă regiune, un fel de principat sas semisuveran împreună cu vastele sale proprietăți de lângă Sibiu, sub denumirea de *Loviștea*, după numele rîușorului Lotru de care este udată[1]). Teritoriul ciscarpatin al acestui principat ocupa aprópe plasa actuală Cozia din districtul Vîlcei[2]).

Credincios obiceiului german, se vede că contele Conrad zidi pe Lotru un castel, cunoscut în documente sub numele de Lothorvar, adică cetatea de pe Lotru, asupra căruia Sasii nu încetase a ridica pretenţiuni chiar în secolul al XV-lea[3]). Ruinele acestui castel mai existau încă pe la 1720, la întrarea Lotrului în Olt, pe muchea unui munte, în apropiere de satul Golotreni, în comuna Călinesci, chemate de popor *cetatea Domnișorului*[4]).

Dar elementul român din Oltenia, a căruia „grabnică și mare „crescere" scaunul apostolic roman o constată în deosebite rânduri, fu destul de puternic spre a ține pept și Maghiarismului și Germanismului. Căci, dacă Severinul căduse în mânile Ungurilor și în Loviștea se încuibase Sasii, în restul Olteniei Românii începură a da semne puternice de vitalitate formând mici state, care, deși vasale corónei Ungariei, aveau autonomia lor și căpităniile lor naționale dintre care acel dintâi cunoscut în istorie este banul Basaraba care, după cum vom vedea, se opuse vitejesce Tatarilor năvălitori.

Banul Basaraba. Tatarii séu Mongolii fură cei de pe urmă barbari din lungul șir al năvălirilor care au bântuit Europa în genere și în deosebit țerile de la Dunărea de jos. Ei locuiau, din timpuri necunoscute, în acea parte din Asia, cunoscută sub numele de Mongolia, între Tibetul, China și Siberia de aci. După ce sub *Ghinghis Han* supusese China și Asia apuséná, sub fiul seu *Batu-Han* ei se aruncară și asupra Europei și pustiind Rusia și Polonia ajunse până la Cracovia unde se împărțiră în doue cor-

1. *Teutsch u. Firnhaber*, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens, Wien 1854, p. 83 și 86 : «terra Loyrtha vocata, ab aqua Lothur...»

2. Pe când Oltenia se afla sub dominațiunea austriacă, acéstă plasă se chema Lovista, vedi mapa publicată in *Köleseri, Auraria romano-dacica ed. Seyfert, Posonii 1780.* Aci Loviștea se chémă plasa séu plaiul districtului Argeș dincóce de Olt.

3. *Schuller*, Umrisse zur Geschichte von Siebenbürgen, t. 3, p. 37—38.

4. *Beschreibung der verter. Wal. in Ungrisches Magazin t. 3, p. 183.* Despre acest principat în genere vedi *Hasdeu* după care am făcut acéstă narațiune.

puri; unul se îndrumă spre nord, iară celalalt, sub conducerea personală a lui Batu Han, năvăli, în anul 1241, în Ungaria trecênd munții galițieni prin așa numita, pe acele timpuri, *pórta Rusiei*.

Regele maghiar Bela IV fu învins de Batu Han în lupta de pe rîul Saiul în Aprilie 1241. In acelaș timp alte órde de Tatari, sub conducerea unor capi mai mici, ca acea a lui Cadan, îndată ce trecu Pórta Rusiei, după ce arse Rodna și Bistrița, ajunse la Brașov unde bătu pe Sași în trei întâlniri. De aci Cadan trimise pe o căpitănie a sa, pe *Bugeac*, peste munți.

Acesta, întrând la *Karaulaghi*, adică în Muntenia dincóce de Olt, de sigur prin pasul Temeșului, calea obicinuită între Brașov și Muntenia, bătu aci pe popórele *ulaghice*, adică pe Români.

Un alt corp, sub conducerea lui *Orda*, îndată ce trecu munții galițieni, se îndreptă direct spre *țéra Alutei*, adică spre țéra Oltului cum îi ție chiar ași încă Ardelenii districtului Fagaraș, pe care devastând-o, când era să iésă din ea, fu întêmpinat, de sigur în împrejurimele pasului Turnul Roș, de către banul Basaraba cu óstea sa. Din nefericire domnul român fu învins, precum fusese învinși și Românii de dincóce de Olt, deși istoria nu ne a păstrat și numele voevodului acestora[1]).

1. *D'Ohsson, Histoire des Mongols, La Haye, 1834, vol II, p. 627—628* apud *Hasdeu, Istoria critică a Românilor, București, 1874, vol. I, p. 68.* Ită pasagiul tradus de însuși Hăsdeu: «In primavéra anului 1240 principii «mongoli trecură munții Galiției pentru a intra în țéra Bulgarilor și Ungu«rilor. Orda, care mergea spre drépta, *după ce a trecut țéra Aluta îi ese «înainte Bazaran-bam* cu o armată dar e bătut». Hasdeu conchide de aci cum că țéra Oltului era stăpânită de banul Basaraba, căci altfel acesta nu avea trebuință de a eși întru întêmpinarea Mongolilor, îndată ce aceștia năvăliră în țéra Oltului. Noi credem că din textul, după chiar traducerea făcută de Hasdeu, resultă contrarul, căci Basaraba n'a eșit înaintea Tatarilor decât după ce devastară acéstă țéră, și erau să iésă din ea, pentru a năvăli, de sigur, în țéra lui Basaraba dincóce de Carpați. Atunce intervine acesta. Ită causa pentru care Basaraba le eși Tatarilor înainte, căci dacă țéra Oltului ar fi fost a lui, era mai natural că el să se fi opus Tatarilor înainte de a fi cutreerat și pradat de la un cap la altul țéra Oltului și nu tocmai, ca în casul de fță, când erau să iésă din ea. In ori ce cas acest text nu póte nici cum servi drept dovadă a stăpânirei Fagarașului deja pe acele timpuri de către Basarabi. Aiurea am aratat cât de neîntemeiate sunt și celelalte doue dovedi invocate de Hasdeu în sprijinul teoriei sale despre cucerirea Fagarașului de către Românii Olteni în secolul al XII-lea, anume expresiunea din diploma din «de când țéra Românilor fusese «a Bulgarilor» și pasagiul din Cinnamus vedi paginele 32, 64 notele 1, 4. Tot atât de puțin temeinică ni se pare și dovada pe care voiesce a o trage din diploma din 1291 (Fejer, VI, I, 131) prin care regele Andrei III ordonă examinarea titlurilor de proprietate asupra Fagarașului a magistrului Ugrinus. Din acest act nu resultă decât un singur lucru, cum că Ugrinus fusese deposedat de proprietatea sa Fagarașul, iar nici de cum că a fost deposedat anume de Români, cu atât mai mult că aci e vorba de o deposedare civilă, ci nu politică, și care, după cum arată fórte bine Rössler avusese loc de către episcopul ardelean, după cum resultă destul de lămurit din diploma din 1281 *Teutsch und Firnhaber, p. 121 și 122.*

Acest voevod român, primul cap al unui stat român de dincóce de Carpați, al căruia nume l'a pastrat istoria, figuréză în analele arabe sub denumirea de *banul* Basaraba. Acest titlu de ban nu se póte referi decăt la banatul Severinului și care titlu îi fusese conferit de sigur de regele maghiar. De altmintrelea și mai tărdiu vom vedea pe domnii munteni intitulându-se și bani ai Severinului.

Dar afară de ban al Severinului, Basaraba era neaparat tot odată și voevod al unui stat român, situat în Oltenia, dar a căruia limite e cu neputință a determina cu precisiune. După tóte probabilitățile, țéra lui Basaraba trebuie să fi fost situată în părțile muntóse ale Olteniei, cam prin districtele actuale ale Mehedinților, Gorjului și Vilcea.

Acest Basaraba a dat numele seu atăt dinastiei domnitóre a *Basarabilor* din Muntenia căt și însăși acestei țeri numele de *Basarabia* și locuitorilor ei pe acel de *Basarabeni* sub care figuréză, până pe la sfĕrșitul véculu al XV-lea, în deosebite fóntâni istorice [1]).

Pe lângă țéra acésta a lui Basaraba, mai erau atăt în Oltenia căt și în Muntenia dincóce de Olt, și alte voevodate române.

Voevodatele din Muntenia. Se vede că cumplita năvălire mongolă despoporase țerile române, care se aflau sub ascultarea Ungurilor, într'atăta încăt regele maghiar Bela IV dărui aceste țeri, în anul 1247, cavalerilor *Ioaniți* cu condițiune de a le impopora și apara contra barbarilor.

Dar și de astă dată Românii fură feriți de pericolul stabilirei și consolidării, pe teritoriul lor, a unui ném străin, de óre ce, nu se scie, pentru care motiv, acéstă donațiune remase literă mórtă [2]). Dealtmintrelea grație puterii expansive a elementului român și imprejurării că despoporarea țerelor române, în cea mai mare parte, nu era datorită decăt unui fenomen obicinuit din istoria Românilor, acela al retragerii acestora în munți de câte ori se întempla vre o invasiune și reintórcerei pe la locurile lor îndată ce năvălitorii se retrăgeau, aceste țeri, și fără concursul cavalerilor Ioaniți, erau, numai cu vre o căți-va ani în urma

1. După Hașdeu, Basarabii ar fi fost o castă căci altfel n'ar fi dat numele lor țerii lor. Acéstă teorie nu'mi pare de loc întemeiată. Deși Bogdanii în Moldova n'a fost o castă, totuși acéstă țéră a fost numită de Turci Bogdania, dupe Bogdan I cel Bătrân.

2. *Fejer*, IV, I, 447. Acéstă diplomă este fórte însemnată, fiind singurul isvor despre inceputul staturilor române.

cumplitei năvăliri mongole din 1241, din nou populate cu o populație română numerósă și plină de vitalitate constituită în deosebite voevodate a cărora existență data ânsă cu mult înainte de năvălirea Tatarilor deși fôntânele istorice sunt mute pentru timpurile anterióre anului 1247[1]).

Ca și pe timpul năvălirei Mongolilor din 1241 Oltul despărțea Muntenia în doue regiuni deosebite, țéra Severinului dincolo și Cumania dincóce de Olt, corespunděnd țerei lui Basaraba și țerei Karaulaghilor din analele arabe.

In țéra Severinului se aflau următórele state române, *chenezaturile lui Ioan și al lui Farcaș, țéra Lotrului, și chenezatul voevodului Litean.*

Din aceste numai acest din urmă era situat în întregimea sa dincóce de Carpați în Oltenia de adi, de sigur tot acolo unde în 1241 era situată țéra lui Basaraba, al căruia urmaș de sigur era voevodul Litean, adică în districtele actuale ale Mehedinților, Gorjului și Vîlcea. Țéra Lotrului numai în parte era situată dincóce de Carpați de a lungul riului Lotru unde, în 1233, era situat teritoriul ciscarpatin al contelui sas Conrad, iar restul se afla dincolo de Carpați în Transilvania[2]).

In cea ce privesce chenezaturile lui Ioan și al lui Farcaș, deși locuite de Români și deși situate în țéra Severinului, ele se aflau de sigur dincolo de Carpați în Banatul actual al căruia porțiune resăriténă făcea parte, pe acele timpuri, din țéra séu banatul Severinului.

Așa dar în realitate Românii din Oltenia nu formau decât un singur stat al căruia cap era voevodul Linioi.

Tot astfel dincóce de Olt în Muntenia, Românii formau un stat în capul căruia era voevodul *Seneslas*. Acest voevodat era probabil situat în districtele muntóse ale Argeșului, Muscelului și al Dâmboviței, ca fiind mai la adăpost contra năvălirilor barbare la pólele Carpaților unde se află Câmpu Lung, Curtea de Argeș și Tîrgoviștea, vechile capitale succesive ale Munteniei.

1. Acésta resultă și din diploma de mai sus în care stă scris că se exceptéză din donațiune țéra voevodului român Linioi și Seneslas pe care o lasă Românilor «*precum o avuse și mai înainte*».

2. De óre ce regele în diploma din 1247 exceptéză din *țera Lotrului Lytira* «*terra Harszoc*», care nu e decât Hațegul actual, este evident că partea principală a țerei Lotrului se afla în Transilvania. *Lytira* vine de la rîul Lotru dis pe nemțesce Lotoira.

Deja pe timpul năvălirei mongole, țerile banului Basaraba și a Karaulaghilor trebuiau să aibe o organisare politică pentru a cuteza a se opune Tatarilor, biruitorilor regelui maghiar. Dar nu scim nimica despre acéstă organisare. In ori ce cas, atât pe timpul banului Basaraba cât și pe timpul voevoților Litean și Seneslas, aceste voevodate erau vasale corónei ungare. Acesta este un adevĕr istoric care nu se póte contesta.

Pe când ânsă țerile voevoților Litean și Seneslas erau numai vasale, supuse plății unui tribut și indatorirei, in cas de rezboi, a trimete un contingent de óste suzeranului lor, țéra Lotrului și chenezaturile lui Ioan și al lui Farcaș făceau parte din regatul ungar.

Afară de plata tributului și de obligațiunea ajutorului ostășesc Românii din țerile lui Litean și Seneslas aveau organisarea și legile lor proprie.

Din acéstă stare de lucruri se explică pretențiunile de suzeranitate ale regilor maghiari asupra Munteniei mai târdiu chiar și în timpurile când după lupte uriașe Românii scuturase jugul unguresc.

Dar dacă acéstă stare de lucruri dovedesce suzeranitatea maghiară, ea arată tot odată și vechea existență a voevodatelor române și chipul cum s'a alcătuit statul maghiar care nu fu în stare, in acele timpuri barbare—cea ce se incércă a face acuma în secolul naționalităților—să supună și să contopéscă prin forță națiunile pe care le supusese autorității sale, ci fu silit a le lasa nu numai organisarea socială dar și politică.

Tot din acéstă stare de lucruri resultă ânsă că, din timpurile cele mai îndepărtate, Românii de dincolo și de dincóce de Carpați nu formau o unitate politică, ba chiar Românii de pe fiecare latură a Carpaților erau despărțiți în mai multe state.

Acéstă divisiune fu causa principală pentru care Românii remase timp îndelungat sub stăpânirea séu a Ungurilor séu a Polonilor séu a Turcilor.

A trebuit mai ântâi să se facă unirea tuturor Românilor din Muntenia sub *Alexandru I Basaraba* și a acelora din Moldova sub *Dragoș* pentru ca mai apoi să se facă acea a Românilor din ambele aceste țeri sub *Cuza* și pentru ca în fine, în urma crâncenelor lupte de la Plevna, România să devie, sub *Carol I* un regat liber și independent.

Începutul acestei lungi lupte naţionale a fost făcut de voevodul Litean care plăti cu viéţa nobila încercare de a scutura jugul străin.

Litean Vodă 1247—1279. Pe timpul domniei regelui maghiar Ladislas IV supranumit Cumanul urcat pe tron la 1272 persecuţiunile religióse provocară o mişcare generală a Românilor din Ungaria şi din ţerile supuse acesteia. Deşi ne lipsesc amănunte mai precise despre acéstă, faptul mişcării resvrătitóre printre Români resultă în modul cel mai deslusit din nenumerate documente contimpurane. Deşi nici macar istoricii unguri n'au însemnat nemica despre acéstă mişcare românéscă, ea a trebuit să fi luat nisce proporţiuni fórte mari spre a inspira ingrijiri serióse scaunului papal pentru existenţa chiar a statului maghiar[1]).

Profitând de acéstă mişcare printre Români şi de destra balarea in care ajunsese Ungaria sub domnia lui Ladislas, voevodul oltean Litean se resculă contra Ungariei şi refusă de a mai plăti tributul. Regele maghiar, după ce încercase în zadar prin sfaturi repetite a'l readuce la vechea ascultare, trimise contra lui o óste cu magistrul Gheorghe. Litean vodă se luptă vitejesce dar sórta armelor îi fu defavorabilă; Litean căđu ca un viteaz pe cămpul de bătălie în 1279[2]). Frate-seu Barbat fu prins şi dus în Ungaria de unde nu'şi redobândi libertatea şi tronul părintesc decât după ce regele maghiar îi stórse o mare sumă de bani şi el se îndatori a plăti tributul obicinuit[3]).

Astfel fu sórta primului domn român cunoscut care se încercă a scutura jugul străin. Despre domnia lui nu scim mai nimica decât că măritase o fiică a sa cu Ştefan Milutin, regele serbesc.

Barbat-vodă 1279-1290, despre a căreia domnie nu se scie absolut nimica.

Tugomir Basaraba 1290—1320. Nici despre acest domn, strěbunul dinastiei Basarabilor, nu scim mai absolut nimica. Este

1. *Hurm. Doc. I, 1, 414* unde cetim că în anul 1278 papa Neculai trimise un legat apostolic în Ungaria şi Cumania ca să liniscéscă turburările ce existau acolo.

2. Vedi *Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniæ. Tom. IV.* Bucuresci 1898 p. CXI. Părerea emisă de Hasdeu cum că numele lui Litean ar fi fost Mihail şi toate celelalte fapte ce-i atribue nu sunt de loc basate pe nici o fóntână istorică şi ţin mai mult de domeniul fantasiei.

3. ibid.

chiar cu anevoe de a stabili dacă el a domnit ca voevod cas ucc-e sor al lui Barbat dincolo de Olt séu dincóce în voevodatul lui Seneslas de la 1247, deși este mai probabil că el a domnit în Oltenia, cuibul Basarabilor[1]). Singurul episod cunoscut din domnia lui Tugomir este captivitatea regelui maghiar Otto. Voevodul Ardélului Ladislau Apor prinḑênd pe tênĕrul rege Otto l'a dat în mânile domnului român care se arătă fórte crud cu dênsul, cât pe aci era chiar să-l omóre, dar fu scapat grație unei boli grele în care căḑu Tugomir și grație intervenției energice a Dómnei sale care atribui acéstă bólă captivității regelui maghiar, astfel că voevodul Oltean lăsă în fine pe regele să plece pe la 1308.

Povestind acest episod, istoricul german contimpuran Ottocar de Horneck ne spune că domnul român era în tóte privințele mai puternic decât principii cei de peste Dunăre[2]).

Tugomir lăsă ca succesor pe fiul seu Alexandru care fu primul domn al Olteniei și Munteniei întrunite.

Aci am ajuns la pragul istoriei propriu ḑise a Țerei Românesci care pentru Moldova nu incepe decât cu două decenie mai târziu, cu descălecarea lui *Dragoș* din *Maramureș*.

Moldova. Precum Karaulaghii adică Românii din Muntenia, tot astfel nici Românii din Moldova nu fură feriți de gróznica năvălire a Mongolilor din 1241.

Bucovina fu devastată de órdele lui *Cadan* care intră în Transilvania dealungul rîului Moldovei, prin așa numită pórtă a Rusiei, ḑisă de la năvălirea Mongolilor *calea Tatarilor*.

Alte órde de Tatari sub *Bochotor* și alte căpitănii trecură rîul Seret și intrară în țéra episcopatului Cumanilor, adică în Moldova dintre Seret și Carpați. Cumanii și Românii de aci, adunați pentru luptă, fură învinși de Tatari și intréga țéră fu supusă[3]). Cu acéstă ocasie orașele din aceste regiuni ca Seretul[4]) și altele avură de sigur aceași sórtă ca și orașele rusesci Chiev, Wolodimir și Haliciul rutén, ele au fost de sigur devastate și nimicite.

1. Acésta este și părerea susținută de *Hasdeu*, *Radu Negru* precum și de *Dimitrie Onciul*, Originele Principatelor Române, București, 1899 p. 226.

2. Zuden Wâlachen, Der an allen Sachen, Herre ob den anderen was.... vedi *Hasdeu*, *Radu Negru* p. CLXXV-CLXXXI. Hasdeu crede că numele de Tugomir ar fi identic cu acela de Mircea.

3. *Rogerii carmen miserabile ap. Schwandtner Wien 1746.*

4. Despre existența orașului Seret înaintea lui Dragoș vezi *Milcovia*, *I, IV, 16.* In 1340 doi creștini fură martirisați de locuitorii păgâni din acest oraș.

Invasiunea mongolă puse pentru un restimp o stavilă lățirei Românilor din Moldova spre răsărit, în câmpiile Prutului și ale Nistrului, și curmă desvoltarea inceputurilor inzghebării unei organizațiuni politice.

Dar pe lângă acest rău trecător, invasiunea mongolă avu și partea ei bună. Punênd capĕt dominațiunei cumane în genere dar mai cu sémă în Moldova, și stavilind lățirea Rutenilor prin subjugarea Rusiei, Românii, sub stăpânirea mai puțin periculósă, din punctul de vedere al desvoltării naționale, a Tatarilor, după ce trecu prima furie a năvălirei, putură în fine resufla ceva mai liber și a începe a se organisa sub proprii lor capi.

Căci deși de aci înainte Moldova remase un secol aprópe sub stăpânirea Tatarilor, situația creată Românilor din acéstă țéră nu era tocmai atât de rea. Din contra ei făceau adese ori causă comună cu Tatarii contra Ungurilor. Se vede că chiar de la începutul năvălirilor Mongolilor Românii Moldoveni au năvălit împreună cu aceștia în Transilvania folosindu-se de aceste împrejurări pentru a scutura jugul nesuferit și apăsător al Ungurilor, mai cu sémă din causa vexațiunilor tiranice la care erau expuși din partea misionarilor catolici secundați de Unguri[1]).

Dealtmintrelea dominațiunea mongolă asupra Românilor din Moldova pare a fi fost mărginită la plata unui tribut cu a căruia strîngere au însărcinat pe nisce împiegați anume numiți *cheneji*, luați de sigur chiar dintre Români, despre cari au remas urme în Moldova până pe timpurile primilor domni moldoveni în uricele cărora sunt menționați foștii *cheneji* séu *cneji*[2]).

De aci înainte, sub scutul Tatarilor, Românii începură a se organisa în mici stătulețe autonome despre existența cărora istoria e mută, dar despre care au remas urme în situațiunea privilegiată pe care au ocupat-o, timp îndelungat ăncă chiar și după descălecarea Moldovei de Dragoș, Vrancea și Câmpul Lung, dovadă despre existența acestor țerișóre înainte de descălecare.

Deși de fapt dar Românii, din Moldova, după năvălirea

1. *Hurm. Doc. I, 1, 217.* Prin bula din 1248 papa Inocentie IV invită pe abații mănăstirilor din Belgrad și Zabirdov să cerceteze, dacă este adevĕrat că pe timpul năvălirei Tatarilor și după retragerea lor au năvălit în Ungaria nisce ómeni cari au tăiat și restignit pe mai mulți locuitori de pe fruntarii și au ars averile lor.

2. *Wickenhauser, Urkunde des Klosters Homor ad ann. 1427. Geschichte der Stadt Cernowitz p. 65* și *Molda I, 87* și *II, 9.*

Mongolilor, deveniră tributarii acestora și nu mai erau supuși Ungurilor, după cum o recunoscu regele maghiar Bela IV însuși într'o scrisóre adresată, în 1254, papei Inocentie IV în care se plânge că Tatarii se pregăteau a năvăli din nou în regatul seu împreună cu Românii, tributari ai lor, dar cari mai înainte erau supuși corónei ungare. Dealtmintrelea Ungurii nu conteneau cu silințele lor de a readuce pe Români sub ascultarea lor, incuragiați în aceste tendințe de scaunul apostolic.

Din acéstă scrisóre reiesă tot odată că Românii din Moldova formau o națiune deosebită de celelalte popóre, și destul de compactă și puternică, de óre ce regele maghiar îi amintea ca un popor deosebit alăturea cu Rutenii, Cumanii și Bulgarii, și ei îi inspirau temeri serióse pentru siguranța regatului seu[1]).

Și în adevĕr incursiunile Tatarilor, Cumanilor și ale Românilor în Ungaria luară un caracter atât de grav încât ele înspirară îngrijiri serióse până și papei Bonifaciu VIII care, in 1299, deplângĕnd starea căḑută a Ungariei desespera de salvarea ei[2]) și papa Clement V se hotări a proclama o expediținne cruciată contra Tatarilor, Rutenilor și Românilor[3]).

Urcându-se pe tronul Ungariei Carol Robert, el întreprinse expediținni necontenite contra popórelor *șismatice* din vecinătatea regatului seu[4]). Tot astfel și succesorul seu, regele *Ludovic* chiar în primii ani ai domniei sale trimise mai multe expediținni dincóce de munți în Moldova și reuși chiar a bate cu desevĕrșire pe Tatari și a-i respinge tocmai dincolo de Nistru readucĕnd astfel din nou popórele din Moldova sub ascultarea sa.

La una din aceste expediținni luară parte, după tradiția moldovenéscă, și Românii din *Maramureș* sub voevodul lor *Dragoș* care înființa aci, în anul 1342[5]), în Bucovina și în partea de sus a Moldovei, cu învoirea și sub ascultarea regelui maghiar, voevodatul *Moldovei*, chemat astfel după rîul Moldova.

---

1. *Hurm. Doc. I, 1, 259*: «sicut Ruscia, Cumania, *Brodnici*, Bulgaria «quae in magna parte nostro dominio antea subiacebant».

2. *ibid. p. 542.*

3. *ibid. p. 574.*

4. ibid. p. 594. Scrisórea papei Ioan XXII din 1325.

5. *C. Kogalniceanu, Dragoș și Bogdan. Bucuresci 1886.* In acéstă broșură am dovedit că adevĕrata dată a descălecării lui Dragoș este anul 1342.

II

DESPRE CARACTERUL, STAREA SOCIALĂ ȘI POLITICĂ, COMERCIUL, LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNILOR INAINTE DE DESCĂLECARE.

1. CARACTERUL ROMÂNILOR.

Despre moravurile și obiceiurile Românilor din timpurile anterióre inființării principatelor nu se cunósce absolut nimica, afară de apucăturile lor rezboinice. Chiar din timpurile cele mai indepărtate, curĕnd după coborîrea lor din munți, Românii apar pe scena istoriei ca un popor eminamente rezboinic. De acea îi vedem necontenit în luptă când contra Bizantinilor alăturea cu Pecenegii și cu Cumanii, mai cu sémă pe timpul rescólei Româno-Bulgarilor de dincolo de Dunăre când contra Ungurilor în unire cu Tatarii.

Când aceștia din urmă năvăliră pentru prima óră în Muntenia, Românii atât din Muntenia de dincóce de Olt cât și acei din Oltenia, sub vitézul lor domn, banul Basaraba nu se dădură înapoi a se opune bărbătesce cumpliților Mongoli cărora regele maghiar însuși nu putuse resista.

In fine, în anul 1272, Românii sub Litean-vodă începură rezboi chiar contra Ungurilor a cărora vasali erau.

Dealtmintrelea acest caracter rezboinic al Românilor din timpurile anterióre descălecării Munteniei și a Moldovei, dar pe care, după cum vom vedea, îl păstrară timp îndelungat și după înființarea principatelor, este anume raportat de către un autor contimpuran care încercase însuși strășnicia și cerbicia Românilor. Impĕratul bizantin *Isaac Anghelul* vorbind despre expediținea sa contra Românilor de dincóce de Dunăre la care se refugiase

Petru și Asan, dice că Românii *erau fórte rezboinici, ducênd o viéță de pirați și despreţuind mórtea. Ei erau călăreți iscusiți și tot odată și arcași cumpliți. Atacurile lor de cavalerie, întovărășite de țipete, erau înfricoșate, săgeţile lor grozave.* Despre óstea lor împĕratul Isaac dice că se subimpărțea *in corpuri de căte o mie de luptători. Modul lor de a se bate era de a da navală, a se retrage îndată, și a năvăli cu furie din nou*[1]).

Féță cu aceste relaţiuni despre caracterul rezboinic și modul de luptă al Românilor de pe timpurile împĕratului Isaac Anghelul, cine nu recunósce deja aci caracterul eminamente rezboinic al Românilor din tot vécul de mijloc, calitatea lor de călăreți renumiți și reputaţia lor de arcași iscusiți? Cine, în fine, nu recunósce modul lor de a se lupta dând navală, prefăcêndu-se că dau înapoi, ș'apoi dând din nou navală cu o furie și mai mare, meșteșug rezboinic, întrebuințat cu succes de atâtea ori de strĕmoșii noștri, chiar din primele timpuri ale existenței principatelor române, incepĕnd cu lupta memorabilă de sub zidurile cetăţii Marienburg, luptă în care călăreții Moldoveni, trimiși în ajutor regelui polon de Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, reușiră, usând de acest stratagem, a pune pe fugă pe impetuoșii și strălucitii cavaleri Teutoni.

1. *Constantin Sathos*, apud *Papadopol Calimah* in *Revista literară și sciințifică, Bucuresci, 1876 No. 4, p. 312.*

2. STAREA SOCIALĂ SI POLITICĂ.

Dacă retragerea poporului dacoroman și lungul seu traiu în munți nu înrîurise nici decum asupra calităților militare moscenite de la Romani, în cea ce privesce starea socială și politică, el le nimici cu desevĕrșire, și avu drept urmare o modificare radicală a stării lor sociale și politice.

Dintr'un popor, cum erau Dacoromanii pe timpul dominațiunei romane, avĕnd orașe înfloritóre, ocupându-se cu comerciul, industria, explótarea minelor, agricultura, avĕnd o organisare de stat fórte complicată, Românii, când se coborîră din munți, reapar în istoria lumei ca un popor esențialmente pàstoresc, mai fără nici o organisare, cât de rudimentară, politică.

De acea deși Românii sunt coborîtorii directi ai colonilor romani din Dacia lui Traian, vechile lor instituțiuni politice, precum și legile lor în genere nu sunt de sorginte latină. Cu tóte că Francezii au conservat caracterul unui popor eminamente roman, ei adoptară, pe lângă numele învingĕtorilor lor, și dreptul feodal german. Tot astfel și Românii, deși popor de viță latină, împrumutară instituțiunile și legile lor de la deosebitele popóre cu care fură în contact și mai cu deosebire séu, se póte dice, chiar în mod mai exclusiv, numai de la Slavi și Bulgari[1]).

Coborîndu-se din munți, unde condițiunile locale de trai îi silise a părăsi îndeletnicirea agricolă, ca păstori și aședêndu-se în șes printre Slavi, Românii începură din nou plugăria sub înrîurirea acestora. De acea, în limba română, afară de unele expre-

1. *N, Blaremberg*, Essai comparé sur les institutions, les lois et les moeurs de la Roumanie depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours. Bucarest 1886.

siuni agricole generale, ca numile cerealelor, care în genere sunt de origină latină, terminologia agricolă este mai tótă de sorginte slavonă.

Dealtmintrelea chiar și după succesiva lățire a Românilor în cămpia Dunării de jos, ei continuară mult timp încă chiar și după înființarea principatelor până pe la finele vécului al XV-lea a se indeletnici cu predilecțiune cu păstoria, plugăria ocupând un rol cu totul secundar[1]). Căci, după păstorie, rolul principal îl avea viticultura, de óre ce, dacă traiul de munte silise pe Români a renunța la industria agricolă propriu dișă, nimica nu i-a împedicat a se indeletnici cu cultura viței, pentru care regiunile muntóse nu erau decât fórte priincióse. De acea porțiunea cea mai esențială a terminologiei viticole române este de sorginte latină.

In asemene condițiuni, deși un autor contimpuran, împĕratul Isaac Anghelul, acelaș căruia se datoresce relațiunea despre insușirile rezboinice ale Românilor, ḑice că Românii erau *un popor sarac, îmbracat in cojóce*, trebuie atribuit acéstă apreciațiune mai cu sémă termenului de comparație dintre luxuoșii Bizantini și simplii păstori Români, deși relativ Românii nu erau atât de plânși, căci sciut este că păstoria, mai cu sémă pe acele timpuri, era considerată ca un element dacă nu de bogăție cel puțin de bun trai.

Dealtmintrelea tocmai acestei îndeletniciri exclusive cu păstoria, Românii datoreau forța lor de resistență féță cu desele năvăliri barbare, sub a cărora cumplite ciocniri ar fi perit de sigur dacă ar fi fost un popor bine așĕḑat și eminamente agricol.

Căci acéstă stare de lucruri permitea poporului român, de câte ori năvăleau barbarii, a se retrage la munți cu tótă averea lor consistând mai cu sémă in vite, fără ca viéța lor materială să fi fost zdruncinată de sus până jos prin aceste dese dislocări silnice, cea ce s'ar fi întâmplat în casul unde ar fi fost un popor agricol, și ar fi avut drept urmare fatală în curĕnd și peirea Românilor ca popor deosebit cu caracterul și insușirile sale individuale.

Ca și pentru viéța socială și economică, Românii, așeḑĕn-

1. *Hasdeu, Originele agriculturei la Români* in *Columna lui Traian, Bucuresci, 1874, anul V. No. 3.*

du-se printre Slavi, noua lor viéță politică se resimte de înrîurirea acestora. Micile comunități care se formară aveau o căpitănie numită *cnéz* séu *chenez* și în curênd se înzghebară pe ici pe colo căte un început de stat al căruia cap se chema *voevod*, ambele denumiri fiind de sorginte slavonă.

Instituțiunea cnejilor, deși ierarhicesce erau inferiori voevoților, era mai veche decât acea a acestora. Se vede că cu timpul unele din chenezaturi, mărindu-se prin impreunarea la un loc a mai multora, capul lor lua titlul de voevod și cu timpul chiar denumirea de chenezat era inlocuită prin acea de voevodat. Astfel in documentul din 1247 prin care regele maghiar dărui țéra Severinului cavalerilor Ioaniți deși țéra lui Litean este numită *chenezat* el insuși pórtă titlul de voevod.

Cnejii datau cel puțin din timpul primului imperiu bulgar dacă nu și mai de de mult, acéstă instituțiune fiind respândită nu numai la Românii de dincóce *de Dunăre* atât ciscarpatini cât și transcarpatini dar și la Românii de peste Dunăre[1]).

Dincóce de Carpați instituțiunea acésta dispăru de timpuriu séu cel puțin perdu din insemnătatea ei, pe când ea se menținu încă timp îndelungat printre Românii de dincolo de munți.

Cnézul era capul unei comunități, a căruia atribuțiuni erau de ordine administrativă, judiciară și militară. După ocuparea țerelor transcarpatine de către Unguri, cnézul era dator și el, ca și ceilalți Români, a presta regelui nisce dări, care îl confirma în chenezatul seu, deși acéstă demnitate era ereditară.

Tot astfel și voevoții Românilor de dincolo de Carpați fură reduși la rolul unor diregětori maghiari. Din contra dincóce de munți, dacă cnejii dispărură séu perdură din însemnătatea lor, voevoții din contra se ridicară din ce în ce mai mult și cu timpul ajunse a fi nisce adevěrați capi naționali ai Românilor cari nu erau legați de coróna Ungariei decât prin legăturile obicinuite pe acele timpuri dintre suzerani și vasali.

Cel dintâi voevod cunoscut al Românilor de dincóce de Carpați a fost, după cum am věḑut, banul Basaraba. Căci pe lângă titlul de ban sub care figuréză în cronica arabă, în calitatea lui de ban al Severinului, titlu ce-i-a fost conferit de regele maghiar,

1. *Hasdeu, Arh. ist. III, p. 85 etc.*

era neaparat în acelaș timp și voevod al Românilor din Oltenia, după cum vom vedea că, și după înființarea principatului Munteniei, deosebiți domni munteni ca Mircea cel Bătrân și alții aveau în acelaș timp și titlul de ban fie că ocupau acéstă înaltă demnitate pe care i-o acordase regii maghiari fie că nevoind a mai recunósce suzeranitatea acestora reușise a ocupa cu forța tot séu numai parte din banatul Severinului.

Pentru timpurile anterióre înființării principatelor române, nu se scie absolut nimica despre modul de alegere, despre sistemul de succesiune, și despre puterile voevodilor. Cu siguranță se constată ânsă că acești voevodi erau vasali ai regilor unguri. Aceste legături de vasalitate resultă în modul cel mai lămurit chiar de la prima aparițiune a unor atari voevodi. Din actul de donațiune făcută cavalerilor Ioaniți țerile române ale voevodilor Litean și Seneslas sunt anume excluse și lasate Românilor precum le avusese și mai înainte, adică bine înțeles cu condițiune de a plăti tributul și a da contingentul de óste obicinuit al vasalilor către suzeranii lor. Dealtmintrelea obligațiunea plății unui tribut reiese în mod categoric din îndatorirea impusă lui Barbat, fratelui voevodului ucis Liteanu, de a plăti tributul obicinuit.

Féță cu acéstă stare de lucruri documentată în mod neîndoielnic, ar fi lucru zadarnic, dintr'un fals amor propriu, a voi a tăgădui vasalitatea ungară a voevodilor munteni și ar dovedi numai o absolută necunoscință a spiritului și a stării acelor timpuri cu care nisce mici state ca voevodatele române dinaintea lui Alexandru I Basaraba și Bogdan, independente de Ungaria, ar fi fost în plină contrazicere dacă nu chiar o imposibilitate.

Afară de aceste amănunturi fórte puțin satisfăcătoare despre voevodii Românilor de dincóce de munți nu se scie nimica nici despre organisarea politică nici despre legislația acestor voevodate.

3. DESPRE COMERCIUL ROMÂNILOR.

Păstoria și viticultura fiind îndeletnicirile principale ale Românilor pe acele timpuri, de óre ce timp îndelungat încă chiar și după înființarea principatelor române de Alexandru I Basaraba și de Dragoș agricultura nu ocupa decât un loc cu totul secundar în viéța economică a Românilor, este evident că articolele principale de comerciu erau vitele și vinaturile precum și derivatele din aceste articole, piei brute și altele, adică aceleași articole de sigur ca acele din primele timpuri după descălecare, conținute în tratatele de comerciu încheiate de deosebiții domni, căci pentru timpurile anterióre nu s'a pastrat nici un act relativ la comerciul Românilor afară de diploma bërladénă a cnézului Ivancu Rostislav.

In acest act însă mărfurile indigene sunt numai menționate fără a fi și specificate. Importul mărfurilor din Mesembria era scutit de vamă, iar pentru importul mărfurilor ungare, polone, boeme și rusesci vama se plătea în Haliciul mic, adică la Galați. Afară de acest oraș mai sunt menționate ca orașe vamale Bërladul și Tecucii.

In Muntenia, ca orașe vamale principale, pe lângă Turnul Severin, mai erau de sigur, între altele, și *Calafatul* și *Giurgiul* care, deși nu sunt amintite anume înaintea înființărei Țerei Românesci lucru ce se explică fórte lesne din causa puținelor documente ce ne au remas din acele timpuri, sunt fără îndoiélă de origină genoveză, și prin urmare anterióre inființărei Munteniei. De asemenea se póte admite cu siguranță că existența orașului Câmpu Lung este fórte veche, de óre ce s'a găsit o inscripțiune lapidară în biserica catolică din acest oraș în care se face mențiune de un comite Laurentius înmormêntat în anul 1300.

De acea nu există din acele timpuri, nici o producțiune literară în limba română. Puținul ce s'a scris înaintea descălecării a fost scris în limba slavonă.

Dealtmintrelea nu ne a remas din aceste timpuri decât doue monumente epigrafice originare din țerile române scrise în limba slavonă, dar care nu fac mai puțin parte din literatura nóstră națională, precum cărțile latine ale Germanilor, Ungurilor, și Polonilor aparțin cu tot dreptul literaturelor naționale respective ale acestor popóre. Primul monument epigrafic este evangeliarul așa dis *crilosian* scris de un Român pe la 1143. Al doilea monument al limbei slavo-eclesiastice din România, și cel mai însemnat și interesant din punctul de vedere istoric al chestiunei este așa numitul text *al sacrului de la Reims*. El se află în catedra bisericei de la Reims, și pe dênsul depuneau regii Franciei jurământul lor la ceremonia incoronării. El a fost scris în Moldova de un Român pe la finele vécului al XII-lea. Esemplarul de la Reims este o copie făcută de un Român din Muntenia pe la începutul vécului al XIV-lea. Manuscriptul în chestiune din Muntenia trecu în Dalmația, unde fu legat la un loc cu un alt fragment scris tot slavonesce. De aci el devine proprietatea împĕratului Carol VI care îl dărui mŏnăstirei Emmans din Praga de unde după anul 1390 el fu adus nu se scie cum la Reims [1]).

Aceste sunt unicele remășițe din literatura română scrise în limba slavonă dinaintea lui Alexandru I Basaraba și Dragoș.

---

1. vedi *Hasdeu*, op. cit.

ISTORIA MEDIE

DE LA ÎNTEMEIEREA PRINCIPATELOR ROMÂNE PÂNĂ LA DOMNIA FANARIOȚILOR

1320 (1342) — 1716

ISTORIA MEDIE

PARTEA ÂNTĂIA

DE LA ÎNTEMEIEREA PRINCIPATELOR ROMÂNE PÂNĂ LA ȘTEF AN CEL MARE.

1320 (1342) — 1457

I

Țéra Românéscă până la Vlad Țepeș.

1320—1456

I. PREDECESORII LUI MIRCEA I CEL BĂTRÂN.

Alexandru I Basaraba 1320—1364.[1]) Primul domn al țerei Românesci întrunite a fost unul din voevoții români cei mai însemnați și cei mai viteji. In lunga sa domnie de aprópe o jumatate de secol, pe lângă întrunirea Olteniei cu Muntenia și gonirea Tatarilor din acéstă din urmă țéră și cuprinderea teritoriului ocupat de aceștia până la Dunăre, el avu a se lupta cu doi din cei mai puternici regi ai Ungariei, cu *Carol Robert* și cu *Ludovic Cel Mare*, precum și cu doi nu mai puțin vestiți țari ai Ser-

1. *Xenopol* 77 și *Onciul*, *Originile Principatelor Române* p. 53, 176—182, 226 pun înaintea lui Alexandru pe un Ioan Basaraba 1310—1325 (1310—1338). Erórea lui Xenopol a dovedit-o în deajuns *Hasdeu*, *Radu Negru* p. CXXXIII, de óre-ce în textul slavic citat de Xenopol e vorba de Ivancu Basaraba socrul domnului muntén Alexandru I Basaraba. Onciul se baséză pe faptul că în diplomele ungare până pe la 1338 figuréză numai numele de Basaraba, ci nu Alexandru Basaraba, și «dacă cronicarul contimpuran Ioan de Küküllö—conchide Onciul—dice despre dânsul: «qui tempore Karoli regis a via fidelitatis rebellaverat per multa tempora in rebellione permanserat» acésta concordă perfect cu documentele, care spun că rebeliunea s'a făcut „per Bazarab Olacum et *filios eiusdem*. Așa fiind Alexandru a luat parte la resboiul cu Carol Robert ca fiu al domnitorului de atunci și n'a suit tronul decât după acest resboi". Părerea lui Onciul se dovedesce de eronată de óre-ce din diploma regelui Ludovic din 1355 *Hurmuz. Doc.* I, 2, pag. 37 unde se dice anume «ad *Alexandrum* Bozorabi Waywodam nostrum Transalpinum se vede că e vorba de un Martin trimis ca ambasador la domnul muntenesc *Alexandru* de regele Carol Robert de óre-ce în diploma din 1355 este intercalată o diplomă din 1326 a acestui rege, particularitate care a scapat din vedere adnotatorului publicațiunei Academiei. Prin urmare remâne dovedit că Basaraba din 1326 este unul și acelaș domn cu Alexandru I Basaraba. Un Ioan séu Ivancu Basaraba n'a domnit; el a fost însă socrul lui Alexandru I Basaraba.

biei, cu *Stefan Uroș* și cu *Stefan Dușan* grozavul cuceritor, spaima Bulgariei și a imperiului bizantin.

Din nefericire începutul domniei acestui mare domn mai cu sémă faptul măreț al întrunirei Țerei Românesci precum și dobândirea teritoriului de la Tatari zace într'un întunerec greu de strĕbătut. Condițiunile mai ales în care s'a efectuat sub dĕnsul întrunirea voevodatelor de pe ambele laturi ale Oltului ne sunt cu totul necunoscute. Se póte ănsă ca întrunirea să se fi făcut în urma încuscrirei lui Alexandru Basaraba cu Ivancu Basaraba admițĕnd că acest din urmă era voevod dincóce de Olt. Faptul positiv ănsă este că Alexandru ne apare chiar de la începutul domniei sale ca domn al Românilor de dincóce și de dincolo de Olt [1]) refusând a recunósce suzeranitatea regelui maghiar.

De acea vedem pe regele Carol Robert începênd cu noul domn muntenesc, chiar în primii ani ai domniei lui, tratări, în acéstă privință, care, conduse cu mult tact și abilitate de ambasadorii sei, episcopul Demetrie al Oradei și magistrul Martin Bugar, cari veniră pentru acest scop de mai multe ori în Muntenia, se sfîrșiră cu încheierea pacei în 1324 între Muntenia și Ungaria prin recunóscerea domnului muntenesc a suzeranității regelui maghiar[2]). Cu acéstă ocasiune să vede că Severinul fu cedat domnului muntenesc de óre ce îl vom găsi în stăpânirea sa în rezboiul cu Unguri la 1330[3]). Este fórte probabil că tot cu acéstă ocasie regele maghiar a dăruit lui Alexandru țéra Fagarașului[4]), cu titlul de

1. *Onciul*, op. cit. p. 51 susține, fără a aduce vre-o dovadă în sprijinul părerei sale, cum că întrunirea voevodatelor într'un singur stat este datorită lui Litean.

2. Acest fapt necunoscut până acuma resultă din doue diplome ale regelui Carol Robert una din 1326 intercalată într'o diplomă a regelui Ludovic din 1355 ap. *Hurm. Doc. I, 2, 37* unde e dis «ad Alexandrum Bozorabi...» și alta din 1324 *Hurm, Doc. I, p. 592* : «in deferendo pluribus vicibus nostras legaciones ad Bazarob woywodam nostrum Transalpinum ubi legacionis officium fideliter et laudabiliter ad implevit. Impacarea a trebuit să aibe loc înainte de 1324, data acestei diplome séu cel mult în acest an.

3. Deși cedarea Severinului lui Alexandru nu este anume raportată de nici un istoric ea resultă din faptul cum că în 1330, după Thurocz și alți istorici unguri citați de *Sincai* ad ann. 1330 Severinul se afla în stăpânirea domnului muntenesc. Ultimul ban maghiar al Severinului care figuréză în seria banilor Severinului întocmită de Pray și Fejer este Paulus în 1324. Apoi nu mai găsim alt ban decât tocmai în 1335, Dionisie, adică acel Dionisie pe care Carol Robert îl institui ca ban în 1330 după cuprinderea Severinului. Este învederat dar că Severinul a fost cedat séu póte și cuprins de Alexandru între 1324 și 1330.

4. Titlul de duce al Fagarașului se află pentru prima óră într'un hrisov al lui Vladislav Basaraba din 25 noembre 1369, *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, pag. 148. *Hasdeu*, Ist. Crit. I, studiul 5, pag. 11—14 emite o părere cu totul

ducat ca feud unguresc, în calitate de vasal, deşi în mod documental Fagarașul nu figuréză în titlul domnesc decât abia sub fiul şi succesorul lui Alexandru, sub Vladislav I.

---

greşită asupra stăpânirei de către Muntenia a Fagarașului, admiţênd o cucerire a acestei ţeri transcarpatine de către Basarabii Olteni între 1160-1170. Primul argument cu care voiesce a dovedi acéstă părere e tras dintr'o diplomă ungară din 1231 (*Hurmuzaki*, Doc. I, 1, pag. 120.) unde amintindu-se de ţéra Fagarașului e dis «a temporibus iam quibus ipsa terra Blaco-«rum terra Bulgarorum extitisse fertur», cuvinte pe care le traduce în mod părtinitor în sensul următor: «numai de când se dice că au venit Bul-«garii în acéstă ţéră a Românilor», pe când traducerea exactă este următórea: deja din timpurile în care se dice că ţéra Românilor ar fi fost ţéra Bulgarilor, nefiind aci vorba de vre o cucerire, ci numai de constatarea unui fapt. Apoi urméză astfel: «Ş'apoi să se bage de sémă «o împrejurare. Între anul diplomei şi anul cucerirei bulgare, cată să «fi trecut cel puţin vre-o cinci deci de ani, de óre ce naratorul preci-«séză timpul evenementului numai printr'un *se dice*, ca nisce lucruri de-«părtate, aflate de la bătrâni, nu vĕdute şi audite». Prin acéstă explicaţie Hasdeu forţéză sensul notiţei din acéstă diplomă, şi acésta în mod intenţionat, pentru trebuinţa causei, pentru a ajunge la conclusiunea cum că «Bulgarii vor fi cuprins Fagarașul pe la 1160-1180» pentru a deduce apoi de aci mai întâi imposibilitatea unei cuceriri de către «Bulgari cari zăceau «tocmai atunce în sclavia Grecilor», cea ce este exact, şi apoi din apropierea datei acestei pretinse cuceriri cu o expediţiune bizantină contra Ungurilor care avu în realitate loc între 1161-1173 şi la care luară parte şi o mulţime de Vlahi să ajungă la conclusiunea finală cum că acești Vlahi sunt Oltenii Basarabilor cari ar fi cucerit Fagarașul între 1160-1180, cari «pentru Transilvani erau Bulgari prin vecinătatea cu Bulgaria». Tótă acéstă clădire de dovezi nu rezistă criticei celei mai elementare. Mai întâi acel «se dice» din diplomă nu însémnă, după cum susţine Hasdeu vre o cinci deci de ani, ci un laps de timp mult mai îndelungat căci în document acela «se dice» este precisat prin adaosul următor, pe care Hasdeu l'a lasat la o parte: «a tempore memoriam humanam transeunte per maiores, «avos atavosque» adică *din timpuri întrecênd memoria omenéscă, din moşi, stremoşi şi restremoşi*, adică nu cu cinci deci de ani ci cu mai multe secole înainte cea ce ne arată în mod vĕdit că aci e vorba de stăpânirea bulgară pe timpul primului regat bulgar când în adevĕr, după cum am vĕdut, Bulgaria se întindea şi dincóce de Dunăre. Veḑi pag. 17 nota 1. Tot atât de puţin temeinic este şi al doilea argument de óre ce după cum am dovedit pagina 32 nota 1 căci acéstă mulţime de Vlahi din armata bizantină nu erau nici cum Oltenii ci tocmai Românii din Moldova. Pe lângă aceste două argumente Hasdeu se încércă a trage o conclusiune atestând stăpânirea Basarabilor asupra Fagarașului din istorisirea lui Fazel-ullah-Raşid (Ist. Crit. I, p. 68-69) a unei expediţiuni mongole în Transilvania în 1240. Dăm aci textul acelei istorisiri după traducerea făcută de Hasdeu însuşi: «In «primavéra anului 1240 principii mongoli trecură munţii Galiţiei pentru a «intra în ţéra Bulgarilor şi Ungurilor. Orda, carele mergea spre drépta, «*după ce a trecut ţéra Alută*, îi ese înainte Bazaran-ban cu o armată dar «e bătut». Hasdeu conchide din acest pasagiu că ţéra Oltului ar fi aparţinut acestui ban Basaraba «căci altfel acesta nu avea trebuinţă de a eşi «întru întimpinarea Mongolilor, îndată ce aceştia năvăliră în ţéra Oltului». Din suscitatul pasagiu, după noi, resultă mai degrabă contrarul de cea ce voiesce să dovedéscă Hasdeu, căci Basaraba n'a eşit înaintea Tatarilor decât după ce aceştia «au trecut ţéra Aluta» adică numai după ce au cutreerat şi devastat acéstă ţéră de la un capĕt la altul şi erau să iasă din ea pentru a năvăli de sigur şi în ţéra lui Basaraba dincóce de Carpaţi şi atunci Basaraba a eşit înaintea lor pentru ai împedeca de a întra în ţéra sa. Căci dacă ţéra Oltului ar fi fost a lui, era mai firesc ca el să se fi opus

Liniscit despre acésta parte, Alexandru își întórse privirile dincolo de Dunăre. In Serbia la mórtea țarului Ștefan Uroș II Milutin, fostul seu cumnat, tronul fu ocupat de fiul seu Stefan Uroș III (1320-1331), iară în Bulgaria, după mórtea țarului Gheorghe Tértere, ultimul coborîtor al dinastiei cumane a Terteriților, fusese proclamat in locul seu ca țar Mihail, fiul lui Șișman, despotul Vidinului, (1323-1330). Cu acesta Alexandru întră în legături de prietenie fórte strînse trimițêndu-i chiar ajutor în campania pe care o începu contra Bizantinilor dar care se sfîrși în 1324 printr'o împacare urmată de căsătoria țarului Mihail cu fiica împĕratului bizantin Andronic cel Tener, despărțindu-se mai întâi de prima sa soție, sora țarului serbesc Stefan Uroș[1]). Din causa acestei desfacere, se vede, ivindu-se o dușmănie între Bulgaria și Serbia care merse crescênd din an în an până ce, în 1330, izbucni un rezboi între aceste doue țeri, domnul muntenesc într'acésta cértă, nu scim pentru care motive, póte din causă că relațiunele dintre Muntenia și Serbia se înasprise în urma izgonirei sorei sale de către soțul ei țarul Stefan Uroș Milutin, luă partea Bul-

---

Mongolilor înainte de a o fi devastat, iar nu în momentul când eșeau din ea. In ori ce cas după dovedirea netemeiniciei celorlaltor argumente mai însemnate, acest pasagiu isolat și anodin nu póte servi drept dovadă a stăpânirei Fagarașului de către Basarabi. Alipirea Fagarașului către Muntenia nu s'a făcut în mod violent prin cucerire, ci cu învoirea regelui ungar care a dăruit domnilor munteni ca vasali ai Ungariei fie deja lui Alexandru I Basaraba séu de abea fiului și succesorului acestuia, lui Vladislav I Basaraba, stăpânirea țerei Fagarașului, sub titlul de ducat al Fagarașului ca un apanagiu, un loc de retragere pentru ori ce eventualitate. Dealtmintrelea acésta părere este confirmată și în mod documental. Regele Matias Corvin printr'o diplomă din 1467 vedi *Hurmuzaki*, Doc. II, 2, pag. 179 declară că «provinciile Fagarașului, Amlașului și Rodnei nu vor putea nici odată «se fie înstrăinate, ci păstrate pe seama regelui, pentru ca în cas de nevoe să le pótă dărui voevodilor din Muntenia și din Moldova: ut si quando opportunum fuerit, vaivodae alicui Transalpini vel Moldaviensi.. assignari possint pro descensu». In urma acestui document precum și a altora ca acel din 1472, *Hurmuzaki*, Doc. II, 2, pag. 222 prin care același rege cu tótă declarațiunea de mai sus dăruiesce districtul Fagarașului și domeniul Amlașului Sașilor din Ardél și anume din causa deosebitelor pagube ce au suferit din partea Românilor ori ce discuțiune asupra acestei chestiuni este inutilă. Este evident că părerea lui Hasdeu este cu desevărșire eronată. Vom vedea că în urma reluării Fagarașului și Amlașului din stăpânirea Munteniei regele ungar Vladislav II dărui în loc între 1493-1500 domnului Munteniei Radu Vodă orașul Aldiod. Hurmuzaki, Doc. II, 1 pag. 17 precum dărui în 1500 și lui Ștefan cel Mare al Moldovei cetatea Ciceului din Ardél. Hurmuzaki, II, 1, pag. 18.

1. *I. Cantacuzenus*, Historiæ L. IV. rec. Schopen, Bonnæ 1828, vol I, p. 175: «ὁ δὲ τὴν ἰδίαν στρατίαν συναγαγῶν καὶ ἐξ Οὐγκροβλάχων κατὰ συμμαχίαν οὐκ ολίγην». Xenopol, Ist. Rom. nu menționéză de loc acest ajutor dat de domnul muntenesc țarului bulgar Mihail.

garilor, vechii seĭ aliaţi [1]). Ţarul bulgar Mihail reuşise a forma contra ţarului serbesc, fostul seu cumnat, o coaliţiune formidabilă în care intră şi Alexandru trimiţênd, în ajutorul lui Mihail un corp de óste sub conducerea lui Ivancu Basaraba, socrul seu [2]). Lupta avu loc în 28 Iunie 1330 la Velbusd în apropiere de Köstendil în Macedonia. Aliaţii fură bătuţi cu desevêrşire, ţarul Mihail însuşi remase mort pe cămpul de bătae. In cât privesce pe Ivancu Basaraba nu sciu dacă el avu aceeaşi sórtă séu dacă a reuşit a scapa din acel grozav măcel şi a se întórce în ţéra sa, la ginerele seu [3]). După acéstă izbândă Stefan Uroş cuceri întréga Bulgarie dar nu se bucură timp îndelungat de victoria sa căci fu ucis de boierii sei în 1331, proclamând în locul seu ca ţar pe Stefan Duşan (1331-1355), iar tronul Bulgariei fu ocupat de ţarul Alexandru, fiul lui Mihail.

Curênd după acéstă nefericită luptă pentru aliaţi, domnul muntenesc avu a susţine o luptă crâncenă contra regelui maghiar Carol Robert. Causa acestui resboi, după analele ungare, ar fi fost duşmănia personală ce ar fi existat între domnul muntenesc şi doi demnitari Unguri, Toma, voevodul Ardélului şi magistrul Dionisie, şi dorinţa acestora de a scóte pe Alexandru din domnia Munteniei şi a fi pus în locu-i unul dintre ei [4]). Animositatea şi dorinţa acestor demnitari póte să fi contribuit a hotări pe rege a întreprinde acéstă campanie contra domnului muntenesc, dar causa reală a fost, după cum o proclamă regele maghiar însuşi

---

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, 78 greşesce dar susţinând că „Alexandru „urméză politica predecesorilor sei de a se pune bine cu domnii ortodoxi de dincolo de Dunăre, căci acésta nu este exact decât în privinţa Bulgarilor, pe când cu Serbii Alexandru a trăit în duşmănie atât cu Ştefan Uroş cât şi cu succesorul seu Ştefan Duşan care, după cum vom vedea, năvăli chiar în Oltenia.

2. *Giresek*, p. 293-296.

3. Vedi *Hasdeu*. Revista nouă, anul II, Bucuresci 1899 pag. 88 „Ale„xandru, ţarul Bulgarilor, şi Ivanco Basaraba socrul ţarului Alexandru al „învecinaţior Negri-Tatari“ înţelegêndu-se aci, după cum arată fórte bine Hasdeu, prin Negri-Tatari, adică Negri-Cumani după cum numeau atunci Ungurii România, Muntenia, ceea ce se confirmă şi prin cronica serbéscă a monăstirei Tronoşa apud *Hasdeu*. Ist. Crit. I. 64 nota 2: „împêratul bulgar „Mihail adună o formidabilă armată, pe lângă care căpătând ajutor de la „Românii Basarabeni.

4. *Thurocz*, apud Sincai ad ann. 1330.

în diferite acte publice, refusul domnului muntenesc de a se mai recunósce de vasal al seu [1]).

Care se fi fost óre causa acestei hotăriri luate de domnul muntenesc de a se sustrage de sub stăpânirea maghiară după ce, după cum am vĕdut, el se impacase și recunoscuse, pe la începutul domniei sale, suzeranitatea maghiară? Motivul imediat séu mai bine dicĕnd pretextul nu este cunoscut, dar causa reală și adevĕrată este una și aceași atât pe timpul lui Alexandru cît și sub predecesorii și succesorii sei, anume tendința statornică a domnilor munteni de a se emancipa de stăpânirea Ungurilor. Acésta este idea fundamentală și conducătóre a politicei lor din afară și explică șovăirea adese ori, în aparență, nerațională și nemotivată în raporturile lor cu Ungaria. Domnii munteni nu se supuneau acestor legături de vasalitate decât siliți de împrejurări momentane gata a se folosi de cea dintâi ocasie favorabilă pentru a scutura din nou jugul acestei dominațiuni.

Ori care se fi fost dar motivul imediat al hotărîrei luate de Alexandru, adevĕrata causă era acea tendința manifestă și statornică a domnilor munteni de a se emancipa de dominațiunea maghiară de cîte ori împrejurările o permiteau. Se vede că Alexandru, folosindu-se de încurcăturile regelui Carol Robert din Croația și Dalmația [2]), credu momentul oportun pentru a se sustrage din nou de sub ascultarea sa.

Carol Robert se hotări a supune pe vasalul rebel prin arme și intrând în septembre a anului 1330 în Oltenia cu o óste numerósă [3]) reuși a cuprinde, după o aparare crâncenă, atât cetatea cât și castelul Severinului, instituind aci ca ban al Severinului pe Dionisie, unul din instigatorii acestei campanie [4]). In urma acestei lovituri simțitóre, domnul muntenesc, necredĕndu-se de sigur destul de tare pentru a înfrunta o óste atât de numerósă

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 1, pag. 623: „Basaras infidelis noster transal-„pinus“ și pag. 625: „per Bazarab finium Thocomery scismaticum in nos-„trum et sacre corone non modicum derogamen“ și pag. 623: „per Baza-„rab olacum et filios eiusdem dictam terram nostram transalpinam in „pre-„iudicium sacri dyadematis regii et nostrum infideliter detinentes.“

2. *G. Pray*, Historia Rerum Hungaræ, Budæ 1801, vol. II, pag. 32-37.

3. *Hurmuz. Doc. I, 1, 627*: „simul cum potioribus Regni Nostri, Pre-„latis, et Baronibus ac Nobilibus, nec non Regnicolis nostris“ și pag. 626: „cum tota gentis nostra potencia.“

4. *Thurocz* apud Sincai ad ann. 1330.

deși avea și ajutor străin probabil de la Bulgari [1]) propuse regelui prin soli pacea în următórele condițiuni 1° îl recunoscea de suzeran al seu și se îndatora a-i plăti tributul obicinuit; 2° se obliga a da pe unul din fiii sei, ca garant al bunei sale credințe, să slujască în armata regéscă; 3° îi lasa stăpânirea Severinului cucerit și a 4° se îndatora a-i plăti ca îndemnitate de rezboi suma de șépte mii de mărci în argint. Condițiunele propuse, deși cam umilitóre pentru domnul muntenesc [2]), mai cu seamă dispositiunea în privința fiului seu, erau nu se póte mai favorabile pentru regatul ungar. Cu tóte aceste și cu tot sfatul unuia din magnații sei, Carol Robert respunse solilor lui Alexandru: „spuneți lui „Basaraba, că el este păstorul oilor mele, și că îl voi scóte de „barbă din vizuinele sale“ cuvinte pe care în curênd trufașul rege era să le plătească scump cu sângele multor bravi ai séi. Dând ordin de plecare și înaintând mereu fără nici o impotrivire din partea Muntenilor cari se tot retrăgeau, ferindu-se de luptă, ajunse la Curtea de Argeș. Situațiunea óstei ungare era din cele mai critice, căci, pe de o parte, suferise mult, atât ómenii cât și caii, din causa lipsei de hrană și de nutreț [3]), iar pe de alta, domnul muntenesc cu óstea sa îi aținea calea spre Transilvania. Toma, voevodul Ardélului, aflând despre situațiunea critică a regelui seu trimise în misiune secretă la Curtea de Argeș pe vicecancelariul regesc Tatimir. Acesta reușì cu puțini tovarăși ai séi a se strecura prin rândurile óstei muntene, care bloca, pentru a dice așa, óstea regéscă, scăpând numai ca prin mirare de o mórte sigură, și ajunse până la regele Carol Robert care împreună cu tótă óstea fu uimit de acéstă faptă cutezătóre. El se întórse înapoi cu ordinile regelui, reușind și de astă dată, după o luptă crâncenă în care fu rănit și din care causă perdu vederea ochiului drept, a se furișa prin rândurile oștenilor munteni și a trece în Transilvania [4]). Spre a eși din acéstă situațiune grea regele fu

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, pag. 14. Regele Ludovic amintind despre înfrângerea tătâne-seu Carol Robert din 1330 dice: „cum tota sua potencia „et vicinorum paganorum,“ cari după tóte probabilitățile erau Bulgarii. Vedi și Girecek, Gesch. des Bulgaren pag. 299.

2. *Xenopol*, Ist. Rom. II, 78 găsesce nu scim pentru ce aceste condițiuni onorabile „bine înțeles în condiții onorabile pentru acel ce le propunea.“

3. *Thurocz*, ibid.

4. Acest amĕnunt al încungiurării lui Carol Robert de cătră óstea muntenéscă la Curtea de Argeș precum și epizodul lui Tatimir care nu se găsesc în cronicele ungare resultă din diploma lui Carol Robert din 1336

silit a primi propunerile de încetare de luptă și de îndatorire din partea voevodului român că va recunósce suzeranitatea sa ce i le făcu Alexandru cu gândul ascuns ânsă de strașnică rĕzbunare. Căci, în urma acestui armisticiu, regele cu óstea sa, părăsind Curtea de Argeș, unde instalase un nou episcop catolic care venise odată cu dênsul [1]), apucând drumul spre țéra sa înapoi în direcțiunea Timișórei [2]), condus de ómenii domnului muntenesc care se însărcinase a'l călăuzi prin Muntenia, și mergĕnd sigur și nebănuind nimica, când intră, în ḑioa de 4 noembre 1330 [3]) într'o vale unde calea devenea cu totul ângustă, se vĕḑu de odată atacat pe neasceptate de către Români cari, postați pe vĕrfurile înaltelor stânci, care se ridicau de ambele părți, începură o adevĕrată plóe de săgeți asupra Ungurilor cari se aflau jos în fundul văii. Situațiunea Ungurilor era desperată căci nici nu se puteau macar apara contra oștenilor munteni din vĕrful stâncilor de óre ce clina lor era prea pieḑișă și acoperită de țepișe în neputință de străbătut pentru a se putea urca sus, nici nu puteau merge înainte séu înapoi căci eșirile acestei văi ânguste, îndată ce armata ungară intrase în ea, fusese închise cu întărituri din dosul cărora oștenii lui Alexandru îi săgetau asemenea cumplit

---

Hurmuzaki, Doc. I, 1, pag. 646: „specialiter dum nos cum tota gentis nos-„trae potencia terram Transalpinam visitassemus idem (Tatimir) ei man-„dato magnifici viri Thome woywode Transilvano domini sui post et ipsum „dominum suum in occultis legacionibus et factis cum paucis personis ho-„minum nec sagaci industria se ab adversariis mirabili occasione et excu-„sacione a mortis periculo defensando et pariter expediendo properavit et „recte subcastro Argias nos adiunxit ubi nobis cum toto exercitu de eius „adventu fortuitu admirantibus..."

1. *Sulzer op. cit. VI, 629.* ḑice că Carol Robert în expediținea sa ar fi înființat episcopatul catolic în Argeș. Acésta notiță nu poate fi interpretată de cât în sensul instalării unui episcop în locul vacant de óre ce episcopatul exista deja pe la 1295, episcop care venise odată cu regele în armata căruia figurau mai mulți călugări și preoți uciși apoi în urma înfrângerei oștirei meghiare. În 1332 găsim ca episcop al Argeșului pe minoritul fratele Vitus póte acela care fusese instituit de regele Carol. Trebuie notat că din tóte împrejurările resultă că prin *castrum Argias* trebuie înțeles Curtea de Argeș ci nu cum propune *Hasdeu, Radu Negru CXC*, cetatea lui Negru Vodă pe Argeș. Regele n'a fost bătut la castrum Argias ci a ajuns până aci de unde, plecând, în urma armisticiului, a fost atacat și învins în munți, unde-va fără a se putea precisa localitatea. Despre inexactitatea indicațiunei Gherghitei ca locul luptei tăcută de Strykowski și adoptată de Xenopol vedi *Hasdeu, Radu Negru.*

2. Acésta resultă din faptul că regele scăpând din România ajunse la Timișorea.

3. *Thuroez* ap. *Sincai* ad ann. 1330 ḑice în ajunul S-tului Martin care la catolici se serbătoresce în 11 noemvre care pentru secolul al XIV-lea corespunde ḑilei de 4 noembre stil vechiu.

pe unguri. Timp de patru ḑile de sămbătă până marți Muntenii făcură un măcel grozav în care Ungurii, prinși ca nisce pesci în mreajă, căḑeau sub loviturile lor, tineri și bătrâni, principi și nobili fără deosebire[1]). Regele Carol Robert însuși fu un moment în pericol de móṛte căci, obosit de atacurile necontenite indreptate contra persónei séle, căḑu de pe cal, și ne mai puténdu-se urca pe el din causa incomodităței terenului, ar fi fost de sigur ucis dacă magistrul Kolus, cu risicul vieței séle nu l'ar fi ajutat a se urca iarăși pe cal scăpându'l astfel de la o mórte sigură[2]). Véḑénd că viéța sa era în pericol de óre ce era ținta loviturilor dușmanilor de care, pentru a doua óră, nu scăpă de cât aparat de scutul unui Sas, Martin de Berend[3]), regele Carol Robert se hotărî a schimba hainele și armamentul cu acele ale credinciosului seu nobilului Dejen, fiul lui Dionisie, care, fiind luat drept regele, fu și ucis. Astfel reuși în fine, travestit, întovărășit de puțini cari mai rămăsese după acest măcel îngrozitor de patru ḑile, a se strecura prin rândurile óstei muntene, și, trecénd munții, a ajunge la Temișóra, lăsând în acéstă vale memorabilă a Carpaților o neaumératá mulțime de morți și răniți cari cu sângele lor plătiră trufașele cuvinte ale suzaranului lor adresate solilor lui Alexantru la Severin. Pe lângă cei uciși, Muntenii făcură și o mulțime de robi dintre cari unii, mai cu séma călugării și preoții, cari însoțeau armata regelui, fură supuși unei morți crude bătându-li-se nisce cui de lemn în cap, și puse mâna și pe o mulțime de vestminte și arme scumpe, pungi de bani și cai înșăoați și înfrânați[3]).

Nimicirea óstei ungare fu desăvérșită și izbânda Muntenilor deplină; pacat numai că acéstă strălucită victorie era patată prin mijlocul întrebuințat de domnul muntenesc pentru a dobândi acest resultat. Căci acest mijloc la care recurse domnul munte-

1. Aceste sunt propriele cuvinte ale istoricului ungur *Thurocz* apud Sincai ad ann. 1330.

2. Acest epizod este narat de regele Ludovic într'o diplomă din 1351, *Hurmuzaki*, Doc. I, 3, p. 14—15 amintind desastrul tatălui seu regelui Carol Robert în Muntenia în 1330.

3. Despre amănuntile acestei lupte vedi istoricii unguri citați de *Sincai* ad ann. 1330. Dintr'o diplomă din 1335 *Hurmuzaki*, Doc. I, 1, pag. 633: „hostilis insultus semel et secundario in quibusdam locis..." resultă că regele fusese atacat de două ori reușind se vede întâia dată a e-i din încurcătură, dar fu atacat din nou, dar n'avem sciinți mai amănunțite despre acéstă a doua năvălire a Muntenilor.

nesc, ori cât de sfîntă era causa pe care o apara, ori cât am căuta a'l desvinovăți, este regretabil și ar fi fost mai demn și póte ducênd chiar la acelaș resultat dacă ar fi căutat printr'un meșteșug admis de arta resboinică, fără a recurge la acéstă prefacere de supunere, a atrage pe rege în aceleași strîmtori séu în altele analóge unde, folosindu-se de posițiunea terenului, ar fi căḑut asupra óstei maghiare și ar fi nimicit-o[1]).

Ori și cum însă lecțiunea zdravănă dată trufașului rege fu strașnică și Carol Robert nu mai încercă de aci înainte norocul armelor asupra lui Alexandru care domni neturburat și liniștit din partea sa până în ḑilele lui Ludovic, fiul și urmașul lui Carol Robert pe tronul Ungariei[2]), de și Severinul remase în stăpânirea Ungurilor[3]).

In 1342 murind Carol Robert și urmându-i fiul seu Ludovic, ḑis cel Mare (1342—1382), Alexandru se pregăti de rezboi contra noului rege. Cu acéstă ocasie trebuie înregistrată prima resvrătire cunoscută a boerilor contra Domnului, rezvrătiri care în urmă avură fórte des loc în istoria nóstră a cărora urmări au fost atât de funeste desvoltării țerelor române. O parte de boeri printre care mai cu sémă Stanislas Carapat, Neagoe Vlaicu,

---

1. Xenopol, Ist. Rom. II. 79 în deosebire de alți istorici cari caută să disvinovățéacă pe Alexandru, tagăduesce mijlocul întrebuințat de el pentru a atrage pe adversarul seu în acele strîmtori punênd acésta scornire pe séma istoricilor unguri, ḑicênd: „apoi dacă regele nu primise pacea „oferită de Alexandru, și se vîrise el singur în capcană, este óre de cre„ḑut că acuma când domnul muntén, ținea pe Unguri în ghiarele sale, „să se fi împacat iarăși cu el și apoi să'l fi atacat prin tradare, când pu„tea să'l sfărîme și fără de acest mijloc?“ Acésta argumentare este eronată căci Alexandru nu ținea încă pe rege în ghiarele sale, căci el se afla la Curtea de Argeș în capul oștirei sale intacte, de și suferise pe drum din causa lipsei de aprovisionare, și numai după ce se vîri, în urma armisticiului propus de Alexandru, în acea capcană era la discreția domnului muntenesc. De altmintrelea faptul tradării lui Alexandru este afirmat de însuși Carol Robert în diferite acte publice, *Hurmuzaki*, Doc. I, 1623 „sub ficte pacis astutia“, și nu este de admis ca un rege se fi pus într'un act public o acusațiune atât de gravă dacă na'r fi fost adevărată. Am fi priceput ca regele să fi căutat mai degrabă a atenua în aceste acte publice mărimea desastrului pe când îl vedem din contra, contrar celor susținute de Xenopol II, 80 că I „documentele ce pornesc de la regele unguresc caută să acopere pe cât pot resultatul zdrobitor al luptei“, afirmând cu tótă francheța mărimea acestui desastru în tóte actele sale dar mai cu sémă în acel din 1332, *Hurmuz. Doc. I, 1. 625.*

2. Faptul acestă resultă din deosebitele diplome ale lui Carol Robert după anul 1330 până la mórtea sa în care Alexandru figuréză necontenit cu epitetul de „infidelis noster.

3. Acesta resultă din faptul că Dionisie mai figuréză ca ban în 1335 *Hurmuz.* I. 1. 654, și in 1342 găsim ca ban pe Toma apud *Hasdeu, Ist. Crit. I* 29

Nicolae și Vladislav Zovna, se opuse resboiului contra Ungurilor și se resculară contra voevodului lor, dar ei fură bătuți de Alexandru și siliți a se refugia în Ungaria unde regele Ludovic îi primi în serviciul său și nereușind a-i restabili în stăpânirea proprietăților lor din Muntenia le dărui mai târziu [1]) altele în regatul seu.

Alexandru, în hotărîrea luată de a se împotrivi cu armele noului rege, luase de sigur în considerare și rescularea Sașilor din Ardél. Dar regele Ludovic intrând în vara anului 1343 în Ardél cu óste contra Sașilor și aceștia supunêndu-se de bună voe Alexandru credu mai nemerit pentru moment a se supune și el de bună voe decât a preîntimpina un resboi de a căruia resultat nu era sigur, și ast-fel se duse în persónă în Transilvania unde întâlnindu-se cu regele i se închină ca vasal feudal jurându-i credință printr'un act omagial formal [2]) și aducêndu-i cu acéstă ocasie daruri și petre prețióse [3]).

Neaparat că cu această ocasie ducatul Făgărașului a trebuit să fie confirmat din nou ca feud lui Alexandru precum i s'a restituit și Severinul pe care îl redobândise regele Carol Robert cu expediținea din 1330.

Papa Clement VI profitând de restabilirea relațiunilor amicale dintre Muntenia și Ungaria și basându-se pe înriurirea ce trebui să exerciteze asupra sołului ei, a doua sa dómnă pe care

1. *Hurmuz. I, 2, 60.*

2. *Hurmuz. I, 2, 92*: Acésta resultă din diploma regelui Ludovic din 1365: „et ingratas fidem suam et litteras utrobique super certis pactis.“ Este de notat că pe când fórte multe acte omagiale ale primilor domni moldoveni au ajuns până la noi, nu posedăm nici unul de la primii domni munteni.

3. *Thurocz*, in *Schwandtner Scriptores rerum Hungar. Vienae 1746. I, 174.* De notat este că domnia lui Alexandru I Basaraba în istoria lui Xenopol oferă nisce lacune inexplicabile ne aminținând nici despre rezvrătirea boerilor, nici despre lupta cu Ștefan Dușan nici despre relațiunile lui Alexandru cu regele Ludovic încheiând domnia lui Alexandru cu expediția lui Carol Robert. *Onciul* Orig. Princip. Roman. p. 186—188 se îndoesece despre supunerea lui Alexandru ca fiind contradisă prin diploma regelui Ludovic din 1365, în care acusă pe Alexandru de a fi calcat pactele încheiate. Dar tocmai de aci resultă că a existat un pact, și este a mecunósce caracterul relațiunilor din acele timpuri între Ungaria și țéra Românéscă admițând ca Onciul, „restabilirea bunelor relațiuni“ fără recunóscerea vasalității. Onciul presupune că a fost vorba numai de recunóscerea jurisdicțiune diocesane a episcopului Transilvaniei asupra catolicilor din Muntenia invocând diploma regelui din 18 Fev. 1355 (Doc. I, 2, 37) comițând greșala de a crede că e vorba de misiunea episcopului Demetrie de Oradea pe la 1355 pe când acéstă diplomă reproduce altă diplomă din 1327 relativ la aceastâ misiune a episcopului de Oradea.

o luase în căsătorie după mórtea primei sale soții, anume Clara, o catolică, trimise în 1345 lui Alexandru precum și altor nobili români din Ungaria scrisori prin care îi indemna a abjura șisma și a îmbrățoșa catolicismul. Se vede însă că acéstă procedare din partea curții papale de a se adresa direct și în mod colectiv lui Alexandru și celorlalți nobili români inspiră chiar temeri serióse regelui Ludovic de óre ce acesta dispuse interceptarea acestor scrisori cea ce provocă legitime reclamațiuni din partea papei [1]). Dealtmintrelea îngrijirile regelui maghiar despre stabilirea unor raporturi periculóse pentru regatul maghiar între curia romană și voevodatul muntenesc erau zadarnice căci sperantele papale, cel puțin în cea ce privesce pe domnul muntenesc nu se împliniră, de óre ce Alexandru de și tolerant pentru catolicism era mai înainte de tóte un ortodox statornic și zelos și, după cum vom vedea, lui i se datoresce organizarea bisericei în Țéra Românéscă.

Liniscit despre Ungaria Alexandru Vodă profită de legăturile sale cu această țéră spre a combate pe dușmanul comun pe Tatari. Și tocmai în întregirea statului prin gonirea desevêrșită a elementului tătăresc din Muntenia și chiar dintr'o mare parte a Moldovei rolul acestui domn a trebuit să fie fórte însemnat după cum resultă din puținele noțiuni ce ne-au remas despre luptele sale cu Tatarii. Acestui domn se datoresce de sigur întinderea dominațiunei române până la gurele Dunării căci el este primul voevod care întrunind voevodatele din ambele laturi ale Oltului a putut dispune de forțele necesare spre a lăți hotarele țerei întrunite. De sigur că el a avut a se lupta cu elementul tătăresc care ocupa încă parte din Țéra Românéscă chiar din

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 1, p. 697—698: „Nobilibus viris Alexandro Bas„sarati, et aliis tam Nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao „principi de Remecha, Ladislao Voyuade de Bivinis, Iamislao de Sypprach, „Aprozye de Zopus, et Nicolao Vayuode de Auginas.“ Hasdeu Ist. Crit. I a conchis din acéstă bulă papală cum că Alexandru n'ar fi fost încă singurul regent în țéră, ci o serie de principi îi țineu cap, și se opuneau tendințelor lui de a forma o monarhie. Acéstă părere este eronată. Din acéstă bulă se vede că nu este vorba numai de Românii din Muntenia, ci din Ungaria și Sirmia: „commorantes in partibus Ungariae, Transilvanis, „Ultraalpinis et Sirmiis.“ Principii și voevodii cari figuréză alături cu Alexandru erau nobili din Ungaria. Acésta se constată din diploma din 1430 *Hurmuzaki*, Doc. I. 2, pag. 565 în care figuréză un nobil Emeric de Remeica din districtul Almașului din Banat, care a trebuit să fie un descendent al lui Nicolae de Remechea din bula papală din 1345.

primii ani ai domniei sale dar despre aceste lupte nu a ajuns nici o scire până la noi. Prima sa expediţiune contra Tatarilor despre care avem cunoscinţă datézá deabea de pe la anul 1345, dar acésta pare a fi fost şi cea mai însemnată. Alexandru-Vodă împreună cu voevodul transilvan Andrei Latzkofi cu Secuii au bătut strașnic pe Tatari prinḑénd şi tăind capul chiar Hanului Tatarilor Athlamos. Un cronicar român mai adaogă că pe lângă acesta Alexandru prinse şi alţi mulţi robi şi stéguri şi le trimise regelui ungur [1]).

In anul viitor Tatarii fură bătuţi pentru a doua óră tot în Moldova fără ca să scim ânsă în mod positiv dacă la acéstă luptă a participat iarăşi şi domnul muntean. Dar din istorisirea unui cronicar florentin contimpuran [2]) reiese că el a trebuit să iee nu numai parte şi la acéstă luptă ci că fusese necontenit în rézboi cu Tatarii până ce aceştia iritaţi cu tot dinadinsul contra domnului român întreprinse în anul 1351 o mare expediţiune contra luĭ năvălind în ţéra sa cu o armată puternică de pedeştri şi de călăreţi. Alexandru se opuse vitejesce cu ai sei mulţimei duşmanuluĭ până ce-i sosi şi ajutorul trimis de regele maghiar Ludovic în numér de patru-ḑeci de mii de arcaşi călări. Lupta care avu loc după sosirea Ungurilor fu fórte sângerósă, cu tóte aceste Tatarii, deşi perdură mii şi mii de morţi, remase neclintiţi pe loc. Românii şi Ungurii se retrase asceptând un nou ajutor. A doua ḑi ânsă, ne mai vḗḑénd pe duşmani, o panică cuprinḑénd pe Tatari, ei părăsiră câmpul şi se întórse în ţéra lor.

Prin tóte aceste campanii cunoscute şi acele despre care nu avem cunoscinţă Alexandru Vodă a reuşit a goni pe Tatari şi a cuceri restul ţerei Românesci, Rîmnicul Sarat, Brăila, şi o parte din Moldova de jos spre gurile Dunării.

Cu drept cuvênt se póte ḑice dar că lui Alexandru I se datoresce întregirea Statului Ţerei Românesci în limitele cum l'a lasat şi l'a stăpânit fiii şi succesorii sei Vladislav I şi Radu I Negru şi chiar şi nepotul seu Dan I până la Mircea I cel Bătrân care cuceri, după cum vom vedea, şi unele teritorii peste Dunăre, a intins şi mai departe limitele noului stat românesc.

---

1. *Grecénu.* Despre resbóiele lui Alexandru cu Tatarii vedi *Hasdeu*, Etym. Magn. Rom. p. CXCV—CXCIX.
2. *Mateo Villani, ap. Hasdeu, op. cit.*

Pe la anul 1354 Alexandru Vodă întreprinse o ultimă expediţiune contra Tatarilor, de astă dată nu pe propriul seu teritoriu, ci departe peste Nistru până la Bug însoţind pe regele Ludovic însuşi cu Ungurii şi cu Polonii cu o armată numerând în total 200000 de călăreţi [1]).

Este de notat că în şirul acestor expediţiuni în contra Tatarilor cad şi începuturile întemeierii statului Moldovei, mai întâi prin Dragoş-Vodă pe la anul 1342 sub suzeranitatea Ungariei şi pe la 1348 prin Bogdan care răpind tronul urmaşilor lui Dragoş întemeie statul independent al Moldovei. Pe când dar Românii din Ţéra Românéscă sub Alexándru I se luptau contra resturilor dominaţiunei mongolice dintre Ialomiţa şi gurele Dunării(Românii din Moldova, mai întâi sub Dragoş, se mişcară şi ei din sus în direcţiunea Prutului şi apoi sub Bogdan mai departe spre Nistru contra acelorași resturi ale dominaţiunei mongolice până ce ambele state se întâlniră de sigur pe timpul încă a acestor doi mari domni, Alexandru I Basaraba şi Bogdan I cel Bătrân.

Limitele între aceste ţeri cată a fi fost aceleaşi pe care le constatăm sub succesorii acestor domni până pe timpul lui Ştefan cel Mare. Ele au fost fixate printr'o anume convenţiune de delimitare între Mircea I şi Alexandru cel Bun. Fruntaria între aceste doue ţeri începea din munţii Carpaţi de la obârşia rîului Caşin, mergênd de a lungul acestui riu până la vĕrsarea lui în rîul Trotuş, şi de aci de a lungul Trotuşului şi al Siretului până ceva mai jos de vĕrsarea Berladului în Seret şi de aci pe o linie care convergea spre Dunăre până în apropriere de Chilia.

Alexandru Basarab prin participarea sa la respingerea Tatarilor peste Nistru se póte dice că a contribuit şi el indirect la înfiinţarea principatului Moldovei, dar ar fi a merge prea departe a susţine cum că domnul muntenesc ar fi îndemnat şi ajutat pe Bogdan Maramureşénul a se coborî în Moldova, a ocupa acéstă ţéră şi a se declara independent de Ungaria. Cel puţin nu avem nici o dată positivă despre acéstă acţiune a domnului muntenesc [2]).

---

1. *Mateo Villani ap. Hasdeu, op. cit.*

2. *Hasdeu*, Etym. mag. Rom. p. CCIII—CCVI susţine acéstă părere fără a o putea dovedi însă, ci se mărginesce a ajunge la acéstă conclusie din faptul că după 1359 relaţiunile dintre Alexandru I şi regele Ludovic s'au stricat fără a se cunósce motivul, precum şi din faptul că Bogdan ar fi fost singur, nesprijinit de Alexandru prea slab spre a putea resista cu

Puțin după ultima expediție contra Tatarilor în Moldova, Alexandru, nu scim pentru care motive însă, în 1355, fu implicat într'un rezboi cu Sĕrbii. Celebrul țar sĕrbesc Stefan Dușan năvăli în Muntenia și reuși a cuceri chiar unele localități, dar rezboiul se termină printr'o pace, încheiată între ambii domnitori, cimentată printr'o incuscrire, tĕnĕrul Uroș, fiul lui Stefan Dușan, luând de soție pe Slava, fiica lui Alexandru [1]). Stefan Dușan murind încă în acelaș an, în 20 dechemvre, pe tronul Serbiei se urcă Uroș, ginerele domnului muntenesc.

După acésta Alexandru, netulburat de nimene, nici de Unguri, nici de Sĕrbi, nici de Tatari, își întórse privirile spre organisarea țĕrii și mai cu sémă organisarea bisericéscă. In Muntenia, din vechime, biserica era supusă arhiepiscopatului din Ohrida. Dar până la anul 1359 izvórele nu conțin absolut nimica despre organisarea bisericéscă. In acest an Alexandru se adresă Patriarcului din Constantinopole pentru sfințirea unui Metropolit. Patriarcul, primind bucuros acéstă cerere, în unire cu Sinodul patriarcal, alese și confirmă de Metropolit al Munteniei pre Ioacint Cristopulo, fost Metropolit al Viținului din Albania, stabilind ca de aci înainte Metropolia Ungrovlahiei să fie supusă Patriarchiei de Constantinopole [2]).

Reședința nouei Metropoliei se afla de sigur la Curtea de

---

succes, după cum a și fost, regelui Ludovic. Dacă relațiunile dintre domnul muntén și regele maghiar s'ar fi tulburat din causa lui Bogan, ele ar fi trebuit să se strice nu numai la 1359 ci cu mult înainte deja pe la 1348 când Bogdan a ocupat cu forța Moldova și s'a declarat independent de Ungaria. Hasdeu în părerea sa a fost condus mai cu sémă de altă părere emisă de dĕnsul după care Bogdan ar fi fost din ramura Basarabilor fugiți din Dolj în Maramureș pe la 1280, părere care de asemine nu are nici o temeinicie. Bogdănescii séu mai bine dicĕnd Mușa[illegible] au înrudit cu Basarabii, după cum vom vedea, în urma înființărei statului muntenesc și moldovenesc. Dacă Bogdănescii ar fi Basarabi, cum se face de pronumele acestora este cu totul deosebit de acel al Basarabilor din Muntenia. Aci întâlnim Mircea, Vlad, Dan, Radu, dincolo Dragoș, Bogdan, Petru Stefan etc.

1. *Hasdeu*, Arhiva istorică, vol. III, pag. 156: «Дꙋманꙁ коєкалꙁ на ꙋгровлахꙗ и wт нихꙋ кзилꙁ нєкаꙗ мѣста, wкаче потомꙁ козкратилꙁ на мирѣ, єгда касарабꙋ дѣщрꙁ wкрѣгилꙁ за сина сбоєго младаго ꙋроша: Гласник t. 5, p. 66 și p. 69: „zaruczil dszczer voevodi zaplanskago Basarabi za sina iunago Urosza apud. Hasdeu, Istoria critică, vol. I. pag. 83." Despre cedarea banatului Olteniei ca zestre a fiicei lui Alexandru, vedi și *Carolus Ducangius* de familiis serbicis et dalmaticis No. 63 apud Sincai ad an. 1360 care greșesce susținând că Slava ar fi fost féta pe când era sora lui Vladislav I Basaraba, fiul și urmașul lui Alexandru I.

2. *Acta patriarchatus Constantinopolitani* ed. Fr. Miklosisch et Ios Müller, Vindobonnae, 1860, I, p. 383—388.

Argeș unde poate că deja Alexandru transferase capitala de la Câmpulung, vechea capitală a voevodatului român dincóce de Olt, deși în mod documental existența capitalei la Curtea de Argeș nu se constată de cât sub Vladislav, fiul și urmașul lui Alexandru [1]).

La acéstă epocă Alexandru Vodă ajunsese la culmea puterii sale. Înrudit îndoit cu Serbii prin fiica-sa din prima căsătorie Slava soția țarului Stefan Uroș și fiică-sa Anca din a doua căsătorie soția lui Simeón, țarul Sérbilor, fratele lui Stefan Dușan [2]) și cu Bulgarii prin o a treia fiică a sa tot din a doua căsătorie dar al căreia nume nu'l cunóscem, măritată după țarul bulgar din Vidin, Strascimir, în legături de prietenie cu împĕratul Bizanțiului, stimat de patriarc carele în scrisorile sale îi dă domnului român titlul de „Bine născut, prea înțelept, prea vitéz mare „voevod și domn a tótă Ungrovlachia" după ce prin alungarea resturilor Tatarilor întinsese hotarele până aprópe de Chilia și întemeiase, ast-fel un stat puternic și considerat el credu momentul sosit unde simțindu-se destul de tare și ne mai avĕnd trebuință de ajutorul regelui maghiar putu rupe ori ce legătură de vasalitate față de Ungaria [3]).

---

1. *Onciul, Orig. Princ. Rom.*. susține asemenea că capitala țerii deja sub Alexandru I ar fi fost Curtea de Argeș. Situațiunea privilegiată a acestui oraș, dovadă multiplele privilegii acordate de deosebii domni începĕnd de la Radu Negru și confirmate de Matei Basaraba, precum și tradiția statornică că Câmpulung a fost prima capitală a Țerei Românesci dovedesc că în adevĕr Câmpulung a trebuit să fie cel puțin capitala voevodatului dincóce de Olt dacă nu și a Țerei Românesci sub Alexandru I.

2. *Hasdeu, Etym. Mag. Rom.* CCVIII greșesce susținĕnd că Anca ar fi fost soția regelui serbesc Vucașin făcĕnd ast-fel pe fiul acestuia pe faimosul Marcu Craișorul, vĕr primar cu Mircea I, Soția lui Vucașin—cum îi dice el însuși într'un crișov din 1370 citat și de Hasdeu se chema „Alêna." De asemenea credem că Hasdeu greșesce când susține fără nici o dovadă că Radu Negru ar fi fost fiul lui Alexandru I din a doua căsătorie cu dómna Clara. Până la proba contrară e mult mai probabil că Radu ca și Vladislav au fost copii din prima căsătorie cu Marghita fiica lui Ivancu Basaraba.

3. Nerecunóscerea vasalității ungare din partea lui Alexandru în ultimii ani ai domniei sale resultă din diploma regelui Ludovic din 1365. Doc. I, 2,92. În 1358 relațiunile dintre Alexandru și Ludovic erau încă bune de óre ce acesta printr'o diplomă din acest an dă Sașilor un ordin „ut „vos cum vestris mercimoniis et quibuslibet rebus inter Bozam et Prahom, „a loco Uz, ubi fluvius Iloucha vocatus in Danobium, usque locum, ubi „fluvius Sereth nominatus similiter in ipsum in Danobium cadunt, transire „possitis litere et sicure." Ultimul act din care rezultă că buna înțelegere există încă între ambii domni este diploma lui Ludovic din 29 aug. 1359, *Docum.* I, 2, 60. Scurt timp după acésta Alexandru a refusat de a se mai recunósce de vasal.

De aci înainte Alexandru domni independent de Ungaria până la mórtea sa. Se vede că regele Ludovic nu se simțea destul de tare spre a supune pe puternicul seu fost vasal cu armele ci se mulțumesce a se plânge, într'o diplomă [1]), despre nerecunoscința lui pentru tot binele ce-i făcuse și a'l acusa de a fi calcat indatoririle sale.

Alexandru Vodă muri impovărat de ani și de glorie după o domnie strălucită de patruzeci și patru de ani în 16 noemvre 1364 lăsând o țéră mare puternică și independentă fiilor sei Vladislav și Radu din care cel dintâiu îi urmă pe tronul Țerei Romanesci.

Alexandru este îngropat la Campulung în biserica de acolo zidită de sigur de dênsul pentru care el și figuréză în unele cronici cu epitetul de Cămpulungén și pe locul căreia fiul seu Radu zidi mai târdiu o mônăstire unde se află până în ḍioa de adi morminntul seu sub strana domnéscă. Pétra de mormênt pórtă înscripțiunea următóre : *In luna noemvre 16 ḍile a reposat marele și autocratul Domn Io. Nicolae Alexandru Voevod, fiul marelui Basaraba Voevod, în anul 6873 (1364) indiction 3. Vecinica lui pomenire* [2]).

Tot în acea biserică există și chipul seu zugrăvit ca ctitor ținênd biserica [3]).

Vladislav I, 1364-1372. Acest domn mergênd pe urmele gloriosului seu părinte Alexandru apucă domnia Țerei Românesci „fără a fi cerut și obținut consimțimêntul regelui maghiar, domnului seu firesc, proclamându-se domn cu voia și în înțele-

1. *Hur. Doc. I, 2, 92.*

2. *Hasdeu, Etym. Magn. Rom. p. CCIV și Onciul, Orig. Princ. Rom.* 182-187. Onciul a dovedit fórte bine că morminntul acesta este a lui Alexandru I care va fi purtat și numele de Nicolae Alexandru. Părerea lui Hasdeu cum că după Alexandru I ar fi domnit fiul seu Nicolai de la 1363—1364 este infirmată prin diploma regelui Ludovic din 1365 *Doc.* I, 2, 92 unde după ce vorbesce de recunóscerea suzeranității de către Alexandru I urmézâ: „demumque ipso hic luce decesso Ladislaus etc." cea ce arată că Alexandru murise numai de curând și că îi urmase fiul seu Vladislav, cea ce exclude cu desevêrșire domnia admisă de Hasdeu a unui fiu Nicolae.

3. După *Onciul, Orig. Princ. Rom.* 184-185 acest portret, care probabil represintă o copie séu o pictură înnoită a unui portret făcut la restaurarea bisericei sub Mateiu Basaraba după altul mai vechiu există încă în acéstă mônastire, în corul bisericei, pe părétele de apus, unde se află două chipuri de domni representând pe vechii ctitori. „Radu Negru" și „Io. Nicolae Alexandru Voevod". Despre adăogirea numelui „Ilias" vedi explicația dată de Onciul.

gere cu poporul seu spre batjocura suzeranului seu“ după cum se exprimă regele maghiar însuși într'o diplomă a sa [1]).

Acéstă îndrăznélă puse capĕt răbdării ce arătase fĕță cu nesupunerea din ultimii ani ai domniei lui Alexandru I regele Ludovic care se hotări a pedepsi de astă dată pe noul domn român proclamând abia doue luni după moartea lui Alexandru rezboi contra lui Vladislav convocând armata sa la Temișóra pe ḑioa de 18 fevruarie[2]). Dar în loc de a întra peste munți în Muntenia, din causa dificultăților și pericolelor, se vede, ce ofereau trecătorile Carpaților, Severinul, care ar fi asigurat Ungurilor trecerea pe la Orșova, fiind în stăpânirea Românilor, Ludovic preferi a trece mai ântâi Dunărea prin Serbia și a ataca pe cumnatul și aliatul lui Vladislav, pe Strascimir țarul bulgar din Vidin hotărît, după învingerea acestuia, a trece Dunărea sub apărarea Vidinului cucerit și a ataca pe Vlad în Muntenia. Acest plan al regelui maghiar bine combinat și bine executat reuși pe deplin, căci după ce regele maghiar cucerise Vidinul și prinse pe țarul Strascimir pe care îl trimise în Ungaria ș'il închise în cetatea Gummic în Croația[3]), Vladislav, în urma acestui desastru a cumnatului și aliatului seu, în loc de a înfrunta sorții unei lupte nesigure crediu mai oportun, pentru moment, de a se supune de bună voe primind suzeranitatea maghiară, și ast-fel resboiul pregătit de regele maghiar nu mai avu loc.

Pe când ânsă regele Ludovic opera în Bulgaria Vladislav năvălise în Transilvania, ardĕnd mŏnăstirea sântului Nicolae din Talmaciu din temelie [4]) și cuprinse cu foc și cu sabie un petec de pămĕnt însemnat, în deafară de limitele ducatului Fagarașului până la Icilău, Tilisca, Săcelu și Orlatu, mai mai până la porțile Sibiului, adică o vastă bucată din fosta posesiune a familiei Konrad [5]).

1. *Hurm.* Doc. I. 2, 93: „pravos mores imitatus parentes, nos tamquam suum dominum naturalem minime (recognos) cens, inconsultis nobis et inrequisitis, in eadem terra nostra Transalpina, que iure, et ordine geniture nobis debetur, titulum suum fictum erigens in contumeliam Domini, a quo sua debent dependere insigna, in ipsius terre nostre dominum ex perfida voluntate et connivencia Olachorum et habitatorum terre eiusdem loco Patris-ericus se subrogare“.

2. *Hurmuzaki*, Doc. I. 2. p. 92-93.

3. *G. Giserek*, Gesch. der Bulg. p. 327.

4. *Hasdeu*, *Ist. crit. I. 18*, Cum că acéstă năvălire s'a petrecut în prjmavéra anului 1365 vedi *Onciul*, *Orig. Princ. Rom.* p. 193-196.

5. Vedi despre acéstă cucerire de care Xenopol nu spune nici un cuvĕnt admirabila disertațiune a lui *Hasdeu*, *op. cit. 16-26.*

Domnul român se recunoscu deci de vasal al regelui maghiar[1]), dar în schimb acesta pe lângă confirmarea părții Oltenesci a banatului de Severin cu titlul de Ban și a ducatului Fagarașului îi mai recunoscu lui Vladislav și stăpânirea teritoriului ardelén extra fagarașan pe care îl cucerise cu foc și cu sabie ordonând rectificarea hotarelor proprietăților învecinate cu acéstă nouă posesiune a domnului muntenesc[2]), care mai târdiu sub succesorii lui Vladislav constitui ducatul Amlașului care figuréză în titulatura lor alăturea cu ducatul Fagarașului. In acéstă afacere Vladislav făcu dovadă de o mare dibăcie sciind să profite de împacarea și supunerea sa către regele Ludovic pentru a'l aduce pe acesta a'i recunósce de bună voie ca un fel de donațiune teritoriul cucerit cu foc și sabie.

Cu tóte aceste domnul muntenesc pândea numai momentul oportun pentru a rupe aceste legături deși prietenesci dar grele și periculoase pentru viitorul țerii sale mai cu sémă în urma cucerirei și stabilirei Ungurilor în Vidin. Reluarea dar a acestei cetăți din mâna Ungurilor era pentru Muntenia de un interes vital. Deocamdată însă de voe de nevoe Vladislav fu silit să alerge în ajutorul Ungurilor din Vidin atacați de Sișman, țarul bulgar din Tirnova, în unire cu Turcii. Se vede că domnul muntenesc avu în vedere, în acest ajutor dat Ungurilor, pericolul care ar fi resultat pentru Muntenia din stabilirea în Vidin a Turcilor cari, după ce, chemați în ajutor de împĕratul bizantin Ioan Paleologu, trecuse în anul 1344 în Europa și optsprezece ani mai târdiu sub sultanul Murad luase Adrianopole și reușise în scurt timp a se face stăpâni în întréga Tracie de la porțile Constantinopolei până la Balcani. In 1365 ei bătură și supuse pe țarul bulgar Șisman. Vladislav alergă dar în ajutorul garnisónei ungare din Vidin și reuși împreună cu acésta [3]), mai cu sémă grație vitejiei

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 82 crede că împacarea s'ar fi făcut înainte de 1368, noi credem că s'a făcut încă în anul 1365, adică imediat după luarea Vidinului. In ori ce cas ea a avut loc înainte de septembrie 1366 cum resultă din diploma regelui Ludovic din acest an apud Hasdeu, Ist. Crit. I, p. 22, nota 4: „sub Woyvodatu Domini Ladislai Woyvode nostri Transalpini“ cea ce arată că relațiunile dintre Ludovic și Vladislav erau deja restabilite. Vedi și Hurmuzaki, Doc. I, 2, p. 136.

2. Diploma regelui Ludovic din 1366 citată mai sus.

3. *Hurmuzaki*, Doc. I. 2, p. 198—199. Diploma lui Vladislav din 1372: „contra Thurcos infideles et imperatorem de Tyrna, în Bulgaria.“

lui Vladislav de Dobca, o rudă a sa, stremoșul Vacarescilor [1]) a bate și respinge pe năvălitori.

Acésta fu prima ciocnire între Români și Turci, luptă în care vulturul muntén învinse pe semiluna otomană. Vestea acestei strălucite izbânde a domnului muntenesc asupra necredincioșilor ajunse până la Roma și papa Urban felicitându-l pentru bărbăția și vitejia arătată în lupta pentru creștinătate, îl numesce pe Vladislav „atlet al lui Hristos“ [2]).

Turcii împreună cu Sișman se încercară cîți-va ani în urmă a bate pe domnul român năvălind chiar în Țéra Românéscă. Turcii trecând Dunărea, Vladislav le luă însă tóte bărcile că să le taie astfel modul de scapare și apoi îi bătu înfricoșat, perind cu toții séu de sabie séu în valurile Dunării [3]).

In urma acestei campanie comună relațiunile dintre Muntenia și Ungaria devenind mai cordiale, Vladislav, pe de o parte pentru a complace dorinței regelui Ludovic, exprimată prin ambasadorul seu, magistrul Demetrie Lepes, militar al Curței, iar pe de alta, pentru a înlesni comerciul Brașovenilor cu Muntenia, confirmând privilegiile pe care le aveau din vechime [4]) le acordă un nou așeḑĕmĕnt comercial datat din Argeș din 14 ianuarie 1368. Acésta este prima convențiune comercială cunoscută, căci din chiar actul lui Vladislav resultă că au existat alte învoieli comerciale și înaintea sa, încheiată între Români și Unguri, și a căreia text a ajuns până la noi.

Prin acest așeḑĕmĕnt comercial se stipula ca cetățenii și negustorii din orașul și din districtul Brașovului 1° să fie datori a plăti pentru transitul mărfurilor prin muntenia pe ori ce cale, afară de Brăila, o taxă de dou treiḑecimi, anume una la intrare la Cămpulung séu în orașul cel mai apropiat, unde li se va elibera de împiegatul respectiv o chitanță despre plata efectuată cu care vor fi liberi a eși din țéră, și alta la întórcere într'o localitate

1. *Hasdeu, Etym. Mag. Rom.* § 38 Coborîrea Vacarescilor ne pare pe deplin dovedită, dar credem că Hasdeu greșesce susținênd că Vladislav de Dobca ar fi fost rudă cu domnul român prin Dómna Clara, văduva lui Alexandru I. Nimica nu dovedesce acéstă părere. Din expresiunile din diploma lui Vladislav resultă că rudenia dintre ei era mult mai de aprópe decât dacă ar fi fost frate cu Clara. E dis că era chiar de acelaș sânge.

2. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2. p. 159: „futurus victoriosior Christiquqil.“ Nici despre acéstă luptă și isbândă Xenopol nu spune nici o vorbă.

3. *Mauro Orbini* ap. *Hasdeu*, Etym Mag. Rom. CCXXXI.

4. *Hurm.* Dok. I, 2, 145—146.

în apropiere de Dunăre asemenea contra unei chitanțe de plată. Iar negustorii cari vor exporta mărfurile lor prin Brăila nu vor plăti decât o singură taxă, la Cămpulung fie la intrarea lor fie la reîntórcerea lor în țéră; 2° în cea ce privesce desfacerea séu cumpărarea de mărfuri în Muntenia să aibă a plăti dările care le plăteau și mai înainte; 3° sunt scutiți de noua taxă înființată de plătit în Slatina și în fine 4° să nu mai fie supuși dispoziținnei după care un supus muntén putea să opréscă și să aresteze vre-un negustor din orașul și districtul Brașovului pentru vre-o datorie a unui alt creditor brașovan.

Acéstă ultimă dispoziținne se referea la obiceiul statornic de pe acele timpuri, care atât în Muntenia cât și în Moldova a fost mult timp încă în vigóre pentru împlinirea unei datorii contractate de un supus străin, după care ori-ce Muntén séu Moldovean era în drept, în casul în care un supus străin îi datorea ceva, de a prinde pe cel dintâi supus din acea țéră ca și creditorul seu și de a se îndestula de la acesta cu suma datorită, remăind acestuia dreptul de a se despăgubi la rândul seu în țéra sa de la debitorul primitiv. Procedura acésta era cam sumară, dar tot odată și fórte expeditivă și mai cu sémă conformă cu spiritul cam barbar al acelor timpuri.

In acelaș an, 1368, puțin timp după încheierea acestei convențiuni, nu scim în urma cărora împrejurări, Vladislav avu óre care neînțelegeri cu noul țar sérb Vucașin (1367—1371) care ucisese în 1367 pe țarul Uroș, fostul cumnat al domnului muntenesc de óre ce el se despărțise deja în 1360 de sora lui Anca[1]), în urma cărora izbucni și un rezboi între Muntenia și Serbia, care se sfârși însă printr'o impacare, deși suntem în deplină necunoscință atât asupra amănuntelor cât și asupra resultatului acestei lupte[2]).

După acésta Vladislav care, după cum am vădut, aștepta numai momentul favorabil pentru a se sustrage din nou de sub ascultarea maghiară, crédu momentul sosit, pe de o parte, pentru a scutura jugul maghiar, iar pe de alta, pentru a alunga pe Unguri din Vidin a cărora stăpânire aci era un pericol necontenit pentru neatârnarea ce rivnea. Spre acest scop Vladislav

1. *Ducangius* apud Șincai ad ann. 1360.
2. *Engel* apud Șincai ad ann. 1368.

se alia cu Dobroticĭ și trecênd în primăvéra anului 1369 Dunărea în 12 februarie întră victorios în Vidin și măcelărind misionarii izgoni de aci garnisona ungară[1]).

Imediat[2]) ce regele maghiar primi scirea despre luarea Vidinului, el se hotări a face rezboi lui Vladislav, lovindu'l din două părți. Pe cînd el însuși porni spre Vidin pentru a'l ataca din această parte, dispuse ca Nicolae, voevodul Ardélului, să'l lovéscă din cealaltă parte trecênd munții pe la Predeal. Domnul muntenesc, fétă cu aceste dispositiuni strategice ale năvălitorilor luă și el dispositiuni în consecință s'își împărți și el óstea în două; pe când el însuși merse de tăbări cu óstea de căpetenie în apropiere de Calafat pentru a impedeca trecerea regelui peste Dunăre, el trimise o parte din óste sub ordinile boerului seu Dragomir, părcalabul cetății Dâmbovița[3]), ca să lovéscă corpul năvălitor despre munți. Părcalabul Dragomir aținěnd calea Ungurilor pusese de întărise o localitate în apropiere de rîul Ialomița nu departe de Tîrgoviștea făcênd nisce întăriturĭ de pămênt și șanțuri unde puse un mic detașament spre apararea lor pe când el însuși cu grosul oștirei tăbări mai aprópe de Tîrgoviștea. Ungurii sub voevodul Ardélului, după ce trecuseră munții pe la Predeal, trecênd Ialomița reușiră a disloca detașamentul, lasat de boerul Dragomir, și înaintând și lovind și óstea lui Dragomir siliră pe acesta a se retrage cu perderi simțitóre. Dar Dragomir strînse iar óstea sa și alese o altă positiune mai favorabilă în nisce locuri ânguste și mlăștinóse pentru a da din nou pept cu dușmanul. Ungurii, în urma izbândii lor, neasceptându-se la o nouă împotrivire din partea lui Dragomir, inaintând fără bagare de sémă, abia întrase în acele strîmtori când se vĕdură de o dată incongiurați pe neasceptate din tóte părțile și loviți cu furie de către oștenii lui Dragomir. Lupta fu scurtă dar grozavă și

1. *Assemani*, Calendaria Ecclesiæ Universæ apud Hasdeu, Ist. Crit. I, p. 30: „memorat Bulgariam Ludovici jugum excusisse, ac Bassarath Regem „schismaticum Bodonin urbe regia politum fuisse. Vedi și Girecek, Gesch. d. Bulg. p. 328 și Sincai ad ann. 1369. Xenopol nu amintesce nici despre acéstă acțiune a domnului muntenesc.

2. *Engel* pune acest rezboi în 1367, Sincai în 1370. Din diplomele din 1369 *Hurmuzaki*, Doc. 1, 2 p. 150 resultă în mod sigur că el a avut loc în 1369 îndată după luarea Vidinului. In Noemvre pacea era deja făcută după cum resultă din diploma lui Vladislav din 18 Noemvre 1369 Hurmuzaki, Doc. I, 2, p. 148 în care Vladislav se intitulézá „Dei et regis gratia."

3. Cetățuia de sigur a Bucurescilor.

nimicirea Ungurilor deplină. Nicolae însuși, voevodul Ardélului, căḑu mort pe cămpul de bătae și împreună cu el ostașii cei mai renumiți pentru vitejia lor, ca Deșen, contele Vas, Petru Rufu, Secuii Petru și Vladislav. Puținii Unguri cari scapară din acest grozav măcel fugiră peste munți ducênd cu dênșii trupul nefericitului lor voevod Nicolae pe care reușiră a'l lua din mânile Muntenilor după o luptă desperată.

Analele nóstre sunt atât de sărace în privința faptelor eroice ale primilor voevoḑi români, încât nu e de mirat ca ele să nu amintéscă nimica nici despre gloriósa acțiune a acestui vitéz boer român— Dragomir, a căruia nume și fapte, prin o straniе menire a Providenței ne a fost pastrate tocmai de un istoric [1]) al acelei națiuni din care atâția nobili fii aŭ căḑut sub zdravenele lovituri ale oștenilor vitézului Dragomir. Singura amintire păménténá pastrată despre acest boer este un clopot, care există și aḑi, și pe care acest vitéz, dar tot odată și evlavios boer l'a dăruit în 1385 mănăstirei Cotména [2])

Dar pe când boerul seu eșea învingĕtor din acéstă luptă cu voevodul Ardélului, Vladislav nu fu tot atât de norocos, căci Ungurii după ce recucerise Vidinul, reușiră, conḑuși de ilustrul Nicolae Garra, după o crâncenă împotrivire din partea lui Vladislav, înfruntând săgețile oștenilor sei «cari curgeau ca plóia», a trece pe șeici Dunărea silind pe domnul muntenesc a bate în retragere, și cuprinse Severinul pe care regele Ludovic puse de'l întări din nou. In urma acestei înfrângeri, cu tótă izbânda boerului seu Dragomir, domnul muntenesc preferi a face regelui maghiar propuneri de împacare indatorându-se a'l recunósce iarăși de suzeran al său cu condițiune ca Severinul să-i fie restituit, propuneri pe care regele Ludovic se grăbi a le primi cu atât mai mult că în urma destrugerii corpului de armată al voevodului ardelén, planul seu de campanie de a lovi pe Vladislav din două părți fusese nimicit, și ast-fel pacea fu restabilită,

1. *Thurocz*, vedi Sincai ad ann. 1370.

2. *Hasdeu*, Ist. Crit. I, p. 128. Inscripțiunea slavonă de pe acest clopot sună ast-fel: „In ḑilele bine-credinciosului domn Ioan Dan Voevod a „făcut acest clopot giupânul Dragomir, fiul egumenului Dragomir în anul „6893 (1385) indictionul 8“. In apropiere de Tîrgoviștea se află aḑi o localitate numită Dragomirescii, dar nu se póte decide dacă este o simplă coincidență séu dacă stă în realitate în legătură cu viteazul boer Dragomir.

în condițiunile propuse de domnul muntenesc [1]). Tot odată cumnatul seu Strascimir fu restabilit la Vidin.

De aci înainte relațiunile dintre Muntenia și Ungaria nu mai fură tulburate până la mórtea lui Vladislav.

Vladislav se folosi de acest ragaz pentru a se ocupa cu afacerile din lăuntru și în special cu acele bisericesci. Deși ortodox evlavios, ca un domn luminat ce era, ocrotea de o sémă atât cultul ortodox domnitor al țării cât și pe acel catolic. De acea îl vedem, printr'un crișov datat din Argeș din ḑiua sântei Ecaterina din 1369, în urma intervenirei episcopului catolic transilvan, recunoscêndu-i drepturile diocesane pe care le avea din vechime, „din timpurile predecesorilor sei și a defunctului seu părinte „Alexandru" asupra bisericei catolice din Muntenia, făcênd cunoscut tuturor supușilor sei și străinilor din Muntenia de ritul catolic trimiterea de către acesta a episcopului sufragan pentru inspectarea bisericilor catolice din țéră și îndeplinirea altor oficii pontificale, și invitându-i a'l primi cu tóte onorurile cuvenite, ordonând tot odată tuturor slujbașilor sei de a nu'l împedeca în îndeplinirea misiunei séle, ci din contra a-i da, la cas de nevoe, ajutor [2])

Dealtmintrelea propaganda catolică în Muntenia era secundată de vêduva fostului domn Alexandru, catolica Clara, care reușise a converti la catolicism și pe fiica-sa, pe țarina bulgară, soția lui Strascimir. De acea papa Urban V mulțumindu-i în fevruarie 1370 pentru zelul desvoltat pentru lățirea credinței catolice o rógă să caute să convertéscă și pe cealaltă fiică a sa, Anca, soția țarului serbesc, Simeon, care persista în credința șismatică[3]). Doue luni după acea în aprilie aceluiaș an papa se adresă și lui Vladislav conjurându'l a abjura șisma și a se reîntórce la unitate cu biserica Romei luând de pildă pe mașt̆ica

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2. p. 148, diploma din 18 noemvre 1369 în care Vladislav se intitulézā: „Dei et regis Hungariæ gratia. Vajuoda Transalpinus „et Banus de Severino" *Xenopol* nu menționéză de loc despre acest rezboi, nici despre victoria lui Dragomir, nici despre înfrângerea lui Vladislav.

2. *Hurmuzaki*, Doc. 1. 2, p. 148—149: „a temporibus Prædecessorum „nostrorum ac bonæ memoriæ condam Alexandri Patris nostri charissimi" *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 83 ḑice că papa ar fi instituit un episcop catolic în Argeș, fără a indica însă sorgintea de unde a luat acéstă scire care în tot casul este eronată, de óre ce episcopatul catolic din Argeș exista deja pe la 1332. Vedi pagina.

3. *Hurmuzaki, Doc. I, 2, p.*

sa dómna Clara «care era nu numai o catolică zelósă, dar și o «femee ilustră și plină de virtuți»[1]).

Dar tóte aceste încercări, tóte aceste adimeniri fură zadarnice, căci domnul muntenesc remase nestrămutat și credincios legei strămoșilor sei, și pentru a întări credința strămoșéscă, féță cu uneltirile catolice, începu chiar în anul acesta ânca, din causa înmulțirei populațiunei și greutatea comunicațiunilor, tratările cu patriarchia din Constantinopole pentru numirea unui al doilea metropolit, pentru ca astfel acești doi archierei să pótă îngriji de mai aprópe de administrarea bisericéscă și de mântuirea sufletéscă a credincioșilor lor[2]).

Cerênd înființarea unei a doua metropolie cu reședința în Severin, pe lângă causa înmulțirei populațiunei și a marei întinderi, domnul muntenesc urmărea de sigur și un scop politic și național, acea de a prinde cât se póte mai mult rădăcină în acéstă parte, care de atâta timp șovăise între stăpânirea muntenéscă și unguréscă, voind a întări aci elementul românesc prin consolidarea credinței ortodoxe pe acele timpuri când religia și naționalitatea nu făceau decât una[3]). Spre acest scop el trimise în 1370 la patriarhia din Constantinopole pe părintele Daniel Cristopulos, póte rudă cu primul metropolit muntén, Iacint I Cristopulos, numit în 1359 sub Alexandru I, recomândându'l pe el pentru locul noului metropolit al Severinului, care, cu învoirea metropolitului Iacint[4]) și în urma îndatorirei luate de dênsul în scris că nu va întreprinde nici o uneltire împotriva acestuia[5]), fu hirotonisit în 1371 de patriarcul și sinodul patriarcal constantinopolitan de metropolit al Severinului luând numele călugéresc

1. *Hurmuzaki Doc. I. 2, p.*

2. Deși cartea sînodală patriarchală prin care se institue un al doilea metropolit este din 1371, tratările au început deja în 1370 după cum resultă din scrisorile metropolitului Iacint al Munteniei din 1370 și acea a lui Daniil, viitorul al doilea metropolit care este datată din august 1370. Vedi *Acta Patriarchatus Const.* p. T. I, pag. 532-533.

3. Ne mirăm cum acest considerent politic a scapat din vedere lui Xenopol care susține, II, p. 237 că înființarea metropoliei la Severin a fost impusă lui Vladislav de patriarcat cu scopul ca prin rivalitatea celor doi archipăstori munteni să împedece desbinarea bisericei muntene de patriarhie, când din contra din cartea sinodală *Act. patriarch. Const.* T. II. p. 532 resultă că patriarcul n'a încuviințat acéstă înființare a unei a doua metropolii de cât în urma stăruințelor domnului și boerilor muntenesci, cerênd mai întâi învoirea metropolitului Iacint și declarațiunea lui Daniil că nu va întreprinde nici o uneltire contra acestuia.

4. Vedi scrisórea metropolitului Iacint II, 533.

5. Vedi declarația lui Daniel Act. Patriarch. I. 532.

de Antim, și fiind și locoțiitor al Melitinei avênd dreptul de a figura în sinodul patriarcal [1]). Căci primii metropoliți ai Munteniei, în deosebire de metropoliții Moldovei, cari nici odată n'au avut acest drept, până la anul 1401 avură dreptul de a lua parte la deliberările sinódelor patriarcale[2]).

De aci înainte metropolitul cu reședința în Argeș luă titlul de Metropolit al Ungrovlahiei și Locoțiitor al Capadociei [3]) iar acel cu reședința în Severin se intitula Metropolit al părții Ungrovlahiei despre Severin și Locoțiitor al Melitinei [4]). Ambele metropolii erau independente una de alta supuse direct patriarcatului din Constantinopole, particularitate izvorîtă din modul cum s'a format statul muntenesc din deosebitele voevodate de dincóce și de dincolo de Olt și de necesitatea politică expusă mai sus a înființării acestei metropolie în părțile Severinului pentru asigurarea și întărirea stăpânirei muntene asupra acestor părți care necontenit erau revendicate de către Unguri.

Acéstă stare de lucruri bisericéscă a coexistenții a doue metropolii a ținut până pe la 1401 când, incetând dreptul metropoliților munteni de a lua parte la sinodul patriarcal, metropolia Severinului se vede a fost subordonată metropoliei de Argeș, dacă nu cum-va chiar și desființată de óre-ce nu mai găsim nici o urmă despre acéstă metropolie în istoria țerii [5]).

Pe lângă acéstă organisare bisericéscă, fiind că cei mai mulți domni viteji români erau și fórte evlavioși, Vladislav zidi prima mănăstire în Țéra Românéscă, anume Vodița cu hramul Sfântului Anton, ceva mai spre Dunăre de monăstirea Tisména inzestrând-o cu moșii[6]).

Inaintea lui Vladislav, pe lângă bisericele domnesci, de la Curtea de Argeș și acea de la Câmpulung zidită desigur de Alexandru Vodă existau și alte biserici, prima monăstire însă

---

1. *Acta patriarch. Const.* T. I. p. 532.
2. *Arhimandritul Ghenadie Erbicénu*, Creștinismul în Dacia. Bucuresci 1878 pag. 220, 241.
3. *Acta pat. Const.* T. II, p. 8, 27, 39 «Μητροπλίτης Οὐγγροβλαίας «καὶ τοποτηρητὴς Καμαδοκίας»
4. ibid. T. II, p. 512 și 519: «τοῦ μέρους Οὐγγροβηαλίας τῆς κατὰ «τον Σεβερινὸν καὶ τοποτηητὴς Μελιτήνης».
5. *Erbicénu*, op. cit. p. 231.
6. *Hasdeu, Etym. Mag. Rom.* CCXXXV unde este publicat însuși crisovul de fondațiune al Voditei.

cu adevěratul înțeles al cuvêntului a fost zidită de Vladislav. Domnul muntenesc fu secundat în aceste apucături evlavióse mai cu sémă de către călugărul Nicodim care a și fost primul egumen al acestuĭ sfânt locaș.

Născut pe la începutul vécului al XIV dincolo de Balcani în orașul Prilep, din tată Grec și mumă Sĕrbă, Nicodim fugi de la părinții sei îmbrăcând haina monacală și veni pe la 1350 dincóce de Dunăre, unde înființă mai întâi în țéra Hațegului monăstirea din Prislop, apoi pogorîndu-se în munții Olteniei, clădi mai întâi o chilie pe Giu, un schit pe Motru[1]) și în fine, după îndemnul seu[2]) și cu ajutorul țarului sĕrbesc Lazar [3]), Vladislav zidi monăstirea Vodița. Activitatea sa nu s'a mărginit numai în acésta, ci a urmat, după cum vom vedea, și sub succesoriĭ lui Vladislav, luând parte la zidirea a celor mai frumóse monastiri muntenesci.

Vladislav nu se mulțumi numai a clădi monăstiri în țéră și a le înzestra cu moșii, dar inavuți cu daruri și odóre și unele monăstiri de la muntele Atos, din care se mai păstréză la monăstirea grecéscă Lavra, de care depinde adi schitul român a Prodromului din Sântul Munte, o icónă a Sfântuluĭ Atanasie îmbrăcată în argint suflat cu aur și pe care se vĕd portretul sĕu și a dómnei sale Ana [4]).

Dar pe lângă aceste îndeletniciriĭ cu afacerile bisericescĭ, domnul muntenesc nu neglijă afacerile politice. In anul 1371 el trimise un contigent de óste în ajutor țarului serbesc Vucașin carele după ce reușĭ a respinge pe Turcii năvălitori, fu învins și peri în luna lui Septemvre, în lupta de la Cișmen. [5]).

In curênd însă după acesta Vladislav își schimbă politica sa. Din inamic al Turcilor el deveni prieten al acestora începênd din nou dușmănia contra Ungurilor. Dar atât asupra relațiunilor sale amicale cu Turcii cât și luptelor cu Ungurii nu avem de cât nisce sciri obscure. In 1373 vedem pe regele maghiar recurgênd la represalii dând un ordin strașnic comitelui

1. *Hasdeu*, Ist. Crit. I, p. 138-142.

2. Hrisovul lui Vladislav în *Hasdeu*, I. c. p. 140: „ascultând pe ones„tul între monahi Nicodim, încât de la domnia mea să fie pornire și dona„țiune, iară munca lui Kir-Nicodim și a călugărilor sei."

3. *Hasdeu*, ibid. p. 143, hrisovul țarului serbesc Stefan, fiul lui Lazar din 1391: „zidite cu ajutorul tatălui meu, anume templul.... Tismenei și al marelui Antoniu la Vodița.

4. *Hasdeu* Ist. crit. I. 18.

5. *Iorga* în Conv. Lit. XXXIV, XI p. 990.

Temișórei prin care oprea în mod absolut importarea sărei din muntenia în Ungaria [1]). In același an vedem pe Papa Grigorie XI, la care ajunsese scirea legăturei dintre Vladislav și Turci, invitênd pe Episcopul Transilvaniei a excomunica pe locuitorii cari ar vinde arme Turcilor și Muntenilor [2]). In 1374 zvonul de alianță între Munteni și Turci ajunsese la scirea regelui maghiar. Se vede chiar că Turcii dăduse domnului muntenesc cetatea Nicopole [3]). Dar acéstă politică de prietenie cu Turcii întimpină resistența și opositia unor boeri ai domnului muntenesc printre care Stoica fiul lui Dragomir și chiar omul de casă al lui Vladislav, cari fură siliți ânsă a se refugia la curtea ungurésca prin 1374 la Zólgom. Regele maghiar ânsă, pe semne că ostilitățile deschise nu începuse încă între el și domnul muntenesc, se sfii să-i primésca și chemă în grabă la el pe Benedict Hemffy, cu vești de la hotare, spre a sci ce trebue să facă și ce rĕspuns să dea pribegilor [4]).

In curând ânsă după acéstă lupta dintre Unguri și Munteni începu pe față și o ciocnire avu loc între ei deși timpul ciocnirei și locul și condițiunile în care avu loc ne sunt mai, mai necunoscute.

Din puținele sciri ce avem resultă ânsă într'un mod destul de sigur că regele Ludovic întreprinsă contra lui Vladislav o expediție prin 1374 în care căd atât Petru Hemffy, castelanul de Orșova cât și Alexe de Thoroczkó, a căreia resultat pare a fi fost desastros pentru Unguri, [5])

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, 213.
2. *Hurm.* Dec. I, 2, 207.
3. Vedi despre acésta și luptele ulterióre dintre Vladislav și Ludovic, studiul fórte interesant al lui N. Iorga despre lupta pentru stăpânirea Vidinului în 1358—9 în Conv. Lit. XXXIV, XI, p. 962—999.
4. Ibid. p. 996.
5. Expediția a trebuit să aibe loc în anul 1374. Iorga op. cit. circumscrie timpul acestei lupte între 1373, când trăia încă Petre Hemffy, care fu ucis în această luptă, și 30 Octombrie 1377 când nu mai trăia. Din diploma din 1374 Hurm. I, 2, p. 222 se vede în mod sigur că expediția avu loc anume în 1374 după diua St. Apostol Andrei care cade în 28 Octombrie: „Ipsis denique quindenis exercitus regalis contra Laic woguodam „motus ad octavas festi beati Andre apostoli proclamate occurentibus...". In ori ce cas dar expediținea avu loc pe la finele anului 1374 când avem ultima mențiune anume despre Vladislav în documente ca fiind încă în viétă. Trăit-a el ânsă de aci înainte? Iorga op. cit. p. 998 e dispus a admite că el ar fi trăit până pe la 1382—5 de óre-ce într'o diplomă a reginei Ungariei Mariei fără an și dată dar înainte de 1385 se vorbesce de Vladislav fără a-i ĝice „*quondam*". Acest argument nu'mi pare destul de solid, lipsa

Cu tot acest succes se vede că Vladislav fu silit a renunța la posesiunea efectivă a feudelor din Transilvania, la ducatele Fagarașului și al Amlașului, de óre-ce într'un document din 1364 videm figurând Vineția și apele calde din țéra Fagarașului, dăruite în 1372 de Vladislav rudei sale lui Ladislau de Doboca ca nisce «localități transilvane" fără legătură cu Țéra Românéscă. [1]) Ba se vede chiar că înainte de 1376 regele maghiar reușí chiar a lua Severinul ceea ce resultă dintr'o diplomă din acest an prin care el dăruesce unor Români din districtul Mehadiei pentru serviciile lor făcute mai cu samă în redobîndirea cetății și țărei Severinului moșia Balașnița, confiscată de la Ladislau Lehacescu, care fugise în Muntenia și lucrase cu dușmanul seu contra Ungariei. [2])

Curând după acesta Vladislav muri pe la începutul anului 1375 și nelăsând nici un urmaș din căsătoria sa cu dómna Ana tronul Țerei Românesci fu ocupat de frate seu Radu dis Negru [3]).

Nu se scie unde se află înmormêntat acest mare domn, este probabil însă că mormântul seu despre care s'au perdut urmele a fost în biserica de la Cămpulung unde este înmormêntat părintele seu Alexandru I séu póte la Vodița mănăstire zidită de dânsul.

Vladislav a fost un domn mare, vitéz, și luptîndu-se la nevoe cu sabia pentru neatârnarea și mărirea țerei sêle atât contra Ungurilor cât și contra Turcilor, dibaciu sciind a se folosi de împrejurări spre a păstra printr'o supunere făcută la timp integritatea teritoriului seu, ba chiar a obține confirmarea unui teritoriu ardelén cucerit, bun administrator îngrijind de sta-

lui „quondam" póte fi întâmplătóre cu atât mai mult că nu e actul original al reginei Mariei ce a ajuns până la noi ci numai o amintire sumară a actului într'un alt act. De óre-ce mórtea lui Radu Negru, succesorul lui Vladislav, și suirea pe tron a lui Dan se póte dice cu multă precisiune că s'a întâmplat în anul 1384 (Onciul. Orig. Princip. 207) apoi dacă am admite domnia lui Vladislav până la anul 1385 sau chiar numai până la anul 1382 apoi Radu Negru n'ar fi domnit mult doi ani. Noi preferim, până la dovada contrară, a admite ca Vladislav a murit în anul viitor după campania din 1374 adică în anul 1375, căci după cum am spus ultima mențiune anume a lui Vladislav este din tómna anului 1379. Toate celelalte documente vorbesc de domnul muntenesc fără a însemna numele așa-fel ca nu sa rapórtă numai de cât la Vladislav ci se pot raporta și la succesorul și frate-seu Radu Negru.

1. *Hurm.* Doc. I, 2, 222—223.

2. *Hasdeu*, Col. lui Traian, an V. No. 6, p. 226: „Si reoptentione civitatis et tersae Zeuriniensis".

3. *Hasdeu, Ist. crit. I, 18.*

rea materială a țărei sale prin încheierea unei convențiuni comerciale și de acea sufletéscă prin reorganisarea ierarhiei bisericesci păméntene, ortodox evlavios clădind cea întâi mănastire în Muntenia, dar tot odată luminat și tolerant, dovadă mésurile favorabile luate în privința cultului catolic.

De la acest domn ne a remas prima monedă națională, fie că sub predecesorul seu Alexandru-Vodă nu exista încă în Țéra Românéscă monetărie, fie că nici o monetă de la acest domn n'a ajuns până la noi.

Moneta este de argint avénd pe revers vulturul muntenesc și pe avers marca Ungariei care indica vasalitatea maghiară. Inscripțiunea este latină și suna: «M. LADISLAI WAIVODE TRANSALPINI. [1])

Radu I dis Negru 1375—1384 [2]). Cu tóta tăcerea absolută a izvórelor păméntene și străine despre acțiunea sa politică, Radu Negru[3]) pare a fi fost un demn urmaș al părintelui seu Alexandru și al fratelui seu Vladislav urmând pe calea apucată de către aceștia pentru emanciparea Munteniei refusând a recunósce suprimația maghiară.

Regele maghiar recurse mai întâi la nisce represalii contra rebelului séu vasal, dând în 1373 un ordin strașnic comitelui Temișórei prin care oprea în mod absolut, importarea sării

1. *D. Sturdza.* Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürsten thums Romänien, Wien, 1874 p. 50.

2. Acesta este domnul care a fost confundat cu legendarul Radu Negru Vodă pretinsul intemeietor al Țérei Românesci care ar fi emigrat din Fagaraș, și a căruia neexistență au dovedit-o până la evidență atât *Hasdeu* în Istoria Critică cât și *Onciul* în Originele Principatelor Române. In cea ce privesce domnia unui Radu Negru de la 1230—1245 admisă de *H*asdeu în studiul seu „Negru-Vodă" ea nu este întemeiétă pe nici o dovadă istorică. Tot atât de puțin întemeiétă e și domnia admisă asemenea de Hasdeu a unui Dan-Vodă de la 1288—1298. In mod documental primul domn cu numele de Dan n'a domnit de cât între 1384—1386, fiiul lui Radu I Negru și frate cu Mircea I cel Bătrân.

3. Cea ce ne a decis a admite părerea emisă de *Hasdeu*, Ist. Crit. I, p. 121—124 după care Radu a purtat și numele de *Negru*, pe lângă argumentele expuse de Hasdeu este și împrejurarea că acest domn figuréză sub numele Radu Voevod Negru în pomelnicul mănăstirei Tismena vedi *Tocilescu*. Raporturi asupra cătorva mănăstiri, Bucuresci 1887, pag. 68. De și acest diptic n'a fost redactat de cât în 1840 ânsă după pomelnicul cel vechiu, însémnările în privința celor dintâi domni Vladislav, Radu, Dan și Mircea cu totul contrare șirului domnilor stabilit de cronicele muntenesci, sunt atât de exacte până chiar și pentru unele mici amănunte, ca zidirea Voditei de Vladislav, isprăvirea Tismenei de Dan, despre rubedenia domnilor între ei încât putem admite de exactă și denumirea de Radu Negru.

din Muntenia în Ungaria.[1]) In acelaș an vedem pe Papa Grigorie XI învitând pe Episcopul Transilvaniei a excomunica pe locuitorii cari ar vinde arme Turcilor și Muntenilor[2]). In urma refusului statornic al lui Radu de a se recunósce de vasal al regelui maghiar se vede că Radu fu silit a renunța la ducatele Fagarașului și al Amlașului care fusese date predecesorilor sei ca feuduri unguresci. Cel puțin în cea ce privesce anume Amlașul, vedem pe Maria, regina Ungariei, după mórtea părintelui ei, regele Ludovic, întâmplată la 1382, dăruindu-l în 1383 lui Goblim, episcopul catolic din Alba Iulia.[3]) Deasemenea se vede că Ungurii reușiră a cuprinde și Severinul[4]). Cu tóte aceste regele maghiar nu reuși a aduce pe Radu iarăși sub ascultarea sa, de ore-ce Ludovic însuși este silit a recunósce acésta într'o diplomă din 1377 mângâinduse „cu speranța că cu ajutorul lui Dumnedeu va ajunge a pune iarăși mâna pe Muntenia“ în care cas promite Sașilor din districtul Brașovului ușurarea unor dări fiscale[5]). Deși nu mai avem nici o știre despre relațiunile ulterióre ale domnului muntenesc cu regatul ungar, nimica nu face a presupune cum că speranța regelui Ludovic să se fi realizat și mai puțin încă după mórtea sa sub domnia slabă a fiicei sale Maria și domnul muntenesc putu de sigur domni în pace până la sfârșitul vieții sale netulburat de Unguri.

In cea ce privesce relațiunile sale cu Serbii și cu Bulgarii, Radu, carele era căsătorit cu o fiică a țarului serbesc Lazar[6]), cné-

1. *Hurm.* Doc. I; 2, 213: „ut sales transalpini nequaquam in regnum nostrum adducantur.“

2. Ibid. I, 2, 207.

3. Ibid. 2, 279 și I, 2, 222—223 unde localitățile *Veneția* și Apele *Calde* din *Țéra Fagaraș*, sunt numite ca aparținênd Transilvaniei fără legătură cu Țéra Românéscă.

4. Ibid. I, 2, 235—236. Diploma lui Ludovic din 1376 unde figuréză un Trentul ca ban al Severinului.

5. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p: Item spondemus, quod si Deo volente, „tera transalpina, ut speramus ad manus nostras deveniet.“

6. După lista princiară a lui *C. Scarlatti*, apud *Hasdeu*, Ist. Crit. I, p. 81—82, Dan și Mircea, fiii lui Radu erau nepoții regelui Serbiei Lazar: „Pater nescitur sed dicuntur esse nepotes Lazari regis Serviæ“. Hasdeu se întrébă „prin ce minune Mircea putea fi el nepot al lui Lazar, principe nu mai vechiu, ci chiar contimpuran cu dênsul, urcat pe tronul Serbiei abia pe la 1371“ „cu atât mai mult că Mircea era „nepot a lui Vladislav și nepot al lui Alexandru, toți Basarabi unul ca și altul, și numai Basarabi“. La acésta întrebare respundem că Dan și Mircea putéu fi, cum au și fost, nepoții lui Vladislav și ai lui Alexandru, și tot odată și nepoți ai țarului Lazar și anume prin muma lor, dómna lui Radu I, cea ce resultă și din expresiunea lui Scarlatti, cum că tatăl lor era necunoscut: „pater nescitur“

ghinia Calinichia deși izvórele istorice sunt mute asupra acestor raporturi, a trebuit să fie în legăturile cele mai strânse și cu unii și cu alții, de óre-ce Radu ca și predecesorul și fratele seu Vladislav precum și urmașii și fiii sei Dan și Mircea figurează până astădi ca o maiestósă pleiadă de eroi în baladele poporane ale acestor popóre. [1])

Din puținele aceste sciri despre faptele acestui domn, se vede că Radu n'a fost numai, după cum l'aŭ representat unii istorici[2]), un domn iubitor de pace, eminamente religios și evlavios, ci un domn energic și vitéz, deși ca mai toți domnii mari români, era aplecat spre lucrurile religióse, clădind mănăstiri care de altmintrelea pe acele timpuri serveau nu numai de locașuri călugărilor dar și de locuri de retragere și aparare în timp

---

cea ce dovedesce că Scarlatti înțelegea că Dan și Mircea erau nepoții țarului Lazar din partea femeéscă. Mama lor a trebuit dar să fie fiica țarului Lazar. Hasdeu vede o imposibilitate cronologică din causă că Lazar n'a devenit țar decât în 1371, dar ce împedecă să admitem că căsătoria lui Radu cu fiica lui Lazar să fi avut loc mai înainte, pe când nu era încă țar, cu atât mai mult că Lazar n'a fost proclamat de țar al Serbiei decât în 1371 dar deja mult timp înainte cnézul Lazar juca un rol fórte însemnat în Serbia deja după mórtea regelui serbesc Uroș în 1367 și chiar înainte la curtea acestuia pe la anul 1356. Vezi *Giresek* Gesch. d. Bulg. p. 320. De sigur că căsătoria lui Radu a avut loc încă în timpul domniei fratelui seu Vladislav când vedem pe țarul séu cnézul Lazar contribuind la zidirea mănăstirei Vodița, cooperațiune care nu s'ar explica dacă nu am admite existența unor legături de familie între Lazar și dinastia muntenéscă, după cum vom vede că și Radu a zidit la rândul seu o mică bisericuță în Serbia (p. 95). Dealtmintrelea e dovedit că țarul bulgar din Tirnova Ioan Sisman ținea și el o fétă a knézului Lazar vezi *Giresek* op. cit. p. 321, și sciut este că el a domnit de la 1365—1393, adică cam în acelaș timp ca și Radu 1375—1384. Nu vedem dar nici o imposibilitate cronologică în însemnarea lui Scarlatti. Radu a putut să se căsătoréscă cu fiica țarului Lazar deja pe la 1360, séu chiar și mai înainte, astfel că Dan, fiul seu, urcându-se pe tron în 1382 avea atunci peste douădeci de ani. Și numai astfel, în urma unor legături de familie atât de intime se explică, pe lângă cooperațiunea mutuală a socrului Lazar și a ginerului seu Radu la zidirea unor mănăstiri și biserici în ambele țeri, pentru ce atât Vladislav cât și Radu și fiii sei Dan și Mircea figurează ca eroi în baladele poporane sârbe, de óre ce ambele dinastii nu formau óresi cum decât una și aceiași familie. *Hasdeu* în Etym. mag. Rom., fără a o dovedi, susține că Calimichia ar fi fost o principesă bizantină. Dealmintrelea părerea noastră este confirmată și de analele serbești unde Radu este numit *ca ginere al cnézului Lazar* (*Glasuik*) Belgrad 1883, 53 pag. 70—71 apud *Onciul*, Orig. Princ. Rom. în „erata". Numele ei era Calinichia vedi Hasdeu, Etym. magnum CCIX.

1. *Hasdeu*, Ist, Crit, I. p. 83 nota 3.

2. Intre alții *Tocilescu* în manualul de Istoria română p. 53—54: „Radu-Vodă era un om iubitor de pace. In tot timpul domniei séle de dece „ani el a îngrijit de lucrurile religióse etc", fără a dice un singur cuvênt despre lupta susținută contra Ungurilor de care nici Xenopol nu face nici o amintire.

de primejdie. Pe lângă bisericele zidite la Călimănesci [1]) și alta în Serbia, în districtul Crainei, disă Monăstărița [2]), Radu începu, cu ajutorul socrului seu, țarul Lazar [3]), zidirea din temelie a mănăstirei de la Tisména, dar muri înainte de a o fi isprivit [4]) în anul 1384 [5]).

Tot acestui domn se atribue și zidirea monăstirei de la Cămpulung pe locul bisericei de mir zidită după cum am vĕdut, de sigur de părintele seu Alexandru I.

Radu Negru este înmormĕntat în biserica domnéscă cu hramul S. Nicolae dis Săn-Nicóră zidită póte tot de acest domn. Pe pétra mormântului care se dice că este al lui Radu Negru, situat în slona bisericeĭ, se cunosc încă urmele sterse ale unui chip de om și motivul florii de crin în ornamentațiune [6]). Tot în acea biserică s'ar mai fi aflat și o statuă mare de pétră, representând o figură de om, în față, dar fórte stîrbită, cu pĕrul lung, cu barbă, în cap cu o căciulă naltă, o haină pe d'asupra cu o rondelă, în formă de manta cu ciucuri care, după tradiție represintă pe Radu Negru [7]).

Radu lăsă din dómna sa Calinichia doi feciori, Dan, care îi urmă pe tron și Mircea, care apucă domnia după mórtea acestuia.

Dan I 1384–1386. Ca și pentru părintele seu Radu nu scim mai absolut nimica despre faptele acestui voevod. In cea ce privesce relațiunile sale cu regatul ungar, ele au fost se vede și mai incordate ca pe timpul predecesorului seu. Profitând de sigur de destrabalarea care domnia în regatul Ungariei sub fiica lui Ludovic, regina Maria, Dan «năvăli în capul unei oștiri puternice în Temeșiana și atacă castrul Mehadia [8]). Deși nu cunós-

1. Crișovul lui Mircea din 20 mai 1388 apud *Hasdeu*, Ist. Crit. I. p. 130—131, din care se vede că înainte ca Mircea să fi zidit monastirea Cozia exista în apropiere de Călimănesci o biserică clădită de tatăl seu Radu Negru.
2. *Hasdeu*, Ist. Crit. I. p. 146. D'asupra ușei altarului până mai dănăḑi se citea cuvintul : Pady ".
3. Uricul despotului Stefan din 1391 apud *Hasdeu*, op. cit. I, p. 143.
4. *Hasdeu*, Ist. Crit. I; 125, Hrisovul lui Dan I, din 3 oct. 1385.
5. Despre anul morții lui Radu vedi *Onciul*, Orig. Princ. Rom.
6. *Onciul*, Orig. Princ. Rom. p. 221.
7. *Tocilescu*, Raporturi asupra cător-va mănăstiri.
8. *Hurm.* Doc. I. 2, 331. Diploma regelui Sigismund din 1390: „al„ipsis temporibus quibus Dan Wayeoda cum suo valido exercitu dictas te„nutas Castri nostri Myhald invaserat".

cem peripețiile și resultatul acestui resboi cu Ungurii, se vede că Dan reușì, pe lângă redobândirea Severinului a recăsciga și ducatele de Amlaș și Fagaraș pe care le vom «găsi în stapânirea succesorului seu chiar de la inceputul domniei sale [1]).

Tot atât de puține informațiuni avem și în privința participării lui Dan la rezbóiele dintre ambii frați și țari bulgari, Strascimir al Vidinului și Șisman al Tîrnovei, luând se vede partea celui dintâi, din care causă Șisman trecu Dunărea, năvăli în Muntenia și ucise pe Dan în luptă în 1386 [2]).

Din aceste doue rezbóie susținute de Dan în scurta sa dom-

---

1. Vedi *Onciul*, Orig. Princ. Rom. p. 213 care crede însă că chiar Silistria și Dobrogea au fost cucerite nu de Mircea, cum am admis noi, ci de Dan și Radu.

2. Cronica românéscă editată de Grigorovici apud *Giresek*. Gesch. d. Bulg. p. 339 și Cronicele românesci citate de *Rössler* in Romänische Studien p. 290. Ne mirăm cum *Xenopol*, Ist. Rom. p. fétă cu textul positiv și clar al acestor însemnări, fără a vorbi macar de acest rezboi cu Sisman, pretinde că Dan „este ucis, fără îndoélă după întetinerea lui Mircea, de cătră „o parte din boeri, cari după cum observa încă de pe atunci Chalcocon-„dylas obicinuiau a nu sta sub aceiași domnitori, schimbau principii punênd „când pe unul când pe altul“ dând astfel preferința istorisirei cam încurcate a îndepărtatului istoric bizantin care de sigur nu era în stare să cunóscă cele ce se petrecéu în Muntenia atât de bine ca cronicele păméntene, cu atât mai mult că Chalcocondylas nu excelézá tocmai prin esactitatea informațiunilor séle. Cf. *Bogdan*. Vlad Țepeș, Bucuresci 1896, p. 21, nota 2. Astfel Chalcocondylas susține că Muntenii ar fi inbitori de schimbări de domnie, cea ce pentru predecesorii lui Mircea este cu desăvêrșire eronat, căci aceștia din contra s'au succedat unul altuia în mod regulat și după dreptul ereditar. Dealtmintrelea Xenopol însuși este silit să recunoască „observația lui Chalcocondylas se potrivesce mai bine Moldovei decât „Munteniei.“ Admițênd însă acestă versiune grecéscă greșită despre uciderea lui Dan de cătră boeri și chemarea pe tron a lui Mircea, Xenopol mai atribue gratuitamente acestui domn și crima de fratricid ca instigator moral „după întetirea lui Mircea,“ acusațiune gravă care nu resultă din istorisirea lui Chalcocondylas, și care cade de la sine, de óre ce, conform cu scirile positive din cronicile românesci, Dan a fost ucis în luptă de Sisman. Căci împrejurarea că după Dan s'a urcat pe tron Mircea cu înlăturarea fiilor acestuia se explică în mod firesc, fără a fi nevoe de a acusa pe Mircea de fratricid, căci Dan nelăsând moscenitori decât nisce copii mici de óre ce el la mórtea sa nu putea să aibă decât vêrsta de mult 27 ani vedi p. 94, era natural ca într'o țéră cu o organisație încă primitivă, unde domnul era totul, expusă necontenit unor lupte crâncene pentru existența sa, nu se putea admite domnia unui copil numai pentru salvarea dreptului ereditar cu atât mai mult că în Muntenia, ca și în Moldova, a prevalat dreptul ereditar electiv, și dacă la inceput pentru domnii munteni până la Dan inclusiv se constata observarea dreptului ereditar pur, arésta provine mai mult din imprejurarea că la mórtea acestor domni s'a întâmplat să fie totdéuna moscenitori vêrstnici, iar nu copilandri.

Anul morții lui Dan admis în genere, și de *Hasdeu*, Ist. Crit. p. 137 și de *Xenopol*, Ist. Rom. II. p. 85. Ultimul crisov cunoscut al lui Dan este datat din 3 Oct. 1385 ap. Hasdeu, op. cit. p. 127 și cel dintâi cunoscut al succesorului seu Mircea din 27 Iunie 1387 ap. *Hasdeu*, Arh. ist. T. III. p. 191, încât urcarea lui Mircea pe tron a avut loc între aceste doué termene.

nie se vede că el a fost un domn energic și rezboinic, ci nu «iu-«bitor mai mult de pace decât de rezboi, găsind mulțumire în «îngrijirea lucrurilor religióse» după cum s'a crédut până acuma[1]), deși nu e mai puțin adevĕrat, că și Dan, ca și predecesorii sei, a contribuit la îndestrarea țerii cu clădiri de monăstiri. Mai întâi de tóte el sevĕrși frumósa mŏnăstire de la Tisména începută de părintele seu Radu Negru I, unind-o cu mŏnăstirea Vodița și punĕnd pe amăndouĕ mŏnăstiri sub administrația călugărului Nicodim[2]), după a căruia îndemn Alexandru I zidise Vodița. Nicodim după ce, după cum am văzut, clădise succesivamente chilii, schituri, mŏnăstiri pe Giu, pe Motru, pe Vodița, se stabili în fine aci la Tisména unde îl vedem egumenind în curs de vre o patru decenii murind centenar după anul 1424[3]), și remănĕnd ca apostol al propagandei evanghelice nu numai în memoria Românilor, ci aprópe în a întregei ortodoxie[4]). De la fericitul Nicodim se află la monăstirea Tisména o admirabilă tetravanghelie scrisă de mâna lui pe pergament la anul 1405 precum și degetul seu arătător care este păstrat ca o reliquie sfântă într'un sicriaș de argint[5]).

Dar pe lângă sevĕrșirea monăstirei Tisména, Dan, conform obiceiului statornic al primilor domni munteni de a se ilustra fie care prin clădirea unui sfânt locaș, a zidit și o monăstire a sa proprie, monăstirea Cotména[6]). Nu se scie unde a fost înmor-

1. *Tocilescu*, Man. de Ist. Rom. p. 54-55.

2. Crisovul lui Dan din 3 Oct. 1385 ap. *Hasdeu*, Ist. Crit. I. p. 127.

3. *Hasdeu*, Ist. Crit. I. p. 144 crede că Nicodim ar fi murit deja pe la 1410, din crisovul lui Dan II din 1424 apud *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, 19 se vede că el trăia încă în acest an tot ca egumen al mŏnăstirei Tismena.

4. *Hasaeu*, Ist. crit. I, p. 144. Vezi și Girecek, Gesch. d. Bulg. p. 328.

5. *Tocilescu*. Raportur, Buc. 1887 p. 76. Acésta este evanghelia de care vorbesce Paul de Aleppo.

6. *Hasdeu*, Ist. crit. I, 132 din crișovul din anul 1418 de la Mihai, fiul și urmașul lui Mircea cel Bătrân, voiesce a deduce cum că Mircea ar fi zidit acéstă mŏnăstire basându-se pe următorea frasă din acest act: „dat „am domnia mea acéstă poruncă a domniei mele *amĕnduror mŏnăstiri-„lor care sunt zidite de moșul domniei mele și de părintele domniei mele. „de la Cozia a sântei începĕtóre de viéță Troițe și a sânteĭ Bunei Vestiri „care este de la Cotména*", mai adăogĕnd că tot de aci ar resulta că Radu Negru între 1372-1382 clădise undeva lângă Cotména o biserică. Mai întâi de tóte în tot crișovul lui Mihai și mai cu sémă în suscitata frasă el nu amintesce cu nici un cuvĕnt de Radu Negru I, bunicul seu, ci numai de *moșul* seu *Dan* și de *tatăl* seu *Mircea*. Prin urmare dacă ar fi vorba de zidirea unei biserice în apropiere de Cotména înainte de zidirea însăși a mŏnăstirei Cotména, acésta ar trebui atribuită lui Dan, ci nici decum tatălui seu Radu Negru. Dar după noi textul de mai sus e, nu se póte, mai deslușit. Mihail vorbesce de monăstirile Cozia și Cotmena zidite de tatăl seu Mircea și de

mêntat acest domn. După o tradiție osemintele luĭ ar zace la monăstirea Tisména.

Murind Dan remăsese doi feciori ai sĕi, Dan și Radu, dar amândoi copii mici încă, astfel că din causa minorității lor, înlăturând sistemul dreptului ereditar observat până atunce mai mult din causa întêmplătóre decât ca principiu bine stabilit, domnia fu apucată de fratele seu Mircea, barbat energic și neastâmpărat, bine înțeles cu voința și în înțelegere cu poporul muntén. De și acéstă procedare, acéstă părăsire a dreptului ereditar, singurul sistem monarhic în stare de a oferi o stabilitate, îndepărtând luptele pentru domnie, și prin urmare de a duce la întărirea și mărirea unei țĕri, avu urmări funeste atât pentru dinastie cât și pentru țéra însăși, ea era fatală, dictată prin necesitatea lucrurilor. Pe acele timpuri într'o țéră, cu o organisație primitivă, cu un aparat constituțional simplu, unde totul era domnul, expusă necontenit unor lupte pentru existența sa, unde era dar neaparat nevoe de vigórea unui brat rezboinic, nici nu s'ar fi putut aplica dreptul ereditar cu sistemul seu complicat a numirei și funcționării unei regențe în cas de minoritate a moscenitorului legitim. Dealtmintrelea acéstă instituțiune după cum vom vedea aiurea [1]) nici nu era în firea Muntenilor și mai puțin încă a Moldovenilor, preferînd sistemul ereditar electiv, deși domniĭ și dintr'o țéră și din alta au căutat totdéuna, în interesul dinastiei lor și pentru binele obștesc a întări sistemul ereditar pur.

---

moșul seu Dan. Fiind dovedit în mod documentat (*Hasdeu*, Ist. crit. I, p. 129) cum că Cozia a fost zidită de Mircea, vrênd nevrênd trebuie conchis că cealaltă mônastire a Cotmenei a fost zidită de Dan. Căci inscripția care se află adi dasupra ușei bisericei și în care se dice că „s'a înalțat din temelie acéstă sfântă biserică de Mircea la leat 6897 adică în 1388 séu 1389 a fost sapată deabea la 1711, încât nu face dovadă, ci arată cel mult că după tradiția din acele timpuri mônăstirea ar fi fost zidită de Mircea. De altmintrelea în crișovul din 20 mai 1388 ap. *Hasdeu*. Ist. crit. I, 130. Mircea însuși menționând ambele mônăstiri a Coziei și a Cotmenei dice anume de cea dântâi „de am rîdicat din temelie mônăstire" pe când de acea de a doua să mărginesce a dice „că către acestea bine am voit domnia mea să fie mônăstirea Cotména sub stăpânire" fără a zice ca despre Cozia ca el ar fi zidit-o, cea ce desigur nu ar fi lipsit de a dice dacă el ar fi zidit-o. In sfêrșit ca ultimă dovadă despre paternitatea lui Dan în privința acestei monăstiri este și clopotul făcut de boerul Dragomir în 1385 în timpul domniei lui Dan, cea ce dovedesce că mônăstirea exista dar înaintea lui Mircea, vedi *Hasdeu*, Ist. crit. I, 128.

1. Cf. pag.

2. MIRCEA CEL BĂTRĂN

Mircea I cel Bătrân 1386—1418. Din istoria primilor domni munteni desfășurată până aci reiese în mod vĕdit tendința statornică și necontenită a acestora a emancipa Muntenia de supremația maghiară. Cu începere cu Litean Vodă care își jertfi viéța pentru neatârnarea țerii sale toți succesorii sei, Alexandru I, Vladislav I, Radu Negru și fiul seu Dan I susținură lupta cu Ungurii cu mai mult séu mai puțin succes pentru realisarea acestui țel. Dealtmintrelea îndeplinirea acestei misiuni fusese înlesnită pe de o parte prin împrejurarea că erau aparați contra Ungurilor de nisce munți înalți și greu de trecut, iar pe de alta prin faptul că malul drept al Dunărei se afla în stăpânirea Sêrbilor și al Bulgarilor, popóre cu care primii domni munteni au fost în legăturile cele mai strînse și mai intime și care chiar dacă s'au îndușmănit une ori cu dĕnsele nu ofereau nici un pericol pentru existența însăși a Munteniei, de óre ce nu erau popóre cu tendințe cuceritóre. Sigur dar de acéstă parte séu cel puțin neavĕnd temeri serióse, une ori chiar sprijinindu-se pe unii séu alții, domnii munteni puteau concentra tóte forțele lor contra Ungurilor. Și cine scie dacă ei n'ar fi reușit chiar a eși biruitori din acéstă luptă pentru a face din Muntenia o țéră de sine stătătóre, mai cu sémă cu un domn înțelept și viteaz ca Mircea cel Bătrân, dacă condițiunile acestei lupte n'ar fi fost modificate în mod radical prin ivirea unui nou factor în istoria poporului muntenesc, a Turcilor, acest dușman secular al némului românesc.

---

1. Mircea deși a fost un domn mare n'a fost ânsă chemat *Mircea cel Mare*. Acest epitet i-a fost dat, dacă nu grešim, pentru prima óră de Hasdeu. Tot astfel îl numesce și Xenopol. Noi am preferit, pentru respectarea adevĕrului istoric, a-i da numele cu care figuréză el în cronicele nóstre.

Siliți de acum înainte a se lupta și contra Ungurilor și contra Turcilor, Muntenii trebuiau să cadă în acéstă luptă inegală și trebuia să soséscă momentul fatal al îngenunchiării definitive a Munteniei de către acel eșit biruitor din lupta încinsă între ambii asupritori. In ast-fel de împrejurări grele urcându-se pe tron Mircea cel Bătrân să vedem care au fost faptele și actele lui prin care a căutat a împedeca acest fatal desnodământ.

Abia urcat pe tron, Mircea cel Bătrân, după pilda predecesorilor sei, se grăbi a clădi și el o mănăstire, la Cozia, cu hramul Sfintei Troițe, „pentru a proslăvi pe Dumnedeu — după „cum se exprimă el însuși într'o diplomă prin care face diferite „danii acestei mănăstiri—cel ce m'a proslăvit și pre scaunul pă „rinților mei cu slavă m'a înalțat [1])".

Dar cu tot acest debut de evlavie, Mircea, chiar de la începutul domniei séle, dădu semne netăgăduite de caracterul seu neastâmpărat și rezboinic. Căci de o cam dată, neavênd nimica de temut din partea Ungurilor, de óre ce, după mórtea regelui Ludovic în 1382, sub domnia fiicei séle, regina Maria (1382—1387), puterea regéscă în Ungaria era cu desevêrșire slăbită prin tot felul de neorânduieli și rezvrătiri interióre, ațintindu-și privirile dincolo de Dunăre, și vêdênd că Turcii se apropiau cu pași uriași de țéra sa, căci afară de Bosniaci și de Sêrbi cari le mai țineau pept, Bulgarii și mai cu sémă țarul bulgar din Tîrnova și Ivancu Dobrotici, despotul teritoriului cuprins între Varna și gurele Dunării, căduse mai cu desevêrșire sub stăpânirea Turcilor, desesperând de sórta lor, și gândindu-se la propria sa salvare, pentru a'și întări frontiera despre sud contra năvălirilor inevitabile ale Turcilor, folosindu-se de încurcăturile în care se aflau atât țarul bulgar din Tîrnova cât și Ivancu Dobrotici, Mircea trecu Dunărea și reuși a cuprinde atât Silistria de la cel dintâi cât și întregul litoral dunărean de la Silistria până la Mare din teritoriul celui din urmă care după numele părintelui seu, despotul Dobrotici, fu denumit Dobrogea adică țéra lui Dobrotici. Ast-fel Mircea putu deja în 1387, în al doilea an al domniei séle, să se intituleze cu mândrie pe lângă „domn a tótă

1. Crișovul lui Mircea din 1388 ap. *Hasdeu*, Ist. crit. I., p. 129—133. La acéstă dată mănăstirea exista deja, încât trebuie să admitem că Mircea a început a o clădi îndată ce a apucat tronul.

„țéra muntenéscă și a părților de peste munți, și a țerelor tă-„tăresci, și duce al Amlașului și al Făgărașului, și domnul ba-„natului Severinului, *și pe ambele țermuri ale Dunării până la „Marea cea mare și stăpânul cetății Silistria* [1])."

După ce prin aceste cuceriri își întărise linia de apărare contra unui atac care trebuia mai curênd séu mai târdiu să se producă din partea Turcilor, Mircea, tot în acest scop, pentru a înlătura séu cel puțin a amâna pericolul care îl amenința, intră și el în confederațiunea pe care o formase Serbii, Bosniacii și Croații atât contra Ungurilor cât și mai cu sémă contra Turcilor [2]) și care în 1387 căscigase o mare bătălie asupra Turcilor la Plocînic [3]). Din nefericire acéstă strălucită învingere a confederaților fu și ultima pe care Creștinii o dobîndiră asupra Musulmanilor. Căci Sultanul Murat I, exasperat de acéstă înfrângere, concepênd un plan de rezbunare strașnic, după ce strînse o armată numerósă cu care învinse în 1388 la Nicopole și supuse din nou pe țarul bulgar Șișman, care se resculase în urma luptei de la Plocînic, intră în primavéra anului 1389 în Serbia, unde întâlnirea ambelor oștiri avu loc pe șesul de la *Cosova* séu *Câmpul Merlei*. Armata confederaților se compunea de doue sute de

1. *Hasdeu* Ist. Crit. I, p. 5. Deși nici o fôntână istorică nu amintesce despre cucerirea și stăpânirea acestei cetăți și acestui teritoriu, care figuréză în titulatura din acest crișov, precum și din crișóvele din 1390, *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 322 și 1393, 1399 și 1406 ap. *Hasdeu*, op. cit. p. 6 totuși lucrul este sigur de óre ce prin diploma din 1387 Mircea ordonă căpitanilor sei din Silistria să respecteze o danie făcută mônastirei Nucet. cea ce dovedesce că stăpânirea Silistriei era reală, și că nu e vorba numai de o titulatură fictivă. Asupra epocei acestei cuceriri *Xenopol*, Ist. Rom. II. p. 92 crede că ea ar fi avut loc deja sub predecesorii lui Mircea căci „numai ast-fel se poate înțelege cum de Mircea, chiar în anul 1387, urmă-„tor suirei sale în scaun, când âncă nu avuse timpul de a face cuceriri, se „intituléză..." Noi nu vedem de loc imposibilitatea pentru Mircea urcându-se pe tron în 1386, că până în 1387, până la data acestui crișov unde pentru prima óră se intituléză astfel, de a fi cucerit Silistria și teritoriul lui Ivancu, și de acea, până la proba contrară, îi atribuim lui aceste cuceriri. *Tocilescu*, Man. de Ist. p. 58 pe lângă Silistria mai atribue lui Mircea și cucerirea Vidinului, Șistovului și Nicopolei fără nici un temei, căci ar fi a merge prea departe conchidênd din titulatura lui Mircea: „pe ambele „țermuri ale Dunărei până la mare" că ar fi stăpânit tot țêrmul de la Orșova la Mare. Mircea care iubea titlurile pompóse s'ar fi grăbit în acest cas pe lângă Silistria a aminti și celelalte cetăți din care, mai cu sémă Vidinul era mult mai însemnat decât Silistria. Dealtmintrelea atât Vidinul cât și Nicopole se dovedesc a fi fost pe aceste timpuri unul în stăpânirea lui Strascimir și celalalt în acea a lui Sisman unde este învins în 1388 de sultanul Amurad vedi *Girecek*, Gesch. d. Bulg. p. 341.

2. Acésta resultă din participarea lui Mircea în lupta de pe câmpul Merlei unde trimise și el óste muntenéscă.

3. *Girecek*, Gesch. d. Bulg. p.

mii de luptători, din Sêrbi sub conducerea bătrânului Lazar, din Bosniaci sub voevodul lor Vladco Hranici, Croaţi sub banul lor Ivan Horvat, şi în fine de un contingent de óste trimis de Mircea [1]). In ḍorii ḍilei de bătălie în 15 Iunie 1389 sêrbul Miloş Obilici furişându-se în tabera turcéscă ucise pe sultanul Murad în cortul seu, dar fu prins şi ucis imediat. Cu tóte aceste, fiul sultanului ucis, Baiazed I ḍis Ildirim adică Fulgerul (1389—1402), fiind proclamat sultan, o luptă teribilă începu între ambele oştiri, şi deşi la început victoria înclina din partea Creştinilor, se sfârşi cu desevârşita nimicire a armatei confederaţilor. Ţarul Lazar fu prins şi decapitat cu o mulţime de ostaşi în faţa trupului sultanului Murad.

Prin acéstă înfrângere care puse un capĕt acestei confederaţiuni, situaţiunea domnului muntenesc deveni fórte critică, de óre-ce nu mai putu spera nici un ajutor de la Slavii de la sud contra Turcilor, cari, după ce supusese pe Bulgari, în urma luptei de pe cămpul Merlei, supuse şi pe Sêrbi. In locul ţarului Lazar tronul fu ocupat de fiul seu Stefan Lazarevici, un rege bun şi înţelept, dar slab. Situaţiunea lui Mircea era cu atât mai grea că pe lângă pericolul care îl ameninţa din partea Turcilor, căci era de prevĕḍut ca Baiazed, deşi de o cam dată după victoria de la Cosova plecase în Asia [2]), nu va întârḍia a ataca şi pe domnul muntenesc, lucrurile se schimbase şi în Ungaria în urma proclamării de rege în 1387 a lui Sigismund, soţul reginei Maria, care, după ce restabilise ordinea în interiorul regatului se decise a readuce sub ascultarea sa atât pe domnul Munteniei cât şi pe Petru I Muşat, domnul Moldovei, care, desfacĕndu-se de Ungaria, recunoscuse suzeranitatea Poloniei. Mircea nu găsi decât un singur mijloc de a eşi din situaţiunea gravă în care se afla, ameninţat fiind pe de o parte de Unguri, pe de alta de Turci, acela de a căuta şi el un sprijin tot pe lângă Polonia, cea ce-i fu lesne de obţinut, de óre ce pe acele timpuri relaţiunile dintre Polonia

1. *Cantimir*, Histoirie de l'Empire Ottoman, Paris 1783, tom. I, p. 35 şi *Rössler*, Rum. Stud. p. 312. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 92 ḍice că Mircea ar fi luat parte în persónă la acéstă luptă, cea ce este în contraḍicere cu tóte izvórele istorice.

2. *Cantemir* Hist. de l'Emp. Ott. I, p. 48. Nici un izvor istoric nu vorbesce despre o invasiune turcéscă în Muntenia imediat după bătălia de la Cosova, prin urmare nu scim pe ce se întemeiéză, Tocilescu, Man. de Ist. p. 59 când scrie; „Indată după bătălia de la Kossova, Baiezed trimise „armata în 3 părţi, ca să prade Serbia, Bosnia şi Ţéra Românéscă".

și Ungaria erau din cele mai încordate. Căci în urma morții regelui Ludovic care nu lăsase decât doue fete, Maria și Elisabeta, deși uniunea personală care existase între aceste doue țeri în timpul domniei sêle fusese desfăcută în 1386, prin alegerea lui Vladislav Iaghello, marele duce al Litvaniei, ca rege al Poloniei, căsătorindu-se cu a doua fiică a regelui Ludovic, cu Elisabeta, regele maghiar Sigismund, ca soț al Mariei, prima născută a regelui Ludovic, nu renunțase la pretențiunile la tronul Poloniei.

Tratările dintre Muntenia și Polonia fură începute prin mijlocirea lui Petru I, domnul moldovenesc. Cu acéstă ocasie constatăm primele raporturi cunoscute dintre ambele țeri surori, care erau din cele mai prietenesci. Din nefericire nu scim absolut nimica despre începutul acestor raporturi, și dacă ele au fost anterióre séu dacă n'au fost stabilite decât pe timpul lui Mircea, fost-au ele numai resultatul unor combinațiuni politice séu urmarea unor legături de înrudire ? Căci, deși ne lipsesc sciri despre aceste legături, de óre ce am vĕdut, că mai toți predecesorii lui Mircea au fost în legături de înrudire cu țarii bulgari și sĕrbi, nu este de admis că astfel de legături să nu se fi stabilit de timpuriu și între domnitorii a doue țĕri de acelaș ném și lege Se vede că pe aceste timpuri, chestia stăpânirei Kiliei și a litoralului danubian de la Brăila până la Mare, care făcea parte din teritoriul Munteniei, și care mai târziu, după cum vom vedea, fu origina luptelor crâncene dintre Munteni și Moldoveni, nu-i desbinase încă, domnii Moldovei neredicând încă nici o pretenție asupra acestui teritoriu.

Mircea se folosi dar de prietesugul seu cu domnul Moldovei și trimise împreună cu boerul moldovan Dragoe [1]), doi boeri ai sei, Manea și Herescu, cari încheiară cu regele polon în Radom în 7 dechemvre 1389 un proiect de tratat de prietenie și de alianță prin care fie care parte contractantă se îndatora a se ajuta una pe alta în mod obligator contra Ungurilor și în mod facultativ contra altor inamici, și care urma a fi ratificat de că-

1. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 95 scrie *Dugoi*. In tratatul publicat în *Hurm.* Doc. I. 2. p. 315, e scris Dragoyus. Din uricul lui Roman din 31 martie 1392 în *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, p. 18 se vede că adevĕratul nume al acestui boer a fost Dragoe.

tre ambii domnitori patrudeci de dile de la data acestui proect séu cel mult patrudeci și opt de dile în cas de împedicare legitimă prin nisce impurteniciți trimiși anume pentru acest scop în Moldova învestiți cu depline puteri întărite cu sigiliul cel mare a statului respectiv [1]). Ratificarea acestui tratat avu loc în cursul termenului prevĕdut, dar, nu scim în urma cărora împrejurări, nu în Moldova, după cum era prevĕdut prin proiect, ci la Lublin. Tratatul datat din acest oraș din 13 Ianuarie 1390 este iscălit de însuși Mircea, încât se nasce întrebarea dacă nu cum va Mircea se afla în persónă la Lublin ? [2]). Nu mult după acésta, în primavéra aceluiași an muri Petru, domnul Moldovei, bunul prieten al lui Mircea și mijlocitorul acestui tratat. Tronul Moldovei fu ocupat de fratele lui Petru, de Stefan I dis cel Bătrân. Ca și predecesorul seu acest domn inclina către Polonia și ar fi de sigur prestat ca și acesta jurămĕntul de credință regelui Vladislav Iaghello dacă nu ar fi fost prevenit de către regele maghiar Sigismund care, pentru a preveni acéstă eventualitate, intră în Moldova în august 1390, și după o crâncenă împotrivire din partea Moldovenilor în munți, reuși a bate pe Stefan și a'l sili dinaintea Sucevei a se supune și a recunósce formal suzeranitatea maghiară.

Acéstă înfrângere a domnului Moldovenesc puse pe gânduri pe Mircea. Era de prevĕdut că era să vie și rândul seu și pentru a preveni acéstă eventualitate, se vede că Mircea fie că se hotărîse a încerca dacă nu cum-va ar izbuti a se înțelege cu Ungurii prin bună învoiélă, fie că Ungurii îi făcuse ast-fel de propuneri [3]), de óre ce era în interesul și al lor și al domnului muntenesc de a'și uni puterile contra inamicului comun, contra Turcilor, credu de nevoe, pentru a putea intra în tratări cu Ungurii, a modifica întru cât-va tratatul polon de la Lublin. De acea trimise în toamna aceluiași an pe boerii sei Roman He-

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 3, p. 314-315. Tratatul e datat „feria sexta post „diem conceptionem beatae Marie Virginis", care cade în 8 dechembre, prin urmare tratatul a fost semnat în 14 dechembre stil nou séu 7 stil vechiu, căci în secolul XIV deosebirea dintre ambele călindare era numai de 7 dile.

2. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 95, nota 7 susține că acéstă împrejurare nu implică presența lui Mircea la Lublin.

3. *Xenopol*, Ist. Rom. II. p. 96 admite ca sigur, cum că asemenea propuneri au fost făcute lui Mircea de către Unguri.

rescu și Radu Gadki cari întâlnindu-se în Sucéva cu împuterniciții regelui polon, încheiară în acest oraș în 20 noembre 1390 o convențiune provisorie prin care se stipula 1° ca regele polon să nu pótă începe rezboi contra Ungurilor fără aprobarea dietei polone și fără a fi notificat în prealabil domnului muntén și sfatului seu causele resboiului; 2°, că în casul unde domnul muntenesc ar încheia cu regele maghiar fie pacea, fie un armisticiu, fie o alianță, în care ar cuprinde și pe regele polon, acesta să fie dator a încuviința și ratifica acéstă dispositiune, în fine 3° dacă unul din aliați, ori și sub ce condițiune ar fi intrat în alianță ar voi să se desfacă de dênsa, atunci ceilalți să fie datori a'l constrînge la respectarea tratatului prin mustrări serioase și eficace.

Ratificarea acestei convențiuni, după cum era prevĕdut în act trebuia să aibe loc la Sucéva în 28 iunie viitor, adică în 1391[1]).

Dacă reușea a obține acéstă ratificare din partea regelui polon, Mircea putea, după cum i-ar fi venit mai bine, séu să se înțelégă singur cu Ungaria séu să cuprindă chiar și pe Polonia în mod obligator în alianța pe care ar fi contractat-o cu acésta. Planul era fórte dibaciu, dar păcătuia numai printr'un singur lucru, cel mai principal, prin împrejurarea că nu avuse în vedere decât propriile séle interese subordonând acestora interesele Poloniei. De acea Mircea nu izbuti. Regele Vladislav Iagello, carele nu era încă amenințat imediat de Turci, nu avea nici un interes a se alia cu Ungurii contra acestora, și dealtmintrelea o împacare definitivă cu Ungaria nici nu intra în vederile séle, séu în ori ce cas ar fi tratat-o direct cu Ungaria iar nu prin intermediul domnului muntenesc. De aceea el refusă ratificarea convențiunei încheiate în 20 noembre 1390 și numai după termenul prevĕdut prin acéstă convențiune pentru ratificare îl vedem pe Mircea ratificând în 30 iunie 1391 la Lemberg un alt tratat prin care se confirmă primul tratat încheiat între el și regele Vladislav la Lublin în 13 ianuarie 1390 în tóte dispositiunile séle cu o singură adăogire relativă la ajutorul reciproc contra supușilor rebeli respectivi [2])

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 323—324. Serbătórea catolică a Sântei Gertruda cade în 27 noemvre, séu stil vechiu 20 noemvre.

2. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 334—335. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 96 comite o mare eróre dicĕnd că acest tratat din 1390 cu modificările propuse de Mircea ar fi fost ratificat în 1391 iulie în Lemberg, adăogĕnd: „nu re„mâne nici o îndoiélă că un resultat atât de strălucit al diplomației lui „Mircea fu câscigat prin aratarea folóselor nemĕsurate ce ar putea resulta

Nereușind a introduce aceste modificări Mircea izbutise cel puțin prin confirmarea tratatului din 1390 a impedeca planurile dușmănesci ale lui Sigismund în contra Munteniei, Polonia fiind obligată în virtutea acestui tratat în casul unei năvăliri a Ungurilor în Muntenia, a intra și ea în luptă cu aceștia. Din nefericire Mircea nu reușise a obține concursul Polonilor în aceleași condițiuni și contra celorlalți inamici ai sei, și mai cu sémă contra Turcilor, cei mai periculoși, de óre ce printr'acest tratat, în cea ce privesce pe aceștia, Polonia nu era obligată decât în mod facultativ. De acea când în tómna aceluiași an, în 1391, după ce Mircea, pentru a preveni pe Turci, și mai cu sémă intartat de principii din Asia, din Aidin, Mentește, Șarușan și Costamuni, trecênd Dunărea năvălise în țerile ocupate de Turci și le devastase sultanul Baiazed, spre a'l pedepsi atât pentru acéstă invasiune cât și pentru participarea sa la lupta de la Cosova, năvăli în Muntenia cu o armată formidabilă, Mircea redus la propriile séle forțe de óre ce Polonia în virtutea acestei condițiuni facultative din tratatul de alianță nu-i trimise ajutor, după ce fu bătut în diferite întâlniri, fu învins cu desevêrșire într'o strîmtóre unde óstea lui fu nimicită și el insuși nu scăpă de o peire sigură de cât prin fugă și fu silit a se supune și a consimți a plăti tribut Turcilor [1]).

„pentru causa creștină in lupta cu pericolul ce venea asupra tuturor.....“ Polonia se preocupa atât de puțin de causa creștină încât în bătălia dela Nicopole ea ajutase pe Turci contra Creștinilor, vedi Diploma regelui Sigismund din 1397 ap. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 387. Adevêrul este că de astă dată diplomația lui Mircea în loc de a fi încoronată de succes, a suferit un mare eșec, de óre ce regele polon n'a admis nici una din modificările pe care Mircea voia să le introducă în tratatul care esista între Muntenia și Polonia.

1. *I. W. Zinkeisen*, Geschichte des osmanischen Reiches. Hamburg 1840. I, p. 283—284: „Mircea war aufgehetzt von den Kleinasiatischen Für„sten von Aidin, Mentesche, Isarusan, und Castamuni, welke sich mit ihm „einverstanden hatten, um ihn zum Ueberfalle zu zwingen. Denn Mircea „brachte mit Hülfe seiner Nachbarn ein ansehnliches Heer un viel ver„wüstend in die von den Osmanen besetzten Landstriche. Allein Bayazed „rückte in die Walachei, schlug mehrere mal Mircea und trieb Mircea „selbst in einem Gebirgspasse so in die Enge, dass er nach Verlust seines „Heeres, sich selbst nur durch die Flucht rettete und verpflichtete sich „Tribut zu zahlen 1391.' Nu înțelegem cum *Xenopol* Ist. Rom. II. p. 93 intemeiându-se pe acest loc atât de clar din Zinkeisen susține că „Mircea „se gîndi îndată după ce Sêrbii cerură de la el ajutor pentru lupta de la „Cosova, a crea greutăți lui Amurat în Asia punêndu-se în legături cu „principii de acolo“ de óre ce din narațiunea lui Zinkeisen resultă 1° că nu Mircea, ci principii asiatici, s'au pus în relațiuni cu dênsul îndemnându'l a năvăli peste Dunăre și 2° că aceste tratări n'au avut loc *înainte*, ci *după* lupta de la Cosova tocmai pe la 1391 séu cel mult prin 1390.

Deși nu scim unde au avut anume loc aceste bătălii și mai cu sémă lupta din care domnul muntenesc nu scăpă decât prin fugă și ne lipsesc ori ce amĕnunte asupra acestor lupte, învingerea lui Mircea trebuie să fi fost desăvîrșită pentru ca acest domn atât de vitéz și de abil pentru a se strecura prin tóte greutățile, care nu voia să recunóscă macar suzeranitetea maghiară, să fi fost constrîns a se supune, deși numai după cum vom vedea, în mod timporar, acestei necesități umilitóre de a plăti tribut Turcilor. [1])

Cu tótă înfrîngerea strașnică a lui Mircea, condițiunile capitulațiunei nu erau tocmai atât de grele conform unei copie de pe haliș eriful dat cu acest prilej, căci originalul n'a ajuns până la noi. In virtutea acestei capitulațiuni, Muntenia își păstra autonomia sa sub domni pămĕnteni aleși de metropolit și de boeri avĕnd dreptul de viéță și de mórte asupra supușilor lor, și deplină putere de a face rezboi și de a încheie pace. Creștini cari ar fi îmbrățoșat religia mahometană, dacă s'ar reintórce la acea creștină, să nu fie supărați iar supușii Munteni cari ar călători în imperiul turcesc să nu fie îndatorați la nici o contribuțiune. In schimbul acestor obligațiuni domnul muntenesc se obligă a plăti pe an Sultanului 3000 de bani de țéră séu 500 de lei în argint. Pe lângă aceste condițiuni cuprinse în copia capitulațiunei a trebuit necesarmente să fie și obligațiunea, deși acésta nu figuréză în menționata copie, reciprocă de a'și da ajutor în cas

1. Istorisirea lui *Xenopol* despre aceste evenemente este din cele mai confuse și mai eronate. După ce spune la pagina 93 că „Amurat" fiind asasinat în lupta de la Cosova, fiul seu Baiazed ar fi trimis o armată peste Dunăre în Muntenia, adică în 1389 séu cel mult în 1390, la pagina 97 scrie că această înfrîngere ar fi avut loc curênd după încheierea tratatului cu regele polon, adică după iulie 1391. Pe lângă acéstă confusiune mai comite și o greșélă susținênd că Mircea ar fi fost prins și trimis la Brusa, de unde scapă ânsă, promițênd tribut în anul 1392. Cea ce este de mirat e că Xenopol se întemeiéză pentru acéstă scire pe istorisirea lui Grigore Tamblac, contimpuran cu Mircea, în istoria sf. Paraschivei apud *Melchisedek*, Mitropolitul Tamblac, în Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, București, 1884, anul II, vol. I fasciculă I, p. 27. Or atât la pagina indicată 27 cât și la pagina 29 stă scris în modul cel mai clar că Mircea a fost prins și trimis la Brusa, *după bătălia de la Nicopole*, adică după séu cel mult în anul 1396, după cum vom vedea că s'a și întêmplat, dar nici decum în 1391 séu 1392 cum pretinde Xenopol, căci pe aceste timpuri este atât de puțin exact că fusese înlocuit de fiul seu Mihail, că îl vedem pe Mircea în 1390, 1391 încheiând tratate în Polonia, în 1392 avênd un resboi cu Ungurii. Prinderea lui Mircea ânsă și exilarea sa la Brusa nu este decât o eroare din partea lui Melhisedek care n'a înțeles bine pasagiul respectiv din narațiunea lui Tamblac unde nu e vorba de Mircea ci de un singur bulgar, fórte probabil despre Strascimir.

de rezboi, condițiune esențială și pe care Turcii o impuneau tuturor popórelor tributare[1]).

Dar, ori cât de ușoare erau condițiunile acestei capitulațiuni, faptul în sine nu era mai puțin dureros pentru domnul muntenesc în special și mai puțin trist în genere pentru viitorul Munteniei. Căci, deși Mircea reuși, după cum vom vedea în curênd, a rupe aceste legături, odată acest precedent creat, era firesc ca Turcii să profite de ori-ce ocasie favoribilă pentru a revendica acest drept.

Deocamdată Mircea se folosi de aceste legături impuse pentru a se împotrivi cu ajutor turcesc Ungurilor. Căci regele Sigismund, care fusese împedecat prin deosebite afaceri a pedepsi pe Mircea pentru încheierea tratatului seu cu Polonia în urma acestei capitulațiuni, se hotărî de astă dată a lovi pe domnul muntenesc și adunând o óste numerósă intră în vara anului 1392 în Muntenia pe la Severin. Mircea întêmpină pe Sigismund cu óstea sa și cu trupe auxiliare turcesci pe care le obținuse de sigur pe basa capitulațiunei din 1391. La început regele maghiar avu a suferi mult din causa hărțuielelor oștirei lui Mircea care se ferea de o luptă desisivă și cât pe ce era să cadă în cursele ce i le pusese, dar sfêrși prin a bate și a pune pe fugă atêt pe Munteni cât și pe Turcí cu perderi însemnate, și înaintând ajunse dinaintea Turnului Măgurele pe care împresurându'l după o luptă crâncenă, reuși a'l cuprinde mai cu sémă grație vitejiei magistrului Stefan de Kanisza, și institui în acéstă cetate castelanii sei. In urma acestei cuceriri Mircea de nevoe se supuse și se recunoscu de vasal al regelui maghiar cu gândul ascuns âusă de a profita de cea dintâi ocasiune favorabilă pentru a rupe aceste legături de vasalitate.[2]) Acéstă ocasie nu în-

1. *D. Fotino.* Istoria Daciei tradusă de Sion, Bucuresci, 1859, III, p. 216 dice că ar fi aflat textul hatișerifului într'o însemnare veche a serdarului Constantin Chițoreanu, care l'ar fi prescris și el după un crișov vechiu, purtând data din 1393. Acéstă dată în loc de 1391 trebue să provină din transcrierea datei turcesci a Hedgirei în anul creștinesc. Căci din campania regelui Sigismund contra lui Mircea în 1392 se vede că el avea și trupe *auxiliare turcesci* cea ce arată că capitulația n'a avut loc în 1393, ci înainte de 1392, anume în 1391 cum însemnéză și *Zinkeisen* după *Sead-Eddin.*

2. *Thurocz* și *Bonfinius ap. Sincai ad ann 1392* care bănuiesce realitatea acestei întêmplări dar pe nedrept căci acéstă expediție este confirmată prin diploma lui Sigismund din 1397, *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 382, în care după ce amintesce despre expediția în Moldova din 1390 dice: „post

târdiă a se presinta căci Sigismund, după supunerea lui Mircea pe când se întorcea în linisce și nebănuind nimica prin Muntenia în Ungaria, ajuns în munți, fu atacat pe neasceptate de óstèa muntenéscă care îl ascepta ascunsă în rîpile și înfundăturile munților și nu reuși a scapa din acéstă cursă, de cât grație vitejiei extraordinare desfășurată în acéstă luptă de comitele Petru de Peren[1]).

Ast-fel, printr'acéstă procedare puțin scrupulósă dar legitimată până la un óre-care grad prin faptul că regele maghiar, fără de nici un motiv, afară de dreptul învechit și óresi cum prescris al supremației Ungariei asupra Munteniei năvălise în acéstă țéră, Mircea reuși din nou a se emancipa de suzeranitatea maghiară.

„regressum nostrum ad regnum Hungariae factum, per nos et praesumpte „ingenti exercitu ad partes Transalpinos, ibi *Olahorum et Turcorum* nobis „et regnis nostris obesse satagentium et insidiantium valido agmina versa„bantur, annotato viro magnitico Stephano de Kanisza . . . . ipsos Olachos „et Turcos cum eorum processoribus et capitaneis in fugam convertentes, „*minus castrum Nicopol* nuncupatum, *in dictis partibus Transalpinis situatum*. Tot de aci resultă că *Nicopolea mică* nu era cum s'a crezut până acuma Nicopolea bulgară, ci *Turnul Măgurele*, care pe acele timpuri era numit Nicopolea mică, Nicopolis minus, în deosebire de Nicopolea Mare, séu Nicopolea simplă care desemna Nicopole de adi din fața Turnului Măgurele Vedi și *Pray*, op. cit. II. p. 163: licet in principio insidiis fere ciscum „ventus fuerit, preolio tamen postea fractum ad pendendum quotannis „tributum adegit.“ Dintr'o diplomă a lui Sigismund din 1392. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. „datum in Barcia districtus Brancho prope portum danuby in „descensu campestri nostri exercitui feria sexta proxima ante festum Mar„garethe virginis et martyris“ care cade în 10 iulie stil nou, se vede că acéstă campanie a avut loc prin iulie. Vedi și diploma lui Sigismund din 1401, *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 412.

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 475. Diploma lui Sigismund în 1411: „*ad „domandam reprimendam feritatem et rebellionem Olachorum* parcium nos„trarum Transalpinarum qui tunc temporis a nobis et sacro nostro dyade„matæ contumaciter se abstraxerant, ad ipsas partes Transalpinas exerci„tualiter proiecti fueramus, ibique supremo opifice cooperante, qui a suis „auxilii sui commoda procul ponere non novit, ipsis nostris infidelibus Va„lachis nobis et sacrae coronae nostra viceversa suppeditatis et ad debitam „obedientiam reductis, ac abinde cum felici et votino triumpho regredi vo„lentibus, nescientes ipsorum Volachorum instabilitatem et infidelitatis „recidinam inconstantiam, esdem Volachis in canernis et Moncium forami„nibus, alpiumque faucibus in abscondito constitutis et Maiestati nostro „totique nostro exercitui insidias ponentibus, dictus comes Petrus...“ Cum că acéstă agresiune a Ungurilor de către Mircea în strimtorile munților nu este identică cu acea din munții Paserea din 1395 din care Sigismund amintesce în diploma sa din 1408, *Hurmuzaki* Doc. I, 2, p. 456, resultă din faptul că pe când în diploma din 1411 vorbesce de expediținea sa contra lui Mircea „ad domandam et reprimendam rebellionem Olahorum“, în acea din 1408 vorbesce de o expediție întreprinsă în ajutorul lui Mircea „qui per ipsos Turcos oppresus exstiterat“ căruia îi și restitui Turnul Măgurele după ce 'l luă din mânile Turcilor. *Xenopol* nu spune nimica nici despre acéstă expediținne a lui Sigismund nici despre lupta din strămtorile munților.

Tot odată refusând de a mai recunósce și capitulațiunea încheiată cu Turcii în 1391, se vede că Mircea trecu âncă în același an séu pe la începutul anului viitor Dunărea și întreprinse o expediție victorióșă, cea ce explică întru câtva pompósa titulatura din diploma sa din 1393 în care se intitulézā: „stăpă-„nitor al ambelor laturi ale Dunărei până la marea Neagră, domn «cetății Silistria și al tuturor țĕrilor și orașelor până la hotarele „Adrianopolei [1])».

Astfel Muntenia își redobândise din nou desevêrșita neatărnare. Cea ce este de admirat în dobândirea acestui resultat nu este bărbăția și vitejia lui Mircea, ci puternica sa credință în forțele vitale ale țĕrei séle și nespusa sa abilitate de a se folosi de împrejurări, însușiri neprețuite de care dădu dovadă nu numai în acéstă împrejurare, ci și în nenumĕrate rânduri din lunga sa domnie și grație cărora a izbutit tocmai în momentul când îl credeai perdut, acufundat, a eși iarăși la suprafață, ca în casul de féță, când învins de Turci, bătut de Unguri, a reușit a se desface de legăturile impuse și de unii și de alții, însușiri care fac tocmai mărimea acestui domn.

Dar Mircea nu se bucură timp îndelungat în linisce de a-ședstă situațiune căci era de prevĕdut că sultanul Baiazed era să caute să'l pedepséscă atât pentru calcarea tratatului cât și pentru năvălirea sa și să'l supună din nou. Deja în tómna anului 1394, după ce în 1393 transformase Bulgaria în provincie turcéscă omorând pe ultimul țar bulgar la Tirnova, pe Șisman, [2]) pentru a'și întări stăpânirea asupra acestei noue țeri cucerite și a pedepsi și supune și pe domnul muntenesc, Baiazed trecu Dunărea și după ce luă Turnul Măgurele unde lăsă o garnisónă a sa, înaintă înlăuntrul țerei devastând-o în lat și în larg [3]) până ce fu întâmpinat de Mircea la Rovine. Bătălia avu loc în 10 Octomvre. In rândurile Turcilor se aflau și Stefan Lazarevici, țarul Sêrbilor, Constantin domnul Macedoniei și Marcu, eroul eposului sârbesc,

1. *Fotino* apud *Hasdeu* Ist. Crit. I, p. 80.
2. *Iirecek* Gesch. d. Bulg. p. 346—353.
3. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 430—432. Diploma lui Sigismund din 1404: „cum valido ipsorum exercitu, Turcorum et aliarum barbararum nationum „caterva fulcitus, partes nostras Transalpinas hostiliter subintrasset, eas-„dem fere in maiori parte devastando et depopolando castrum nostrum mi-„noris Nicopolis a Merche Wajwoda familiari nostro vi obtinuisset et „eodem gentem suam pro conservando reliquisset".

din Prilep, cunoscut sub numele de craiul Marcu. Baiazed fu învins cu desevĕrșire după o luptă crâncenă în care „de mulțimea „săgeților se întunecă de nu se vedea văzduhul“ după expresiunea unei vechi cronice[1]). In acéstă luptă cădură o mulțime de pașale și voevoți printre cari și Marcu și Constantin. După istorisirea unui contimpuran Marcu ar fi dis lui Constantin înaintea luptei: „rog pe Dumnedeu să ajute pe Creștini și să facă ca eu „să cad în acéstă luptă printre cei dintâi[2]). Dorința sa fusese împlinită pe deplin el căděnd pe câmpul de batae și Mircea dobândind o izbândă strălucită[3]).

---

1. Cronica românéscă apud. *Gregorovici* în *Girecek*, Gesch. d. Bulg. p. 354 Părerea lui Lutzica op. cit. p. 377-378 cum că lupta de la Rovine ar fi avut loc în 17 Mai 1395 și combinațiunea după care Mircea bătut la Argeș în 10 Octombre 1394 fuge în Ungaria și întorcându-se de acolo cu ajutor ungurésc bate pe turci la Rovine în 17 Mai 1395 nu ne pare de loc întemeiată. Tóte argumentarea lui e basată pe frasa finală din actul de danie din Octomvre 1395 a împărătesei Elena Paleologina, unde e dis: mai mărturisim că am primit de la puternicii și sfinții noștri domni și împărați o sută de hyperpyre, ca să facem de *acum înainte* patru parastase pentru sufletul tatălui puternicei și sfintei nóstre stăpâne, și anume două în curând ca de 40 de dile și de 3 luni, iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 și 9 luni de la mórtea lui“ Litzică conchide aci că dacă acest act cu luna Octombre dar nedatat ar fi chiar de la 31 Octoctombre 1395, ar urma ca deja cu trei luni înainte, adică la 31 Iulie, Constantin murise, dar că trăia încă cu 6 luni înainte adică la 30 Aprilie 1395, prin urmare că lupta în care a murit Constantin s'ar fi întâmplat între 30 Aprilie și 31 Marte 1395. Un singur lucru i-a scăpat din vedere d-lui Litzica, care dobóră tótă argumentarea sa, anume că acéstă dispositiune a împărătesei Elena ca să se facă patru parastase pe an tatălui ei, lui Constantin, este pentru viitor, adică de la data acestui act de danie din 1395 de óre ce e dis în acel act: „ca să facem de *acum înainte*.“ Acésta implică că până acuma nu se făcéu patru parastase. Constantin murind în 10 Octomvre 1394, în Octombre 1395, la parastasul de un an de la mórtea lui Constantin, Elena face acest act de danie prin care dispune că de *acum înainte* se vor face patru parastase în intervalurile notate în actul de danie. Iar notița din Miklosich la care se referă d. Litzca după care Constantin ar fi murit în 17 Mai, nu este o dovadă destul de temeinică spre a infirma date pe care însemnată de isvórele serbesci, a morții lui Constantin în lupta de la Rovine în 10 Octombre 1394.

2. Vedi cronicae sĕrbéscă în *Girecek*, op. cit. p. 354, nvta 44.

3. De și analiștii grecesci și turcesci nu amintesc nimica despre acest rezboi și despre victoria de la Rovine, nu încape cea mai mică îndoială asupra exactităței acestor întêmplări raportate de deosebite izvóre istorice române și sĕrbesci. Aceste din urmă citate de *Girecek*, op. cit. p. 354, nota 44 din care unul este sincronic, anume, panegiricul despotului sĕrb Stefan Lazarevici spun în unanimitate că Baiazed a fost învins de Mircea la Rovine. Acest fapt este confirmat și de cronicarul muntén *Constantin Căpitanul* și Magasinul istoric de N. Belcescu, Bucuresci 1845, I. p. 95. In cea ce privesce istorisirea anonimului românesc apud *Sincai* ad ann. 1383 ce este confusă, punênd în loc de Baiazed pe Amurat II care n'a început a domni decât în 1422 de cât după moartea lui Mircea, apoi mai confundă lupta de la Rovine cu altă luptă pe Ialomița, care după cum vom vedea, avu loc în adevĕr între Mircea și Baiazed dar tocmaĭ în 1398. Data exactă a luptei de la Rovine, anume 10 Octomvre 1394 nu se află de cât într'o singură cronică sĕrbéscă editată de *Safarik* ap. *Girecek* loc. cit. După textul

Dar cu tótă acéstă victorie, situaţiunea domnului muntenesc era fórte critică căci deşi Baiazed învins la Rovine se retrase peste Dunăre, Turnul Mugurele remăsese în stăpânirea sa[1]), cea ce constitua un pericol necontenit pentru Muntenia de óre ce Turcii stăpîni pe pe acéstă cetate muntenéscă dincóce de Dunăre puteau ori când cu înlesnire trece Dunărea şi năvăli în Muntenia. Turcii trebuiau dar cu ori ce preţ alungaţi de pe acest mal. Dar înainte de a întreprinde o nouă campanie contra lor Mircea trebuia să caute să se asigure din partea Ungurilor, ba chiar să obţie ajutorul lor, şi în acest scop el se hotărî a se împaca cu regele Sigismund. De altmintrelea sarcina sa îi fu înlesnită prin evenimentele petrecute de la 1392 încóce când atacase pe regele Sigismund pe neasceptate în munţi. Cucerirea Bulgariei de câtră Turci în 1393 neliniscise într'atîta pe Unguri în cât pe la Pasci în 1394 dieta ungară se întruni la Buda spre a se sfătui asupra mĕsurilor de aparare de luat contra Turcilor. In fine năvălirea lui Baiazed în Muntenia şi mai cu sémă menţinerea în stăpînirea sa a Turnului Măgurele şi după lupta de la Rovine şi retragerea sa peste Dunăre puse culmea îngrijirilor Ungurilor pentru propria lor siguranţă şi-i făcu a mai lasa puţin din pre-

---

panegericului lui Ştefan Lazarevici utilisat de *Melchisedek*, în Revista pentru istorie Buc. 1884 an. II vol. I, fasc. I, p. 21, campania acésta ar fi avut loc în 1395, dacă nu cumva Melchisedek a transcris reu data de la facerea lumei în anul creştinesc, căci 6903 în Octomvre corespunde anului 1394 ci nu 1395. In ori ce cas expediţia lui Baiazed a fost anterióră expediţiunei lui Sigismund din 1395 căci regele Maghiar într'o diplomă din 1404, *Hurm.* Doc. I, 2, p. 430 vorbind de expediţiunea sa din 1395 fără să înţelégă că ea a fost provocată de expediţiunea turcéscă care prin urmare a trebuit să fie anterióră: „dum Bajzath cum valido esercitu Turcorum et aliarum bar„barurum nationum caterva" cuvinte care desemnédă trupele lui Ştefan Lazarevici, Marcu şi Constantin din analele sĕrbesci. Prin urmare nu înţelegem pe ce temei *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 110 dicĕnd că Irecek greşesce punĕnd acéstă luptă în 1394, o pune el însuşi tocmai pe timpul lui Mohamed, când din contra Mircea în loc de a fi biruitor a fost învins de Mohamed după cum o afirmă în unanimitate analele grecesci şi turcesci între altele *Chalcocondilas* şi *Leusiclavius* apud Sincai ad ann. 1414 şi mai cu sémă *Cantemir* Histoire de l'Empe. Ott. I, p. 76.

1. *Hurmuzaki*, Doc. I. 2, p. 430 de unde resultă că în 1395 când Sigismund venia în ajutor lui Mircea, Turnul Măgurele se afla încă în stăpânirea Turcilor. Tot de aci resultă netemeinicia părerei emise de *Tocilescu*, Man. de Ist. I, p. 62 când scrie: „Baezet, după o fugă aşa de ru„şinósă, trebui sa încheie pace şi să priméscă condiţiunile puse de învin„gĕtor". Faptul cum că Turnu Măgurele remase în stăpânirea Turcilor dovedesc că fuga nu a fost tocmai atât de rusinósă şi că Baiazed n'a fost nici cum silit să priméscă condiţiunile pacii impuse de Mircea. De altmintrelea nici n'a avut loc încheierea unei păci de óre ce îl vedem pe Mircea alergând la Sigismund şi cerĕnd ajutor contra Turcilor.

tențiunile lor asupra Munteniei astfel că o înțelegere între Mircea și Sigismund deveni cu putință.

Spre acest scop Mircea se duse chiar în primăvara anului 1395 la Brașov și se întâlni cu regele Sigismund cu care încheiă în ḍiua de 7 Marte o convențiune militară în următórele condițiuni: 1° de câte ori regele Sigismund ar merge în persónă cu oștirea sa contra Turcilor séu aliaților lor, Mircea să fie obligat a merge și el asemenea în persónă cu oștirea sa, iar dacă ar trimite numai oștirea sa, să nu fie dator de a trimite și el decât pe a sa, îndatorindu-se și într'un cas și în altul a garanta regelui și armatei séle o trecere liberă și sigură prin țéra sa și a'i procura, cu plată, după putință, provisiunile necesare atât pe timpul trecerei la întrare cât și la întórcere precum și în timpul ședерei séle în Muntenia; 2° cât timp ar remâne regele în persónă séu armata sa în țerile, provinciile, cetățile și orașele ce ar cuceri și ocupa să fie dator și domnul muntenesc a sta și el fie în persónă fie numai óstea sa, iar în casul în care regele ar licenția armata sa să pótă da și el drumul oștirei séle cu restricțiunea însă de a ține gata un contingent militar în deajuns pentru apararea și menținerea ținutelor, castelurilor și orașelor cucerite, dând nu mai puțin garnisónelor unguresci în lipsa regelui tot ajutorul posibil; 3° Mircea să fie dator a procura regelui și oștirei séle provisiunile necesare chiar și îndeafară de limitele țérii séle dincolo de Dunăre usând de calea pe apă a Dunării și numai întru cât transportul va fi cu putință plătindu-i-se cheltuelele făcute și în fine 4° ómenii regelui cari fie din causă de bólă și de rănire fie pentru alt motiv de împedicare ar fi siliți să remână în Muntenia, să pótă sta aci în deplină libertate și siguranță fără a fi vătămați nici în persónă nici în averea lor[1]).

Acéstă convențiune militară unilaterală, de óre ce prin ea se stabileau numai îndatoriri pentru domnul muntenesc, iar drepturi nu[2]), este cu tóte aceste de o nespusă însemnatate atât din punctul de vedere material, de óre ce acela care era să profite mai mult din expedițiunile întreprinse de Unguri contra Turci-

1. *Hurmuzaki.* Doc. I, 2, p. 359—361.
2. Fragmente din Istoria Românilor *Eudoxiu Baron de Hurmuzake,* Bucuresci, 1879, I, p. 265.

lor, era Mircea care era mai expus atacurilor Turcilor de cât Ungurii și al căruia cetate Turnu Măgurele se afla deja în stăpânirea acestora, dar mai cu sémă și din punctul de vedere politic. Acéstă convențiune consfințea emanciparea Munteniei de suzeranitatea maghiară, țintă pe care Mircea o urmărea de mult și din tóte puterile séle. De fapt de multe ori și predecesorii sei, după cum am vĕdut, reușise a se sustrage de sub dominațiunea Ungurilor, dar nici odată nu dobândise recunóscere de drept de către Ungaria a acestei situațiuni. Prin încheierea acestei convențiuni militare cu Mircea regele Sigismund recunoscea dacă nu formal cel puțin în mod tacit și implicit, emanciparea Munteniei de suzeranitatea Corónei regatului ungar. Căci domnul muntenesc figurează în acest act ca aliat și amic recunoscĕtor al regelui maghiar, ci nu în calitate de vasal al seu, și nicăiurea nu ne întêmpina formula obicinuită de vasalitate: «Do«minus noster naturalis» pe care o aflăm în tóte actele intervenite între regii Ungariei și predecesorii lui Mircea.

Recunóscerea dar deși tacită a neatîrnării Munteniei este opera luĭ Mircea care grație resistenței tenace și energice pe care opusese tuturor pretențiunilor și încercărilor Ungurilor și înaltei abilități politice desfășurată cu acéstă ocasie sciu să se foloséscă de situațiunea gravă în care se afla Ungaria din causa pericolului comun din partea Turcilor, pentru a impune recunóscerea cel puțin tacită a acestei noue stări de lucruri mândrului și puternicului rege Sigismund, și a dobândi astfel acest strălucit resultat.

In aceiași di în care fu încheiată această convențiune, regele Sigismund obținu de la Mircea recunóscerea unui privilegiu care fusese acordat de regele Ludovic în 1358 locuitorilor din Brașov cu consimțimîntul lui Alexandru I. domnul Munteniei, în virtutea căruia aveau dreptul a trece líberi și neîmpedecați de nimene cu ori ce marfă prin teritoriul muntenesc cuprins de o parte între rîurile Prahova și Ialomița până la varsarea acesteia în Dunăre și rîul Buzeu de altă parte până la vărsarea Seretului în Dunăre, și confirmă astfel acest privilegiu al predecesorului seu Ludovic I printr'un act datat din Brașov din 17 Martie 1395 [1]),

1) *Hurmuzaki*, Doc. I. 2, 373.

Curând după încheierea convenţiunei militare, în véra aceluiaşi an 1395, regele Sigismund hotărându-se a alunga pe Turci din Muntenia trecu munţii şi împreunându-se cu Mircea porni spre Dunăre şi împresură Turnul Magurele. După o împotrivire crâncenă din partea garnisónei turcesci, óstea aliată isbuti, prin surparea într'un loc al zidului prin berbeci şi alte instrumente de asalt, a intra în cetate, şi graţie mai cu sémă vitejiei palatinului Nicolae de Gara [1]) şi a banului Ioan de Maroth, [2]) a măcelări garnisóna duşmană şi a lua cetatea [3]) pe care regele Sigismund o restitui lui Mircea [4]).

In urma acestui fericit eveniment, Mircea, care prin încheierea convenţiunei militare cu Ungaria obţinuse recunoascerea tacită a acesteia a neatîrnării séle, prin reluarea Turnului Măgurele şi alungarea Turcilor de pe pământul muntenesc redobândind integritatea teritoriului seu, ajunsese la culmea mărirei séle. Muntenia, stat vasal, devenise neatârnată, iară ca teritoriu ajunsese la cea mai mare întindere ce a avut vre o dată. Căci stăpânirea lui Mircea cuprindea pe lângă Muntenia propriu dişă şi partea sudică a Moldovei până la Adjud şi Tecuci precum şi întreg literalul danubian de la Brăila până în Mare, ducatul Fagarasului şi al Amlaşului, precum şi oraşul Silistria şi Dobrogea de adi.

De aci înainte tóte sforţările lui Mircea vor fi încordate pentru a apara şi pastra neatârnarea şi integritatea Munteniei contra Ungurilor şi contra Turcilor, sarcină cumplit de grea pe care cu tot eroismul şi cu tótă abilitatea politică desfăşurată de acest domn n'o putu îndeplini cu deplin succes până la sfîrşitul vieţii séle, căci la bătrînéţe căţi-va ani înainte de aşi da sufletul, marele domn, după cum vom vedea, avu durerea a vedea pe Turci stabilindu-se din nou pe pământ românesc fără a mai

1. *Hurm.* Doc. I. 2. p. 395. Diploma din 1397: „et pertransito maiori parcium „nostrorum Transalpinarum et applicando ad castrum nostrum Nicopol.."

2. ibid. p. 431. Diploma din 1404: „nostra valida cum potentia ad „obviandum temeritati ipsius Bajzath et ad defendendum ipsas partes nos„tras, præsertim prædictum castrum minoris Nicopolis de manibus suæ gen„tis expugnassemus".

3. *Thurocz* ap. Sincai ad ann. 1495. *Xenopol*, Ist. Rom. II, 98 greşesce crezând că e vorba de Nicopole de peste Dunăre.

4. *Hurm.* Doc. I, 2, 460 Diploma din 1408: „Castrum minoris Nico„polis, ubi Turcorum multitudo residebat, potentes obsedimus, eodemque „castro obtento, et in nostrorium fidelium manibus derelicto, Mirche etiam „Vaiuoda nostro Transalpino, qui per ipsos Turcos oppresus exstiterat, in „nomine ipsorum fidelium nostrorum suo D. restitutum".

reuși a-i alunga iarăși dincolo de Dunăre, căci «dacă el putuse «smulge de la Unguri neatîrnarea, în acésta fusese puternic aju- «tat și de munții țerei séle, cari opuneau greutăți aprópe neîn- «vinse unei năvăliri de la nord, pe când în contra unei puterni- «ce copleșiri de la sud, nu'l apara de cât patul Dunărei, tot atât «de supus la ori ce încălecare, precum de mândre și de neumblate «erau piscurile Carpaților». [1])

In urma recucerirei Turnului Măgurele pe când regele Sigis- mund, nu scim pentru care motive, fie că alte afaceri îl rechemau în regatul seu, fie că scopul campaniei, alungarea Turcilor din Muntenia fusese atins, remânênd ca anul viitor să începă o altă campanie contra Turcilor cu puteri mai mari, se întorcea prin Muntenia în Ungaria în deplină siguranță și fără nici o temere de óre ce se despărțise în termeni amicali de Mircea, de odată pe neasceptate în nisce strîmtori din munții *Paserea* în județul Mehedinți se vĕdu încunjurat și atacat de óstea acestuia cu săgeți otrăvite și cu alte proiectile omoritóre și nu scăpă de cât cu mari perderi grație vitejiei aceluiași palatin Nicolae de Gara care se ilustrase și la luarea Turnului Măgurele [2]).

Acéstă procedare a lui Mircea, ori cât s'ar căuta a se justifica prin deosebite motive ca supărarea sa pe regele Sigismund pentru încetarea campaniei remânând expus astfel loviturilor Turcilor [3]) este regretabilă. Când după expediținea maghiară din 1392 Mircea, după ce se supusese, atacase pe neasceptate pe regele Sigismund în strămtorile munților, el avea o óre-care scusă, căci regele maghiar venise asupra sa ca dușman și-i impusese cu forța recunóscerea suzeranității maghiare, pe când de astă dată Sigismund întrase în Muntenia ca amic și aliat al lui

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 113.

2. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2. p. 460. Diploma lui Sigismund din 1408: „in „Alpibus Pazata dictis strictissimis indaginibus conclusa et obdurata multi „tudo Vlachorum peripsum Mirche Waiuiodam in pristinae infidelitatis in- „gratitudinisque viam relapsam, cum intoxicatis et mortiferis iacalis...“ Xenopol a omis această agresiune. Gresesce Iorga, Chilia și Cetatea Albă. p. 66. susținând că Sigismund ar fi fost atacat de Vlad, căci în documentul de mai sus regele ungur zice anume că Muntenii erau comendați, „per ipsum Mirche“. Gresesce asemenea punând pe Vlad domn deja în 1394 căci el e pus domn în Muntenia deabea în anul 1396 de oare-ce în diploma regelui din 1397, în G. Wenzel. Sztibor Vajda p. 99 e dis că Vlad a fost pus atunce „protunc“ de Turci adică cu puțin înaintea bătăliei de la Nicopole.

3. *Tocilescu Man.* p. 63: „Mircea era foarte suparat de acéstă purtare a regelui și cu tot dreptul“.

Mircea și'l ajutase a relua Turnul Măgurele din stăpânirea Turcilor.

Se vede însă că Mircea, atacând pe Sigismund, se prea grăbise a se crede scapat de Turci, prin alungarea lor din Turnu Măgurele, căci deja în primavéra anului viitor, în 1396, un corp de armată turc, având cu el pe Vlad, de sigur o rudă a lui Mircea trecênd Dunărea și năvălind în Muntenia reuși a bate și a alunga pe Mircea punênd în locu-i domn pe Vlad.

Lui Mircea nu i-a remas desigur decât a se refugia la regele ungur, a-i cere ertare și ajutor cea ce și obținu. Vlad fusese de sigur atițat a usurpa tronul Munteniei și de către regele polon Vladislav Iagello. Acesta era nemulțumit de Mircea prin faptul că acesta, cu tot tractatul reînoit în 1391 contra Ungurilor se împacase, după cum am vĕdut cu ei și încheiase chiar convențiunea militară din 1395. De altmintrelea Vladislav, după mórtea Mariei, regina Ungariei, întêmplată la 1395, fata ântâi născută a regelui Ludovic, contesta validitatea soțului ei Sigismund de rege al Ungariei, considerându-se pe el ca regele legitim al Ungariei. In acéstă calitate el dărui și confirmă domnia Munteniei lui Vlad care într'un crișov datat din Argeș din 7 iunie 1396 se declara vasal al regelui și al reginei Poloniei adevĕrații moscenitori ai Corónei Regatului Ungur [1])

Fĕță de aceste imprejurări nefavorabile Ungariei, regele Sigismund se hotări a intreprinde expediția creștină proectată din anul trecut și pentru care scop el făcuse apel la deosebiții monarhi străini și obținuse atât trupe auxiliare franceze cât și germane. Regele Franciei, Carol VI, trimisese două mii de cavaleri însoțiți de șése mii de scutieri și alți ómeni ai lor sub

1. Hurmuzaki Doc. I, 2, p. 374 diploma lui Vlad e datată: „ipso die sancte et individe trinitatis" care cade in ḑiua de 12 Iunie stil nou sau 7 Iunie stil vechiu. Dovadă că Vlad nu fusese pus domn de cât de curând, dar nu cum s'a admis de unii istorici deja prin 1394, între alte dovedi e și însemnarea din diploma regelui Sigismund din 1397 în Sztibor Vaida de Wenzel Gustav Budapest 1874 p. 96-102 unde vorbind de lupta dintre Vlad și Sztibor din 1396 dice *protunc* adică atunci per dictos Turcos ad Wayuodatum in trusus fuerat."

In contra părerei susținute de Hasdeu, după care acest Vlad ar fi fost fiul lui Mircea, Vlad Dracul de mai apoi, ne unim cu opinia lui Iorga, Conv. lit. XXXIV, I, p. 54 care susține că acésta nu e cu putință de óre-ce în documentul din 1430 e vorba de Vlad, un tênăr crescut la curtea regală din Buda, pe când Vlad din 1396 era însurat și avea copii. Dar credem că Vlad nu a fost un simplu boer, cum admite Iorga, ci tot din némul Basarabilor póte chiar un frate al lui Mircea.

comanda contelui Ioan de Nevers, fiul Ducelui Filip de Burgundia, în rândurile cărora se afla flórea cavalerismului francez, ca renumitul erou mareșalul Boucicault, carele a lăsat și nisce memorii despre acéstă campanie, amiralul Ioan de Vienne, Ingelram de Coney, Filibert de Naillac, marele magistru al Ioaniților din insula Rodos și alții. Din Germania veniseră cavalerii Teutoni conduși de marele prior *Frederic de Hohenzollern*, strěbunul primului rege român Carol I[1]), cavalerii stiriani cu contele Hermann de Cili și cei bavareji cu burggravul de Niurenberg. Armata confederaților împreună cu óstea lui Mircea și cu a lui Stefan I, domnul Moldovei, numera 130000 de ómeni, din cari ânsă numai vre-o 60000 de luptători.

Óstea de căpetenie ungurésca cu trupele auxiliare franceze și germane trecu Dunărea prin Serbia și împresură Vidinul. A doua di pe când cavalerii francezi se pregăteau a da asaltul, țarul bulgar, Strascimir, se predă regelui Sigismund împreună cu Vidinul și cu tótă țéra sa [2]). De aci armata aliată merse dealungul Dunărei și ajunse dinaintea Rahovei care capitulă asemenea după o împotrivire âncă mai puternică [3]) In fine Sigismund ajunse în prima săptămână a lui septemvre dinaintea Nicopolei unde se împreună cu óstea ardelénă care venise aci prin Muntenia și cu óstea lui Mircea și a lui Ștefan al Moldovei, începênd îndată împresurarea acestei cetăți.

In trecerea ei prin Muntenia óstea ardeleană sub conducerea voevodului Ardélului Sztibor întovărășit de sigur și de Mircea și de óstea muntenéscă care îi rămăsese credincióșă, atacă pe Vlad care dispunea de o puternică óste română și turcéscă. Se dădu o luptă mare în care Vlad rănit el însuși este învins și pus pe fugă de sigur peste Dunăre. Ambele armate victorióse, ardeleană

---

1. *Xenopol, Ist. Rom. II, p. 99* deși citéză pe unii din acești nobili cavaleri, omite tocmai pe Frederic de Hohenzolern care pe noi Românii, ca străbun al dinastiei nóstre actuale, ne interesézá mai mult decât toți ceilalți. Mircea și Frederic de Hohenzolleern întâlnindu-se în consiliul de rezboi ținut înainte luptei gândit-u s'au vre o dată că un strănepot al celui din urmă va fi menit a aduce la îndeplinire opera pentru care cel dintâi a desfășurat atât eroism și atâta destoinicie politică!

2. *Mémoires du Maréchal Boucicault, edition Michaud et Poujoulat nouvelle collection II, p. 37.*

3. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, p. 381.

și română își continuară drumul și sosiră la Nicopole împreunîndu-se cu tótă armata acestuia sub conducerea regelui Sigismund[1]).

Indată să și începu împresurarea Nicopolei. Dar acéstă cetate resistă cu tărie cinci-spre-zece dile până ce sosi Sultanul Baiazed cu o repejiune uimitóre de la Constantinopole. Surprinși de sosirea neasceptată a óstei de căpetenie turcéscă confederații ținură în diua de 20 Septembre[2]), un consiliu de rezboi în care se hotărî a se da lupta a doua di. Căpităniile ungare care cunoscea mai bine și valórea și chipul de luptă a trupelor turcesci și românesci, propuse ca primul atac să'l dea domnul muntenesc și acel moldovenesc cu trupele lor mai sprintene și mai ușóre contra avangardelor inamicului compuse asemenea de trupele ușóre ale Azaghilor, iară trupele grele, ungare, franceze și germane să lovéscă centrul armatei dușmane, corpul Ienicerilor[3]). Aceste propuneri ânsă fură respinse cu răstire de către cavalerii franceji, dicând că n'au venit din atâta îndepartare pentru a asista la lupta altora, și amenințând cu retragerea lor dacă nu li s'ar încuviința lor onórea primului atac. Cererea lor de voe de nevoe fu admisă și fu una, dacă nu singura, din causele principale ale marelui desastru suferit de armata creștină. Precum fusese hotărît în acest consiliu de resboi a doua di în 21 Septemvre 1396 avu loc bataia. Armata creștină luase positiune în următoarea ordine de bătaie. Centrul unde se afla regele Sigis-

---

1. Sztibor. op. cit. per reliquam viam utpote per partes nostras Transalpinas castra metatus, ubi iniquus Wlad Wayuoda protunc per dictos Turkos ad Wayuodatum dictarum parcium nostrarum Transalpinarum intrusus fuerat et promotus, cum copiosa cohorte Walachorum et Turcorum versabatur, eidem in obviam veniens, cum quo magnum proetio non sine gravi suorum clientum et proximorum, ac rerum dispendio et mortis periculo viriliter committendo, dextraque Altissimi eidem assistente dictum Wlad Wayuodam in personali pugna utrimaque commissa deuicit triumphaliter et superavit, eius protervie corn u subpedi tavit ipsum cum suis sectatoribus in fugam convertendo, qui quidem Wlad pretensus Wayuoda ibidem fuit acriter vulneratus. „In tótă acéstă narațiune nu se amintesce de Mircea, dar de unde e constatat că Mircea a luat parte cu óstea sa la lupta de la Nicopole, apoi vrênd nevrênd trebuie să admitem că el însoța pe Sztibor, căci e inadmisibil ca Mircea din Ardél unde se refugiase să se fi dus la Nicopele pe alt drum ci nu prin Mutenia.

2. 27 Septenvrie stil nou care corespundea în secolul al XIV datei de 20 Septemvrie stil vechiu.

3. *Madame de Lussan* ap. Sincai ad ann 1396: „Jean Prince de Va„laquie et le Prince de Moldavie.“ *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 99 dice că Mircea ar fi făcut acéstă propunere de a fi lasat el să atace ântâi Turcii, cea ce nu este conform cu cele raportate de deosebiții istorici, după care propunerea a fost făcută de Unguri.

mund, comandantul suprem al confederaților, s'a format de óstea ungară propriu dișă sub comanda palatinului Nicolae de Gara și de trupele germane; aripa dréptă era ocupată de Ardeleni sub voevodul lor Ștefan Lascovici iară aripa stânga de óstea lui Mircea și de acea a lui Ștefan al Moldovei. Cavalerii francezi conform decisiunei luate în consiliul de rezboi óre-și cum cu asalt, luaseră loc în prima linie formând avangarda armatei creștine. Din partea inamicului a căruia armată egala ca număr de luptători și avea superioritatea unei discipline exemplare și a unei unități de comandă, însușiri care lipseau cu desevêrșire oștirei confederaților, avangarda o forma trupa ușóră a Asaghilor, iară în centru luaseră loc Ienicerii și Spahiii, pe când aripele erau ocupate de deosebiții vasali și aliați ai Turcilor, mai cu sémă creștinii printre cari și țarul Ștefan Lazarevici cu 5000 de Sêrbi.

Lupta începu printr'o șarjă strălucită a cavalerilor francezi asupra avangardei dușmanului pe care o restórnă ș'o pun în gónă, aruncându-se apoi orbesce fără a ține sémă că se departase de restul armatei, asupra centrului inamic compus de aprópe 60000 de luptători. Cu tot eroismul și vitejia lor ânsă, sărind chiar de pe cai și aruncându-se cu spada în mână în mijlocul armatei păgâne, ei sunt în curênd striviți de marele număr, uciși séu prinși, căci chiar dintr'aceia, cari putură scapa din acest grozav măcel prin fugă, mulți fură ajunși și uciși de cavaleria ușóră turcéscă.

Descuragiarea în rândurile creștinilor fu mare când se află cumplita veste despre nimicirea întregului corp al cavalerilor francezi. Cu tóte aceste, deși compromisă prin îngâmfarea și îndărătnicia acestora, lupta nu era âncă hotărîtă, dacă voevodul Stefan Lascovici, un inamic ascuns al regelui Sigismund, acela care mai târdiu se resculă chiar contra sa și proclamă în locul seu de rege al Ungariei pe Vladislav, fiul lui Carol Napolitanul, pentru a compromite pe regele seu, n'ar fi periclitat causa tuturor Creștinilor, părăsind cel dintâi cu Ardelenii sei câmpul de bataie chiar înainte de a fi fost macar atacat, urmat apoi și de Mircea și de sigur și de Stefan al Moldovei, cari părăsiră și ei aripa stângă. Cu tóte aceste, centrul armatei, unde se afla însuși regele Sigismund, compus din oștile ungară și germană, de și în

urma retragerei Ardelenilor și Românilor, remăsese descoperit pe ambele flancuri, nu numai resistă zdravăn cât-va timp impetuosului atac al Turcilor, dar reuși chiar pentru un moment a respinge pe Ieniceri, până ce în fine strivit de numĕrul cel mare al inamicului și mai cu sĕmă prin întrarea în luptă, în momentul hotărîtor, a țarului sĕrb Stefan Lazarevici cu 5000 de luptători neobosiți, fu nimicit și pus pe fugă. Cine scie dar dacă, cu tótă nimicirea cavalerilor franceji, lupta n'ar fi luat o întorsătură favorabilă Creștinilor, dacă Ardelenii și Românii n'ar fi părăsit cămpul de batae?

Infrîngerea Creștinilor fu deplină și cumplită. Peste 20000 de cadavre acopereau cămpul de luptă, dar dealtmintrelea victoria costase scump pe biruitori căci un numĕr îndoit de mare de Turci zăceau alăturea cu Creștinii căduți. A doua di sultanul Baiazed puse de tăia pe 3000 de Creștini dinaintea cortului seu pentru a'și astămpăra mănia la vederea celor căduți din armata sa; numai cei mai nobili cavaleri, de la cari se spera un preț considerabil de rescumparare fură cruțați, printre cari se afla și intrepidul cap al cavalerilor franceji, ducele Ioan de Nevers. Regele Sigismund izbuti cu câți-va credincioși ai sei, Ioan de Kanisza, archiepiscopul Granului, fratele seu Stefan, palatinul Nicolae de Gara și Frederic de Hohenzollern, Filibert de Naillac și contele Hermann de Cilli a se arunca într'o corabie cu care apucă spre Gurele Dunării și de aci pe mare pe la Constantinopole în Dalmatia.

Astfel se sfĕrși acéstă memorabilă luptă, care compromisă prin îndărătnicia cavalerilor francezi, fu perdută din causa retragerii de pe cămpul de batae a Ardelenilor și a Românilor.

Și ori cât s'ar căuta a apara pe Mircea și pe Stefan, căci de Stefan Lascovici, voevodul Ardélului nici nu încape vorba că fapta lui de a fi tradat pe propriul seu suzeran a fost o mișelie, pentru faptul de a fi părăsit causa comună a Creștinilor în momentul decisiv, ori care ar fi fost motivele lor, acțiunea lor este regretabilă din tóte punctele de vedere. [1])

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 100—101. Nu împărtășim de loc modul de a vede al acestui istoric care nu numai caută a scusa pe Mircea pentru acéstă purtare a sa, dar o aprobă chiar dicĕnd: „Mircea făcuse fórte cu„minte de a se retrage din luptă și de a nu ascepta să fie măcelărit de „Turci, fără nici o speranță de scapare“, cea ce fără voe ne face a ne

După acéstă nefericită luptă, regele Sigismund reuși, cu câțiva credincioși ai sei, printre cari și Frederic de Hohenzollern, și voevodul Itibor a se arunca într'o corabie cu care apucă spre gurele Dunării ânsă Sztibor cu alți magnați unguri fu trimis înapoi în Transilvania spre a menținea buna ordine până la sosirea Regelui.

Ce devenise ânsă Mircea după luptă? Despre acésta nu avem cea mai mică scire. Dovadă ânsă că el nu tradase causa creștină în lupta de la Nicopole este împrejurarea că Turcii îndată după luptă năvăliră în Muntenia și reinstalară ca domn pe Vlad. Féță cu acéstă împrejurare nu greșim credem admițênd că Mircea s'a refugiat iar în Ardeal, de unde vedem în primavara anului 1397 pe acelaș Sztibor, care învinsese pe Vlad înaintea luptei de la Nicopole, venind din nou asupra lui, întovărășit de sigur și de Mircea, și asediându'l în cetatea Dîmboviței unde se retrăsese. După un lung asediu Sztibor reuși a lua cetatea prinzênd pe Vlad pe care îl duse împreună cu soția și cu familia sa și'l înfățișă regelui care îl ertă, deși spre mai mare siguranță pare a-l fi oprit la curtea sa de unde ânsă i se perd urmele astfel. Mircea fu restabilit pe tronul Munteniei. [1])

Dar abia restabilit Mircea avu a susține din nou o luptă contra Turcilor, de astă dată conduși de sultanul Baiazed însuși. Acesta după ce lua Vidinul prinzênd pe țarul Strascimir și

---

gândi la proverbul românesc: „frica e rușinósă, dar e sănătósă". Dealtmintrelea Xenopol pentru a scusa pe Mircea denaturéză chiar faptele susținênd că: „Sosind vestea cumplită la tabăra lui Sigismund, *Ungurii* și cu Românii se retrag din luptă, și Turcii, căzênd îndată după acea pe centrul compus din „oștirea germană, îl sfarămă cu totul și'l pun pe fugă, lăsând a înțelege că Ungurii ar fi părăsit câmpul de batae, pe când toți istoricii în unanimitate arată că óstea de căpetenie ungară în cap cu regele Sigismund a resistat vitejesce împreună cu trupele germane până ce a fost strivită de numĕrul copleșitor al inamicului. La pag, 101 în nota 14 Xenopol se mîră cum „D-l Kogălniceanu, Histoire de la Dacie, des Valaques „transdanubiens; et de la Valachie, Berlin, 1854, admite *de plane* și fără „nici o discuție că Mircea ar fi *trădat* pe aliați, ba încă că s'ar fi închinat „sultanului." Fie-ne permis a dice că părintele meu de și nu dispunea pe acele timpuri de arsenalul de isvoare istorice de care dispunea d-l Xenopol, totuși, grație pătrunderei spiritului seu, a raportat faptele mai aprópe de realitatea lucrurilor decât domnia sa, căci în adevĕr Mircea întâi a părăsit lupta, și a doua, dacă nu imediat după lupta de la Nicopole, dar în curênd după acésta a cerut pacea de la Baiazed, încât părintele meu era îndreptățit a scrie că s'a dus să salute pe Sultan și-i ceru pacea, când fu prins și trimis la Brusa.

1. Sztibor, op. cit. In document bine înțeles că nici nu se pomenesce de Mircea. Ai crede că Muntenia a fost încorporată pur și simplu regatului ungur.

(punând astfel capĕt și regatului bulgar cu capitala Vidin[1]) după cum pusese capĕt regatului Bulgar cu capitala Tîrnova deja în 1393, astfel că de aci înainte întréga Bulgarie devenise o provincie turcéscă. Baiazed trecu în capul unei armate formidabile, în 1398, Dunărea pe la Calarași și năvăli în Muntenia.

Pericolul era mare! Cu tóte aceste vitézul domn român, aducĕndu'și aminte de succesul obținut asupra aceluiași Baiazed la Rovine în 1394, se hotări și de astă dată a încerca norocul armelor. Spre acest scop Mircea dispuse ca femeile, copiii și bătrânii cu vitele și averile lor să se retragă în munții Brașovului[2]) pentru a fi la adăpostul năvălitorilor, căci conform planului de luptă ce chibzuise, nu putea împedeca nici pradarea, nici pustiirea țerei. Óstea lui Baiazed fiind mult mai numerósă decât óstea ce putuse aduna el singur în grabă, Mircea hotărise de o cam dată a se feri de ori ce luptă decisivă la câmp deschis cu Turcii, ci a'i urmări pas cu pas hărțuindu-i fără ragaz asceptând vre o ocasie favorabilă pentru ca la vre o strîmtóre să se arunce asupra lor și să-i nimicéscă.

Urmărindu-i dar pas cu pas domnul muntenesc îi lovea necontenit, aruncându-se cu succes asupra ori cărui corp desfipit, care remânea în urmă, séu care se ducea să prade bucate séu vite. Pe lângă aceste hărțuieli dilnice și simțitóre, Turcii suferind și de lipsă de bucate, văḑĕnd că nu reușiau a împinge pe Munteni la o luptă hotărîtóre, deciseră a se întórce peste Dunăre. Dar pe când se întorceau, încarcați de pradă și de robi, nu departe de Dunăre, pe Ialomița, Mircea, folosindu-se de nisce strîmtori, se aruncă asupra lor și reuși a'i aduce într'o încurcătură atât de mare încât Baiazed nu îndrăzni în asemene condițiuni a trece Dunărea, și nu fu scapat decât grație sfatului înțelept al vizirului seu Evrenos după care stătu locului și puse de ridică o tabără întărită cea ce-i permise a doua ḑi, după ce óstea sa se odihnise, a trece Dunărea cu perderi mult mai puțin simțitóre decât ar fi suferit dacă ar fi trecut-o în ajun[3]).

---

1. Girecek, op cit. p. 356.

2. Conv. lit. XXXV, IV, 366—70 unde se dovedesce netemeinicia asĕrțiunei lui Hasdeu cum că ar fi vorba de munții Vrancea.

3. *Chalcocondyla* p. 77-89. Istoricul grec nu însémnă data, dar dice după lupta de la Nicopole. Vedi *Iorga* cu privire la luptele lui Mircea cu Turcii în *Conv. liter.* XXXV, V, p. 473 unde arată fórte bine motivele pentru care trebuie admis anul 1397 pentru acéstă luptă dintre Mircea și Baiazed.

Astfel se mântui Mircea de vestitul și puternicul Baiazed, învingătorul Creștinilor de la Nicopole, carele fu silit a părăsi teritoriul român fără nici un resultat, ba chiar fericit de sigur de a fi scapat și cu atâta.

Pentru domnul Munteniei, deși succesul dobândit asupra Turcilor nu era tocmai o victorie strălucită, resultatul material era imens. Cine scie dacă sultanul eșind victorios dintr'acéstă campanie n'ar fi reservat Munteniei aceași sórtă care lovise pe ambele Bulgarii, adică nimicirea lor ca state și incorporarea lor în imperiul otoman.

Primejdia cea mare grație vitejiei lui Mircea trecuse. Căci de aci înainte timp îndelungat Muntenia fu ferită de un nou atac al Turcilor.

Se vede că domnul muntenesc în urma acestei înfrângeri a Turcilor reușí chiar a cuprinde din nou posesiunile sale transdanubiane, cel puțin într'o diplomă din 1399 el continuă a se intitula «stăpân pe ambele țermuri ale Dunării până la Marea «cea Mare și stăpân al orașului Silistria [1]).

Puțin timp după aceste evenimente Vlad, care se afla la curtea maghiară, reușí a fugi din Ungaria mai ântâi în Muntenia și de aci însoțit de mai mulți tovarăși la Constantinopole unde întrară în serviciul împăratului bizantin urdind tot felul de uneltiri cu scop de a detrona pe părintele seu și de a apuca el domnia țerei în locul seu [2]).

Tot pe aceste timpuri se vede că Mircea întreprinse o expediție în Moldova contra lui Iuga-Vodă. Dar acéstă primă ciocnire, cel puțin prima cunoscută, între ambele țări surori zace într'un întunerec desevârșit. Cronica moldovenéscă se mărginesce a înregistra într'un mod fórte puțin deslușit cum că pe Iuga-Vodă, după o domnie de doi ani, l'a luat Mircea-Vodă, Domnul Munteniei, la sine [3]).

Adevărata causă a certei dintre Muntenia și Moldova pare a fi fost relativă la fruntaria dintr'aceste țeri de óre-ce după cum am vědut, Muntenia se întindea tocmai până la Adjud și Tecuci și ocupa litoralul danubian până la Chilia cu cetatea Chilia.

1. *Hasdeu*, Ist. Crit. pag. 6.
2. *Engel* apud Sincai ad ann. 1399.
3. *Cronicele Românieĭ* I, p. 136.

Mai de vreme séu mai târdiu fatalmente lupta între ambele ţeri surori pentru stăpânirea litoralului danubian de la Brăila la Mare era inevitabilă. Se vede că ea izbucni în timpul domniei lui Iuga-Vodă care, înţelegĕnd însemnătatea strategică şi comercială a acestei stăpâniri pentru Moldova, împins şi de caracterul seu rezboinic după cum ni'l arată cronicele moldovenesci, începu un rĕzboi contra Muntenilor.

Rezboiul acesta se sfârşi ânsă se vede prin înfrângerea domnului moldovenesc în 1400 şi luarea sa în captivitate de către Mircea.

Cérla ânsă între Moldova şi Muntenia fu curmată printr'o învoélă formală intervenită între Mircea şi Alexandru cel Bun, urmaşul lui Iuga-Vodă pe tronul Moldovei[1]) în virtutea căreia Chilia şi litoralul danubian de la Chilia la Brăila fu cedat Moldovei.

Puţin timp după acésta, prin 1403, Mircea avu óreşi-care neînţelegeri şi cu vechiul seŭ prieten şi aliat regele Vladislav al Poloniei. Acesta îi făcu printr'o scrisóre aspre mustrări învinuindu-l că ar fi scris regelui şi magnaţilor Ungariei că el regele polon ar fi scris şi trimis nisce ambasadori la Turci pentru a-i îndemna a începe rezbel contra Creştinilor şi mai cu sémă contra

1. Stăpânirea Chiliei şi prin urmare şi cea a întregului litoral danubian de la Brăila la Mare către Moldova pe timpul lui Alexandru cel Bun resultă din tratatul comercial încheiat de către acest domn cu Polonia în 1407. Vedi *Hasdeu*, Arh. ist. tom. I, p. 131: „Lembergenii cari vor merge la Brăila după pesce" este dis în acest tratat fără a'm menţiona şi Chilia precum se menţionéză în tratatul comercial al lui Ştefan cel Mare din 1460 (Arh. ist. T. 2, p. 474) unde e dis: „mergĕnd la Brăila séu la *Chilia*" căci în acea epocă Chilia se afla iarăşi în stăpânirea Muntenilor. Dealtmintrelea stăpânirea Chiliei de Moldova pe aceste timpuri este confirmată în mod neîndoelnic prin tratatul secret dintre Ungaria şi Polonia din 1412 vedi *Hurmuzaki*, Doc. tom. I, partea 2. pag. 483, unde Chilia figuréză printre oraşele moldovenesci. In cea ce privesce convenţiunea intervenită între Alexandru cel Bun şi Mircea relativ la regularea fruntariei dintre ambele ţeri, deşi textul n'a ajuns până la noi ea este menţionată formal în tratatul intervenit între Ştefan cel Mare şi regele ungar Matei Corvin în 1475, vedi *Hurmuz.* Dom. II, 1, p. 9, unde e dis că în cea ce privesce diferendul dintre Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş, fostul domn al Munteniei, relativ la fruntaria dintre ţerile lor, el se va regula conform cu actul intervenit între Alexandru cel Bun şi Mircea: „*secundum privilegii Alexandri et Mirczae.*" Adevĕrata causă a rezboiului dintre Mircea şi Iuga pare a fi fost cérta pentru stăpânirea Chiliei şi nici de cum după cum pretinde *Xenopol* I, 78 cum că: „Mircea pentru a se înbuna cu Bizantinii şi a-i împedeca de la unel„tirile pe care fiul seu voia să le provóce în contra lui face pe placul pa„triarcului de Constantinopole care era pe atunci în o mare neînţelegere cu „Iuga II, întră în acea ţĕră, bate pe Iuga..." deşi nu tăgăduim în mod absolut ca şi acesta să fi contribuit a înăspri şi mai mult relaţiunile încordate dintre domnii Munteniei şi al Moldovei.

Ungurilor. Mircea printr'o scrisóre datată din Giurgiu din 10 august 1403 [1]) protestă contra unei atare acusațiuni referindu-se la mărturia însăși a Ungurilor. Se vede că aceștia urzise acéstă intrigă cu speranța de a strica bunele relațiuni care existau între monarhii Munteniei și al Poloniei, dar nu reușiră căci chiar în anul acela Mircea confirmă vechile tratate de alianță cu Polonia printr'un act datat din Giurgiu din 26 septemvre 1403 [2]).

In anul viitor domnul muntenesc avu o nouă încăirare cu Turcii. După lupta de la Angora în Asia, din 20 iulie 1402 în care Baiazed fusese învins și ucis de către Hanul Mongolilor Timur Lenc, cunoscut sub numele de Tamerlan, pe când Mohamed, unul din fiii sultanului ucis, remase stăpân în Asia, alt fiu Soliman reușise cu ajutorul împăratului bizantin a se proclama sultan în Europa. Vlad, fostul domn părăsind Constantinopole veni și intră în serviciul lui Soliman cu speranța de a ajunge cu ajutorul acestuia mai repede la scopul seu, adică la detronarea părintelui seu.

Instigat se vede, între altele, și de către acesta, Soliman trimise în 1404 o óste care năvăli în Muntenia dar fu bătută și respinsă avênd și ajutor de la Unguri [3]). In urma acestei agresiuni domnul muntenesc se hotărî a favorisa planurile unui frate mai mic al lui Soliman, Musa, care rămăsese în Asia pe lângă frate-seu sultanul Mahomed și care se pregătea a trece în Europa și a lua în numele lui Mahomed în stăpânire posesiunile europene din mânile lui Soliman.

Din nefericire acest amestec al neastâmpăratului domn muntén în certurile pentru tron dintre fiii lui Baiazed, din care trase un timp óre care folóse, se sfârși prin urmări fórte funeste pentru dênsul, prin perderea unor cetăți însemnate ca Severinul și Giurgiul.

Deocamdată Mircea invită pe Musa a veni în Muntenia cea

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 823. Deși anul lipsesce de óre-ce tratatul din 1408 este asemenea datat din Giurgiu în 26 septemvre este mai sigur căși scrisórea este din acelaș an.

2. ibid. I. 2, p. 824.

3. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 249. Acéstă nouă înfrângere a Turcilor de către Mircea era până acuma necunoscută. Nu scim de loc nici unde nici în ce condițiuni a avut loc, dar e cert că lupta a fost și că Mircea a fost învingător. Acésta resultă din scrisórea regelui Sigismund adresată Ducelui Filip de Burgundia.

ce acesta se și grăbi a face venind pe Mare într'o corabie în 1409. Mircea îl primi cu mari onoruri și după ce se înțelese în privința recompensei în cas de reușită, îi dădu o óste sub comanda nepotului seu, Dan, fiul fratelui și predecesorului seu Dan I.

Trecênd Dunărea Musa mai primind ajutor și de la țarul sêrbesc Stefan Lazarevici, reuși, în lipsa lui Soliman care se afla dus în Asia contra lui Mahomed, a cuceri Adrianopole și a se proclama sultan în locul seu.

In curând ânsă Musa fu învins, sub zidurile Constantinopolei, de Soliman, care alergase din Asia, mai cu sémă din causa trădării Sêrbilor, și fu silit a fugi iarăși la Mircea în iunie 1410[1], de unde se întórse din nou peste Dunăre cu óste muntenéscă și reuși a ajunge dinaintea Adrianopolei unde Soliman părăsit de ai sei fu prins fugind spre Constantinopole și ucis. Astfel se urcă pe tronul Sultanilor în Europa Musa aliatul și amicul lui Mircea[2].

Doi ani și ceva cât ținu împĕrăția lui Musa, Mircea se simți la largul seu. Căci dacă din partea Turcilor nu mai avea nici o grijă pentru existența țerei sale, din partea Ungurilor el era asigurat prin tratatul seu de alianță cu Polonia încheiat pentru prima óră în 1390 și pe care îl confirmase în deosebite rânduri în 1391 și 1403 și pe care îl reinoi âncă odată în 1411[3].

Numai grație acestor legături cu Polonia necontenit reînoite reușise domnul muntenesc a pune un frîu veleităților Ungurilor de a mai încerca a readuce Muntenia la legăturile de vasalitate.

Dar dacă Mircea avu fericirea de a îndeparta, grație acestei amiciție strînse cu Polonia, ori ce pericol din partea Ungurilor, până la sfĕrșitul vieții sale, el nu fu tot atât de fericit și din partea celuilalt dușman, din partea Turcilor. Căci nu putu să se bucure timp îndelungat de folósele și siguranța ce-i oferea ocuparea tronului Sultanilor în Europa de bunul seu prieten Musa, de óre ce acesta după o domnie de abea trei ani fu învins și

1. Despre amestecul lui Mircea în certurile dintre Musa și Soliman, vedi *Chalcoconaylas* de rebus Turcicis I ib. 4 și Ducas în historia Byzantina cart. 19. Despre anul luptelor dintre Musa și Soliman vedi Girecek, Gesch. d. Bulgaren pag: 359.

2. *Chalcoconaylas*, pag. 174: „καί συγγενόμενος Μουσίνῳ τα Δονίας ἡγεμόνι καὶ πρότερον ἐντι ξυννηδει ἀντὰ».

3) *Hurm.* Doc. I, 2, pag. 472, 473,

ucis în lupta de la Ţamoriu în apropiere de Sofia în 10 Iulie 1413. Cu mórtea acestui Sultan situaţiunea lui Mircea faţă cu succesorul seu puternic Mohamed ajunse la grea cumpănă.

Era de prevĕḑut că acesta va căuta mai curĕnd séu mai târḑiu a se rezbuna asupra domnului muntén pentru tot concursul pe care îl dăduse rivalului seu Musa. Pentru a micşora, dacă nu putea înlătura cu desevĕrşire, efectele acestei dispoziţiuni ostile ale noului sultan, Mircea trimise la dĕnsul soli pentru a'l felicita. Mohamed îi primi împreună cu trimişii Sĕrbilor şi Bulgarilor cu onoruri şi blăndeţe şi congediându-i le ḑise: «Spuneţi «Domnilor voştri că eu dau pace tuturor, şi primesc pacea ce'mi «oferă; cine ănsă va umbla cu înşelăciune să'l pedepséscă Dum«neḑeul păcii»[1]).

Aceste cuvinte blănde nu'l împedecă a întreprinde în anul viitor în 1414 o campanie contra lui Mircea. Mohamed cuprinse mai întâi Silistria şi Isaccea care se mai aflau în stăpânirea lui Mircea, punĕnd ast-fel capĕt dominaţiunei muntene a teritoriului transdunărean, apoi trecĕnd Dunărea luă Giurgiul şi Severinul, bătu pe Mircea şi nu se întórse decât după ce devastase şi pradase o mare parte a ţerei muntenesci, păstrând în stăpânirea sa atât cetăţile cucerite dincolo de Dunăre, cât şi pe acele de dincóce, Severinul şi Giurgiul pe care îl întări zidind o cetăţuică [2]).

Mare trebui să fi fost durerea, desperarea bătrînului şi vitézului voevod care avu nefericirea tocmai la bătrâneţe, după o luptă de o viéţă întrégă în care desfăşurase o energie şi un eroism fără sémăn, de a vedea cu ochii, înainte de a muri, ţéra sa îngenunchiată dinaintea duşmanului păgân care în mai multe rânduri avusese ocasia a simţi puternicul braţ al vitézului domn.

De astă dată ănsă nenorocirea era un fapt îndeplinit.

Mircea fu silit a se supune şi a se îndatora a plăti tribut, de sigur în aceleaşi condiţiuni ca şi în capitulaţiunea din 1397,

1. *Ducas* apud Sincai ad ann. 1413.

2. *Xenopol*, II, p. 108 face o descriere a acestei campanii a lui Mohamed cu totul contrară tuturor istoricilor. „Expediţia—scrie el—se fereşte „de a intra în Valahia spre a nu păţi ca oştirea lui Baiazet" pe când din contra atât Chalcocondylas, cât şi Duca şi Leunclavius apud Sincai ad ann. 1414 ḑic că Mohamed a trimis óstea sa *peste apă* în Valahia ca să o prade, iar Cantemir apud Sincai ad ann. 1414 scrie că Mohamed s'a ridicat cu rezboi asupra Românilor, le a bătut óstea şi a pradat mare parte a ţerei muntenesci. Despre espediţia lui Mohamet şi luarea Severinului, Giurgiului, Isaccea veḑi Cantemir, Histoire de l'Empire Ottoman, Paris, MDCCXLIII tome, I, pag. 76.

fiind constrîns de a da sultanului ca ostateci pe nepoții sei Dan și Radu, fii lui Dan I.

Dar mai simțitóre, mai periculos de cât însăși acéstă capitulațiune de care de altmintrelea se vede se desfăcu în curând refusând de a plăti tributul, era faptul stabilirei Turcilor pe pământ românesc, era ocuparea Severinului și a Giurgiului. Căci ușor ar fi fost pentru Mircea—cea ce se și întîmplă în curând—folosindu-se de cea întâi ocasie favorabilă, de cea întâi încurcătură a lui Mohamed, pentru a scutura acest jug, dar mult mai anevoe era de a relua din mînele Turcilor aceste cetăți de din dărătul a cărora ziduri garnizónele turcesci puteau desfășura o resistență puternică și a cărora stăpânire de către Turci era un pericol necontenit pentru siguranța Munteniei. Căci pe de o parte Turcii din Severin și Giurgiu puteau ori când, ca dintr'un cuib, prăda și devasta țara, iar pe de alta, sub apararea zidurilor acestor cetăți, armatele turcesci de dincolo de Dunăre puteau ori când trece riul în tótă siguranța fără o împotrivire eficace din partea Românilor.

In zadar bătrânul dar neobositul voevod făcu tóte sforțările, căutând a crea tot felul de deficultăți puterniculuĭ sultan Mohamed, susținênd orbesce pe ori ce competitor la tronul seu, când pe Mahmud Redredin, un consilier intim a lui Musa, când pe un Mustafa care se pretindea fiu al lui Baiazed, el avu durerea a închide ochii fără a fi putut smulge stindardul semi-lunei înfipt în pământul românesc.

Giurgiul și Severinul remase în stăpânirea Turcilor.

Mircea muri în véra anului 1418 și fu înmormêntat la monăstirea Cozia unde morméntul seu, deși fórte deteriorat, se află până în ḍioa de aḍi[1]).

El lăsă trei fii, Mihai, care îi urmă pe tronul Munteniei, Vlad cunoscut sub numele de Vlad Dracul și Alexandru ḍis Aldea.

Cu tótă capitulațiunea vremelnică către Turci din 1391, cu tótă supunerea din nou Turcilor din 1414, cu tótă răpirea de către aceștia a posesiunilor transdanubiane, cu tótă cuprinderea acelorași a Severinului și a Giurgiului, Mircea a fost un domn mare și vitéz, și în ori ce cas lui nu i se póte tăgădui că

1. Primul crișov al urmașului seu Mihail este din 10 Iulie 1418 vedi Cronologia tabelară în *N. Iorga*, Operile lui Constantin Stolnicul Cantacuzino.

a urmărit în lunga sa domnie din tóte puterile și prin tóte mijlócele realisarea neatărnării țerii sale. Această țintă urmărită de dênsul resultă în modul cel mai lămurit din tratatele încheiate la deosebite epoci cu Polonia contra Ungurilor. Garantat prin aceste legături contra acestora, Mircea care prevedea pericolul mult mai mare ce'l amenința din partea Turcilor, se uni cu Ungurii pentru a respinge pe aceștia încheiênd cu regele Sigismund convențiunea militară din 1395. Afară de unele mici inconsecinți ca agresiunile nejustificate contra lui Sigismund din 1392 și 1395, părăsirea câmpului de luptă la Nicopole, în trăsuri generale, acésta a fost politica urmată in mod statornic de Mircea, neatărnare din partea Ungurilor sprijindu-se pe Poloni, și unirea cu cei dintâi contra Turcilor. Acèstă combinație măréță și bine condusă precum și amestecul seu în afacerile imperiului otoman pentru a slăbi astfel puterea sultanilor dovedesc în deajuns marea și fecunda sa destoinicie politică. Iară despre talentul seu militar și vitejia sa personală sunt dovedi neperitóre, între altele, înfrângerea lui Baized la Rovine și resistența puternică opusă lui Mahomed pe Ialomița.

Dar pe lângă aceste apucături rezboinice deși Mircea a domnit într'o epocă aspră și barbară, n'avem nici un indiciu care ne-ar autorisa să presupunem că ar fi fost un domn crud, cum au fost, după cum vom vedea, mulți din urmașii sei începênd cu fiul seu Vlad Dracul.

Din contra deși energic și rezboinic, Mircea, pentru timpul seu a fost un domn luminat, drept, cumpănit și evlavios, dovadă frumoasele mônăstiri clădite séu sevêrșite de dênsul, ca Tismèna și Cozia.

Dacă cu tótă destoinicia sa politică, dacă cu tot talentul seu militar și cu tótă energia și vitejia sa Mircea n'a izbutit a îndeplini măréța țintă a vieții séle, neatărnarea absolută a Munteniei, „nu este de învinovățit nici el, nici supușii sei, ci pute„rea nebiruită a lucrurilor omenesci. Și el și dênșii au arătat „că sciu să lupte și să móră pentru mântuirea patriei, și-au în„scris în istoria Românilor paginile cele mai frumóse ale vite„jiei și gloriei străbune“, și Mircea va remânea pe lângă Ștefan cel Mare și Mihai Vitézul una din cele mai însemnate figuri ale trecutului nostru.

3. URMAȘII LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Cât timp Muntenii, după întrunirea lor într'un singur stat de Alexandru I Basaraba, nu avură a se lupta decât cu Ungurii, deși greutățile erau mari pentru un stat mic de a resista cu succes unui stat puternic ca Ungaria, grație energiei și eroismului desfășurat de nisce voevoți viteji și destoinici ca predecesorii lui Mircea, un Alexandru, un Vladislav și chiar un Dan, sprijinindu-se pe Slavii de dincolo de Dunăre și ajutați de situațiunea geografică a Munteniei față cu Ungaria, aparată fiind despre acéstă țéră prin lanțul greu de străbătut al munților Carpați, ei reușiră nu numai a apara autonomia lor, dar dobîndiră une ori, deși în mod vremelnic, chiar deplina lor neatîrnare de Unguri.

Cu intrarea pe scenă a unui nou factor în desvoltarea istoriei Muntenilor, rolul lor deveni din cele mai grele și situațiunea lor din cele mai critice. De unde până atunce găseau un sprijin dincolo de Dunăre, de acum înainte tocmai de acolo pornea pericolul cel mai amenințător, din faptul subjugărei popoarelor slave amice de cătră Turci. Amenințați de aci înainte din doue părți, de Unguri și de Turci, cât timp ținu lupta între aceste doue state între ele, state egalmente puternice și rîvnitóre de a pune mâna pe Muntenia, Muntenii trebuiau fatalmente să caute sprijin séu la unul séu la altul, îndurând prin urmare séu suzeranitatea Ungurilor séu îngenunchiarea către Turci. Numai un Mircea fusese în stare să amâne momentul fatal al căderei, înfruntând și pe unii și pe alții, silind pe Unguri prin legăturile sale cu Polonii, a renunța la pretențiunile lor de suzeranitate cel puțin în mod provisor, și în unire cu dînșii respingênd năvălirile Turcilor.

Dar chiar Mircea fusese deși în mod vremelnic numai, în deosebite rânduri, constrîns a se supune Turcilor.

După mórtea vitézului voevod, urmașii sei, cari nu aveau nici energia nicĭ destoinicia sa, și mai cu sémă din causa lupteĭ iscate pentru domnie între coboritorii lui Mircea și ai fratelui seu Dan I, dar chiar, după cum vom vedea, între coborîtorii înșiși ai unuia și ai altuia, fură siliți a se arunca unii în brațele Ungurilor, alții în brațele Turcilor, cea ce atrase după sine fatalmente decăderea Munteniei și în fine deplina îngenunchiare sub Turci.

Acéstă nefastă rivalitate între deosebiții pretendenți avu ca urmare firéscă și desbinarea boerilor țerii în două tabere dușmane, cea ce, pe lângă rivalitatea de înrîurire pentru stăpânirea Munteniei între Unguri și Turci, contribui și mai mult la desele schimbări de domnie și prin urmare și la slăbirea și sleirea țerei.

Mihai I, 1418—1419. Urcarea, după mórtea lui Mircea, a fiului seu Mihai, care fusese asociat la domnie chiar din timpul vieței părintelui seu, nu întêmpină deocamdată nici o dificultate de óre ce acei cari puteau să-i dispute tronul, atât fratele seu, neastâmpăratul Vlad, cât și verii sei, fiii lui Dan I, Dan și Radu lipseau din țéră, cel dintâi aflându-se în serviciul sultanului Mahomed, iar cei din urmă aflându-se pe lângă acelaș Sultan ca ostateci de pe timpul lui Mircea încă.

Dacă pe de o parte din causa acestei împrejurări Mihai se bucură la început de oare-care linisce în acéstă privință, de altă parte, grație situațiunei creată munteniei de Mircea, față cu Ungaria el se bucură de óre-care neatârnare de acéstă putere. Ast-fel în diploma sa datată din Argeș din anul 1418, prin care confirmă Sașilor din Cisnadia în Transilvania privilegiul pe care îl dăduse lor părintele seu Mircea relativ la libertatea păscutului vitelor lor în pădurile limitrofe ale Munteniei, Mihai se intituléză, deși era un act internațional dat unor supuși ai regelui Ungariei, pur și simplu «Domn al Țerei Românesci prin grația lui Dumnedeu» fără a adăogi și prin grația regelui după cum se obicinuia în asemene casuri înaintea lui Mircea. Ba mai mult, el le promise în casul unui rezboi cu Ungaria nu numai a'i lasa în pace, dar

a le trimite chiar un boer de ai lui cu un corp de óste pentru a-i apara pe dînșii și pe orașul lor de ori ce atac [1]).

Acest act trebuie considerat ca un specimen curios de un tratat sui generis,[2] caracteristic pentru acele timpuri, încheiat de un stat cu un anume oraș din alt stat garantându i pacea chiar în timp de resbel între ambele state.

Acéstă particularitate a prevederei unui rezboi eventual cu Ungaria este o dovadă mai mult cum că domnul muntén nu se considera de vasalul acestei țări căci în atare calitate n'ar fi admis într'un act internațional posibilitatea unui rezboi cu suzeranul seŭ.

Ca și Mircea, pe lângă țerile transcarpatine ale Fagarașului și ale Amlașului, Mihai mai stăpânea și castelul Terzburg în apropiere de Fagaraș. In urma plângerilor însă a negustorilor Sași cum că castelani orênduiți de către domnul muntenesc le făceau nedreptăți atât în privința mărfurilor cât și a persónelor lor regele Sigismund dispuse în 1419 ca comitele Secuilor să iee pe séma sa acest castel și să pună alți castelani în loc. [2])

Istoria nu ne spune dacă acest ordin regesc s'a îndeplinit ori nu, în ori ce cas nimica nu arată cum că relațiunile amicale dintre Muntenia și Ungaria ar fi fost turburate printr'acest mic neplăcut incident.

Dar dacă avem óre-și-care indicii asupra relațiunilor sale cu Ungaria, în cea ce privesce raporturile sale cu Turcii suntem într'o deplină nedumerire, astfeliu că este greŭ de hotărât dacă Mihai plătea sau nu tribut Turcilor. Singurul fapt care până la óre-și-care punct ar milita în favórea primei suposițiuni, a plății unui tribut este împrejurarea următóre. Vărul lui Mihai, Dan care se afla ca ostatec[3]) în tabăra sultanului Mohamed dinain-

1. *Hurmuz.* Doc. I, 2. pag. 502: Nos Michael Dei Gratia Voivoda Transalpinus."

2. Vedi diploma regelui Sigismund din 1419 publicată în extract de *Hasdeu* Columna lui Traian anul V. No. 6, pag. 126: „Castellani castri nostri Terch vocati, per quondam magnificam Mierchen partium Transalpinarum olim et Michaelem filium ejusdem nunc vajvodas constituti." De aci se vede că gresesce Conduratu, Relațiunile Țerei Rom. p. 121 nota 1 când susține că Mihai nu mai avea în stăpânirea sa posesiunile de peste munți.

3. *Xenopol,* Ist. Rom. II, p. 119—120 comite o eróre când scrie că: „Dan fugise la Turci după mórtea tatâlui seu, fiind după cât se vede încă mic de ani" căci din contra Dan în timpul lui Mircea se afla la curtea lui și fu chiar însărcinat cu comanda óstei dată sultanului Musa. El se afla la curtea lui Mohamed ca ostatec dat de Mircea.

tea Constantinopolei, concepênd planul de a resturna pe Mihaĭ, în loc de a solicita ajutorul Turcilor pentru realisarea acestuĭ plan, părăsi tabăra Turcéscă, și sub pretext de a face o recunóscere în cetate se furișă în Constantinopole unde înrolându-se în armata bizantină după ce luă parte la deosebite expediţiuni contra Turcilor și câșcigă astfeliŭ favorurile imparatuluĭ Manoil Paleologu obţinu de la acesta o corabie cu care merse pe mare la Dunăre. [1])

Este probabil că Dan n'a părăsit tabăra turcéscă de cât în urma refusuluĭ sultanuluĭ de a favorisa planul seu cea ce ar arăta că dispositiunile acestuia erau favorabile lui Mihaĭ adică că domnul muntenesc nu se sustrase de la îndatorirea plăţii tributului căcĭ numai în atare condiţiuni, în acea epocă, dispositiunile Turcilor puteau fi favorabile domnului Munteniei.

Dan sosind în Muntenia și reușind a atrage în partea sa o sumă de boeri lovi în primăvara anului 1419 pe Mihai, dar fu învins și silit a fugi peste Dunăre la Turcĭ, de la care obţinând de astă dată, nu scim în urma căror împrejurărĭ, ajutoruĭ pe care îl refusase întâia dată și, întorcându-se în Muntenia, învinse la rîndul seu pe vĕrul seu Mihai carele fugi în Transilvania.

In August ănsĕ în anul următor 1420 Mihai se întórse în Muntenia cu un corp de óste Unguresc obţinut de la regele Sigismund, sub comanda luĭ Stefan de Losontz, dar fu bătut și ucis în luptă de Dan împreună cu generalul unguresc [2]). Mihai a avut doi fiĭ: Radu și Mihai [3]) De la acest domn ne-au remas și monede de argint [4]).

Dan II 1419—1421. Cu suirea silnică a acestuĭ voevod pe tronul Munteniei începe lupta desastrósă între deosebiţii pretendenţi dar mai cu sémă între *Dănescĭ*, coborîtorii lui Dan I, carĭ mai pe urmă își ḍ'ceau *Basarabescĭ*, monopolisând óreși-cum

1. Ducas. p. 201 pune ănsă anul greșit 1421.

2. Despre data și amănuntele luptelor dintre Mihai și Dan vedĭ *Șincai* ad ann. 1420. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 120 gresesce scriind cum că Mihai ar fi bătut pe Dan cu ajutorul lui Stefan de Losontz. Din contra după mărturia tuturor istoricilor Mihai și Losontz au fost bătuţi și uciși de Dan. Iar în lupta în care Mihai a învins pe Dan, Losontz n'a luat parte. Numaĭ după ce Mihai fusese învins pentru prima óră de Dan și fugi în Ungaria el se reîntórse în preună cu Losontz dar fură bătuţi și uciși.

3. Hrisovu din 22 Iunie 1418 din Tîrgovișcea în Sbornik IX, 1893, p. 331.

4. *D. A. Sturdza* în Anal. Acad. X, 1877, p. 168.

numele întregei dinastii a Basarabilor numai pentru dînșii, ca singurii succesori legitimi, și *Drăculeștii*, coborîtorii lui Mircea, numiți astfel după al doilea fiu al seu Vlad dis Dracul.

Origina acestui rĕu care avu urmări atât de funeste pentru Muntenia, se urcă tocmai la mórtea lui Dan I, când pentru prima óră, contra obiceiului statornic observat de primii Basarabi tronul în loc de a reveni fiilor acestuia fusese ocupat de fratesеu Mircea.

Muntenia, sub Dan II deveni tributară Turcilor. Cel puțin regele Poloniei scrise în 1420 regelui Ungariei că Muntenia a fost pradată, supusă «cu totul», că locuitorii ar fi făcut jurământ de credință Sultanului, i-ar fi promis tribut și ar fi primit garnisóne turcesci în diferite localități [1]).

În curândânse se vede că Dan nemulțumi pe Turci de óre ce acestia în primăvĕra anului 1421 puse în locul seu domn în Muntenia pe fratele mai mic al seu, pe Radu dis Praznaglava adică Chelul pe turcesce.

Radu II dis Praznaglava séu Chelul 1421—1422 [2]). Nu ne-a ramas mai nici o scire despre prima domnie a lui Radu. Printr'un act datat din 7 Mai 1421 el încheie un tratat de pace cu Brașovenii, iar în 21 Noembre, 1422 el dă tot acestora un crisov scris la Tîrgoviscea prin care întăresce aședemintele vamale ce le avuse de la stremoșii sei. Dealtmintrelea domnia acésta a sa fu fórte scurtă căci deja în anul viitor, în 1422, îl găsim, nu scim în urma cărora împrejurări, înlocuit prin predecesorul seu Dan.

Dan II pentru a doua óră 1422—1426 [3]). Curând după înlocuirea lui Radu prin Dan, murind în 1422 sultanul Mahomed I, fiul seu Amurat, succesorul seu trimise soli și domnului muntenesc spre a-i notifica urcarea sa pe tron. Acesta se grăbi a

---

1. N. Iorga Studii ist. p. 80.

2. De la acest domn avem două acte unul din 7 Mai 1421 și altul din 21 Noemvre 1421 vedi I. Bogdan, Documente și Reg. p. 6—10 unde însă e greșit pus 21 Noemvre 1422 în loc de 21 Noemvre 1421.

3. Primul crișov din acéstă a doua domnie a lui Dan II este din 23 Octomvre 1422 vedi I. Bogdan, Doc. și Reg. p. 13.

trimete și el soli spre a dori noului sultan o domnie fericită [1]) făgăduind și plata tributului[2]).

Cu tóte aceste domnul muntenesc convingîndu-se cât de periculósă era prietenia Turcilor credu mai folositor a reveni la politica urmată de marele Mircea, și spre a se asigura contra năvălirilor Turcilor, el încheiă cu regele Sigismund un tratat de alianță defensivă. Dar atât data cât și condițiunile acestui tratat ne sunt necunoscute [3]). Cu tóte aceste el a trebuit să să fie încheiat înaintea campaniei întreprinsă în comun de Unguri și Români în primăvara anului 1423. In anul acesta Sigismund luând cu succes ofensiva contra Turcilor, la acéstă expediție luă parte și Dan care obținu mari succese peste Dunăre, după ce respinsese pe Turci din chiar țéra sa. O cronică brașovénă amintește o mare victorie a voevodului român, la 26 Februarie 1423 [4]). In acest rezboi generalul ungur Pippo Spano recuceri Severinul pe care îl puse de'l rĕstaura [5]) cetate pe care Turcii o cucerise împreună cu Giurgiul încă din timpul lui Mircea.

In anul viitor în 1424 interveni o încetare de arme de doi ani între Unguri și Turci în care era cuprinsă și Muntenia [6]).

Cu tóte aceste din causa aplecării lui Dan către Ungaria și de sigur și în urma intrigilor lui Radu [7]), care se refugiase la Turci, sultanul se hotărî a'l înlocui prin acesta. Spre acest scop el trimise pe la finele anului 1425 o óste cu Radu spre a alunga pe Dan și a'l instala din nou domn pe acesta.

---

1. Ducas ap. Sincai ad ann 1423.
2. Pietro Lucari, Copioso ristretto p. 96.
3. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 534. E o diplomă din 1426 în care regele Sigismund amintesce anume despre „tractatus defensionalis inter Sigismundum Regem et Daan, partium Transalpinarum Waivodam.“ Gresesce *G. Conduratu*, Relațiunile Țerei Românesci și Moldovei. cu Ungaria, Bucuresci, 1898 p. 125 când crede că tratatul a fost încheiat de abia în acest an în 1426.
4. *Iorga*, Notes et Extraits la data de 5—20 Octombre și 11 Decembre 1423.
5. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 530 Despre stăpânirea maghiară vedi *Hurm.* II, 2, 267.
6. *G. Pray*, Hist. Regn. Hung. II, p. 248.
7. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 122 susține că motivul înlocuirei lui Dan ar fi fost adăpostul ce acesta ar fi acordat lui Mustafa care se proclamase Sultan contra lui Amurat. Acésta este o legendă. Eengel cel ântâi scrisese că Mustafa ar fi voit să fugă la Dan dar că fusese prins și ucis. Xenopol merge mai departe, fără nici un temeiu însă, și scrie că Mustafa s'ar fi refugiat la Dan mai adăogînd încă de la sine că ar fi fost ucis de Dan spre a complăce lui Amurat. tnAnci de ce susține Xenopol că motivul înlocuirei ar fi fost acest adăpost acordat lui Mustafa de óre ce, spre a complace lui Mustafa, l'a ucis. Dealtmintrelea acésta este inexact de óre-ce Mustafa a fost ucis în Asia de Amurat. Vedi *Cantemir*, Hist. de l'Emp. Qtt. I, p. 83.

Regele Sigismund care se afla la Orșova aflând despre acésta se hotărî a trimite în ajutorul domnului muntenesc pe voevodul Ardélului [1]). Dar nu scim nici dacă Voevodul Ardélului a intrat în adevăr în Muntenia nici cum s'au petrecut lucrurile în acéstă campanie. In ori ce cas Turcii cu Radu nu izbutisă în întreprinderea lor de a alunga pe Dan. Dar ei năvălirâ din nou în Muntenia în primăvéra anului viitor 1426 în număr fórte mare.

In prima ciocnire Dan, de și singur fără ajutor unguresc, reuși a repurta o victorie strălucită asupra Turcilor și fratele și rivalul seu Radu, măcelărind strașnic pe dușmanî. Totuși după puține dile, la 22 mai, Turcii atăcându-l din nou cu mare putere, avu loc între ei o luptă strașnică în care cădură mulți din ambele părți, dar óstea lui Dan fu decimată cu desăvârșire, ucisă sau prinsă, și el însuși scăpă de abea cu viață [2]) reușind a se refugia în Ungaria.

Fericitul seu rival, Radu sprijinit de Turci remase domnul nediscutat al Munteniei.

Radu II din Prasnaglava sau Chelul pentru a doua óră 1426—1427. Domnia acestui principe este cu totul neînsemnată de óre ce Radu era cu desevârșire la discreția stăpânilor sei, Turcilor. Dealtmintrelea și aceasta a doua domnie a lui fu fórte scurtă. Căci chiar în acelaș an regele Ungariei hotărî o expediție în Muntenia contra Turcilor spre ai alunga de aci împreună cu domnul impus de dânșii și a reinstala pe Dan. Spre acest scop Sigismund ceru ajutor în virtutea tractatului de la Iglau, încheiat în 1412 și în care, după cum vom vedea, erau unele dispoziții privitoare și la Moldova, de la Poloni

1. *Thalloczy* și *Gelcich*, p. 309 apud. *Iorga* Studii istorice asupra Chiliei p. 84.

2. *Iorga*. Acte și Fragmente, p. 80—81. Scrisorile regelui Sigismund din 12 Iunie 1426: „habuimus nova quomodo Dann-Vaida, dominus Wala-„chie, noster fidelis, conflictum habuiset cum suo adversario, qui ad des-„truendum eum multam secum copiam Turcorum adduxerat, quem ydem „Dan-Wayda, magnifice et robuste invadens animo devicit in bello magnam „stragem suis infligens inimicis, *triumpho glorioso reportato*. Tandem paucis „intervalli diebus decurrentibus, Turci ingentem congregationis potenciam „infeste et multum atrociter prefatum Dan-Waydam denuo in Corporis „Christi invadetes, ipseque cum suis fidelibus eis, prout voluit, se opponens, „adeo dium inter cor fuit bellum commissum, quod in utraque perte multi „cecidere. Nichilominus Dan-Wayda exercitus penitus succubuit, omnibus suis „captis et interemptis: quod vix solus evasit cum persone sue salute. Dioa „Corporis Christi" cade la 30 Mai stil nou sau 22 *Mai stil vechiu* de óre ce deosebirea între ambele calendare în secolul XV era de 8 dile.

și Moldoveni. Trupele polone, ruse și moldovene așteptară în zadar la Brăila, vreme de două luni, sosirea regelui ungar, care fu împedecat prin deosebite chestiuni interne a sosi la timp. Cu tóte aceste Sigismund năvăli în acelaș an încă tòmna târdiu în Muntenia, dar începênd érna fără a fi isprăvit ceva, se întórse în Ardél pentru a erna acolo și a reîncepe campania anul viitor. El lasase însă în Muntenia un corp de óste sub comanda lui Ioan de Marot care, profitând tocmai de timpul ernei nefavorabil Turcilor, reuși a-i alunga din Muntenia împreună cu Radu Chelul și a readuce în partea Ungurilor pe boerii cari îmbrățoșase causa lui Radu și a Turcilor, ast-fel că, în primavara anului 1427, regele Sigismund putu intra în Muntenia în tótă siguranța și restabili în locul dușmanului seu Radu pe devotatul și iubitul seu amic Dan cum se exprimă însuși într'o diplomă datată din Câmpu-Lung în Muntenia [1]). In armata ungară, care restabili pe Dan, se afla printre alții principele Petru, al doilea fiu al regelui Portugaliei Alfons [2]).

Dan II pentru a doua óră 1427—1430. Și de astă dată domnia lui fu foarte turburată. Deja în vara anului viitor el avu a îndura o nouă năvălire turcéscă de sigur cu scop de a reînstala pe gonitul Radu. De și nu cunóscem peripețiile acestei campanii se vede însă că Dan fu învins. Ba spaima chiar ajunse în Lituania cum că Dan, învins, dispăruse prins sau ucis. Dar aceste zvonuri nu erau întemeiate căci vedem pe Dan continuând a domni și după acéstă năvălire. Se vede că învins el reușise prin supunere și îndatorire de a plăti tribut a fi lasat domn de cătră Sultan [3]).

Astfel sigur despre Turci și în bune relațiuni se vede și cu Ungurii, mai cu sémă după încheierea unui armistițiu pe

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, 544 precum și documentele de la pag. 546—551.
2. *Iorga*, în Conv. lit. XXXV, IV, p. 382 diploma regelui Sigismund din 7 Iulie 1427.
3. *Prochasca*, p. 802 apud *Iorga*, Chilia și Cetatea Albă, p. 85. In 25 August 1428 Vitold anunța Maistrului teutonic cum că Turcii au trecut Dunărea în „Valahia Mare“ și că Dan, guvernatorul acelei țeri a dispărut, prins séu ucis. Iorga presupune cum că Dan a fost înlocuit séu prin Radu séu prin Vlad Dracul. Pentru cel dintâi nu indică nici o mărturie, iar pentru cel de al doilea se referă la istoricul Ducas, dar acesta vorbesce de înlocuirea și uciderea lui Dan și Vlad Dracul, dupa cum vom vedea la 1430, și nu acuma la 1428. Acéstă scire despre dispariținea lui Dan, ucis sau prins a fost de sigur eronată. In ori ce cas Dan continuă a domni consimțind a plăti tribut Turcilor după cum o afirmă anume *Ducas*, p. 202.

trei ani între Turci și Unguri în 1429, în care era cuprinsă și Muntenia [1]) Dan, care trăia în dușmănie cu Alexandru cel Bun domnul Moldovei, pe care, când fusese silit în 1426 a se refugia în Ungaria gonit de Radu, îl părîse, pe nedrept, după cum vom vede în istoria Moldovei, pe lângă regele Sigismund, cum că ar exista o alianță între Radu și Alexandru cel Bun, uniți amândoi cu sultanul, credu momentul oportun de a ataca pe domnul Moldovei.

Causa certeĭ dintre ambii domni români era fruntaria dintre ambele țărĭ. Am vĕdut că Mircea printr'un tractat cu Alexandru cel Bun recunoscuse anexarea de către Moldova a Chiliei și litoralului danubian de la Chilia la Brăila. Se vede că Dan nevoind a recunósce acéstă renunțare voi se recucerésca cetatea Chiliei și acest teritoriu. Spre acest scop Dan atîtat póte și de regele Sigismund, care după cum vom vedea în istoria Moldoveĭ, nu se gândea de cât la alungarea luĭ Alexandru cel Bun și împărțirea Moldovei cu Polonii sau cel puțin cedarea cetățeĭ Chiliei, trecu granița cu Muntenĭ și câți-va Turci năvăli în Moldova dar neputînd reuși a cuceri Chilia se mulțumi a prada împărțind óstea sa în patru, teritoriul Chilieĭ în lung și în larg, după care se întórse în Muntenia. Dar óstea Muntenéscă fu surprinsă la plecare de Alexantru cel Bun care ucise mulți din ea. Astfel se termină prima încercare a Muntenilor de a recuceri Chilia din stăpânirea Moldovenilor [2]).

In érna anuluĭ următor 1430 [3]) se ivi luĭ Dan un rival în persóna luĭ Vlad fiul luĭ Mircea și fratele lui Mihai I pe care îl ucisese Dan. Dorind a resbuna mórtea fratelui seŭ și a apuca domnia Munteniei Vlad, care se afla la Constantinopole sosi în Muntenia pe mare însoțit de maĭ mulțĭ tovarășĭ. Ca fiu al vi-

1. Prahasca p. 818 ap. Iorga, Chilia și Cetatea Albă p. 86.
2. *Iorga* Chilia și Cetatea Albă, p. 88.
3. Ultimul crișov cunoscut al lui Dan II este din 16 Septembre 1430 în care se intitulézá: „Ion Dan Mare Voevod și Domn, cu mila lui D-deŭ „stăpânind tótă țéra Ungro-Română și încă al Amlașului și Făgărașului „de peste munte duce, etc." Vedi Arhiv. Ist. a Românieĭ, I, p. 73.

Atât Annales Templi Coroneusis cât și Thurocz pun mórtea lui Dan cât și expediținnea regelui Sigismund contra lui Vlad anume în tómna anului 1430, așt-fel că actul lui Dan publicat în Ioan Bogdan, Documente și Regeste, București 1902, p. 21—23 datat din 30 Ianuarie 1431 nu póte fi de cât din 1430. Dealtmintrelea sau streecurat multe erori în actele publicate de Bogdan. Chiar în actul următor p. 24 Dan vorbește de părintele seu Mircea ceea ce e evident o eróre.

ézului Mircea primit cu brațele deschise de către boerii nemulțumiți cu Dan, Vlad reuși a ridica aci o oștire, cu care bătu și prinse pe Dan căruia îi tăiă capul resbunând astfel mórtea fraieluĭ seu Mihaĭ [1]).

Dan II lăsă din dómna sa Marina, sora luĭ Ioan Corvin [2]), trei fii, Dan. Vladislav și Manoil care n'a domnit ânsĕ.

Vlad I dis Dracul. 1430—1431. De óre-ce înaintea lui Vlad maĭ fusese un domn cu acest nume, Vladislav I cel Bătrîn căci despre Vlad care a domnit cât-va timp în locul luĭ Mircea cel Bătran facem abstracțiune necunoscând bine înrudirea sa ar fi urmat că lui Vlad Dracul să-i dicem Vlad II. În deotebire ânsă de Vladislav I, Vlad Dracul nu numai în diplomele slave dar chiar și în cele latine își dicea tot-dé-una Vlad sau Wlad dar nici odată Vladislav, și de óre-ce în urmă toți descendenții luĭ Vlad Dracul cu numele de Vlad își diceau Vlad ar nu Vladislav, pe când descendenții lui Dan I fratele mai mare al lui Mircea I, părintele lui Vlad Dracul își diceau într'adins Vladislavi spre deosibire de Vladii descendenții lui Vlad Dracul, am stabilit o deosebire între Vladislavi și Vladi.

Descendenții lui Dan I, cari fusese indepărtați de la tron, prin suirea pe tron după mórtea lui Dan I, a fratelui seu Mircea I, se considerau ca succesorii legitimi la tronul Munteniei, și au caracterisat acest drept nu numai prin faptul că acei din ei cari se chemau Vlad își diceau Vladislav spre deosebire de Vladii, coborîtorii lui Vlad Dracul, respectiv ai lui Mircea, dar au mers până a monopoliza óre-și cum în favoarea lor specială numele dinastic general de Basaraba. Fiul lui Dan III, după cum vom vede, anume Vlad dis Laiot urcându-se pe tronul muntenesc nu se mai mulțumesce, spre a se deosebi de descendenții lui Vlad Dracul a se întitula Vladislav Voevod ci se întitulézĕ pur și simplu *Basaraba Voevod.* Tot astfel se întitulézĕ și fiul seu Laiot cel Tânăr: *Basaraba Voevod cel Tener*, și fiul acestuia Neagoe, care'și dice asemenea pur și simplu *Basaraba Voevod.* Fiul seu ânsă renunță la acest obiceiu și-și dice și ca domn după numele seu de botez, Teodosie Voevod [3])

1. *Ducas.* p. 202 vedi Șincai ad ann. 1430.
2. *Cipariu*, Archiv. pentru filologie, 1870, No. XXXVI.
3. *N. Iorga*, Studii și Doc. p. XXIX pretinde că Basarab ar fi un nume de botez, ci nu numele de familie al dinastiei Basarabilor, cea ce nu este

Abia urcat pe tron, Vlad avu a susține o luptă cu regele Sigismund care alergase în ajutorul lui Dan, protegiatului seu, dar sosise prea târdiu séu venise ca se resbune mórtea sa. Regele fu silit ânsă a se întórce în Ungaria fără a fi isprăvit ceva și ast-fel Vlad remase stăpân al Munteniei [1]).

Deabea scăpase ânsă de regele maghiar și lui Vlad i se ivi un rival în persóna frate-seu mai mic Alexandru dis Aldea [2]) care reușesce a-i lua tronul.

Imprejurările în care s'a făcut acéstă schimbare zac într'un mare întunerec.

Alexandru II dis Aldea 1431—1433. Precum nu cunóscem împrejurările în care acest domn apucă domnia, sprijinit se vede și de regele Ungariei [3]) și de Alexandru cel Bun al Moldovei [4]) tot așa nu scim mai nimica despre faptele sale. El fu silit se vede a se închina Turcilor [5]) deși în ascuns ținea cu Ungurii. Acésta póte fu causa pentru care regele ungur se indoi de buna sa credință și însărcină pe fostul Domn Vlad Dracul cu supravegherea lui. Acesta după detronarea sa de către frate-seu Alexandru trecuse în Ardél și de aci se duse la Niurenberg după regele Sigismund care se afla acolo, spre a-i cere ertare și sprijin contra lui Alexandru, și reușì a'l convinge, mai cu sémă după sfatul și stăruințele unui magnat ungur, fiul lui Pangratz, despre folósele unei înțelegeri și unire între ei contra Turcilor. Regele îl recunoscu dar de domn al Munteniei decorându'l, spre a-i da o dovadă despre deosebita sa favóre, cu ordinul Draconelui [6]) de unde i-a și venit porecla sa. Căci cu tim-

exact, căci toți domnii cari, pentru causele expuse mai sus se intitulau pur și simplu Basaraba-Voevod, pe lângă acest nume domnesc aveau și numele lor de botez propriu ca Laiot, Neagoe. La origină e posibil ca Basarab să fi fost un nume de botez dar cu timpul el a devenit numele de familie al dinastiei muntene.

1. Annales templi coroneusis și Thurocz.
2. Presupunem că Aldea este un deminutiv din Alexandru.
3. I. Bogdan, Doc. p. 27.
4. ibid.
5. ibid.
6. Istorisirea lui *Vindek* citată de *Engel* apud. *Sincai*, ad ann. 1431, după care Vlad ar fi trimis la rege o solie din Muntenia, precum a murit voevodul Dan, și țéra ia trimis un vițel, după obiceiul ei și s'a rugat de rege să le dee el (vodă) nu póte fi veridică de și acest autor era contimporan cu evenementele pe care le descrie, căci Sigismund aflase deja despre mórtea lui Dan în 1430 fiind încă în Ungaria când a și întreprins o expediție în Muntenia. Prin urmare solia trimisă în 1431 nu avea scopul de a anunța mórtea lui Dan ci Vlad se duse în persónă, cum resultă din diploma dată de dinsul din Nurenberg fraților minorili Hurm. Doc. I. 2, 749 spre a obține recunóscerea sa de domn al Munteniei.

pul perdêndu-se amintirea adevêratei origine a acestei porecle, din causa asemênării cu cuvêntul românesc «dracu» poporul i-a dis Dracul deși Vlad în realitate n'a meritat acest nume nefiind nici mai aspru nici mai crud decât domnii munteneșci în genere din acele timpuri. Dovada cea mai bună că acest nume nu-i fusese dat în semn de reu este că fiul seu Vlad, cunoscut sub numele de Țepeș, se intitula el însuși în diplomele sale Vlad Dracul séu Draculea cea ce de sigur n'ar fi făcut și nu s'ar fi óre-cum mândrit cu o poreclă reu voitóre [1]).

Regele îl ertă și-i acordă feudele din Țéra-Fagarașului însărcinându'l cu paza fruntariei despre Muntenia [2]). De aci Vlad începu tot felul de uneltiri contra fratelui seu Alexandru până ce acesta îmbolnăvindu-se el navăli în Muntenia pe la sfîrșitul anului 1432 [3]) și ocupa tronul probabil după mórtea lui Alexandru în 1433.

Vlad I dis Dracul pentru a doua óră 1433—1445. Deși urcat cu sprijinul Ungurilor Vlad se duse în anul 1435, în persónă însoțit de 300 de inși peste mare la Brusa de se închină sultanului Amurat propunându-i ori când ar voi să mérgă asupra Ungariei trecerea prin Muntenia și călăuzirea până la hotarele Germaniei și Rusiei. Sultanul încântat de aceste propuneri îi făcu lui și tovarășilor sei o primire strălucită și-i congedia în urmă făcêndu-le daruri neprețuite [4]).

In vara anului următor, în 1436, sultanul Amurat pornind asupra Ungariei întră în Muntenia, trecênd Dunărea pe la Nicopole unde, conform îndatorirei luate, fu întimpinat de către Vlad Dracul. De aci împreunându-și óstea ce o avea cu dânsul, întră peste munți în Ardél, călăuzit de către acesta. Dar Ungurii cari aflase despre năvălirea Turcilor se refugiase și se închisese cu averile lor prin cetăți. Amurat, după ce merse patru dile prin regiuni deșerte, ajunse dinaintea Sibiului de unde se întórse, după mai multe lupte nefericite cu cei asediați, cari

1. *I. Bogdan*, Vlad Țepeș, p. 61.
2. I. Bogdan, Doc. p. 35.
3. Vedi scrisorile lui Vlad în I. Bogdan, Docum. Avem o diplomă dată de Vlad la Tîrgoviștea în 20 Ian. 6940—1432 (Hurm. Doc. I, 2, p. 573). Din însemnarea monastirei din Sf. Munte Zografu se vede că Alexandru mai trăia încă în 9 Februarie 1433. Conv. lit. XXXVI No. 10 p. 959.
4. *Duca* apud. *Sincai* ad ann. 1435.

nu numai se aparau de după ziduri, dar făcură chiar și nisce eșiri inpetuóse, călăuzit tot de Vlad, in Muntenia și de aci trecu Dunărea fórte nemulțumit de resultatul dobândit și bănuind buna credință a lui Vlad, temêndu-se fórte de șiretenia lui. Și în adevĕr se pare că bănuiala Sultanului nu era tocmai neintemeiată, și póte că Dracul de și silit a se alipi oștirei Sultanului înșciințase în secret la timp pe Ardeleni despre năvălirea turcéscă ast-fel că avură timpul a lua tóte precauțiunile necesare.

In ori ce caz în anul 1438 Vlad era iarăși în relațiunile cele mai strînse cu Ungurii, căci în fevruarie a acestui an regele Albert scrise Brașovenilor că a intervenit pe lângă Vlad, credinciosul seu Voevod al Munteniei, ca să nu le aducă vătămări, ci din contra să-i apere de năvălirile Turcilor [1]).

Cu tóte aceste în curînd Vlad fu silit printr'o nouă năvălire a Turcilor a se supune acestora. Căci chiar în acelaș an încă în 1438 sultanul Amurat însărcină pe Mezit Bei cu o mare expediție în Ungaria. Turcii năvăliră și de astă dată în Ardél prin Muntenia de unde se intórse încarcați de prăzi și ducînd cu dênșii un mare număr de robi. Nu scim dacă și de astă dată Vlad, ca în anul 1436, dădu și el Turcilor concursul seu. In ori ce cas el fu părît sultanului cum că n'ar fi fost de bună credință și că în ascuns ar fi înțeles cu Ungurii. Vlad, pentru a se desvinovăți se duse în persónă tot în anul acesta încă la sultanul Amurat care'l prinse și'l trimise la Callipoli, de unde fu eliberat însă, după ce jură supunere și credință, după cât-va timp, și se întórse în Muntenia dând ca ostateci pe doi fii ai sei, încă prunci, care fură trimiși într'un orășel în Asia unde fură ținuți sub pază bună [2])

Cu tóte aceste preocupațiuni rezboinice pe nisce timpuri atât de furtunóse și agitate Vlad Dracul profitând de un moment de ragaz și linisce din partea Turcilor se gândi puțin și la comerciul țerei. Printr'un crișov datat din Tîrgoviscea din 8 septembre 1439, în care se intitulézĕ „cu mila lui Dumneḑeu, stăpânind și domnind peste tótă țéra ungro-românéscă pâna la mare, „și ducele Amlașului și al Fagarașului în țéra ungurésca“ acordă negustorilor din tótă Polonia și din Moldova libertate a comer-

1. *Hurmuz.* Doc. I, 645.
2. *Ducas,* apud *Sincai* ad ann. 1438.

ciului în Muntenia cât și trecerea prin acéstă țéră în Turcia plătind o taxă nouă de 2 florini la Rimnic și vama ordinară în celelalte localități asigurându-i că vor pute veni, vinde, cumpara, și se vor pute întórce în pace și în libertate fără nici o frică [1]).

Dar Vlad nu se bucură mult timp de acéstă linisce căci deja în anul 1442 el fu silit a lua parte la o nouă năvălire a Turcilor în Transilvania. Dar de astă dată óstea turcéscă întovărășită de Vlad Dracul [2]) fu învinsă cu desevêrșire de Ioan Corvin în lupta de lângă Sibiu în care cădură morți un număr fórte însemnat de Turci printre cari însuși capul óstei Mezet Bei [3]).

După acéstă cumplită învingere care pusese pe Turci în spaimă Vlad se declară pe fățĭă pentru Unguri.

De acea sultanul Amurat trimise o nouă armată de 80,000 sub comanda lui Șehabeddin ca să jefuiască Muntenia și să prade Ungaria. Turcii trecură Dunărea pe laTurnu Măgurele și prădară țara în lung și în lat cu foc și cu sabie, căci Muntenii se retrăsese în munți, dar la Porțile de fer fură cumplit bătuți de cătră Huniade [4]).

După acéstă strălucită victorie Muntenia putu să respire puțin. Vlad se grăbi și trimise și el lui Huniade un contingent de óste de 20,000 călăreți care luă o parte activă și onorifică la expedițiunea din 1443 contra Turcilor care se sfirși cu strălucita victorie a creștinilor de la Niș [5]) în urma căreia se făcu mai întâi un armistițiu de doi ani, și în anul următor, în 1444 se încheie pacea de la Seghedin.

In condițiunile acesteĭ pace se prevedea că Muntenia să remână sub protecțiunea Ungarieĭ plătind însă Turcieĭ tributu obicinuit. Tot odată se stipula și restituirea lui Vlad a celor

---

1. *Hasdeu.* Arh. Ist. I, 1, 84—85. In acest hrisov Vlad menționéză pe trei feciori ai sei Mircea Vlad și Radu.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 758, et infidelum quondam Wladislaum Waiwodam Transalpinai.

3. *Sincai* ad ann. 1441.

4. *Sincai* ad ann. 1442.

5. Ibid. ad ann. 1443. Despre acésta expediție și participarea Muntenilor despre care Xenopol nu dice nici un cuvênt vedi *Hurm.* Doc. I, 2, p. 686. 689, 691, unde papa dice că o mică mână de oștire din Ungaria, din Polonia și din Muntenia a învins o mare mulțime de Turci. Vedi *Iorga,* Acte și Fragmente p. 11 „idem la vaivoda Barasidac Basaraba con chevali XX."

doi fii ai sei aflați ca ostateci într'un orășel din Asia și cari fură într'adevăr restituiți părintelui lor [1]).

In curând după acéstă, tot în același an încă, regele Ungar, Vladislav I, îndemnat mai cu sémă de cardinalul Iulian care îi adusese chiar absoluțiunea și deslegarea apostolică a jurământului cu care consacrase acéstă pace, porni în capul unei armate fórte puțin considerabilă, cu scopul de a bate pe Turcî și de a-i alunga din Europa, bizuindu-se pe ajutorul promis din partea mai multor principi. Dar ajuns la Nicopole în Bulgaria, din toți cari îi făgăduise ajutor nu găsi de cât pe domnul muntenesc, care îl întimpină aci cu un corp de óste de 10,000 de călărețî [2]),

Vĕdând numărul neînsemnat al óstei regesci, Vlad nu se putu împedeca de a exprima surprinderea sa despre îndrăznéla ușurateçă a creștinilor de a înfrunta pe Turci cu nisce forțe atât de neîndestulătóre și sfătui pe rege a se întórce înapoi și a amâna campania pentru mai târdiu când vor sosi și ajutórele promise, cu atât mai mult că se apropia și érna.

Domnul Muntenesc dând acest sfat era nu numai de bună credință, dar îl dăduse și în deplină cunoscință de causă judecând cum se cuvine adevărata situațiune după cum a dovedit-o din nenorocire resultatul funest al acesteî expediținî.

Cu tóte aceste, buna sa credință, în acéstă ocasiune, a fost bănuită de cătră unii printre care mai cu sémă de cătră Ioan Corvin carele în sfatul de războiŭ ce se ținu lăsă chiar a se înțelege cum că Vlad în ascuns ar fi înțeles cu Turcii cărora le ar descoperi planurile creștinilor. Acéstă acusațiune gravă înfuriă într'atâta pe Vlad în cât neputându-se stăpâni sări cu sabia asupra lui Huniade pentru a'l ucide, dar fu împedecat de ce-i care săriră și-i despărțiră [3])-

Din nefericire acest moment de mânie fu origina urei dintre acești doi barbați și causa peireî luî Vlad.

De altmintrelea acusațiunea lui Corvin nu era nici de cum justificată. Din contra el se asociase cu tótă inima la campania

1. *Ducas*, apud *Sincai* ad ann. 1443.

2. *Foresti* ap. *Sincai* ad ann. 1444. După Bonfinius numărul era numai de 4000 de călărețî, iar după Paralipomena 20000. Vedi Sincai la anul sus citat.

3. *Chalcocondila* apud *Sincai* ann. 1444.

proiectată contra Turcilor [1]), dovadă părerile istoricilor unguri în genere fórte puțin bine-voitori pentru Români, dintre cari unul se rostește ast-fel asupra caracterului leal și a bunei credințe a sa în acésta imprejurare: „el era barbatul cel mai drept și „oblu, carele în ori-ce bătaie el era povățuitorul cel mai tare „și cel mai vitéz, pentru că cu puține oști, dar cu mai mare „inimă și înțelepciune, și prin bărbăția ostașilor sei, peste as„ceptarea tuturor, fără de vre-un ajutor străin, timp indelungat „a purtat rezboi cu Turcii, rezboi pe care toți creștinii la un „loc de abea l'ar fi putut ține" și relativ la sinceritatea sfatului seu acelaș autor urméză ast-fel: „Unii interpretau cuvintele lui „Dracul in reu, socotind că nu vorbesce din inimă, pentru că „avea legături cu Turcii, *și lucrul de sine arată, că tóte spusele „lui sunt adevĕrate și spre mântuire*" [2])

Este invederat că, dacă ar fi fost numai un simbure de adevĕr în acusațiunea pe care i-o făcuse Corvin lui Vlad, analele ungare nu ar fi avut numai vorbe de laudă pentru bravura și lealitatea sa.

Dealtmintrelea purtarea corpului de óste muntenesc sub comanda lui Mircea, fiul lui Vlad Dracul, în nefericita luptă de la Varna, va fi cea mai bună desmințire dată acestei nedrepte bănuieli.

Căci Vlad, vĕdênd că cu tot sfatul seu creștinii se hotărîră a merge înainte, dădu regelui pe fiul seu Mircea [3]) cu cei dece mii de călăreți cu care îl întimpinase la Nicopole precum

1. *Bonfinius* ap. *Sincai*, ad ann: 1441 scrie că Vlad „La pornirea acésta, ca la un liman a alergat".

2. *Bonfinius* apud *Sincai* ad ann. 1444. Față cu aceste aprecieri măgulitóre ale istoricilor națiunei față cu care Vlad ar fi avut rolul unui trădător, nu ne explicăm cum Xenopol II. p. 126 póte susține cum că Vlad ar fi fost pus în o cumplită încurcătură prin rezboiul ce isbucnise între Turci și Unguri în 1444 și că încercă de o cam dată tot politica lui cu două fețe căci dacă ar fi studiat isvoarele istorice cu mai multă bagare de sămă ar fi găsit că Vlad se declarase fățiș pentru Unguri deja înainte de acésta campanie din 1444, de óre ce deja în 1443 el trimesese chiar lui Ión Corvin un contingent de óste care luă după cum am vĕdut, o parte activă la lupta de la Niș, și prin urmare campania din 1444 nu putea să'l pună într'o cumplită încurcală de frică că „luând parte la lupta contra Turcilor să nu se îndușmănéscă cu aceștia" de óre ce el era deja în dușmănie deschisă cu dânșii deja de mai înainte. Remisă fiind dar falsa cade de la sine și conclusiunea la care a ajuns cum că Vlad ar fi fost de rea credință dând sfatul regelui ungar de a amăna campania.

3). *Tocilescu*, Man. de Ist. Bram. p. 78 crede că fiul care comanda acest corp ar fi fost fiul cel mijlociu, Vlad supranumit Țepeș. Noi înclinăm mai mult a crede că era Mircea întâiul seu născut.

și doi voinici cari cunoșceau bine tóte localitățile, și'i mai dărui și doi cai de o nespusă iuțime pentru ori-ce eventualitate [1]).

Din nefericire prevederile domnului muntenesc se îndeplinirá pe deplin. Óstea creștină ajungênd la Varna, în diua de 10 noemvre 1444 avu loc o luptă din cele mai sângeróse în care óstea creștină fu nimicită și regele Vladislav însuși remase mort pe cămpul de bătae. Muntenii dați de Vlad se aruncasă orbește in luptă, și străbătênd șirurile Albanejilor, ajunse până la cortul sultanului, unde pradará comorile împerătesci ucigênd tóte cămilele, iar după ce nefericitul rege fu ucis, ei se luptará cu cea mai mare vitejie pentru a răpi cadavrul regelui din mânile Turcilor dând ast-fel cea mai strălucită desmințire bănuielei lui Ioan Corvin a bunei credințe a stăpânului lor [2]).

---

1. *Bonfineus* ap. *Șincai* ad· ann. 1444.

2. E de mirat cum *Xenopol* II, p. 126-127, nu în calitatea sa de Român dar ca istoric consciincios și-i nepărtinitor a putut arunca cu o ușurință uimitóre și pe nedrept o vină atât de infamă asupra Românilor în lupta de la Varna, susținând că „Românii care intrase în legătură cu Ungurii „peste voea lor (cea ce în parantesă, după cum am vădut nu este exact), „se folosesc de căderea lor la Varna, *spre a jefui comorile regești, și cortul „regelui*. Odată ce se apucará de o asemenea trébă, nu mai fu cu putință „a-i mai readuce în foc, nici ai mai face să mai asculte de cine-va.“ Și pentru a motiva acéstă părere de o gravitate excepțională el se mărginesce a cita spusele istoricului grec Chalcocondilas dând acestuia preferința asupra isvórelor turcesci, cari dic că Românii s'au luptat cu cea mai mare vitejie pentru a răpi cadavrul regelui din mânele Turcilor Zinkeesen I, 698, sub cuvênt că istoricii turci ar fi avut un interes a arata victoria Turcilor ca smulsă cu mai mare greutate, uitând mai întâi că cu aceiași dreptate în casul acesta s'ar putea bănui și sinceritatea arătărilor istoricului grec, în genere fórte puțin bine predispus în favórea Românilor, și al doilea că în acest cas analiștii turci ar fi exagerat bărbăția tuturor creștinilor, mai cu sémă a Ungurilor ca cei mai numeroși, ci nu s'ar fi mărginit a vorbi numai de vitejia extraordinară a Muntenilor. In ori ce cas față cu o contradicere atât de radicală între isvóre deosebite asupra unui punct atât de însemnat, ar fi fost de datoria ori căruia istoric în genere, dar în special a unui Român, a studia mai întâi mai aprofundat acésta chestiune, a cântări mai bine părerea unora și a altora, a o controla prin mărturia altor autori, înainte de a pronunța un verdict atât de infamant asupra rolului Românilor în lupta de la Varna. Dar Xenopol din contra dând o preferență nejustificată și neintemeiată istoricului grec, merge cu acusațiunea mai departe chiar de cât acesta susținênd, prin'tr'o interpretare falsă, sperăm din nebagare de sémă, că Românii ar fi jefuit chiar *cortul și comorile regelui*, pe când Chalcocondila dice fórte clar că ei au jefuit cortul și comorile sultanului, adăogând că au ucis și cămilele, cea ce neapărat trebuia să arate lui Xenopol că nu putea fi vorba de cortul regelui, ci al sultanului, căci ce ar fi căutat cămilele în tabăra Ungurilor. Cercetând isvórele cu mai de amănunte ar fi găsit că Huniade, după bătălie, s'a întors în Muntenia cu *Românii*, Sincai ad ann. 1444 de și Xenopol se mărginesce a înregistra că el s'ar fi întors cu puținii ostași cari scapaseră, și s'ar fi lesne convins atunce că dacă în adevăr Muntenii s'ar fi purtat ca nisce trădători Huniade nu ar fi încredințat persóna sa tocmai acestor trădători. In fine o împrejurare care cade și mai greu în cumpănă în soluțiunea acestei chestiuni este că istori-

Ioan Corvin, după acéstă luptă desastrósă, apucă împreună cu Muntenii care scapase din acest strașnic măcel spre Dunăre cu scop de a se înturna prin Muntenia cît mai curînd în Ungaria, de témă că aflându-se acest desastru și mai cu sémă mórtea regelui să nu izbucnéscă vre-o rescólă [1]).

Dar ajuns în Muntenia dădu peste altă năpaste. Căci Vlad Dracul, care nu-i putea erta atitudinea sa batjocoritóre de la Nicopole, îl prinse și'l aruncă în închisóre [2]).

Acéstă acțiune a domnului muntenesc a fost o mare greșélă politică, și, făptuită cu sînge rece, n'avea macar scusa pornirei séle violente de la Nicopole cînd în plin sfat de rezboi, într'un moment de dréptă indignare, sărise cu sabia asupra lui Huniade; dar greșéla deveni ireparabilă cînd, după arestare neîndrăznind să'l ucidă sau chiar slăbiciunea, în urma amenințărilor Ungurilor, a-i da drumul [3]) fără a se gîndi că Ioan Corvin odată liber va căuta să rezbune acéstă ocară.

Se vede că Vlad încredêndu-se în sinceritatea lui Ioan Corvin care pentru a scapa se prefăcu că-i va erta totul, se împăcă cu dînsul, și-i dădu nu numai drumul, dar îi făcu și daruri multe și-l întovărăși prietenesce până la Brașov.

Dar totul fu zadarnic, căci greșéla era ireparabilă și în curînd era s'o plătéscă cu capul seu. Ioan Corvin era de o natură vindicativă care nu uita nici odată rĕul ce-i făcuse cine-va cu atât mai mult că ura lui contra lui Vlad data de mult deja, din cause care nu ne sunt cunoscute, dovadă atitudinea sa provocătoare féță cu Vlad la Nicopole, și mai era și atîțată de Dan, fiul lui Dan II, ruda lui Corvin, împins el însuși de o ură nemĕsurată contra ucigĕtorului părintelui seu, și care de sigur rîvnea și tronul lui Vlad Dracul.

De aceea deja în anul următor, după ce se întórse din cap-

---

cii unguri după cum am vĕdut, departe de a învinui pe Vlad n'au de cât vorbe de laudă pentru bărbăția și lealitatea sa. Dealtmintrelea chiar acusatorul seu de la Nicopole, Ioan Huniade, într'o scrisóre adresată papei despre lupta de la Varna în care se plânge că principii Munteniei, Moldovei, Bulgariei, Albaniei și Constantinopolei nu i'ar fi trimis ajutórele promise, cea ce pentru domnul muntenesc nu este exact, totuși nu dice un cuvênt despre acéstă pretinsă tradare a Muntenilor cea ce de sigur s'ar fi grăbit a o face dacă lucrul ar fi fost adevărat. Vedi Hurm. Doc. I, 2, p. 715.

1. *Albinus, Chalcocondila* citat de *Sincai*, ad. ann. 1444.
2. Ibid.
3. Ibid.

tivitatea muntenéscă, în 1445, sub pretext că Turcii ar fi având gândul a năvăli în Ungaria prin Muntenia, după instigațiunea domnului Muntenesc, strînse óstea și năvălind în Muntenia fără veste reuși a alunga pe Vlad care fugi dincolo peste Dunăre la Turci, rĕsbunêndu-se ast-fel pentru ocara arestării sale.

Invinuirea adusă lui Vlad cum că ar fi atițat pe Turci a năvăli în Ungaria era pe atât de nedréptă cât și nefundată căci Turcii nici nu trecură macar Dunărea, necum năvălise în Ungaria. In realitate Vlad fusese învinovățit pe nedrept și totul nu a fost decât un pretext pentru a se rezbuna contra lui și pentru a pune în locul lui pe tronul Munteniei, pe pretendentul Dan, fiul lui Dan II, și cu care Ioan Corvin era înrudit prin căsătoria surorei sale Marina cu Manoil de la Argeș, fratele pretendentului Dan [1].

După instalarea acestuia ca domn în Muntenia, Huniade se întórse în Ungaria unde'l chemaŭ afaceri grave [2].

Dan III 1445—1446. Indată ce apucă domnia pe care o rîvnea de mult noul domn se grăbi a satisface neměsurata ură ce exista între *Danesci* și *Drăculesci* omorînd pe tóte rudeniile și toți partisanii lui Vlad pe cari îi putu prinde [3]). După aceea pentru a pune un capĕt deselor năvăliri la care era expusă țéra din partea Turcilor din marginea Dunării, Dan trimise o solie de pace sultanului Amurat pe care o și obținu cu condițiе de a plăti în locul tributului obicinuit trei mii de săgeți și patru mii de paváze. Tot odată legă nu numai prietenie cu Stefan II, domnul Moldovei, dar se înrudi chiar cu dînsul luând pe sorâ-

1. *Cipariu, Archiv. pentru filologia și istoria, 1870, No. XXXVI.* In cea ce privesce motivul alegat de Huniade, dovadă că era numai un pretext este faptul că chiar istoricii unguri nu susțin că Turcii au năvălit în Ungaria, ci numai că se zvonea că au de gând să năvălescă. Dlugosz apud. Sincai ad ann. 1445 spune fórte explicit că Huniade „s'a făcut a merge contra Turcilor" dar confundă expediținea din 1445 cu acea din 1446.

2. *Xenopol, II, 127* trece cu vederea înlocuirea lui Vlad prin Dan în 1445 în urma expediținei maghiare din acest an vorbind numai de a doua expediție din 1446 *Chalcocondilas ap. Sincai ad ann.* 1445 vorbesce anume de două expediținni. In cea ce privesce prima expediținne nu scim pentru care motiv *Xenopol II, 260* pune deja pe la 1439 citând pe Chalcocondylas, pe când spusele acestuia se referă la expediția din 1445, intercalând ast-fel o pretinsă domnie a lui Dan III de la 1439—1442. *Conduratu,* Relațiunile Țerei Românesci p. 135 comite aceiași erór̆e, citând chiar un document după care Dan III în 1440 ar fi permutat un preot catolic din Tîrgoviștea. Documentul publicat în Hurm. Doc. I, 2, 665 dice numai voevodul muntén iar nu Dan, e vorba de Vlad Dracul.

3. *Chalcocondilas*, apud. *Sincai* ad. ann. 1445.

sa de soție domnița Anastasia. Dar Dan nu se bucură de astă dată timp îndelungat de domnie, căci Vlad reușind a strînge o óste, avênd și ajutor de la Turci, se aruncă, pe la începutul anului 1446 asupra lui, îl puse pe fugă și-și reluă domnia. [1])

Vlad I ḑis Dracul pentru a treia óră 1446—1447. Insetat de rezbunare contra Ungurilor și în deosebit contra lui Ioan Corvin, Vlad năvăli îndată în Ardél de unde se întórse, după ce pradase în lung și în lat, aducênd cu sine vre-o patru mii de robi [2]).

Dar acest succes efemer nu-i folosi de loc, ci întărtă încă și mai mult pe dușmanul său de mórte pe Ioan Corvin, care se hotărî să sfîrșască odată cu Vlad și porni împreună cu Dan III, care se refugiase la dînsul, în anul următor 1447 pentru a'l reinstala pe tronul Munteniei. Trecênd munții el năvăli în Muntenia împreunându-se și cu ajutorul trimis cumnatului seu Dan de către Ștefan II, domnul Moldovei [3]) merse prădînd și ardênd satele și orașele în calea sa până ce ajunge la Tîrgoviștea unde îl ascepta Vlad Dracul cu óstea sa. Dar când amêndouĕ oștirĭ se găsiră, față în față, gata de batae, în momentul de a începe lupta, óstea lui Vlad îl părăsi și trecu din partea protivnicilor sei. Vădênd-se părăsit de ai sei mișelește Vlad cu fii sei cu puținii care-i remăse-se credincioși căuta a scăpa prin fugă, dar fu prins împreună cu fii sei Mircea și Vlad, din care numai acest din urmă fu cruțat [4]), căci Vlad Dracul, bătrânul seu părinte, și fratele seu Mircea fură executați fără nici o milă pe piața Tîrgoviștei [5]) din ordinul lui Ioan Corvin și al lui Dan care apucă domnia țerei pentru a doua óră [6]).

Astfel fu sfîrșitul tragic al acestui domn care ar fi meritat o sórtă mai bună.

Afară de acești doi fii, Mircea și Vlad supranumit mai târdiu Țepeș, Vlad Dracul mai avea și un al treilea fiu, numit Radu cunoscut mai apoi cu epitetul de cel Frumos, și un fiu natural Vlad cunoscut apoi sub numele de Vlad Călugărul.

---

1. *Chalcocondilas*, apud. *Sincai* ad. ann. 1445.
2. *Pray*, Hist. Reg. Hung. II, p. 341.
3. *Chalcocondilas* apud. *Sincai* ad. ann. 1445.
4. *Bonfinius* apud. *Sincai* ad. ann. 1445 dice că Ión Corvin ar fi scos ochii fiului al doilea al lui Vlad, anume lui Vlad Țepeș. Faptul este inexact. Din contra el fu cruțat după cum spune *Curens* apud. Sincai C. c.
5. *Analele Țerei Muntenesci* ibid,
6. *Thurocz*, *Chalcocondila* citați de *Sincai* C. c.

Dan III pentru a doua óră 1447-1448. Singurul fapt cunoscut din a doua domnie, dealtmintrelea cu totul neinsemnată, a acestui voevod, este participarea sa în capul unui corp de 8000 de Munteni la nefericita luptă de pe cîmpul Mierlei din 1448 între Ioan Corvin și Sultanul Amurat.

Asupra atitudinei însă pe care a avut-o Dan și Muntenii sei în acéstă luptă ne aflăm într'o mare nedumerire. Aceeași acuzațiune care fu aruncată, după cum am vĕdut pe nedrept, asupra Muntenilor în lupta de la Varna, se aduce și de astă dată cu o mai mare consistență Muntenilor în bătălia de pe cîmpul Mierlei. După analele unguresc: și bizantine Muntenii lui Dan în momentul decisiv al luptei ar fi trecut din partea Turcilor provocând astfel deplina înfrângere a Creștinilor deși ei însă-și s'ar fi primit îndată drépta lor resplată pentru tradarea lor căci sultanul Amurat bănuind vre un meșteșug din partea lor ar fi pus de i-a înconjurat și ia tăiat pe toți[1]).

Cu tóte aceste ceea ce ne face să bănuim exactitatea acestor informațiuni, pe lângă împrejurarea că analele turcesci nu spun nimica nici despre acéstă trădare nici despre sugrumarea trădătorilor, sunt două considerațiuni, întâi că Dan, după bătălia de pe cîmpul Mierlei, se refugiéză tocmai în Ungaria, adică la aceia pe care îi tradase, și atunce trebuie să admitem, cea ce nu ne pare de loc probabil, cum că Muntenii ar fi plecat din partea Turcilor contra voinței sau fără scirea domnului lor[2]), și a doua că Ioan Corvin în raportul seu adresat nunciului seu la Roma despre resultatul luptei de pe cîmpul Mierlei, în care cauta să atenueze mărimea desastrului nu dice nici un cuvînt despre acéstă pretinsă tradare a unui corp de óste însemnat de 8000 de luptători, cea ce neaparat s'ar fi grăbit a face, dacă ar fi

1. *Bonfinius, Fabricius, Ipsudanus, Chalcocondila* apud *Sincai* ad ann. 1448.

2. *Xenopol*, II, p. 127 susține acéstă părere. Argumentele invocate nu ne par convingătóre, și conclusiunea la care ajunge ne pare cu desăvârșire exagerată când scrie: „în tóte aceste ținute îndoióse ale oștirilor românesci „în luptele dintre Unguri și Turci, se vede nu firea trădătóre a poporului ro„mân cum le place Ungurilor a califica purtarea lor, ci *simțimentul adânc „și peste putință de învins de repulsiune al Românului contra barbarului „hun*, de la care suferise atâtea calamități în decursul vécurilor." Mai întâi pentru a susține o asemene părere Xenopol ar fi trebuit să citeze casuri mai numeróse de *ținute* dubióse cum se exprimă ale oștirilor române, și a nu se mărgini a cita numai două, una la Varna, inexactă, și alta pe cîmpul Mierlei, îndoióșă.

fost exact, pentru a se disculpa el personal și mai mult pentru înfrângerea suferită[1]).

După bătălia de pe câmpul Mierlei, Dan III, se vede, sau nu se întórse în țéră, séu dacă se întórse, fu silit a o părăsi, și se refugiă în Ardél, din causă că pe când era dus în rezboi contra Turcilor, fratele[2]) seu Vladislav, nu scim în ce anume împrejurări, póte lasat Dan în lipsa sa ca locoțiitor[3]), reușise a apuca domnia.

Vladislav II 1448—1456[4]). Îndată ce Sașii din Brașov aflară despre urcarea lui pe tron ei îl învitară necunoscênd încă resultatul luptei dintre Huniade și Turci, a veni la dênșii spre a se înțelege între ei. Domnul Muntenesc, printr'o scrisóre datată din Tîrgoviștea din 31 Octomvre 1448, adică numai cu vre-o cîte-va dile după nefericita luptă de pe câmpul Mierlei, se grăbi a le respunde, că nu putea veni la ei, căci aflase de la un călugăr cum că Ioan Corvin, după o luptă crâncenă fusese învins de Turci și că nu să scie chiar dacă n'a fost ucis el însuși, și că prin urmare dacă ar veni acuma la dênșii, Turcii indispuși ar putea să cadă imediat asupra lui și asupra lor, și-i îndemna a ascepta în linisce până ce se va afla care a fost sórta lui Corvin. Dacă va fi scapat téfăr din rezboi, el se vă înțelege cu

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 754.

2. Cei mai mulți istorici au crezut, fără a se întemeia însă pe nici o dovadă, cum că Vladislav II ar fi fost fiul lui Dan III, pe când el este și nu póte fi de cât fiul lui Dan II, adică fratele lui Dan III căruia îi urmézâ în 1448 pe tronul Munteniei. *Xenopol*, II. 501 susține că Dan III ar fi avut ca fiu pe Vladislav II și pe *Laiot* Bassarab fără aș da sémă că Laiot nu este alt ceva decât un deminutiv din Vladislav. Dar pe când după cum vom vede în adevăr, Laiot a fost feciorul lui Dan III, Vladislav nu póte fi decât feciorul lui Dan II. In adevăr atât Vladislav cât și Laiot în diplomele lor se zic feciori lui Dan. Vladislav în crisovul din 15 aprilie 1456 Arh. ist. a Rom. I, 142 se intitulézâ *fiul marelui Dan-Vodă*, iar Laiot se intitulézâ în crisovul din 4 Iulie 1476 Venelin, Vlaho-Bolgarskaia, gramaty, St.-Petersburg 1840, p. 95 Io Basaraba (care după cum se va vedea este Laiot care în diplomele sale adoptase numele pur și simplu de Basaraba din causa confusiunei fiind prea mulți Vladislavi care au domnit unul după altul din deosebitele ramuri ale Danulescilor și ale Drăculescilor) fiul lui Dan marele Voevod. Este evident că de și Vladislav în 1456 se dice fiul lui Dan și Laiot asemenea în 1476 se dice fiul lui Dan, Laiot și Vladislav nu pot fi unul și același de óre ce Vladislav a fost ucis de Vlad Țepeș în 1456 și nici nu pot fi feciori aceluiași Dan-Vodă, neputând purta ambii fii numele de Vladislav, și nu rémâne de cât se admitem că Vladislav II a fost fiul lui Dan II, iar Laiot fiul lui Dan III.

3. *Bogdan*, Vlad Țepeș, Bucuresci 1896 p. 9.

4. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 130 pune domnia lui Vladislav începênd de abia de la 1452, trecând, după cum a aratat fórte bine Bogdan op. cit. p. 68 peste diploma lui Vladislav din 1451 și scrisórea lui din 31 Oct. 1448.

dênsul și va încheie pace cu dênsul. Tot odată îi sfătuia a nu se face cum-va culpabili de vre-o ostilitate contra sa, căci tot ce ar întreprinde împotriva sa, o vor face-o pe séma și pericolul lor și vor respunde dinaintea lui Dumnedeu [1]).

Ioan Corvin întorcîndu-se după lupta de pe câmpul Mierlei după ce scapase din captivitatea sa, căci precum după înfrângerea de la Varna fusese prins și închis de Vlad Dracul, după lupta de pe câmpul Mierlei, el fusese arestat de Gheorghe despotul Serbiei, se vede că recunoscu pe Vladislav de domn al Munteniei.

De aceea în proectul de încetare de arme pe șépte ani din 1449 cu a căruia elaborare fusese însărcinat despotul Serbiei Gheorghe vedem figurând și unele condițiuni relative la Muntenia. In acest proect se stipula ca Muntenia, de óre-ce fusese devastată de Turci, să nu le plătéscă pe timpul armistițiului, de cât jumătate din tributul obicinuit ; ca Turcii să dea drumul tuturor Muntenilor pe cari îi țineaŭ prinși, atât domnii cât și locuitorii Munteniei să fie liberi a merge în Ungaria pentru afacerile lor fără a fi impedecați de Turci, și în fine în casul unde sultanul n'ar ratifica aceste condițiuni, Muntenia să plătéscă tributul întreg conform armistițiului încheiat de regele Sigismund [2])

In fine în armistițiul pe trei ani care se stabili între Corvin și Sultan în 18 aprilie 1452 la Andrianopole, se mai prevedea pe lângă aceste dispoziționi privitóre la plata tributului prevédute în sus disul proect cum că Vladislav va remâne domn al Munteniei și dacă s'ar întâmpla să móră în timpul acestui armistițiu, nici una dintr'o parte nici Ungaria nici Turcia să nu aibă dreptul de a numi un domn în Muntenia, afară pe cine va fi ales țéra însăși. [3])

De altmintrelea relațiunile dintre Vladislav și Ioan Corvin continuară a fi din cele mai bune ; acest din urmă scrise Sașilor

---

1. *Bogdan*, Vlad Țepeș, p. 67.
2 *Hurm.* Doc. I. 2, p. 760.
3. Vedi Neculai Iorga, Acte și Fragmente cu privire la istoria românilor, Bucuresci, 1897, vol. III, p. 251, „Et iste Ladislaus, qui nunc est dominus super Balachos, usque terminatatur ista treuga ipse fiat dominus et, si ipsum Ladislaum, durante ipsa pace, mori contigerit, nulla pars habeat facultatem in Transalpinis preficere dominum, nisi illum quem illa terra dilenerit."

Brașoveni că cele spuse de Vladislav în scrisórea sa cătră dânsul, sunt spuse în interesul statului unguresc. [1]) De și nu cunóscem acéstă scrisóre, de sigur că comunicările făcute guvernatorului unguresc de către domnul muntenesc se refereau la Turci, și în ori-ce cas ea dovedesce bunele relațiuni dintre ei.

Se vede că în urma intervențiunei lui Huniade se stabili o înțelegere între Vladislav și Sașii din Brașov, cel puțin domnul muntenesc într'o scrisóre datată din Tîrgoviștea din 24 septemvre 1452 adresată judelui și juraților din Brașov, referindu-se la pacea și amiciția incheiată de curênd cu dânșii, se plânse că cu tóte aceste, dușmanii lui cu slugile lor trăiau în mijlocul Brașovului. Îi ruga dar să facă ca și cele șépte scaune secuiesci, și să stea din partea lui cu credință și să-i predea pe toți dușmanii sei, iar bunurile lor să le confisce [2])

Dușmanii la cari domnul muntenesc făcea alusiune erau de sigur pretendenți la tronul seu, fie fostul domn al Munteniei fratele seu Dan III, fie Vlad. fiul lui Vlad Dracul, supranumit mai târdiu Țepeș, și care se vede petrecea și el pe acele timpuri în Ardél. [3])

In anul viitor, în 1453, Ioan Corvin comunică Sibienilor, cu cari, se vede, domnul Muntenesc, se aflase asemenea în dușmănie, că încheiase pacea cu Vladislav, și că n'aveau de cât să trimétă un delegat la dânsul pentru a cere despăgubirile cuvenite pentru daunele causate. [4]) In adevĕr relațiunile cu Huniade deveniră atât de prietenóse în cât Vladislav într'o scrisóre din acelaș an adresată Brașovenilor, prin care le comunica că aflase cum că Huniade, «părintele și domnul seu» cum se exprimă el însuși, ar avea de gând a trimite nisce arme la Chilia, și că dacă e așa, armele să le transpórte în ascuns până la Târgoviștea de unde le va trimite el însuși la Brăila și de aci la Chilia, îi asigura că e gata a face totul pentru Huniade. [5])

Se vede însă că aceste relațiuni ori cât de prietenóse nu ținiră mult timp, căci în curênd Vladislav reîncepu ostilitățile atât contra lui Ioan Corvin cât și contra Sașilor năvălind în

1. *Bogdan* op. cit. p. 66. *Rodozla* din copia Academiei nu póte fi de cât o corupțiune din Vladislaus séu o greșélă a copistului.
2. Ibid. p. 63.
3. Ibid. p. 64.
4. *Bogdan* op. cit. p. 64.
5. Ibid.

Ardeal și prădând și ardând atât domeniile lui Huniade cât și mai multe sate săsesci. De aceia regele ungur Ladislav porunci printr'un ordin din 4 Aprilie 1456 Sașilor din Ardeal ca, contrar instrucțiunilor anterioare date în privința atitudinei lor față cu domnul muntenesc, dacă va mai ataca, cum a aflat că are de gând s'o facă, fie posesiunile lui Huniade, fie alte cetăți din Transilvania, să se apere contra sa [1]).

Din tóte aceste sciri cam desfirate și incomplecte asupra acestui domn, se vede că el a fost de un caracter foarte turbulent și nestatornic. Vladislav nu mai avea însă ocasia de ași îndeplini planul de năvălire în Ardél, căci, în curênd după ordinul trimis de rege Sașilor, îl ajunse aceeași sórtă ca și pe nefericitul său părinte Dan II, și-și perdu și tronul și viéța, care îi fură răpite și unul și alta de către fiul ucigașului părintelui seu.

Căci Vlad, al doilea fiu al lui Vlad Dracul, carele fusese cruțat de Huniade în 1446, și care era stabilit la Sibiŭ [2]), profitând de incordarea relațiunilor dintre Unguri și Vladislav, reuși, prin tot felul de promisiuni ce făcu regelui ungur, că-i va fi credincios [3]), a obține aprobarea acestuia pentru dobândirea tronului muntenesc și trecênd în Muntenia a prinde și a ucide pe Vladislav pe la începutul verei anului 1456 [4]).

Ast-fel sfîrși și acest domn victimă a urei nemăsurate dintre Dănesci și Drăculesci.

---

1. *Bogdan* op. cit. p. 65.
2. Ibid. p. 13.
3. Ibid. p. 10 „cuin extra regnum suum esset, mediante fide sua no„bis et dominio nostro regi multa promirerit.“
4. Ibid. p. 65. Ultimul uric al lui Vladislav e din 15 Aprilie 1456, iar primul cunoscut al lui Vlad IV Țepeș din 3 Iulie 1456, prin urmare uciderea lui Vladislav a avut loc în intervalul dintre aceste două date.

II.

Moldova până la Ștefan cel Mare

1342—1457

1. PREDECESORII LUI ALEXANDRU CEL BUN

DRAGOSESCII

Dragoș-Vodă 1342—1344[1]). După tradiția reprodusă de cronicele Moldovenesci, Dragoș, voevodul Românilor din Maramureș, eșind la vênătóre și urmărind un zimbru ar fi trecut munții unguresci și munții moldovenesci ar fi ajuns la satul care se chémă adi Bourenii, situat în districtul Sucevei, plasa Siretelui, ca la 8 kilometri departare de rîul Moldova, unde ar fi ucis pe acéstă fiară sălbatecă. După acea ajungênd la rîul Moldova, ar fi pus nume acestei ape dicându-i Moldova, după numele unei câțele Molda care s'ar fi înecat aci. Aceste locuri frumóse și deschise plăcênd lui Dragoș și tovarășilor sei, ei se întórse înapoi în Maramureș, de unde luându-și cu toții femeile, copii și ómenii lor au venit de s'au aședat în Moldova alegênd pe Dragoș ca cel mai înțelept și vitéz, să le fie domn și voevod adoptând în amintirea zimbrului ucis ca marca țerei un cap de zimbru.

Miedul acestei tradiție, lăsând la o parte legenda numirei rîului Moldova după câțéoa Molda precum și adoptarea capului de zimbru ca marca țerei, este cu totul conformă faptului posi-

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II. p. 131 pune domnia lui Dragoș greșit de la 1288. Despre data venirii lui Dragoș vedi a mea broșură „*Dragoș și Bogdan*“ Bucuresci 1886.

tiv al descălecării Moldovei de către Dragoș. Cu drept cuvînt acest voevod trebuie considerat ca acela care a întemeiat, adecă a organisat și colonisat țéra Moldovei, deși acéstă țéră era locuită și înaintea descălicărei sale, și se bucura chiar și atunci de óre care organisație deși fórte primitivă. Dar dacă paternitatea descălicării Moldovei revine lui Dragoș, nu e mai puțin adevĕrat, după cum vom vedea mai departe, ca organizarea și întemeierea propriu dișă a statului Moldovenesc în neatârnarea de Ungaria a fost opera lui Bogdan.

Căci noua țéră fusese cuprinsă de Dragoș in numele și cu autorisarea regelui Ungariei, și rolul seu era mai mult al unui guvernator decât al unui cap de stat. El era voevodul Românilor din Moldova, cum fusese până atunce acela al Românilor din Maramureș, deși póte in condițiuni puțin mai favorabile.

Din nefericire ne lipsesc ori ce amĕnunte despre modalitatea in care s'a efectuat acéstă descalecare, cu tóte aceste ea n'a putut să aibă caracterul unei cuceriri in sensul strict al cuvĕntului, găsind de sigur mai nici o împotrivire sau numai una fórte slabă din partea populațiunei care se afla in Moldova, rară și resléță și căreia îi lipsea mai cu sémă ori ce organisare mai solidă. N'a putut dar fi greu, pentru Dragoș și tovarășii sei, cari reprezentau elementul mai energic și mai rezboinic să se impună elementului mai slab și desorganisat din țéra descălecată, cu atât mai mult că și unul și altul fiind de aceași viță, și trebuind să fi existat chiar înaintea descălecărei relațiuni intre Rominii de pe ambele cóste ale Carpaților, descălicătorii au fost primiți cu mai puțină resistență și lesne a fost lui Dragoș de a intruni sub ocărmuirea sa deosebitele stătulețe séu mai bine dicând comunitățile isolate ale Românilor din Moldova.

Dar dacă Românii din Moldova au continuat și după descălecarea lui Dragoș a se bucura de drepturi egale cu colonii veniți cu acest voevod, elementele străine ca Tatarii și Țiganii găsite în acéstă țéră cu timpul au fost reduse la rolul de robi Chiar elementul român de baștină din Moldova, deși a remas liber ca și înaintea descălecării, prin forța lucrurilor, prin selecțiune elementele nou venite, mai rezboinice și mai energice au reușit a-și crea o situațiune mai privilegiată, dând nascere astfel la două clase sociale, boerii și țaranii, căci in cea ce pri-

vesce burghesimea pe la începutul statului Moldovenesc, ea se compunea exclusivamente de străini Saşi şi de Unguri.

Dealtmintrelea noua organisare dată Moldovei de Dragoş şi tovarăşii sei veniţi din Ungaria trebuia să se resimte de instituţiunele eminamente feodale ale acestei ţeri.

Tot atât de puţin scim şi despre faptele intemeietorului Moldovei. E probabil că el a intrebuinţat scurta sa domnie cu colonisarea Moldovei cu elemente atrase din Ardeal, şi cu lupta contra Tatarilor, respingându-i din ce in ce mai mult spre Nistru.

După tradiţie reşedinţa lui Dragoş ar fi fost Câmpulung din Bucovina. Neaparat că prima aşedare a sa trebuie căutată in văile Moldovei şi a Sucevei de unde deja sub dînsul şi sub fiul seu dar mai cu sémă sub Bogdan Moldova s'a intins până la Nistru şi până in hotarul Munteniei de atunci.

Dragoş muri după o domnie de doi ani in 1344 şi fu inmormântat, după tradiţie, la Volovăţ, in apropiere de Rădăuţi, unde ar fi zidit o bisericuţă de lemn, pe care Stefan cel Mare ar fi strămutat-o la mănăstirea Putna[1]).

Sas-Vodă 1344—1348. Lui Dragoş îi urmă fiul seu Sas, dar nu scim absolut nimica despre domnia acestui voevod. Tradiţia îi atribuie reedificarea oraşului Seret distrus de cumplita năvălire mongolă din 1241, cea ce pare fórte puţin probabil de óre ce acest oraş exista şi după acéstă năvălire înaintea lui Sas-Vodă, locuit in mare parte de Cumani, cari in anul 1340, martirisară pe fraţii minoriţi Blasius şi Marcus[2]).

Sas-Vodă muri după o domnie de patru ani in 1348 lăsând mai mulţi fii dintre cari cel mai in vêrstă Balc, dar care, se vede, nu apucă a pune mâna pe stăpânirea părintească alungat fiind de către maramureşianul Bogdan.

BOGDANESCII

Bogdan I dis cel Bătrân 1348—1365. Ca şi Dragoş, intemeietorul Moldovei, Bogdan era şi el voevodul Românilor din Maramureş când concepu planul de a întemeia in Moldova un

1) *Neculai Costin* in Cronicele României de M. Kogălniceanu tom. I. p. 133.

2) *F. I. Sulzer* Geschichte des transalpinischen Daneus, Wien 1782, tom. III. p. 544.

stat românesc independent de Ungaria. El reuși a căsciga, pentru acest plan pe lângă rudele sale, ca Stan, fiul lui Iuga, și alți fruntași Români din Maramureș precum și de sigur o parte din Moldoveni nemulțumiți ca starile de lucruri de atunci.

Murind Sas-Vodă, profitând de absența regelui ungur care se afla dus în Italia, Bogdan cu fiul seu Latcu, cu Stan nepotul seu și cu ceilalți fruntași Maramureșeni, după ce arse casele și pustiiră moșiile acelora dintre locuitorii cari nu voiră să iee parte la acésta expediținne, mai cu samă a unui Gyula și a fiilor sei cari remase credincioși regelui, trecu în taină munții și năvălind în Moldova alungă de aci pe Balc și partisanii sei, cuprinse Moldova și refusă de a mai recunoaște suzeranitatea ungară.

Balc fugi în Ungaria cerênd ajutor regelui pentru a'și redobândi moștenirea părintească. Regele Ludovic, dorind a pedepsi pe sumețul rezvrătitor și a readuce Moldova sub stăpânirea sa intreprinse însăși o expediținne în Moldova. Dar sórta armelor nu-i fu favorabilă, căci cu tótă vitejia desfășurată în acésta expediținne de Dragoș fiul aceluiaș Gyula, a căruia moșii fusese pustiite de partisanii lui Bogdan pentru că remăsese credincios regelui, și mai cu sémă a lui Balc însuși carele fu chiar rănit în luptă, Regele fu silit a se reîntórce în Ungaria fără a fi atins scopul seŭ, urmat fiind de Balc carele perdu astfel nu numai voivodatul dar chiar și proprietățile sale particulare din Moldova.

Drept resplată ânsă pentru acésta perdere și pentru credința sa regele Ludovic îi dărui în 1365 moșia Cahnea situată în Maramureș și pe care o confiscase de la Bogdan rânduindu'l tot o dată Voevod al Românilor din Maramureș [1]).

De asemenea regele dispuse ca Dragoș, fiul lui Gyula, să fie pus din nou în stăpânirea moșiilor, din care fusese izgonit de către Bogdan și partisanii sei [2]).

Regele Ludovic ânsă, deși respins de astă dată, intreprinse mai multe expediținni contra lui Bogdan, încercându-se a pune mâna pe Moldova, dar totul fu zadarnic, căci vitézul domn moldovan respinse cu succes tóte încercările regelui [3]).

1) *Hurm.* Doc. I, 2, p. 94.
2) Ibid. p. 60 și *Xenopol.* Ist. Rom. II, p. 40 nota 8.
3) *Thuroez.* 3, III, c. 39.

Moldova remase independentă în tot timpul lungei sale domnii, astfel că pe la finele domniei sale, pe la 1365, puternicul rege maghiar Ludovic fu silit a mărturisi el însuși într'o diplomă cum că «Bogdan deține încă Moldova spre rușinea sa»[1]).

Ce nenorocire însă că nu ne a remas de cât puținele aceste sciri despre eroicele fapte ale acestui domn, adevěratul întemeietor al statului moldovenesc, demn stremoș al lui Stefan cel Mare.

Pe lângă aceste lupte înverșunate susținute contra Ungurilor, noul domn al Moldovei a trebuit de sigur să dee des pept și cu ordele tatare care, deși în urma învingerii lor în 1352 de către Voevodul Ardélului Andrea fusese respinse tocmai dincolo de Nistru, tot mai băntuiau din când în când Moldova, și tot lui Bogdan trebuie atribuită după cum am spus-o în istoria țerei Românesci extensiunea Moldovei spre orient până la Nistru și la Marea Négră, iar despre sud până la fruntariile de atunci ale Munteniei.

Asemenea tot lui Bogdan îi revine de sigur și o parte însemnată în organizarea noului stat moldovenesc. Căci nu este de admis ca Bogdan, întemeiênd noul stat moldovenesc, în lunga sa domnie, să nu să fi gândit și la organisarea acestui stat, de și cronicele noastre atribuesc tot meritul organisațiunei Moldovei lui Alexandru cel Bun.

Astfel se dovedește în mod documental că de și, după cronicele nóstre, Alexandru cel Bun ar fi înființat cel dintâi dregătoriile în Moldova, unele cel puțin dintre ele au existat deja înaintea sa. [2]) Tot Bogdan pare a fi ales Sucéva ca capitală a Moldovei.[3]) Intr'un cuvînt Bogdan cel Bătrân trebuie considerat ca adevăratul întemeietor și organisator al statului moldovenesc și numai astfel se explică cum țéra lui a fost numită Bogdania adică țéra lui Bogdan, nume sub care Moldova a figurat timp

---

1) *Hurm.* Doc. I, 2, p. 94: „in contumeliam regis conservare".

2. Vedi între altele hrisovul lui Roman I din 18 Noemvre 1392 publicat în *Wickenhauser*, Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufrei etc. p. 170 în care figuréză mai mulți boeri cu însemnarea diregătoriilor lor ca vornici etc. și uricul lui Roman din 1393 în *Wickenhauser*, Gesch. der Kloster Solka p. 204 unde găsim pe Iuga stolnic și pe Vlad vornic.

3. In ori ce cas Sucéva era deja capitala țerei când fu ales domn Iuga Koriatovici în 1374 căci cronicele literare sincronile dic că l'au dus la *Suceava*.

îndelungat atât în vechile diplome polone cât și în analele turcesci.

Bogdan cel Bătrân muri în 1365 și fu înmormêntat în biserica din Rădăuți unde mormêntul seu există până în ḑiua de aḑi. Acestă biserică este cea mai veche din câte există astă-ḑi în Moldova și în Bucovina. Dar cea ce face acest sânt locaș și mai prețios pentru noi, pentru istoria țĕrii, este că în ea, pe lângă Bogdan cel Bătrân, mai sunt îngropați domnii cei mai vechi ai Moldovei, fiul și urmașul seu Latcu, ginerele acestuia, Roman I frate-seu Ștefan I ḑis cel Bătrân și alți membri din némul domnesc[1]). Tóte aceste morminte ale primilor domni moldoveni au fost pastrate posterităței grație sirguinței strĕnepotului lor, lui Ștefan cel Mare carele a pus de le-a restaurat.

Este greu a determina ânsă dacă acéstă biserică a fost zidită de Bogdan sau dacă exista deja înaintea sa. In ori-ce cas orașul Rădăuții însuși este unul din orașele cele mai vechi și exista de sigur deja înaintea sosirei lui Bogdan, din Maramureș.

Bogdan din dómna sa Maria [2]) avu mai mulți fiii[3]) din care ânsă numele numai a unuia a ajuns până la noi, a lui Latcu care i a urmat pe tronul Moldovei.

Latcu 1365—1374. Domnia acestui voevod a fost însemnată din punctul de vedere religios. De mult timp curia romană se încercase, în deosebite rânduri, prin tóte mijlócele, prin ademeniri séu prin amenințări a readuce pe Românii în genere și în special pe acei din Moldova ânca din timpurile anterioare lui Dragoș în sînul bisericei catolice. Spre acest scop fusese înființat episcopatul Cumanilor. Dar sforțările catolice rămâsese infructuóse după cum o mărturisesce însuși papa Grigorie IX ḑicênd că Românii din acest episcopat nu numai nu primesc misterele bisericei de la episcopatul catolic, ci de la nisce episcopi greci, dar fac propagandă și reușesc chiar a converti la

1. In privința istoriei primilor domni ai Moldevei, meritul revine în deosebit domnului D. A. Sturdza și mult regretatului episcop Melchisedec, celui dintâi pentru aflarea pomelnicului mônastirei Bistrița, iar celui de al doilea pentru descoperirea mormintelor acestor voevoḑi în biserica episcopală din Rădăuți.

2. *Hasdeu*, Ist. Crit. p. 87. Cronica rimată a mitropolitului Doroftei.

3. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 94. In diploma regelui se menționéză Bogdan și fiii sei.

ritul lor pe mulți Unguri și Germani catolici cari părăsind Ungaria sau așezat printre ei.

Urcându-se Latcu pe tronul Moldovei curia papală reinoi încercările sale care de astă-dată fură încoronate de succes de și vremelnic, grație propagandei făcute de frații minoriți Nicolae de Melsac și Pavel Sevidinitz.

In anul 1370 domnul Moldovei, cu tótă împotrivirea soției sale, domna Ana, care remase credincióșă legei strămoșesci, cu o parte din supușii sei, abjurând ortodoxismul, îmbrățoșă religia catolică[1]). Tot odată spre a satisface dorința exprimată de neofitul domn de a înființa un episcopat catolic în Moldova, Florian, episcopul de Cracovia, în urma unui ordin papal, împreună cu alți doi episcopi, sfințiră în 1371 pe călugărul minorit Andrei din Cracovia ca episcop al Seretului, scotênd cu totul și pentru totdéuna întrégа Moldovă de sub supunerea episcopală a Episcopiei galițiane supunênd noul episcopat moldovenesc imediat scaunului papal[2]).

Tot cu acéstă ocasie fu zidită catedrala episcopală pe locul unde se află adi biserica catolică a Sf-lui Ioan Botezătorul din orașul Seret.

După unii istorici motivul acestei decisiuni a domnului moldovan ar fi fost dorința sa de a obține de la papa despărțirea de soția sa pe care n'ar fi pututo obține de la biserica ortodoxă. Acéstă părere este eronată și cu totul contrară bulelor papale din care resultă că nu numai Latcu n'a făcut o asemenea cerere și papa n'a încuviințat-o, dar că chiar papa, deși dómna Ana refusase de a 'și schimba religia, cu tóte aceste nu ceru lui Latcu să se despartă de dênsa, ci se mărgini al exórta să bage de sémă ca nu din împreună viețuire cu acea soție să se lase a fi ademenit ca să se lepede de credința catolică [3]).

Motivul adevĕrat pare a fi fost de o ordine superióră, de o ordine pur politică. Dacă părintele seu, vitézul Bogdan, ținuse atita timp pept regelui ungur, și respinsese desele sale năvăliri, Latcu pricepênd că la urmă Moldova de abea înființată slăbită

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 160, 162.
2. Ibid. p. 168, 171.
3. Vedi *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 134—135.

prin aceste dese rezbóie era să fie învinsă de Ungaria, crédu mai prudent de a se împaca cu regele Ludovic, cu atât mai mult că de la 1370 Ludovic deveni și rege al Polonei, și de óre ce scia, că acesta era aţiţat contra Moldovenilor mai cu samă de către curtea papală din cause religióse, căuta mai întâi a obţine bunele grații ale acesteia. Prin îmbrăţoşarea catolicismului domnul Moldovan își atinse pe deplin scopul căci reuși a restabili bunele relaţiuni dintre ţéra sa și Ungaria, pe basa recunóscerii supremaţiei acesteia care din partea sea recunóscea faptul împlinit al deslipirei Moldovei de dênsa și constituirea ei într'un stat autonom. De acea regele Ludovic încheiând în 1372 un tratat de pace cu împĕratul Germaniei, cuprinse în el și pe Moldova de și stipula ca precauţiune contra unei nouĕ veleităţi a domnului moldovean de a se lepada de suzeranitatea maghiară ca împăratul să nu consimte nici odată, chiar dacă domnul Moldovei ar voi-o, la supunerea acestei ţeri imperiului[1]).

Cu tot succesul acesta ânsă, nici de astă dată credinţa catolică nu reuși a prinde rădăcini pe pămîntul românesc. Căci se vede că marea parte a poporului remasă credinciósă legei strămbunilor încuragiată și de însăși dómna lui Latcu, începu să se misce, și în curênd o reacţiune puternică avu loc contra catolicismului. Se vede că acéstă mișcare anticatolică pusese pe gânduri pe însuși domnul ţerei care începuse a se clătina în noua sa credinţă de vreme ce papa îngrijit de aceste simtome crédu necesar printr'o scrisóre adresată în 1372 lui Latcu, să-l îndemne a se păzi a nu recădea în vechile sale rătăciri în care stăruise soţia sa[2]).

Dar tóte aceste admonestaţiuni fură zadarnice, căci reacţiunea contra catolicismului luă ast-fel de proporţiuni, în cât Latcu se vĕdu silit a se lepada de noua sa credinţă și a se reîntórce la legea strămbunilor sei[3]).

Imbrăţoşarea catolicismului de către Latcu, domnul ţĕrei, a fost un eveniment fórte însemnat și ar fi putut ave nisce urmări fórte grave asupra întregei desvoltari a Moldovenilor, și

1. *Pray.* Hist. Reg. Hung. II. p. 121.
2. *Hurmuzaki,* Doc. I, 2, p. 197.
3. Epoca reintórcerii lui Latcu la ortodoxism nu se póte precisa, dar trebue căutată între 1372, anul bulei papale și 1374 când a murit și a fost înmormîntat în biserica ortodoxă din Rădăuţi.

chiar asupra viitorului Românilor în genere, căci Moldovenii, îmbrățoșând catolicismul pe când Muntenii ar fi persistat în credința résăriténă cine scie dacă adi ar fi existat o Românie unită.

Deci prin întórcerea lui Latcu la ortodoxism acest pericol fu înlăturat.

Cu tóte aceste, propaganda catolică se alesese cu înființarea unui episcopat în Moldova care a continuat a exista și după acésta. Ba chiar și o parte din Moldovenii convertiți odată cu domnul lor remase credincioși religiei catolice și după lepadarea ei de către acesta, dar în curând, după cum vom vedea, pe la începutul domniei lui Petru I, și aceștia, mai cu sémă din causa nemulțumirilor contra preoților unguri, se întórse în sinul bisericei strămoșesci.

Aceste șovăiri însă către catolicism avură și partea lor bună căci provocând o reacțiune contra catolicismului ele împinse la consolidarea ortodoxismului printr'o organisare mai minuțiósă.

Indirect acestui fapt póte al trecerei vremelnice a lui Latcu la catolicism se datoresce organisarea seriósă a bisericei moldovenesci, care începu, dacă nu sub succesorul lui Latcu, efemerul Iuga I Coriatovici [1]) in ori ce cas sub succesorul acestuia, sub Petru I Mușat care înființă un scaun metropolitan moldovan deși acesta nu fu recunoscut de patriarcatul constantinopolitan de cât după o mare luptă deabea sub Alexandru cel Bun.

Moldova sub primii domni continuase a fi dependentă ca și înaintea înființărei statului moldovan de diocesa Haliciului unde era un episcop dependent de metropolia din Kiev [2]).

In anul 1371 patriarchatul constantinopolitan ridicând episcopatul Haliciul la rangul de mitropolie, autorisând-o anume a institui episcopi sufragani, dispune anume ca pentru chirotonirea episcopilor, să céră concursul metropolitului Ungro-Vlahiei, adică a țărei Muntenesci [3]).

Póte asemenea că pe lângă alte motive care nu ne sunt

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 139—140 crede că metropolia ar fi fost înființată de Iuga.

2. *Hurm.* Doc. I. 2 p. 162: „ut oppidum Ceretense Halecensis diocesis in civitatem erigere".

3. Miklosich-Müller, Acta Patriarchatus Constant. I, 579.

cunoscute, pe lîngă împrejurarea că Lațcu, la mórtea sa întîmplată în 1374, nu lăsă nici un moscenitor bărbătesc, ci numai o fiică, domnița Anastasia, măritată după Roman al doilea fiu al lui Costea Mușat, a fost și nemulțumirea provocată contra dinastiei domnitóre din causa șovăirilor sale către catolicism care a determinat pe Moldoveni, în loc de a alege pe un membru din familia românéscă a Mușatescilor înrudită prin căsătorie cu dinastia Bogdănescilor, a chema pe tronul Moldovei un domn strein, pe Iuga Coriatovici, principe litvan de rit ortodox.

Lațcu se află înmormântat în biserica din Rădăuți.

CORIATOVICI

Iuga I 1374. Acest principe era fiul lui Mihail Coriat, cnézul Novgorodului, din dinastia principilor Litvaniei, care mai avea încă trei feciori. Fratele mai mare al lui Mihail Olgerd, într'o expediție contra Tatarilor luase cu sine pe toți patru ai săi nepoți, Alexandru, Constantin, Iuga séu Gheorghe și Teodor, și drept resplată pentru vitejiile lor în această luptă, el înființă pentru dênșii în Podolia nișce mici principaturi.

Alegerea de domn făcută de către boerii Moldoveni în persóna lui Iuga Coriatovici, pe lângă reputațiunea de bravură de care se bucurau membrii acestei familii 'princiare se explică și prin faptul că ea n'a trebuit să le fie cu desăvârșire necunoscută, de óre ce Teodor Coriatovici, fratele mai mic al lui Iuga după ce fusese alungat de frații sei Alexandru și Constantin din Podolia obținuse de la regele maghiar Ludovic I ducatul Muncaciului [1]) situat în Maramureș, adică tocmaĭ în țéra de obârșie de unde emigrase în Moldova Bogdan cel Bătrân și tovarășii sei de arme și că între Românii remași în Maramureș și acei emigrați în Moldova din causa legăturelor de înrudire a trebuit mult timp încă să existe relațiuni fórte strînse.

De abea urcat pe tronul Moldovei, Iuga întreprinse o expediție contra Tatarilor pe care îĭ bătu în lupta lângă satul Vlădici pe Nistru, în care se ilustră mai cu sémă boierul seu Iacșa Litavor, locotiitorul seu din Cetatea Albă. Intorcêndu-se

1. *Basilovits*, Notitia fundationis Theodori Koriatovits, olim ducis de Muncacs, Cassoviae 1799.

de sigur din acéstă expediţiune şi aflându-se în Bérlad, Iuga dărui acestui boier drept răsplată pentru vitejia sa unul din satele sale anume Zăbrăuţii printr'un crisov care a ajuns până la noi datat din acest oraş din 5 Iunie 1374 şi în care se intitulézá «cu mila lui Dumnezeu, noi principe litvan, Iuga Koria-„tovicĭ Voevoda, domnul ţerei Moldovenesci» [1]).

Din acest crişov resultă că Moldova ajunsese deja pe acele timpuri până la Marea Négră şi că Cetatea Albă se afla în stăpânirea domnilor moldovei, cea ce, după cum am vĕdut, a fost de sigur opera lui Bogdan. Cetatea Albă a fost probabil zidită de Bizantini prin secolul IV-lea ca şi Chilia pe Dunăre. Din stăpânirea bizantină Cetatea Albă trecu în secolul XIII în stăpânirea Tatarilor în care remase până în secolul XIV când fu cucerită de Moldoveni. Pe la anul 1330 ea se afla încă sub dominaţiunea tatară. Acésta resultă din legenda muceniculuĭ Sf Ioan, scrisă de Grigori Tamblac [2]).

Unii istorici cred că Cetatea Albă din stăpânirea Tatarilor ar fi trecut în secolul al XIV-lea în acea a Genovesilor, în a căreia stăpânire s'ar fi aflat încă chiar pe la 1410 [3]). Acéstă pă-

1. *Hasdeu*, Ist. Crit. I, 89.

2. *Melchisedec.* in *Revista pentru ist. arch. şi filol.* III, 143.

3. *N. Iorga*, Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe, Bucuresci 1900. Domnul Iorga admite, fără a dovedi însă acéstă tesă, cum că Genovesii au avut stăpânirea politică şi efectivă atât a Chiliei până pe la 1403 cât şi a Cetăţii Albe până pe la 1410 (p. 60). Despre crisovul lui Iuga Koriatovici Iorga se mulţumesce a dice că crede că în una din desele lupte cu Tatarii domnul Moldovei ar fi reuşit a lua de la dĕnşii Cetatea Albă şi a o ocupa pentru scurt timp (p. 78). Iară despre titlul lui Roman din 1392 de stăpân de la munte până la ţĕrmul mării îl explică că „Moldova putea „atinge marea şi alt-fel decât prin stăpânirea asupra Cetăţei albe. Imi e „cu neputinţă—scrie Iorga—să admit că succesorii lui Iuga ar fi avut con-„tinuu Cetatea Albă, *din causa argumentelor aratate de mai sus*". Ori acele argumente sunt existenţa Genovesilor şi ai Consulilor lor pe acele timpuri atât în Cetatea Albă cât şi la Chilia. Nimene nu contestă acest fapt. Dar existenţa Genovesilor şi Consulilor genovesi în acele oraşe nu împedecă de loc stăpânirea politică a Muntenilor şi a Moldovenilor asupra acestor oraşe. Genovesii aveau consulii lor şi organisarea lor deosebită ca comunitate, cum o aveau şi Armenii timp îndelungat încă în deosebite oraşe moldovenesci, de sigur în virtutea unor tratate intervenite între Veneţia şi statele muntén şi moldovén. cum este tratatul încheiat între Veneţia şi Ivanco Dobrofici, domnul Dobrogei în 1387, citat chiar de Iorga (p. 54) din care resultă clar cari erau raporturile dintre Genovesi şi Ivanco, raporturi care de sigur erau aceleaşi ca şi acele dintre Munteni şi Moldoveni de o parte şi Genovesi de cealaltă parte. Prin acest tractat Ivanco se îndatoresce a primi în ţéra sa un consul genoves „care se dea dreptate Genovesilor", în cause civile, criminale şi mixte. dacă părâtul e Genoves. Ivanco va tracta bine pe ori-ce consul Genoves. Se va da loc pentru loggia şi biserică etc. Eată dar care erau atribuţiunile consulilor genovesi atât în ţara lui Ivanco cât şi de sigur şi în Muntenia şi Moldova, la Chilia şi la Cetatea Albă, dar dominaţiunea politică asupra acestor cetăţi o avea domnii români.

rere este cu desevârșire greșită și in contradicere cu realitatea lucrurilor basate chiar pe documente autentice. Ast-fel am vĕdut că documental deja în 1374 Cetatea Albă era a lui Iuga Koriatovici, administrată de boerul seu Litavor. De asemenea vom vedea și pe un urmaș al acestui principe, pe Roman I, domnul Moldovei întitulându-se într'un crișov din 1392 „stăpân până la Marea Négră. In fine sub Alexandru cel Bun stăpânirea sa asupra Cetății Albe este netăgăduită. Nu e mai puțin adevĕrat însă că Genovesii s'au stabilit de timpuriu încă atât în Cetatea Albă cât și la Chilia unde îi aflăm deja pe la 1381 și unde aveau stabilimentele lor de comerciu și o óreși care organisare politică comunală având consulii lor. Suzeranul Cetății Albe însă era domnul Moldovei, al Chiliei domnul Munteniei, până ce, după cum vom vedea, Chilia, sub Alexandru cel Bun, trecu din stăpânirea Muntenilor în acea a Moldovenilor.

Se vede că pe când Iuga era dus contra Tatarilor, la Sucéva, Petru fiul cel mai mare al lui Costea Mușat, și fratele seŭ Roman, ginerile fostului domn al Moldovei Latcu, pe basa acestei înrudiri cu vechea dinastie a Bogdanescilor, reușise a căștiga o parte din boeri cari erau nemulțumiți cu domnul străin fie pentru că el se înconjurase de prea mulți connaționali ai sei pe cari îi pusese în dregătoriile țerei, precum pe panul Iacșa Litavor, pe care îl rându-i-se la Cetatea Albă și care după nume nu sĕmănă a fi fost Moldovén[1]), fie fiind că de timpuriu boerii Moldoveni au început a da dovedi de marea lor dragoste de mai apoi pentru schimbări de domnie, și Petru se proclamase domn al Moldovei.

Aflând despre acésta domnul Litvan părăsi de sigur Berladul spre a întâmpina și repune pe rivalul seu, dar pe drum cale de o zi de departare, fu tradat de cătră boerii cari îl însoțeau și cari îl otrăvirá[2]), alergând de sigur apoi să se închine

1. *Xenopol.* Ist. Rom. II, p. 138.

2. După cronicele litvane și rutene Moldovenii au pus domn pe Iuga dar în curênd l'au omorît cu otravă în Sucéva, vedi cronica litvană citată de *Gebhardi*, Geschichte der Moldau p. 566 precum și cele consultate de Strykowski, kronika Polska, Litewska etc. Königsberg 1582 p. 418. Otrăvirea lui Iuga la Sucéva este în contradicere cu locul unde fu înmormĕntat într'o monăstire în apropiere de Bĕrlad. De acea ne apropiem de opinia susținută de Xenopol, Ist. Rom. II, p. 138, de și inclinăm a crede că otrăvirea n'a avut loc în chiar orașul Bĕrlad ci pe drum în apropierea de monăstirea unde fu înmormĕntat și unde morméntul seu a fost vĕdut încă în

noului domn, lui Petru Mușat carele nu numai ii primi bine dar ii și resplăti pentru fapta lor criminală, dar care din nefericire, pe acele timpuri semi barbare, s'a repetat adese ori în istoria Moldovei.

Nefericitul domn fu înmormântat într'o mănăstire de pétră în departare de o di de Bérlad unde morméntul seu se afla încă pe la finele vécului al XVI-lea.

MUȘATESCII

Petru I 1374—1390[1]). Urmașul domnului Litvan era fiul cel mai în vérstă al lui Costea Mușat, care mai avea încă alți trei fii, Roman și Ștefan din care cel dintâi luase în căsătorie pe domnița Anastasia, fiica lui Lațcu ultima coboritóre a adoua dinastii moldovenesci a Bogdănescilor[2]). Costea Mușat era se vede unul din fruntașii Maramureșeni cari întovărășise pe Bogdan cu care dealtmintrelea el pare a fi fost înrudit, ținênd în căsătorie

---

1575 de *Strikowski* apud *Hasdeu*, Arh. Ist. II, p. 7. Dacă cronicele litvane sunt însă în eróre asupra locului unde Iuga fu ucis, ele tóte afirmă că durata domniei séle a fost fórte scurtă încât credem că durata însemnată de Xenopol de la 1374—1375 este eronată și că Iuga a fost otrăvit încă în 1374 puțin timp după emiterea crișovului seu datat din Bérlad. Domnia lui a fost cu totul efemeră încât nu vedem că i se atribuie lui cu drept, după cum o face și Xenopol după Urechi cum că Iuga I ar fi trimis la patriarchia de Ohrida de a luat blagoslovenia și a pus mitropolit pe Teoctist. Urechi comite aci o'confusiune cu Teoctist, hirotonisit de patriarcul Ohridan în 1453 sub Alexandru cel Tênér. Cea ce a dat loc acestei confusiuni din partea lui Urechi este faptul cum că în adevér, după cum vom vedea, pe timpul lui Iuga II era o chestiune religiósă pe tapet între biserica Moldovei și patriarcatul Constantinopolitan care refusa de a recunósce pe metropolitul Moldovei. Prin urmare tótă istorisirea din *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 139—140 despre pretinsa restabilire în tótă deplinătatea sa și înființarea unei metropolii de către Iuga I cade de la sine de óre ce nu se întemeiéză decât unicamente pe acéstă notiță eronată a lui Urechi, care de altmintrelea se raportéză la Iuga II ci nu la Iuga I Coriatovici pe care Urechi nici nu'l cunósce. Tot lui Iuga II ii atribue Urechi și cu drept cuvênt și descălicarea de orașe prin țéră tot la iocuri bune, și dăruirea de ocine la voinici cari făceau vitejii la óste. *Hasdeu*, Etym. Mag. Rom. p. CCLVI, trage conclusia din diploma din Martie 1375 a lui Alexandru Koriatovici că frate-seu Iuga ar mai fi trăind, fiind că nu dice „reposatul meu frate" cea ce nu este de loc o dovadă. Iar *Gheorghe vozvodul român* citat în acte din 1377 și 1390 vedi Onciul, Orig. Princ. Rom. p. 234 nu se póte referi decât la Iuga II.

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 140, pune greșit domnia lui Petru I până în 1391. In august 1390 domnea deja fratele seu Ștefan I, care s'a rezboit cu regele Ungariei după cum resultă din diplomele pe care le vom cita în capitolul tratând despre domnia acestuia. Petru a trebuit dar să móră în primavara anului 1390.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 818.

pe o fiică a sa [1]). Grație acestor înrudiri ca Bogdănescii, în urma stingerii în linia bărbătéscă a acestora și după otrăvirea prințului străin Iuga Coriatovici, Petru I Mușat apucă tronul Moldovei.

Despre primii ani ănsă de domnie ai acestui voevod nu scim mai absolut nimica. Se vede ănsă că ținênd sémă de curentul puternic ce crease în favórea întăririi ortodoxismului, reacțiunea contra vremelnicei lățiri a catolicismului în timpul lui Lațcu, el se îngriji cu tot dinadinsul de cele bisericesci. Biserica Moldovei din vechime era după cum am vĕdut supusă autorității episcopului, de la 1371 metropolitului Haliciului. Fĕță cu noua situațiune politică a Moldovei, în urma constituirei sale de Bogdan cel Bătrân ca stat autonom, era de absolută necesitate că Moldova să aibă capul ei bisericesc pământean. De aceea Petru înființă un scaun metropolitan cu reședința în

1. *Xenopol*, II. p. 141 a adoptat opinia lui *Hasdeu*, Ist. Crit. p. 95 după care Mușatescii ar fi fost din dinastia Basarabilor din Muntenia. Acéstă opinie o sprijină pe doue considerante fórte puțin temeinice, 1) raritatea numelui de Mușat și mai cu sémă sub forma eminamente muntenéscă de Mușatin în Moldova; 2) împrejurarea că Petru Mușat ar fi datorind chiar tronul lui Mircea, căci nu mai vorbim de celelalte considerante ca capii negri din blasónele domnilor Munteniei și ai Moldovei, precum și sĕrbisarea atâta unora cât și a altora. In cea ce privesce al doilea considerant cum că Petru ar datori tronul lui Mircea el este cu desevĕrșire eronat căci dacă tronul Moldovei îl datoresce cine-va lui Mircea, apoi este Alexandru cel Bun de óre-ce Mircea bătu și prinse pe Iuga II în 1401 predecesorul lui pe când pe la 1375 când se urcă Petru pe tronul Moldovei, Mircea nici nu domnea încă în Muntenia. De altmintrelea Roman I în uricul seu datat din Sucéva din 18 noemvre 6901 în *Wickenhauser*, Geschichte der Klöster Woronetz und Putna, 1 Bandchen, 2 Heft, p. 100—101 precum și Geschichte und Urkunden des Klosters Solka, p. 201 menționéză și pe dómna lui Mușat mama sa: «вѣраф мятькъ нашеі княтьнь мушаты». Din acéstă expresiunea lui Roman resultă destul de clar că tatăl seu Costea Mușat nu era de viță domnéscă și încă mai puțin a domnit în Moldova după cum susține Tocilescu, Man. de Ist. Rom. p 122. Dar dacă el nu era de viță domnéscă, soția sa, era neaparat de vița domnéscă cea ce resultă din denumirea de *Knéghinia* reservată fetelor de domn măritate chiar după soți de viță nedomnéscă, și vrĕnd nevrĕnd trebui să admitem că ea era fĕta lui Bogdan, și nu vedem de loc o imposibilitate, în casul acesta, după cum crede Xenopol, că Roman să fi luat în căsătorie pe vara sa primară, căci acest cas s'a mai repetat în deosebite rânduri în familia domnéscă a Moldovei, notamente casul lui Alexandru Lăpușnénu care a luat în căsătorie pe vara sa primară domnița Ruxanda. Onciul admite după Lațcu domnia lui Costea Mușat pe motivul că el se afla trecut în pomelnicul bistritan. Ca tata lui Petru Mușat și Roman și bunic al lui Alexandru cel Bun, care a dĭdit mănăstirea Bistrița el póte fi trecut în pomelnic fără ca de aci să conchidem că a domnit. Cronica bistritană ni'l arată ca domn. In fine dovada cea mai temeinică că Costea nu a domnit este diploma lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1463 în I. Bogdan. Convorbiri literare XXXV, No. IV, p. 353—365 în care Alexandru menționĕnd pe toți predecesorii strămoșii sei nu amintesce și pe Costea.

Sucéva [1]). De și nu e sigur dar e fórte probabil că primul metropolit al Moldovei a fost episcopul Iosif, carele nu fu recunoscut ânsă de patriarcatul Constantinopolitan decât deabea pe la începutul domniei lui Alexandru cel Bun.

In curênd ânsă domnul moldovan fu sustras de la aceste îndeletniciri religioase prin afaceri interióre politice din cele mai însemnate. Căci, în Polonia, în urma morții regelui Ludovic în 1382, Polonii refusară de a recunósce pe fiică-sa Maria care fusese proclamată de rege al Ungariei, și pe soțul seu Sigismund, și proclamară pe sora-sa Edviga de regină a Poloniei. Iar în 1386 urcându-se pe tronul polon, prin căsătoria sa cu regina Edviga, Iagello, ducele Litvaniei, care abjurând pentru acest scop paganismul, îmbrățoșă religia creștină catolică luând numele de Vladislav, se ivi o rivalitate între Ungaria și Polonia cu privire la Moldova ast-fel că situațiunea lui Petru deveni din cele mai critice.

Căci și una și alta rîvneau acéstă țéră, acea dintâi pentru motivul că Moldova din vechime, înaintea lui Bogdan, făcuse óre-cum parte integrantă din regatul Ungariei, iară acea de a doua invocând nisce pretinse drepturi și mai vechi, din faptul că Moldova, după cum am vĕdut, prin secolul XII, fusese în óre-care legături de atârnare de vechiul principat al Haliciului, iar Polonia ca stăpână a Galiției, care îi fusese cedată de Ungaria în 1352 [2]), moscenise drepturile principatului Galițian asupra Moldovei.

Fiind dată situațiunea politică și geografică a Moldovei, stat relativ mic și încă în formațiune, între doue state mari și puternice ca Ungaria și Polonia, Petru înțelese că n'ar putea timp îndelungat să se menție singur redus la propriile sale mijlóce fâr' a fi silit a se sprijini pe una sau pe alta din aceste puteri, mai cu sémă pe acele timpuri când nu exista așa numitul echilibru european căruia datorește astă-di existența lor atâtea state mici și se hotărî dar a ceda împrejurărilor și a recunósce suzeranitatea uneia din aceste două puteri.

Pe când Ungaria ânsă voia a impune Moldovei cu forța supremația sa, rivala sa Polonia, mai abilă, recurse la mijlóce mai puțin violente. Regele polon apucă calea diplomatică și în-

1. Intemeierea unei metropolii în Moldova este pusă de izvórele grecesci înainte de anul 1381.

2. *Pray.*, Hist. Reg. Hung. vol. III, p. 85.

cepu cu Petru, prin mijlocirea episcopului catolic din Seret, minoritul Nicolae, care fusese numit în 1384 episcop în locul lui Andrei, după instigațiunea Poloniei, tratări care se sfîrșiră prin recunóscerea suzeranității polone de către Petru al Moldovei [1]).

Spre acest scop domnul Moldovei se duse în persónă la Lemberg și în ziua de 1 mai 1387 prestă regelui Vladislav, reginei Edviga, urmașilor lor precum și regatului polon omagiu de fidelitate depunênd jurămêntul după ritul resăritén și sărutând crucea în presența metropolitului Chievului [2]).

Acelaș jurămênt îl prestară, prin act deosebit, și consilierii sei, boerii Giulea, Dragoș, Stanciu și Stanislas atât în numele lor personal, cât și în numele tuturor locuitorilor Moldovei cari îi împuternicise anume pentru acest scop. [3])

Prin acest act Petru se recunoscea conform dreptului feodal medieval de vasal al Poloniei. Ori ce încercare de a contesta, din mândrie națională, acest fapt al vasalității Moldovei față cu Polonia ar fi zadarnică. A tăgădui acest adevĕr istoric, față cu actele omagiale necontestabile ale lui Petru I și ale succesorilor sei ar fi a falsifica istoria. [4])

De altmintrelea ar fi greșit de a judeca ómenii și faptele lor din acele timpuri cu ideile de adi și a ajunge la cruda, dar din fericire cu totul falsa conclusiune, a unui istoric modern cum că, «*pe când Muntenia începe prin un șir de domni e-*«*nergici cari culmineză în eroicul Mircea, în Moldova vedem* «*din potrivă o succesiune de domnitori slabi și bicisnici, cari* «*se întrec în înjosire față cu curtea polonă*». [5])

Apreciarea acésta despreţuitóre a primilor domni ai Moldovei este cu desăvârșire nejustificată și în contradicere vădită cu faptele istorice. Moldova cu drept cuvênt póte fi mândră de unii din predecesorii lui Alexandru cel Bun, de un Bogdan cel

1. *Engel*, Gesch. d. Mold. p. 110.
2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 295.
3. ibid.
4. *Sincai* ad ann. 1387 bănuiesce sinceritatea acestor tratate, dar pe timpul seu nu erau cunoscute decât în extractele publicate de Dogiel. Adică s'au descoperit originalele care se află la Petersburg ne mirăm cum în *Hurm.* Doc. I, 2, p. 297—97 s'a putut strecura o notiță care se termină prin cuvintele: „în tot cusul ele remân fórte suspecte". Este cunoscut că însuși Stefan cel Mare a prestat jurămêntul de fidelitate prin urmare pentru ce am bănui ca actele de jurăminte ale predecesorilor sei începênd cu Petru I ar fi fost plăsmuite ?
5. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 151.

Bétrân care în lunga sa domnie a ținut pept bărbățește tuturor încercărilor Ungurilor de a readuce țéra sa în stăpânirea lor, de un domn cumpătat și înțelept ca Petru I, care deși a recunoscut suzeranitatea Poloniei, era atât de stimat de acésta în cât regele Vladislav nu se sfii de a intra în legături intime de înrudire cu vasalul seu, și a căruia lungă și pacinică domnie în privința resultatelor dobândite pentru liniscea și prosperitatea Moldovei a fost mai roditare de cât strălucita dar frământata domnie a lui Mircea, și chiar de un Stefan I, succesorul lui Petru I, care a sciut să înfrunte vitejesce în strimtorile munților pe năvălitorul rege ungur a căruia viață fu chiar un moment un pericol.

Căci faptul că, cedând grelelor împrejurări, ținênd și sémă despre ideile de atunci în ceea ce privesce legăturile de vasalitate dintre un stat mare și unul mai mic, Petru I și succesorii sei au consimțit a recunósce suzeranitatea polonă, nu micșurézá întru nimic meritele și calitățile acestor domni, precum nici un Alexandru I Basaraba, nici un Vladislav I Basaraba al Munteniei, deși împrejurările i-au silit și pe dânșii une-ori a se recunósce de vasali ai regatului ungar, n'au fost mai puțn nisce domni mari și viteji.

Și faptul recunóscerii suzeranității polone implică atât de puțin o «*înjosire față cu curtea polonă*». în cât acésta, după cum am spus, nu se sfii de a se înrudi cu curtea Moldovenéscă, Petru al Moldovei luând în căsătorie pe o soră a regelui Vladislav, a căreia nume ânsă nu ne este cunoscut [1]).

Căci raporturile de vasal nu implicau de loc ceva umilitor. Țéra vasală își pastra intréga ei autonomie fără nici un amestec în afacerile ei de către țéra suzerană. Obligațiunea impusă vasalului se mărginea în ajutorul militar pe care îl datora suzeranului seu în timp de rezbel contra tuturor inimicilor în genere séu numai în mod limitat contra unora din inimici exceptând pe alții anume după cum vom vede că acéstă restricțiune a fost introdusă în actul omagial din 1393 al lui Roman I. Dar în schimb și suzeranul, conform dreptului feodal, era dator a

1. *Hasdeu.* Arh. Ist. I, 2. p. 177 unde din greșélă cuvêntul slavon Ziat a fost redat prin *ginere* în loc de *cumnat.* Vedi *Xenopol,* Ist. Rom. II, p. 142.

apara pe vasalul seu contra ori căruia inimic, prin urmare și contra Ungurilor.

Din acest punct de vedere actul lui Petru I trebuie considerat ca un act eminamente politic, impus prin împrejurările timpului, și în conformitate cu interesele de atunci ale statului moldovenesc. Nu este mai puțin adevărat însă că prin amestecul necontenit al Polonilor în afacerile de succesiune la tronul Moldovei, certurile dintre deosebiții pretendenți au fost atâtate și mai mult și au contribuit mult la slăbirea forțelor Moldovei.

De și își asigurase ast-fel ajutorul Polonilor în casul unui atac din partea Ungurilor deși, afară de încuscrirea sa cu regele polon Vladislav, Petru căutase a restrînge și mai mult legăturile de prietenie între ei, împrumutându-l în 1388 cu suma de 3000 ruble de argint italian cu condițiune ca în cas de neplată la termenul stipulat să iee ca garanție în stăpânire orașul Haliciu cu districtul seu până la deplina achitare a datoriei[1]), cu tóte aceste, dându și bine sémă de dispositiunile ostile al Ungariei, care în curând séu mai târdiu era să caute a'l readuce sub stăpânirea sa, cu atât mai mult că regele Sigismund deja în 1387, îndată ce aflase despre alipirea Moldovei de Polonia pe la sfârșitul anului, dădu-se ordin deosebiților diregětori de a se pregăti de rezboi contra domnului Moldovei[2]), pentru mai multă precauțiune, el concepu planul unei coaliții contra Ungurilor, îndemnând pe Mircea cel Bătrân, vitézul domn al Munteniei a face și el un tratat de alianța cu Polonia. Mircea primi cu plăcere acéstă propunere cu atât mai mult că intra cu totul în vederile sale și întărea ast-fel coaliția pe care el însuși o formase cu Bosniacii, Croații și Sérbii atât contra Turcilor cât și contra Ungurilor.

Spre acest scop Mircea trimise ca plenipotențiari ai sei pe boerii Manea și Herescu cari împreună cu boerul Dragoe, mareșalul domnului Moldovenesc, încheiară cu regele polon în Radom în 7 Decemvre 1389 un tratat care trebuia să fie ratificat în Moldova patru-deci de dile cel mult de la data tratatului.

Ratificarea avu loc în cursul termenului prevědut, dar nu

---

1. *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1. p. 177.
2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 306—307. Regele Sigismund prin „necredincioșii sei" înțelege pe lângă Sérbi și Munteni și pe Moldoveni.

scim în urma cărora împrejurări, nu în Moldova, după cum fusese stipulat, ci la Lublin în 13 Ianuarie 1390.

Din nefericire domnescul mijlocitor al acestui tratat dintre Muntenia și Polonia nu se bucură mult timp de ródele acestei mijlociri, căci Petru muri curênd după încheierea acestui tratat încă în primăvéra anului 1390.

Nu se scie unde a fost înmormêntat acest domn. Mormîntul seŭ neaflându-se printre mormintele primilor domni descoperite la Rădăuți, e probabil că a fost înmormêntat la mănăstirea Némțului pentru care Petru, cât a trăit, a avut o deosebită predilecțiune înedestrând-o cu diferite moșii[1]).

Din căsătoria sa cu sora regelui Vladislav al Poloniei Petru nu lăsă de cât un singur fiu nevrâstnic, cu numele Ivașcu[2]), care nu apucă însă domnia părintelui seu, căci moșul seu, fratele mai mic al lui Petru I, Stefan profitând de sigur de nevrâstnicia sa reuși, nu scim, în ce fel însă, a'l înlătura atât pe el cât și pe frate seu mai mare, Roman, pe care Petru I își îl asociase óre-cum încă în viéța fiind la domnie, și cuprinse tronul Moldovei.

Stefan I dis cel Bătrân 1390—1392[3]). Abia urcat pe tron

1 *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, p. 140.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 819. „Ego Ivasco, Petri filius, Valachiæ heres". Xenopol, Ist. Rom. II, p. 147—148 gresesce susținênd că Petru, afară de Ivașcu, ar mai fi avut un fiu cu numele de Roman care ar fi domnit de la 1399—1400. Acest Roman este fratele, nu fiul lui Petru, și anume acelaș Roman care a mai domnit pentru prima óră de la 1392—1394. Căci diploma lui Ivascu din 1400 la care se referă Xenopol nu arata de loc pe Roman ca frate al lui Ivascu.

3. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 145 pune după Petru I imediat pe Roman I de la 1391—1394 dicênd că Sincai gresesce punând între Petru și Roman pe un Stefan luându-se după Bonfinius și Leunclavius de óre-ce expediția lui Sigismund contra lui Stefan în 1390 raportată de Bonfinius este inexată întru cât în acel an se încheie tratatul dintre Mircea și Vladislav, prin intermediul lui Petru I. Acest tratat s'a încheiat în 13 ianuarie 1390 pe când trăia încă Petru care muri încă în primavéra aceluiași an încât din acest punct de vedere nu este nici o imposibilitate ca să fi domnit Stefan și să se fi rezboit cu Sigismund. De altmintrelea expediția lui Sigismund în 1390 este afară de ori-ce îndoiélă. Intr'o diplomă din 1397 *Hurm.* Doc. I, 2, p. 382 Sigismund dăruiesce familiei Canișa mai multe moșii pentru serviciile făcute în resbelul cu Stefan domnul Moldovei, și după întórcerea din Moldova pentru serviciile făcute în lupta de la Nicopole mic: „Praeterea... post regressum nostrum ad regnum Hungariæ factum... minus castrum Nicopol nuncupatum", iară lupta de la Nicopole mic a avut loc în 1391, prin urmare lupta cu Stefan a fost anterióră, adică în 1390 după cum o spune și Bonfinius și alți istorici unguri. Și în adevĕr în iunie 1390 vedem pe regele aflându-se în Transilvania confirmând diferite moșii lui Drag și Balc printr'o diplomă *Hurm.* Doc. I, 2, p. 324 în care se vede iscălit și Ioan Archiepiscopul Strigonului care a luat parte și el la expediția în Mol-

acest voevod avu a susține un rezbel crâncen contra Ungurilor. Căci regele Sigismund care de mult se pregătea a readuce Moldova sub stăpânirea sa, la mórtea lui Petru I, pentru a impedeca pe succesorul seu de a urma politica predecesorului seu și a se închina Poloniei, se hotărî a porni în persónă contra lui Stefan.

Inainte de a întra el însuși în Moldova, regele Sigismund trimise prin August 1390 pe Stefan de Canisza, comitele Secuilor, pentru a explora terenul și a-i deschide drumul. Canisza este întêmpinat în strimtorile munților de către óstea moldovenéscă sub comanda personală a lui Stefan carele este silit ânsă după o zdravenă resistență a se retrage. Generalul ungur dând de scire regelui seu că drumul este liber, Sigismund întră și el în Moldova în capul oștirei séle în care se afla și Ioan episcopul Strigonului cu contingentul seu. Dar abia intrat el se pomeni de o dată atacat de Stefan la Hindău, póte Ghindaoanii din județul Németi, plaiul Pétra [1]) și împresurat din tóte părțile în cât situațiunea Ungurilor deveni fórte critică și siguranța regelui însuși fu un moment în pericol, și nu scăpă de o infrângere cumplită de cât grație aceluiaș Stefan de Canisza care expunêndu-și viéța vitejesce reuși prin atacurile sale impetuóse a scăpa pe rege și óstea sa străbătând șirurile óstei moldovenesci și punênd-o pe fugă.

De aci regele ungur urmări pe Stefan până sub zidurile Sucevei unde tabărînd sili pe domnul Moldovei a i se închina și cerênd ertare pentru rezvrătirea sa a se recunósce de vasal al seu jurându-i credință și supunere printr'un act formal și în-

---

dova. Lupta prin urmare a trebuit să aibă loc prin iulie sau august 1390 Tot atât de puțin fundată este și obiecțiunea făcută relativă la istorisirea lui Leunclavius despre rescóla făcută în 1392 contra lui Stefan, din faptul că în 1392 domnea Roman după cum resultă din uricul lui Roman din 1392. Nimica nu împedică pe Stefan de a fi domnit până în 1392, când, după cum o spune chiar Leunclavius, fu resturnat, și în locul apucă tronul frate-seu Roman care ast-fel dădu uricul din 1392. Ast-fel se limpedesce totul și nu suntem siliți a înlătura istorisirile precise atât ale lui Bonfinius cât și ale lui Leunclavius.

1. *Ioan Bogdan.* Vechile cronici moldovenesci până la Urechea. Bucuresci 1891 p. 246. Mai este și o localitate Ghindăóni tot în județul Nemț, plasa de sus, cătun al comunei Grumăzesci. Noi dăm preferință acelei din plasa Piatra.

datorindu-se a-i plăti dările pe care Moldova obicinuia a plăti mai înainte regatului ungur [1]).

Cu acéstă ocasiune se constată că legăturile de vasalitate la care pretindea Ungaria erau mai grele de cât acele stabilite cu Polonia de către Petru I. Pe când Moldova era obligată de a plăti nisce dări, adică un fel de tribut Ungariei, ea nu se învoise a plăti ast-fel de dări Poloniei, condițiune care nu fu introdusă în actele omagiale cu Polonia de cât mult mai târdiu.

Dar cu tótă acéstă supunere silită către Ungaria se vede că domnul Moldovei era aplecat către Polonia și chiar înțeles într'ascuns cu acéstă putere de óre-ce vedem în acelaș an, câteva luni numai după înfrângerea lui Ștefan, pe imputerniciții lui Mircea I domnul Munteniei, boerii Roman Herescu și Radu Gadki întâlnindu-se în Sucéva cu plenipotențiarii regelui polon, și încheiând în 20 Noemvre 1390 o convențiune provisorie prin care se propuneau unele modificațiuni la tratatul încheiat la Lublin în 13 Ianuarie al aceluiaș an.

Faptul cum că acéstă conferință avu loc în capitala Moldovei precum și o clausă din acéstă convențiune după care «*dacă «unul din aliați, ori și sub ce condițiune ar fi întrat în ali-«anță ar voi să se desfacă de dênsa, atunci ceilalți să fie da-«tori a'l constrînge la respectarea tratatului prin mustrări se-«rióse și eficace*», de și tratatul nu era încheiat de cât între doi, între regele polon și domnul Muntenesc, arată în mod vĕdit că mai era și un al treilea aliat secret séu cel puțin ambii contractanți aveau în vedere intrarea eventuală a acestuia în alianța făcută între dênșii, care nu putea fi altul de cât Ștefan al Moldovei, care de și deabea jurase, silit fiind, credință regelui ungur, în ascuns era înțeles cu regele polon și cu aliatul seu domnul muntenesc [2]).

---

1. Descrierea acestei lupte noi am făcut-o după istorisirea lui Bonfinius complectată și coraborată cu diplomele regelui Sigismund din 1395 *Hurm.* Doc. I. 2, p. 362 și 364 și acea din 1397 ibid. p. 382: „daciaque solita nostro „fisco regio in recognitionem dominii nostri naturalis, temporibus cognuis „persolvenda, humiliter se inclinavit; et subdere studuit effective, *litteris vigorosis.*" De notat e că pe când s'au descoperit actele omagiale ale primilor domni moldoveni către Polonia nu s'a găsit încă nici un act omagial de ai lor către Ungaria.

2. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 143 care nu admite că Stefan ar fi urmat lui Petru I, crede că aci ar fi vorba de Petru, care „nu voise să iee fățiș .parte la un act de dușmănie eventuală contra Ungariei." La data acestui

Dar nu scim dacă Stefan îndeplini séu nu planurile sale ascunse căci de aci înainte până la resturnarea sa de frate-seu Roman nu mai aflăm nimica despre raporturile exteriore ale Moldovei nici cu Ungaria nici cu Polonia.

Pe la începutul anului 1392 [1]) în urma de sigur a instigațiunei fratelui seu Roman, izbucni o mare rescólă contra lui Stefan. Acesta ceru ajutor de la Turci, dar în zadar, căci înainte de a fi sosit Turcii, el fu prins și aruncat în închisóre de Roman care apucă ast-fel domnia Moldovei [2]).

Roman I 1392—1393. Din toți trei fii ai lui Costea Mușat acesta avea mai multe drepturi la tronul Moldovei, căci el era căsătorit cu dómna Anastasia, fiica lui Latcu-Vodă, ultima coboritóre a Bogdănescilor. Nu scim în urma cărora împrejurări el fusese îndepartat de la tronul Moldovei atât de fratele seu mai mare Petru I cât și de fratele seu mai mic Stefan I pe care reușise de astă dată a'l resturna și a-i lua locul. De altmintrelea faptele acestui voivod ne sunt fórte puțin cunoscute.

Analele nóstre îi atribuesc lui înființarea orașului care pórtă până adi numele seu Romanul. [3]) Și în adevĕr un crisov al seu, din 30 Martie 1392, în care se intituléză : «eu marele «autocrat, Ioan Roman Voevod stăpânind țara Moldovei de la «munte până la mare» este datat din «*al nostru oraș al lui Roman-Vodà*». [4])

Pe la sfârșitul acestui an, în 30 Decemvre 1392 noul domn jură la Sucéva credință regelui și reginei Poloniei îndatorindu-se, în aceleași condițiuni ca și frate-său Petru I, a merge în ajutorul lor contra ori căruia dușman și ori unde, exceptându-se anume ănsă teritoriile prusiene și litvane ca prea îndepărtate

---

tratat Petru nu mai trăia, cea ce se confirmă, între altele, tocmai și prin acéstă clausă din tratat, din care se vede că nu putea fi vorba de Petru, care nu numai nu recunoscuse suzeranitatea maghiară, dar se declarase pe féță pentru Polonia recunoscându-se prin act formal de vasal al ei, ci de Stefan care bătut și silit a se recunósce vasal al ungurilor avea motive seriése de a nu se declara fățiș pentru Polonia.

1. *Leunclavius*, apud *Sincai* ad ann. 1390. Resturnarea lui Stefan a trebuit să aibă loc înainte de 30 Martie data diplomeĭ lui Roman, *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, p. 18.

2. *Leunclavius* apud. *Sincai* ad ann. 1390.

3. *Kogălnicénu*, Cron. Rom. ed. II, vol. I, p. 134 vedi și Xenopol, Ist. Rom. II, p. 144 nota 34.

4. *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, 18.

de Moldova și prin urmare ca oferind prea mari dificultăți Moldovenilor. [1])

Aceste raporturi prietenóse dintre Moldova și Polonia ținură până pe la anul 1393, când Roman amestecându-se în resboiul dintre Vitold, marele duce al Litvaniei și Teodor Koriatovici căruia regele Polon îi dăduse Podolia ca feud, resboi în care óstea moldo-podoléncă fu înfrînsă cu desăvârșire [2]), regele Vladislav, nemulțumit de dânsul, solicitat de frate-său Ștefan I, care fusese liberat și scapase din închisóre, îl ajută pe acesta a'și redobândi domnia în detrimentul lui Roman I.

Ștefan I dis cel Bătrîn pentru a doua óra. 1393—1399 [3]). De și împrejurările amănunțite ale înlocuirei lui Roman I. prin Ștefan I nu ne sunt cunoscute, un lucru este sigur, că el redobândi domnia cu consimțimêntul și cu ajutorul regelui polon. De acea el se grăbi și prestă la Sucéva în 31 Decemvre 1394 omagiu de fidelitate regelui Vladislav, declarând formal că redobândise domnia «cu ajutorul domnului seu Vladislav» și îndatorîndu-se la nisce obligațiuni cu mult mai riguróse și mai umilitóre de cât acele admise de precedesorul seu Roman I.

Pe când acesta obținuse a se introduce în actul omagial din 1392 o restricțiune a obligațiunei Moldovenilor de a merge în ajutorul Polonilor în privința teritoriilor prusiene și litvene ca prea îndepartate de Moldova, Ștefan I, revenind asupra acestei concesiuni din partea curții suzerane, se obligă a ajuta pe regele polon în expedițiunile sale chiar în aceste părți adăogênd însă, este adevărat, în limitele putinței.

Dar fie că luase deja o asemenea îndatorire pentru a obține ajutorul regelui polon fie că ținea cu ori ce preț a pastra sprijinul seu, Ștefan merse și mai departe și se supuse unei din condițiunile cele mai umilitóre și mai vătămătóre prin urmările sale funeste. El primi ca boerii Moldoveni să se pună óre cum

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 815—816. Actul este datat din „epiphaniae vigilia 1393" adică din 5 Ianuarie 1393 stil nou séu 30 Decbemvre 1392 stil vechiu. Prin urmare greșesce Xenopol, Ist. Rom. II, p. 145 când scrie că Roman ar fi prestat jurământul în 1393.

2. *Engel.* Geschichte von Galizien, Halle p. 617 și 618 și Geschichte der Moldau und Walachei Halle 1804 II, p. 112.

3. Ștefan a început a domni deja în 1393 cum resultă de pe inscripțiunea clopotului dăruit de dânsul mănăstirei Némțul. Vedi *Cost. Giurescu* în Conv. liter. anul XXXIV, fasc. VIII, p. 696—697.

garanți pentru nestrămutata sa credință către regele polon, jurând ei nu numai personal fidelitate acestuia, dar îndatorîndu-se chiar în cazul unde domnul lor actual séu viitor ar voi să întreprindă ceva contra regelui polon, să caute a'l reține și a'l impedeca de a face un asemenea act, iar în casul unde el n'ar voi să ție sémă de sfatul lor, a remâne amicii regelui și a se rescula în comun contra domnului lor [1]).

Acéstă îndatorire luată de către boerii Moldovei cu consimțimêntul vinovat al domnului lor a creat acel spirit rezvrătitor care caracteriséză boerimea Moldovană în tot lungul șir al istoriei Moldovei mai până în ḑilele nóstre, gata ori când a trada pe un voevod pentru un altul, spirit criminal și vătămător intereselor țerei, spirit despre care boerii moldoveni dăduse deja prima dovadă cu otrăvirea domnului lor Iuga Koriatovici și a căruia victimă avea să cadă câți-va ani mai în urmă Ștefan însuși care avuse slăbiciunea de a consimți la o condițiune atât de umilitóre și atât de vătămătóre.

Cu tóte acestea Ștefan pare a fi fost un domn energic și vitéz, dovadă resistența crâncenă pe care o opuse în prima sa domnie în 1390 regelui ungur Sigismund. Dealtmintrelea și de astă dată el dădu dovedi cum că vechea sa energie și bărbăție, dacă tăcuse un moment față cu grelele împrejurări interne din causa certei între frați pentru domnia țerei, nu amuțise încă cu desevârșire, căci el îmbrățoșă cu căldură planul Creștinilor de a izgoni pe turci din Europa și luă parte în persónă la nefericita luptă de la Nicopole în 1396, unde suntem însă, după cum am vĕḑut, cam în nedumerire asupra atitudinei pe care Moldovenii au avut-o în acéstă luptă.

Dar afară de aceste fapte relative la raporturile interióre ale Moldovei, domnia lui Stefan merită o atențiune specială prin manifestarea puternică a Moldovenilor în favórea unei ierarhie bisericesci naționale.

---

1. *Hurmuzaki*, Doc. I, 2, 818. Actul este datat din 6 ianuarie 1395 stil nou „sanctæ epiphaniæ et haptismatis divine die“ ceea ce corespunde cu 31 dechemvre 1394 stil vechiu, prin urmare greșesce *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 145 când pune domnia a doua (la dênsul prima) cu începere de la 1395. De altmintrelea pe când Xenopol începe domnia lui Stefan de abea la 1395, el o sfîrșesce pe acea a lui Roman, predecesorul seu, cu anul 1394, încât este o lacună între 1394 și 1395 în care timp nu vedem domnind pe nimene în Moldova.

După cum am vĕḍut, de sigur deja sub Petru I, Moldova își alese un metropolit pămĕntén în persóna episcopului Iosif. Acest fapt nu putea de loc conveni patriarhiei constantinopolitane, care, după ce reușise a'și lăți jurisdicțiunea asupra Munteniei, tindea a pune mâna și pe Moldova. De acea ea profită de acea ântâi ocasie pentru a se amesteca în daraverile bisericesci ale Moldovei. Biserica acestei țeri căḍuse, cam pe la anul 1389 în cursa unui înșelător care dându-se drept patriarh, consacrase un episcop în Moldova, de sigur pe Meletie, care după cum vom vedea mai în urmă, fu supus anatemei împreună cu episcopul Iosif. Patriarhul îndată ce aflase despre acésta trimisese în Moldova mai mulți prelați greci pentru a cerceta lucrul, dar amestecul lor fu respins de către Moldoveni [1]). Patriarcul nețiinĕnd sémă de acest refus de a recunósce ierarhia sa numise de la sine de metropit al Moldovei, pe un grec Ieremia, care deabea ajuns ânsă în Moldova fusese alungat de locuitori pe la 1394 [2]). Din acéstă causă atât clerul cât și domnul și poporul moldovenesc fusese supus anatemei de patriarhul Antonie [3]).

Spre a pune capĕt acestei stări anormale și vătămătóre, Ștefan trimise în 1395 pe protopopul Petru la Constantinopole cu o scrisóre prin care se ruga de patriarh ca să recunóscă pe episcopii moldoveni Iosif și Meletie. Cererea domnului moldovenesc ânsă fu respinsă și patriarhul puse din contra ca condițiune neapărată a restabilirei raporturilor dintre Moldova și patriarhie alungarea celor doi episcopi numind ca locoțiitor, până la alegerea canonică a unui metropolit, tocmai pe trimisul domnesc, pe protopopul Petru [4]). Dar totul fu zadarnic, căci Moldovenii refuzară de a se supune acestei condițiuni. Atât protopopul Petru cât și alte două misiuni, una din Septemvre aceluiaș an 1395 [5]) cât și alta de pe la începutul anului 1397 nu izbutiră [6]), și când în acest an patriarcul trimise în Moldova un

1. *Xenopol.* Ist. Rom. II, p. 239—240.
2. *Acta patriarchatus Constantinopolitani* ed. Fr. Miklosisch et Ios. Müller Vindobonnæ, 1860, I, p. 383—388.
3. Ibid. II, p. 223 și 241.
4. *Acta patriarchat,* I, p. 241.
5. Ibid. p. 256.
6. Ibid. p. 276.

al doilea metropolit tot de aceași origină ca Ieremia, Moldovenii îl alungară și pe acesta [1]).

Ținênd la autocefalia bisericei lor, Moldovenii cereau pur și simplu recunóscerea de către patriarhul constantinopolitan de metropolit al Moldovei pe acel ales de dênșii pe episcopul Iosif, pe care, în adevĕr, vom vedea, ca patriarhul a și stîrșit în fine a'l recunósce ca atare în urma unei lupte tenace de vre'o două ęeci de ani din partea Moldoveĭ.

De la acest an nu mai aflăm nimica despre Stefan până la 1399 când fu ucis în târgul Hârleu [3]) în urma unei conspirațiuni a boeriior sei și după instigațiunea de sigur a fratelui seu Roman I care apucă domnia Moldovei pentru a doua óră [2]).

Stefan cel Bĕtrân fu înmormêntat în biserica din Rădăuți unde mormêntul se află până în ḑioa de ași.

El a avut mai mulți fii, a cărora nume nu le cunóscem ânsă și cari au dispărut fără a lasa nici o urmă [4])

Roman I pentru a doua óră 1399. Pe cât de scurtă pe atât de neînsemnată fu a doua domnie a acestui voevod. Se vede că el, în nisce împrejurări pe care nu le cunóscem, dă-

1. Ibid. II. p. 278.

2. *Episcopul Melchisedec.* O visită la câte-va mănăstiri și biserici antice din Bucovina, p. 57.

3. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 145—146 pune domnia lui Stefan I în mod arbitrar numai până pe la 1395 punênd de la 1395—1399 domnia a doi pretinși fii ai sei, Stefan II și Petru II, pe basa narațiunei lui Dlugocz, Cromer, Bielski, cari povestesc despre luptele între acești doi fii ai unui Stefan pe la 1559. Este învederat că anul indicat de dânșii este greșit căci pe atunci domnia în Moldova Bogdan cel Batrân, că primul domn moldovenesc cu numele de Stefan a fost Stefan I cel Bĕtrân care n'a început a domni pentru prima óră de cât la 1390. Xenopol a primit combinațiunea gresită a cronicarului Urechia care atribue acești doi fii lui Stefan I. Deja Enghel a bănuit o confusiune între regele Casimir I al Poloniei mort în 1370 și Casimir al II-lea fiul lui Vladislav Iagello, care se urcă pe tron în 1440. Și în adevĕr, după cum vom dovedi la locul respectiv acești Ștefan și Petru trebuesc puși după mórtea lui Stefan II, fiul lui Alexandru cel Bun. In cea ce privesce pe Roman I, 1399, Xenopol susține că n'ar fi identic cu Roman care mai domnise de la 1392—1393 ci că ar fi fiul lui Petru I, frate cu Ivașcu luându-se după extractul făcut greșit de Doghiel al actului lui Ivașcu din 1400 în care adaoge de la dênsul cum că Roman ar fi fratele lui Ivașcu, pe când în originalul actului publicat în *Hurmuz*. Doc. I, 2, p. 819 nu figureze acest epitet de „frate" de bună sĕmă pentru că Roman nu era fratele ci unchiul lui Ivașcu, adecă acelaș Roman care mai domnia și de la 1392—1393 cea ce se confirmă și printr'un crișov al acestui domn din 18 Noembre 1399 citat de *Enghel* apud. *Sincai* ad ann. 1400, care este trecut greșit la 1393 în *Wickenheum*, Molda, I p. 170—171 după cum a arătat foarte bine Onciul, Conv. lit. XX. p. 277.

4. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 818 Stefan în actul omagial amintesce și de copii sei fără a-i numi: „cum liberis nostris."

duse loc la bănuieli în cea ce privesce credința sa către Polonia și nemulțumise mai sémă pe pe Svidrigelo, principele Podoliei, fratele regelui Vladislav [1]). Un fiu al seu, Iuga [2]), se înțelese atunci cu principele podolén și reuși a prinde pe tatăl seu, pe domnul Roman și a'l trimite protectorului seu lui Svidrigelo care îl aruncă în închisóre, și se proclamă domn în locul lui. Roman nu scăpă din închisóre decât în urma intervenirei nepotului seu, a lui Ivașcu, fiul lui Petru I, nepotul regelui Vladislav, care se și puse garant pentru moșul seu pentru casul unde i s'ar restitui domnia Moldovei[3]). Dar se vede că Roman I muri în curênd după acésta. El se află înmormêntat în biserica de la Rădăuți [4]).

Afară de Iuga, din domnia sa Anastasia Roman mai avu doi fii, Alexandru dis mai apoi cel Bun, și Bogdan [5]), care muri fără de a fi domnit, și o fiică Maria, a cărora mormênturi și a unuia și a altei se află în biserica de la Rădăuți [6]).

Iuga dis Ologul [7]). *1399—1400* [8]). Despre domnia, dealtmintrelea fórte scurtă, a acestui voevod nu scim mai absolut nimica, deși după cronicele nóstre el s'ar fi aratat mai vrednic

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 820.

2. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 144. După documentul publicat în revista d-lui Tocilescu nu mai încape îndoială că Iuga II acesta nu are nimic a face cu Iuga I Coriatovici și că este fiul lui Roman I.

3. *Hurm.* Doc. I. 2, p. 819—820.

4. *Melchisedec*, O visită la câte-va monăstiri din Bucovina, Bucuresci 1885, p. 64.

5. *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, 18.

6. *Melchisedec*, op. cit. p. 64 și 68. Domnița Maria a reposat în 26 Martie 1420. Muma ei dómna Anastasia este înmormîntată la Roman în biserica ce a existat înainte pe locul unde se află adi episcopia, vedi Melchisedec, Cronica Romanului p. 10.

7. *I. Bogdan.* Vechile cronici moldovenesci până la Urechie. Bucuresci 1891 p. 246, nota 8. Părerea susținută de *Onciul* Orig. Princ. Rom. 233—234 cum că acest Iuga ar fi acelaș Iuga Koriatovici care a mai domnit la 1374, este imposibilă, căci chiar după Onciul, dacă admitem că documentul citat de *Hasdeu* Etym. Mag. Rom. p. CCLIX n'ar fi de la 1340 ci de la 1352, totuși încă admițând că pe atunce Iuga trebuia să aibă vêrsta de 30 ani, pe la 1390 când ar fi domnit a doua oară el ar fi avut 77 ani cea ce este greu de admis cu atât mai mult că alte dovedi nu sunt. Despre *Gheorghe voevodul român* din 1377 și 1390 vedi p. 280 nota 2.

8. De la acel domn avem un hrisov publicat de *Xenopol*, II, 149, No. 43 din anul 6908, indiction VIII luna noembre 28. Aceste date nu pot corespunde decât anului de la Christos 1399, ci nu 1400 care deja *în 29 iunie 1400* domnea succesorul lui Iuga. Alex. cel Bun, după cum dovedesce hrisovul imediat al acestui domn din 29 iunie 1400 în copiile Academiei Române (No. 45 | 150). Așa dar étă o excepție la regula generală cum ca pentru Moldova anul începe nu ca în Muntenia la 1 septembre ci la 1 ianuarie. Vedi *Constantin Giurescu* in Conv. liter. anul XXXIV fascicol VIII și IX.

de cât predecesorii sei „descălecând orașe prin țéră, tot la lo-„curi bune, și ar fi ales sate, făcêndu-le ocóle împrejur și ar fi „dăruit ocini prin țéră la voinici cari făcéu vitejii la oști[1]).

Se vede că acest caracter rezboinic îl împinse, după cum am aratat-o în istoria domniei lui Mircea cel Bătrân, domnul Munteniei, la un rezboi cu acesta din causa fruntariei dintre ambele țeri.

Pe semne că Alexandru, fratele mai mare al lui Iuga, când acesta alungase pe părintele lor Roman I și ocupase tronul Moldovei, se refugiase la curtea muntenéscă. In urma certei isbucnite între Moldova și Muntenia, Alexandru împreună cu Mircea năvăliră în 1400 în Moldova asupra lui Iuga, îl bătură și fiind prins Mircea îl luă cu dênsul în Muntenia unde pare chiar a fi murit în captivitate de óre ce dispare din istorie fără a lasa nici o urmă iar Alexandru ocupă tronul Moldovei ilustrându-se printr'o lungă și pacinică domnie meritând de la posteritate numele de *Cel Bun* [2]).

In timpul domniei lui Iuga pe la 1400, episcopul catolic din Siret, Ioan Sartorius din ordinul Predicatorilor ceru și obținu de la papa Bonifaciu IX transferarea episcopatului de la Siret la Bacău, în urmă se vede a decăderei primului oraș și a mărirei celui de al doilea unde se înmulțesc și numărul catolicilor [3])

Cu suirea lui Alexandru cel Bun pe tronul Moldovei, după cum am vĕdut, în istoria Țerei Românesci cérta dintre Moldova și Muntenia din timpul domniei lui Iuga Ologul se sfîrși printr'un tratat intervenit între aceste două țeri prin care s'a regulat și ficsat fruntariile dintre ele.

---

1. *M. Kogălniceanu.* Cron. Rom. ed. II, vol. I, p. 136. Voruicul Urechie scrie că Iuga ar fi început a face daruri voinicilor pentru fapte ostășesci. Acest obicei îl constatăm și sub predecesorii sei, între alții Iuga I Coriatovici și Roman I. Inexactă este aserțiunea sa cum că Iuga ar fi pus Metropolit pe Teoctist. Urechia face o confusiune cu chirotonirea metropolitului Teoctist de Nicodim de la Ohrida pe timpul domniei lui Alexandru cel Tĕnăr pe la 1453.

2. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 150 pe baza uricului fără an și lună al lui Iuga publicat în M. Kogălniceanu, Arhiva românéscă I, p. 14 unde cetim „pe credința lui Stefan Voevod și a fiilor lui", pretinde că Stefan I n'a fost ucis în 1399 la Hârlău, ci că petrecuse la curtea lui Iuga II. Acest uric a fost publicat după o traducere românéscă care lasă mult de dorit încât presupunem aci o confusiune. In textul slavic se amintea de sigur Stefan I, și traducătorul a tradus greșit și pe credința lui Stefan Voevod, ca cum ar fi fost încă în viață.

3. *Sulzer*, Gesch. Daciens III, p. 546—547.

2. ALEXANDRU CEL BUN

Alexandru I dis cel Bun 1400—1432 [1]). Acest domn găsi Moldova slăbită și umilită prin frămîntările la care fusese expusă timp de dece ani de la mórtea lui Petru I din causa certurilor și luptelor dintre frații sei Roman I și Stefan I, atîtate și mai mult prin amestecul nefast al Polonilor sub a cărora înrîurire Moldova căduse cu totul în privința politică. Era timp pentru binele statului moldovenesc, ca pe tronul Moldovei să se urce un domn mai puțin rezboinic dar mai demn și mai statornic în relațiunile sale din afară și mai aplecat, în lăuntru, spre întărirea aședemintelor administrative și bisericesci.

Mai ântăi de tóte noul domn se grăbi a pune un capĕt stărei anormale și vătămătóre în care se afla biserica Moldovei din causa certurilor îndelungate între acésta și patriarhia constantinopolitană în urma cărora acésta rostise chiar excomunicarea clerului și după cum am vĕdut și a întregului popor moldovenesc. Alexandru abia urcat pe tron, trimise la patriarchia

---

1. După cronica de la Bistrița *Bogdan*, Cron. Inedite p. 49 Alexandru a început a domni în 23 Aprilie 6907=1399 și ar fi domnit până la 1 Ianuarie 6942(=1434) adăogând: „și stăpâni Alexandru voevod țara moldovinéscă 32 ani și 8 luni.“ Or de la 23 Aprilie 1399—la 1 Ianuarie 1434 sunt 35 ani și 8 luni (plus 7 dile). Primul chrisov cunoscut al lui Alexandru este datat din 29 Iunie 1400 în copiile Academiei române (No. 45 | 150) și ultimul din 20 Decembrie 6940 care póte fi și 1432 și 1431 după cum considerăm că anul începe la 1 Ianuarie séu la 1 Septembrie.Se vede însă că trebue să fie Noembre 1431 căci în Noembrie 1432 nu mai trăia Alexandru ci domnia fiul seu Ilias a cărui prima diplomă este din 13 Ianuarie 1432 în copiile Academiei Române (No. 5174 în traducere românéscă. Documental dar Alexandru a domnit din 1400—1432 cel mai tîrdiu până la 13 Ianuarie căci la aceste date domnea fiul seu. Luând lunele și dilele indicate de cronica bistrițană obținem următórea durată a domniei lui Alexandru cel Bun și anume de la 23 Aprilie 1400—la 1 Ianuarie 1432 cea ce face tocmai 32 ani și 8 luni (plus 7 dile) de unde resultă că anii indicați în cronica bistrițană sunt greșite de copiști.

din Constantinopole o deputațiune cerênd ertare pentru metropolitul Moldovei Iosif și recunóscerea lui în atare calitate, consimțind a supune biserica Moldovii autorității spirituale patriarcale. Patriarcul Matei însărcină cu respunsul prin care recunoscea pe Iosif de Metropolit al Moldovei pe doi trimiși ai sei cari sosiră la Sucéva în anul 1401.

Ast-fel se sfêrși cérta dintre Moldova și patriarcat care ținuse aprópe două deci de ani prin cedarea acestui din urmă, și meritul succesului revine cu totul înțeleptului domn al Moldovei [1]).

Printre cei doi trimiși ai patriarcului era unul, călugărul Grigore Țamblac, de origine român de dincolo de Dunăre, care remase mai mult timp în Moldova și anume la monăstirea Némțului de unde fu chemat în anul 1407 în Rusia și ales în 1415 Metropolit al Kievului în care calitate a luat parte la conciliul din Constanța (1414—1418). El era un om fórte învețat și a lasat posterității mai multe predici și panegirice scrise în limba veche slavonă din care unele au fost rostite și scrise în Moldova [2]).

---

1. Ast-fel trebue înțelésă aserțiunea lui *Urechea* în *Kogălnicénu*, Cron. Rom. ed. II, I, p. 137: „ântâia dată au trimis la Patriarhia de la răsărit, de „au luat Hagoslovenie, și au făcut Metropolit." Nu scim pe ce se basézá *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 238 când susține că Mircea „silesce chiar pe biserica moldovinéscă a se pleca acestei supremații". Din contra de la 1401 vedem că metropoliții Ungro-Vlahiei perd dreptul de administrațiune în sinodul pariarcal, cea ce ne face a presupune că chiar Metropoliții Munteni de la acea dată s'au mai sustras puțin de sub autoritatea patriarcatului.

2. *Melchisedec*, Viéța și operile metropolitului Grigorie Țamblac în Revista pentru Istorie de Tocilescu, anul II, vol. I, fasciculă 1, contrar tuturor isvórelor istorice care pun mórtea lui Grigorie Țamblac la 1419 susține că Țamblac s'ar fi retras în Serbia la mónăstirea Deciană unde ar fi stat până pe la 1431 când s'ar fi reintors în Moldova pentru a doua óră și ar fi fost ales Metropolit al Moldovei unde ar fi arhipăstorit până pe la 1450 când ar fi murit și ar fi fost îngropat la mónăstirea Némțului. Eruditul episcop pentru a dovedi petrecerea sa de la 1419—1431 în Serbia citéză biografia despotului Stefan Decianu al Serbiei pe care ar fi fost însărcinat a o scrie Țamblac după mórtea acestuia întâmplată la 1427. El comite o greșélă, căci acésta biografie a fost scrisă nu de Țamblac, ci de Constantin Filosoful, pe când Țamblac a scris biografia țarului Stefan Uroș III. Intr'adevĕr Țamblac a fost egumen al mónăstirei Deciane dar nu după 1419 când nu mai trăia, ci înainte de a fi venit în Moldova trimis de patriarc, după cum arată fórte bine *Giresek*, Gesch. der Bulgaren p. 446. Melchisedec a fost indus în eróre prin faptul că în adevĕr în 1437 a fost în Moldova un metropolit cu numele *Gregorie* dar care n'are absolut nimica a face cu Țamblac reposat deja pe la 1419. Căci notița cronicarului Urechie cum că Alexandru cel Bun ar fi trimis la conciliul de Florența pe Grigorie Țamblac nu póte servi de dovadă, căci este invederat că Urechie confunda aci conciliul de Florența cu acela de Constanța, și la care în adevĕr Țamblac a a asistat dar nu în calitate de metropolit al Moldovei, ci al Kievului după cum o arată însuși Melchisedec p. 15 care mai adaogă că Țamblac a pu-

După ce puse ast-fel rânduiéla în biserica ţerei, pentru a se putea îndeletnici în linisce şi pace cu reorganisaţia aşedemintelor în diferite ramuri, Alexandru căută numai de cât a'şi regula posiţiunea sa faţă cu puterea suzerană. De acea deja în primavara anului 1402 el se grăbia a recunósce suzeranitatea polonă şi în ḑioa de 4 Martie el jură la Sucéva, cu consimţimêntul sfatului seu, credinţă regelui şi regatului polon [1]).

Regele Vladislav ânsă ne avênd încredere în buna credinţă a noului domn, credu de cuviinţă a lua precauţiunile sale şi ceru jurământul deosebit al unui boer moldovan, prestat în acelaş an în 1402 prin care acesta se îndatora împreună cu fraţii sei şi cu cei pe cari îi va putea atrage în partea sa, în casul unde domnul seu s'ar rescula asupra regelui, nu numai a nu urma pe acesta, ci din contra a se răsvrăti contra acestuia pentru rege. Acest boer, care, pe lângă acéstă îndatorire, se mai însărcinase a fi agentul secret al regelui se chemea Costea [2]). Se vede ânsă că nu l'a ajutat norocul să'şi îndeplinéscă rolul seu odios căci nu'l vedem figurând în nici un crişov printre boerii acestui domn.

De altmintrelea acéstă precauţiune era de prisos fiind dat caracterul blând şi pacinic, deşi energic şi aprig al lui Alexandru cel Bun precum şi simţimentul seu puternic despre sfinţenia jurământului seu precum şi marele interes ce avea a în-

---

tut fórte bine fi împuternicit a representa şi biserica Moldovei, ceea ce ar explica notiţa lui Urechiă care dealtmintrelea nici nu susţine că Ţamblac ar fi fost metropolit al Moldovei. Al doilea argument invocat de Melchisedec este că după mórtea metropolitului Moldovei Macarie în 1430 şi până la metropolitul Teoctist pe la 1451, documentele n'ar arata vre-un alt metropolit. Erére! Însăşi Melchisedec trebuie să recunóscă p. 37—39 că la conciliul de Florenţa se găsesce iscălit Damian metropolitul Moldovei care mai este amintit tot în aceaşi calitate şi în 1450 la sinodul din Constantinopole. Este dar după documente că după mórtea lui Macarie la 1430 şi până pe la 1451 séu mai exact cum vom vedea 1453, scaunul metropolitan al Moldovei, după documente, a fost ocupat de Damian de şi Melchisedec căuta a arata că Damian—fără însă a dovedi acéstă ipotesă—ar fi fost impus de patriarhie contra lui Ţamblac. În sfêrşit însuşi Melchisedec în capitolul intitulat: „tradiţiunea pastrată în Moldova despre Ţamblac" trebuie să constate că tóte tradiţiunele sunt unanime a arata pe Ţamblac ca egumen al Némţului şi apoi Metropolit al Kievului, dar nici cum al Moldovei nici înainte de 1419 dar nici mai cu sémă în urmă când nici n'a mai trăit. In 1415 vedem figurând la conciliul din Constanţa şi Kirilă al Moldovei *Hurm.* Doc. I, 2, p. 497.

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 823. 12 martie stil nou în secolul al XV-lea corespundea cu ḑioa de 4 martie stil vechiu.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 822.

treține bune și pacinice relațiuni cu puternicul seu vecin și suzeran pentru a putea în linisce și în pace ridica țéra din starea de slăbiciune și de decădere în care o adusese luptele predecesorilor sei. De aceea domnul Moldovei se și grăbi în 1404, cu ocasia sosirei regelui la Cameniţa, să se ducă în persoană întovărășit de sfetnicii sei, în acest oraș unde reînoi în ziua de 31 August împreună cu boierii sei jurământul seŭ de credință [1]) și după trei ani, în 1407 merse chiar la Leopole însoțit de astădată de numeroși boeri, printre cari și Petru Ureacle, străbunul cronicarului Moldovan, vornicul Ureche, și confirmă din nou în 28 septembre jurământul prestat în 1404 la Cameniţa [2]).

Călătoria domnului moldovenesc, pe lângă scopul politic avu se vede și un scop economic. Căci Alexandru, în interesul relațiunilor comerciale dintre Moldova și Polonia profită de șederea sa la Leopole pentru a alcătui în înțelegere cu consilierii și orășenii acestui oraș un nou tarif vamal carele fu iscălit apoi în ziua de 8 Octomvre aceluiași an la Suceava de catră Alexandru și boerii săi precum și de patru delegați ai orășenilor Leopolei cari însoțise pe domnul Moldovei în țara sa. [3]) Prin acest nou tarif, pe lingă dispositiunile prin care se fixa mai cu amănunte localitățile unde negustorii din Podolia și Galiția aveau a plăti taxele vamale atât pentru importul și exportul cât și pentru transitul mărfurilor, se reduceau unele taxe vamale din tariful anterior carele însă n'a ajuns până la noi.

După ce regulase astfel comerciul Moldovei, Alexandru care era însufleţit de un mare simţ religios își întoarse iarăși privirile spre ale bisericei înzestrând cu moșii, cu robi și cu odoare atât mănăstirile care existau deja din timpul predecesorilor sei, ca Neamțul, Pobrata și Homora, cât și pe acele care le zidise el însuși din nou ca marele și frumoasele mănăstiri *Moldoviţa* din Bucovina și *Bistriţa* lângă Pétra. Intre alte nenumărate danii el dărui mănăstirei Pobrata în 22 Septemvre 1410 pe lânga un numĕr de robi ţigani și un număr de tatari

1. Ibid. p. 826—827. 7 sept. s. n.=31 aug. s. v.
2. Ibid. p. 827—826, 6 oct. s. n.=28 sept. s. v.
3. *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, p. 130—132.
4. *Franz Adolf Wickenhauser*, Moldawa, Wien 1862, p. 57. Uricul lui Alexandru datat din Sucéva din 15 noemvre 1410, unde e dis: „am dat „mŏnăstirei nóstre din nou zidite și pag. 56 uricul din 31 octomvre 1402 de unde resultă că Moldoviţa fusese zidită înainte de 1402.

ceea ce dovedesce starea de sclăvie la care fusese reduse remăşiţele Tatarilor din Moldova în urma întemeierei acestei ţări de către Dragoş. [1])

Dar cu tot simţimêntul seu religios puternic, Alexandru cel Bun nu era nici de cum un fanatic, ci din contra un domn luminat şi tolerant féţă cu celelalte confesiuni, şi mai cu sémă religia catolică, un numĕr însemnat din supuşii sei, mai cu sémă locuitorii de prin oraşe căci în cele mai multe erau Saşi şi Unguri, fiind catolici, cari numai cu timpul s'au împuţinat din ce în ce mai mult îmbrăţoşând religia ortodoxă. De altmintrelea chiar prima sa soţie era o catolică din Transilvania, Margareta de Losontz, pentru care Alexandru cel Bun zidi frumósa biserică catolică a căreia ruine se vĕd şi astă-di la Baia, căreia locuitorii ii zic biserica albă, şi unde fu înmormântată dómna Margareta la mórtea sa întêmplată înainte de 1409 [2]). Din a-

1. *Hasdeu*. Arh. Ist. I, 2. p. 12.

2. Doc. Hurm. Dens. I, 2. p. 470. Pe peatra mormîntală inscripţiunea suna ast-fel: In anul 1410 acest templu în onórea Sft. Maria a fost înalţat de prea strălucitul principe Alexandru Voevod împreună cu monastirea moldovenéscă iar sub baptisteriu este înmormântată soţia lui Margareta spre pioasă amintire. Chestiunea dómnelor lui Alexandru şi a copiilor fie-căreia este fórte inexactă şi are nevoe de a fi limpedită. Căci atât tabloul făcut de *Picot*, Chronique de Moldavie, p. 603 cât şi acel al lui *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 159 sunt greşite şi incomplecte. Atât pomelnicul de la Bistriţa cât şi cronica de la Bistriţa publicată de *Bogdan*, Cronicele înedite atingătóre de Istoria Românilor Bucuresci 1895 pomenesc de trei soţii ale lui Alexandru şi anume acéstă din urmă pe Nécşa, Stanca şi Marina, iar cel dintâi pe Ana, Stana şi Maria, căci a doua Maria precum şi Vasilisa şi Anastasia care figuréză în acel pomelnic, nu sunt cum crede greşit Bogdan loc. cit. soţiile lui Alexandru, ci după cum dice fórte bine Picot, surorile sale. In cea ce privesce anume pe Maria, mormîntul ei se află printre mormintele descoperite la Rădăuţi şi din inscripţiunea pusă pe el se vede că ea a fost fiica dómnei Anastasia soţia lui Roman, prin urmare soră cu Alexandru cel Bun. Nécşa din cronică este identică cu Ana din pomelnic. Pe mormântul ei se află o inscripţiune pusă de Stefan cel Mare în care e dîs acésta „soţia lui „Alexandru Voevod şi mama lui Ilie Vodă" şi a murit în 2 Noemvre 1417 sau 1418 (6926). Tot ast-fel Nécşa după cronica de la Bistriţa este mama lui Iliaş. Stanca este identică cu Stana, muma lui Stefan, şi Marina este aceiaşi cu Maria, care, după cronica de la Bistriţa, a născut în 1422 pe Petru. Bogdan loc. cit. crede că acéstă Marina ar fi identică cu Ringala, sora regelui Vladislav, a căreia nume creştin era Maria, dar părerea sa este greşită, căci în 1422 când, după cronica de la Bistriţa, Marina născu pe Petru, Alexandru cel Bun era deja despărţit de Maria-Ringalla, după cum resultă din actul din 1420 *Hurmuz*. Doc. I, 2, p. 514 şi apoi cronica dice asemenea că Marina era fiica lui Marin, adică o moldovéncă. Dealtmintrelea atît în pomelnic cât şi în cronica de la Bistriţa nu vedem figurând decât soţiile lui Alexandru de rit ortodox, în cât pe lângă aceste trei trebuie să mai adăogim şi acele două catolice, anume Margareta precum şi Maria-Ringalla. Margareta a fost prima soţie a lui Alexandru, ea a murit în 1410 după Bandinus, editat de V. A. Urechia, Bucuresci 1895 p. 70. Acest an este în contrazicere cu însemnarea din cronica de la Bistriţa după care lui

céstă căsătorie Alexandru avu doi feciori, Roman și Vasilisin, dar și unul și altul au precedat pe mama lor în mormênt.

In urma morții primei sale soție, Margareta, Alexandru se căsători cu dómna Ana din care născu în 20 iulie 1409 pe Iliaș [1]). In curênd însă după acésta el se despărți de dênsa și se căsători pentru a treia óră cu Stana cu care avu în 1411 pe Stefan [2]) Dómna Ana mai trăi încă până la anul 1417 séu 1418 când muri în ḑioa de 2 noemvre și fu înmormîntată în mŏnăstirea Bistriței unde mormêntul seu se află până în ḑioa de aḑi [3]).

Alexandru i se născu din dómna sa Ana în 20 Iulie 1409 Iliaș, în cât trebue să admitem o eróre strecurată în reproducerea inscripțiunei de către Bandinus.

Din dómna sa Margareta el avu doi fii Roman și Vasilisin amintiți ambii în uricul din 1407. Cronica Romanului de *Melchisedek* p. 101—104. In uricul din 1408, *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1. p. 12 nu mai e pomenit decât Roman, în uricele lui ulterióre nu mai figurează nici Roman, nici Vasilisin, încât trebue admis că Vasilisin a murit înainte de 1408, și Roman după 1408. Din dómna sa Ana el avu pe Iliaș născut în 20 Iulie 1409. Dómna Ana după cum resultă din sus citata inscripțiune de pe mormântul ei n'a încetat din viață decât în 2 Noemvre 1417, dar Alexandru s'a despărțit de dînsa deja pe la 1410, de óre ce în 1411 el era déja căsătorit pentru a treia óră cu Stana care născu în 1411, după cronica de la Bistrița, pe Stefan. Și data însemnată de acéstă cronică nu póte fi bănuită, căci dacă am admite că Alexandru nu s'ar fi căsătorit cu Stana, decât după mórtea Anei, adică după 2 Noemvre 1417 sau 1418 la mórtea lui Alexandru cel Bun în 1433, Stefan n'ar fi fost de cât un băetan de vre o patrusprédece ani, pe când după faptele sale, el trebuia să fi fost deja major. Alexandru în curînd se despărți și de Stana, pe la anul 1415, și se căsători cu Maria-Ringalla cu care avu pe Petru ḑis Aron care nu trebue confundat cu alt fiu pe carele îl avu, după ce se despărți în 1420 și de Maria-Ringalla, cu a cincia sa soție, în 1422, cu Marina, fiica lui Marin, carele primi asemenea numele de Petru. Mai toți istoricii noștri printre cari și *Xenopol*, Ist. Rom. II. p. 167, au făcut din acești doi Petri, un singur Petru. Se dovedesce însă în modul cel mai sigur că Alexandru cel Bun a avut doi fii amândoi cu numele de Petru, unul cu Maria-Ringalla și altul cu Marina. Petru, fiul Marinei deși mai tînăr decât fratele seu Petru, fiul Mariei-Ringalla, a ocupat tronul Moldovei înaintea fratelui seu mai mare. Intr'un uric al seu din 5 Oct. 1447, *Hasdeu*, Arh. Ist. I, 1, p. 113 el pomenesce pe sânți reposații sei părinți Alexandru și Maria, cea ce dovedesce că e vorba de Marina, ci nu de Maria-Ringalla care trăia încă pe la 1454, după cum resultă din diploma fiului seu Petru din Oct. 1454 în care menționézá anume pe mumă-sa Maria, mătușa regelui polon de atunci, care dovedesce tot odată că altul era Petru din 1447 și altul din 1454, de și unul și altul erau fiii legitimi ai lui Alexandru purtând acelaș nume de Petru, dar din soții deosebite. De altmintrelea ori ce nedumerire asupra acestui punct a devenit imposibilă în urma publicărei în *Hurm.* Doc. I, 2, p. 673 a unui uric din 1456 în care Petru Aron amintesce anume de fostul domn al Moldovei *fratele seu Petru*. Afară de Petru, Alexandru mai avu din dómna Maria-Marina un fiu Alexandru vedi *Hasdeu* Arh. ist. I, 1, 181, precum și o fată Ana măritată după Dan domnul Munteniei. Vezi pomelnicul monastirei Bistrița și *Sincai* ad ann. 1455. Afară de acesta mai avu un fiu Bogdan, tatăl lui Stefan cel Mare despre legitimitatea și neligimitatea căruia vom trata la domnia acestui domn.

1. *Bogdan*, An. Inedite p. 49.
2. Ibid.
3. Ibid. p. 65.

Mulțumit pacei și liniscei care se bucurase Moldova de când Alexandru cel Bun ocupase tronul și bunei orânduieli ce introdusese în deosebitele ramuri ale aședémintelor și noului tarif vamal, starea economică și financiară se ridicase în mod simțitor. Acésta nu împedecă ânsă pe domnul moldovenesc a reclama de la regele polon o rămășiță pe care acesta o datora Moldovei din suma pe care i-o împrumutase Petru I și pe care deși n'o plătise în total, nu remisese, conform condițiunei stipulate prin actul de împrumut din 27 ianuarie 1388, în stăpânirea Moldovei orașul și provincia Haliciului.

Neavênd de unde plăti acest rest, regele Vladislav trimise în 1411 în Moldova pe Petru Vladcovici cu o scrisóre pentru domnul Moldovei prin care se recunoscea dator cu suma de una mie mărci și pe cari se obligă a-i plăti în termen de doi ani, iar în cas de neplată se îndatora a-i ceda orașele Sniatinul și Colomea împreună cu țéra numită Pocuția pe care Alexandru și urmașii sei erau în drept a le stăpâni până la deplina achitare a sus disei sume [1]).

Prin acéstă învoiélă se substitua orașului și districtului Haliciului care fusese destinate ca garanție prin actul de împrumut făcut cu Petru I orașele de mai sus ca fiind de sigur mai apropiate de Moldova de cât îndepartatul oraș al Haliciului.

Cu acéstă ocasie relațiunile dintre ambii principi, în urma regulării acestei afaceri, deveniră și mai amicale căci în jurământul de credință obicinuit pe care Alexandru îl reînoi, de sigur în presența delegatului regesc Petru Vladcovici, în ḍioa de 25 în Târgul de jos, de astă dată, pe lângă dispositiunile obicinuite se introduse o dispositiune nouă după care ambii monarhi se obligau în mod reciproc ași da ajutor anume contra regelui ungur, contra inimicului comun în contra căruia regele polon încheiase un tratat de alianță și cu Mircea domnul Munteniei [2]).

Dar, cu tótă buna credința și lealitatea despre care domnul Moldovei dăduse dovedi în mod neclintit de când apucase

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 859—830. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 155 comite o greșélă susținênd că acești bani i'ar fi împrumutat regelui Poloniei Alexandru cel Bun.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 831.

domnia în curênd după prestarea acestui jurămênt și îndatorirea luată atât de regele polon cât și de domnul moldovenesc de a se ajuta unul pe altul contra regelui Ungariei, regele Vladislav nu se sfii a calca în modul cel mai vĕdit aceste obligațiuni înțelegêndu-se cu acesta contra lui Alexandru cel Bun.

Căci, pe aceste timpuri regele Ungariei Sigismund voind a face să valoreze drepturile sale la tronul ducatului Luxemburg, remas vacant prin mórtea ducelui Bruno întêmplată în 8 Ianuarie 1411, dorind să pună un capĕt ostilităților cu Polonia trimise pe la începutul anului 1411 pe Ioan Archiepiscopul Strigonului a căruia abilitate diplomatică o experimentase în deosebite rânduri și pe alți plenipotenciari la Iglovia unde se întâlniră cu trimișii regelui polon cu scop de a stabili modul de a pune capĕt inimiciție dintre Ungaria și Polonia.

Trimișii poloni ânsă cari sciau că regele lor, chiar în acest an, încheiase un tratat cu Mircea voevodul Munteniei contra regelui Sigismund, și în actul omagial al lui Alexandru cel Bun pusese clausele exprese a unui ajutor reciproc contra aceluiaș, căutară a amâna ori ce decisiune definitivă ast-fel că conferința de la Iglovia se sfirși luându-se numai îndatorirea de a se întruni din nou în acelaș oraș la Sântul Martin viitor, adică la 30 Ianuarie. Acéstă întâlnire nu avu ânsă loc căci la anul viitor 1412 în dioa de 15 Martie ambii monarhi al Ungariei și al Poloniei se întâlniră în persóna la Lublin unde încheiară un tratat secret prin care, între altele, chestiunea Moldovei era resolvată în următorul mod: Resolvarea chestiunei însăși a dreptului și pretențiunilor reciproce asupra Moldovei era amânată până la mórtea unuia din ambii monarhi după care se mai prevedea un laps de timp de cinci ani în care se va întruni o conferință la cari vor fi trimiși plenipotențiari și dintr'o parte și din alta și care pe basa actelor reciproce vor hotări a căreia din ambele puteri sunt mai temeinice drepturile. Cu reserva acésta până atunce, în mod provisor, regele ungar, dintr'un sentiment de prietenie către regele polon, nu se impotrivea obligațiunilor contractate de domnul Moldovei către acesta, cu condițiune ânsă, ca de câte ori Turcii vor năvăli în Ungaria séu regele Ungariei va întreprinde o expediție contra lor, regele polon, în urma unei însciințări făcute, să fie da-

tor a intima domnului moldovenesc a merge în ajutorul regelui ungur în persónă cu tótă oștirea sa, séu în cas de bolă, a trimite oștirea sa sub comanda unui demnitar al seu. In casul ânsă în care domnul moldovenesc ar refusa de a se supune acestei obligațiuni, ambii monarhi se îndatoreau *cu tóte învoielile intervenite între Moldova și Polonia*, a năvăli împreună asupra lui Alexandru, a'l detrona și a lua Moldova în stăpânire împărțind-o în doue în modul următor: partea de sus a Moldovei până la o linie trecênd pe la Pétra, Huși și ajungênd la marea Négră între Cetatea Albă și Chilia era destinată Ungariei, iară Moldova dincolo de acéstă linie cu Cetatea Albă Iașii și Sucéva trebuia să fie lasată Poloniei, până la termenul stipulat printr'acest tratat secret, adică după mórtea unuia din [1]) Monarhi.

Așa dar un an deabea după îndatorirea luată de a apara pe Alexandru cel Bun contra tuturor inamicilor și în special contra regelui ungur, regele polon Vladislav nu se sfii, fără nici o remușcare și cu o serenitate de suflet uimitóre a se înțelege cu acest dușman al domnului Moldovenesc și chiar al seu, nu numaĭ pentru al lovi, dar chiar cu scop de a împărți împreuna cu acesta Moldova, călcând astfel datoriile cele mai sfinte ale unui suzeran.

Polonii au imputat adese ori domnilor Moldovei calcarea jurămintelor lor, în cele mai multe casuri pe nedrept, dar nici odată n'a fost o calcare mai vĕdită și mai nejustificată decât a céstă calcare a îndatoririlor sale de către regele polon Vladislav féță cu bunul seu prieten și lealul seu vasal Alexandru al Moldovei.

Avut-a óre acestă cunoștință de acest odios tratat, în casul acesta trebuie să fi fost grozav de mortificat de a vedea resplătindu-ise cu atâta ingratitudine dovedile sale fără șovăire de prietenie sinceră și de credință nestrămutată și cine scie dacă bătrânul domn, când pe la sfĕrșitul vieții sale, la rândul seu își călcă jurământul, pentru motivele pe care le vom discuta cu acea ocasie, nu's aduse aminte și de acéstă faptă puțin leală a suzeranului și prietenului seu.

De altmintrelea sórta ea însăși se însărcină a rezbuna pe

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 483—487.

ultragiatul domn al Moldovei. Căci, în curênd simțind nu numai o remușcare de cuget dar dându-și și séma de greșéla ce comisese încheiând acest tratat contrar intereselor Poloniei, prietenia sa cu regele ungur răcindu-se, Vladislav Iagello căută a strînge din nou și mai mult legăturile dintre el și Alexandru cel Bun, carele merse cu o suită numerósă și strălucită în 1415 la Sniatin unde venise și regele polon și-i prestă în persónă din nou în ḑioa Rusalelor jurământul de credință cu care ocasie își făcură unul altuia mari daruri [1]).

Câți-va ani după acésta relațiunele prietenesci dintre Vladislav și Alexandru fură cimentate prin nisce legături intime de familie. Domnul Moldovei, după ce se despărți de a treia sa soție, dómna Stana, se căsători în 1419 cu Ringalla cu numele ei păgîn, séu Maria după botez, sora regelui Vladislav, [2]) Cu acéstă ocasie interveni o nouă invoélă între suzeran și vasalul seu după care fie-care se obliga a da celuilalt ajutor contra tuturor inamicilor, dar în deosebit contra regelui Ungariei. [3])

Astfel tratatul de la Lublin de fapt era desființat.

Grație înțelepciunei și cumpătății sale dobândind acest resultat domnul român a trebuit să resimtă o nespusă mângâere sufletească.

Din nefericire cu tóte legăturile de prietenie și înrudire când sosi momentul de a apela la regele polon acesta nu respunse la apelul făcut de cât cu făgăduieli. Astfel când Turcii, după ce instalase pe Dan II în Muntenia, năvăliră și'n Moldova Alexandru trimise după grabnic ajutor trei stafete una după alta, în 26 Mai, 24 Iunie și 25 Iunie 1420, regelui Vladislav, dar în zadar. Regele polon se mulțumesce a înștiința pe Sigismund că atât el cât și fratele seu Vitold vor merge în Galiția pentru ca să fie mai în apropiere dacă cum-va Alexandru Vodă va fi strîmtorat prea mult de dușman și va avea nevoe de

1. *Sincai* ad ann. 1415.

2. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 158 susține, fără nici un temei, cum că căsătoria ar fi avut loc în 1411, adică înaintea tratatului de la Lublin din 1412. Pe acéstă vreme Alexandru era căsătorit încă cu Stanca din care i se născu tocmai în 1411 fiul seu Stefan veḑi Cron. Bistrițană în *Bogdan*, Cron. inedite p. 49. Căsătoria n'a putut ave loc decât mult mai târḑiu séu pe la 1415 séu pe la 1419 după cum am pus-o noi considerând că acéstă căsătorie desfăcută la 1420 n'a ținut decât fórte scurt timp.

3. *Sincai*, ad. ann. 1419 și Hasdeu, Arh. ist. II, p. 52.

ajutor. [1]) In acest timp însă Turcii sosiră cu o flotă fórte mare, și împresurară Cetatea Albă.

Din fericire, fără a cunósce amănuntele, domnul român reuși a respinge atacul Turcilor și fără ajutorul Polonilor. [2])

Acésta este prima năvălire cunoscută a Turcilor în Moldova.

Polonia fu înspăimântată de acest atac și în anul 1421 guvernorul Litvaniei Ghedigold fu trimis cu un mare număr de meșteri și lucrători, cu care cu lemne și pétră, pentru a reface și întări castelul, cea ce se sevârși într'o lună. [3])

In tómna anului, 1420, Alexandru, a căruia căsătorie pare a fi fost o combinațiune politică, după ce soția sa născuse un băiet cu numele de Petru cunoscut mai târdiu sub numele de Petru Aron, se despărțise de Ringalla.

Printr'un act datat din 13 decemvre 1420 domnul Moldovei dădu fósteï sale soții, pe tot timpul vieții sale orașul Seret și satul Olovăț în apropiere de Rădăuți cu tot venitul lor, îndatorîndu-se ‚a-i mai plăti deosebit 600 de galbeni plătibili jumatate la S. Petru și jumatate în ḑioa nascerii lui Hristos. In cas de plată neregulată fratele foastei sale soții, regele Vladislav era în drept, conform modului de împlinire din acele timpuri a datoriilor unor străini, mod cam nedrept, dar în ori ce cas fórte expeditiv și eficace, a lua acești bani până la deplina achitare de la negustorii și locuitorii Moldoveni pe cari îi va prinde în Polonia [4]).

In urma desfacerii acestei căsătorii Alexandru se însură pentru a cincea și ultima óră cu Maria séu Marina, o moldovancă din țéră, fiica unui Marin, care născu în 1422 un fiu căruia îi dădu acelaș nume de Petru [5]) ca și fiului seu din căsătoria cu Maria sora regelui polon. Pe lîngă acest fiu Alexandru cel Bun

---

1. *Prochascu* (*Anton*) Coden epistolaris vitoldi in monumenta medie aevi historica res gestas Poloniæ illustrantia Cracovia 1882. în 8° p. 487—488.

2. *Ulianicki*, p. 25.

3. *Guillbert de Lannay* in Hasdeu, Arh. ist. I, p. 129—30.

4. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 833—835 unde lipsesce ḑiua și luna, ci e indicat numai anul 6929. In inventarul lui Rykaczowski in Hasdeu, Arh. ist, II, II. 49 e pus anul 1421, ḑiua Sântei Lucia, adică 13 Decemvre. Dacă admitem acéstă ḑi și lună, atunci anul 6920 corespunde anului 1420 ci nu 1421, cum din greșélă a fost trecut în sus ḑisul inventar.

5. *Bogdan*, Cron. ined. p.

mai avu din acéstă căsătorie o fiică Ana [1]) pe care o luă de soție Dan III [2]), domnul Munteniei.

Dar nici refuzul regelui de a trimite ajutor contra Turcilor nici despărțenia lui Alexandru cel Bun de principesa Polonesă nu tulbură în nimica bunele relațiuni dintre Moldova și Polonia. Efectul țintit prin acéstă căsătorie fusese produs, buna înțelegere dintre Ungaria și Polonia în detrimentul Moldoveĭ nu mai exista. Din contra după desfacerea căsătorieĭ relațiunile dintre foștiĭ cumnațiĭ deveniră, dacă se póte, și mai cordiale. In 1422, Poloniĭ începênd din nou rezboi cu cavalerii Teutoni, Alexantru trimise lui Vladislav un corp de 400 de călărețiĭ Moldoveni sub comanda spatarului Coman cari se ilustrară sub zidurile cetății *Marienburg* de lângă marea Baltică. Atacațiĭ fiind de un corp de cavaleri cari eșiră din cetate, Moldoveniĭ se prefăcură că fug până ce ajunși la o dumbravă se pedestriră și începură a săgeta în caiiGermanilor cari o apucară la fugă spre cetate urmăriți de Moldoveniĭ care încălecase iarăși și cari omorîră și prinse mulți din eĭ ducêndu-i regelui care le mulțumi și-i lăudă mult pentru această vitejie [3]) Acest rezboi se sfîrș prin învingerea cavalerilor cari fură siliți a iscăli tratatul de la lacul de Mielno din 27 Septembre 1422 [4])

Doi ani după acésta curtea Moldovenească întră în nouĭ legături de rudenie cu acea polonă. Iliaș ântâiul născut al luĭ Alexandru, deși încă foarte tênêr de óre-ce nu împlinise încă 16 anĭ, luă de soție pe Maria séu Manca cu numele ei păgân, sora Sofieĭ, a patra soție a regeluĭ Vladislav [5]). Căsătoria avu loc la Sucéva în 24 Octomvre 1424 unde principesa polonă fusese adusă de un trimis special al domnuluĭ Moldovenesc, de diacul dómnei Ghedeon [6]).

Se vede că năvălirea Turcilor în Moldova din 1420 inspirase îngrijiri nu numaĭ domnuluĭ moldovenesc dar și regelui polon de óre-ce pericolul din partea acestora pentru creștini în genere devenea din ce în ce maĭ amenințător și mai iminent. De a-

1. Pomelnicul monăstirei Bistrița.
2. *Sincai* ad ann. 1445.
3. *Sincai* ad ann. 1422.
4. *Dogiel* Cod. dipl. IV, 110—115.
5. *Picot*, Chron. de Mold. p. 56.
6. *Cron. Bistr. Bogdan* p. 66.

aceea când în anul 1426 regele ungur Sigismund se hotărî a întreprinde o campanie contra lor și se adresă regelui polon cerênd conform tratatului de la Lublin, a invita pe domnul Moldovei a eși și el cu óstea sa în ajutorul Ungurilor, Vladislav deși personal nu era obligat prin sus zisul tratat a da ajutor Ungurilor, trimise și el cinci mii de călăreți sub conducerea lui Cobilenic Grimalic cari intrară în Moldova și de aci merse împreună cu Alexandru cu óstea moldovenéscă la Brăila.

Pe lângă téma de pericol comun care îi dictase acéstă purtare, Vladislav a mai fost de sigur înrîurit prin dorința de a eși din situațiunea încurcată în care se afla în urma învoelelor contractate și cu Ungurii și cu Moldovenii, învoeli diametral opuse. Era învederat că el nu putea să céră de la domnul moldovenesc să mérgă în ajutorul regelui Ungur în virtutea tratatului de la Lublin încheiat cu acest din urmă contra celui dintâiu. De aceia regele polon căuta acest mijloc pentru a eși din această grea situație luând el însuși parte la campania contra Turcilor astfel că putea să céră și participarea domnului moldovenesc nu în virtutea tratatului de la Lublin, ci în calitatea de vasal al seŭ dator a-i da ajutor contra tuturor inimicilor, prin urmare în casul de față și contra Turcilor.

De altmintrelea acéstă campanie nu avu loc, căci atât domnul Moldovenesc cât și generalul polon după ce asceptară două luni la Brăila chiar peste termenul fixat de regele Ungur fără ca acesta să fi sosit, se înturnară fie-care în țara lui. [1])

Cu tóte aceste regele Sigismund care rîvnea cu orî ce preț stăpînirea Moldovei, fie și numai o parte din ea, la întrevederea cu regele polon la Luck în Ianuarie 1429 [2]) și cu Vitold carele dușmănea pe Alexandru, propuse nisce hotăriri fórte însemnate. Intâi se decise ca o comisiune de anchetă ungaro-lituană să vie de Sf. Gheorghe la Troky spre a cerceta certele dintre Moldova și Muntenia în privința *Chiliei* și *altor hotare* pe care se dice că voevodul moldovén le ar fi luat de la Muntenî.

Planul secret ânsă al lui Sigismund era de a pune el mâna, cel puțin pe Chilia. Intenția lui era de a da Chilia cavalerilor Teutoni. Spre acest scop el și trimise o scrisóre din Pressburg, din

1. *Sincai* ad ann. 1426.
2. Fessler, II, p. 377.

17 Aprilie stil nou 1429, marelui lor maestru Paul de Russdorf, invitându-l a și găti frații și soldații, ca să nu zăbăvéscă, dacă Chilia i-ar fi cedată de bună voe [1]).

Sigismund sperase a ajunge la scopul seu, adică a pune mâna pe Chilia grație marelui principe Vitold care ținea cu dênsul în această chestiune și pe care îl propusese ca arbitru în privința stăpînirei Chiliei și a altor hotare [2]).

Alexandru cel Bun, refusă ânsă mediațiunea lui Vitold deși trimise de Sf. Gheorghe la Troky imputerniciții sei cu doveți în chestiunea hotarelor contestate, dar nu se putu lua nici o hotărîre de óre-ce Sigismund nu trimise pe nimene la termenul stipulat.

Deabea puțin timp mai în urmă sosiră la Vitold secretarul litvan Maldrzik, împreună cu un sol unguresc și doi soli munteni cari aduceau o descriere a hotarelor și locurilor ocupate, cum susțineau, de voevodul Moldovei și luate de la Munteni [3]).

De aci resultă în mod netăgăduit că cérta dintre Moldova și Muntenia era relativă la stăpînirea Chiliei și a hotarelor „Basarabesci" adică muntene, pe care domnul Moldovei Alexandru cel Bun le luase de la Munteni. Nu scim în ce an domnul Moldovei a ocupat acest teritoriu, dar în ori-ce cas, ocuparea a trebuit să aibă loc înaintea anului 1412 când vedem deja constatată prin acte internaționale stăpînirea Chiliei de către Moldova. De asemenea nu scim în ce mod s-a facut acéstă ocupare. Domnul Moldovei răpit-ulea în urma unui resboi de la domnul Munteniei Mircea cel Bătrân sau acesta cedat-a de bună voe. In orice cas chestiunea hotarelor dintre ambele țeri a fost regulată printr'un anume tractat, între Mircea și Alexandru, tratat care n'a ajuns până la noi dar care este menționat în diferite acte până și pe timpul lui Stefan cel Mare.

Se vede ânsă că Dan II, după cum am vĕdut în istoria Munteniei, nevoind a recunósce acest tratat, susținut de regele Sigismund se hotărî a relua Chilia cu forța.

Ghicind aceste planuri Alexandru cel Bun prin August 1429 luă mĕsuri de precauțiune la Dunărea de jos făcênd o palisadă

1. *Prochaska*, p. 809—10.
2. Idem 908—10.
3. *Prochaska*, p. 834 și urm.

la gura Chiliei pentru ca corăbiile să nu mai pótă sui pe Dunăre. Două-spre-dece corăbii chiar se loviră de palisadă, una se înnecă, iar cele-lalte scapară și veniră la Cetatea Albă [1]).

Aflând acésta Sigismund scrise în 30 august 1429 lui Vitold ca să stăruie pe lângă Vladislav ca sĕ facă pe Alexandru, conform usului stabilit, să ridice obstacolele făcute la gura Dunărei și să lase să intre liber corăbiile în Dunăre [2])

In curând după acésta Dan II trecu granița cu Munteni și cîți-va Turci, după cum am spus în istoria Munteniei, și neputênd a lua Chilia se mulțumi a prada teritoriul Chiliei, dar óstea lui, împărțită în patru, la plecare fu urmărită de Alexandru reușind să taie pe mulți din ea [3]).

Alexandru se plânse despre acéstă năvălire lui Vladislav care la rândul seu se plânse lui Sigismund care bine înțeles nici nu respunse [4]).

Regele polon prin iunie 1430 trimise nisce soli la regele Sigismund învinuindu'l ca mai întâi Polonii și Moldovenii așteptase în zadar în Muntenia pe Unguri în 1426 ; cum Sigismund ceruse Poloniei să atace pe vasalul nevinovat ; cum la Luck, în locul cestiunilor însemnate, ridică iar afacerea lui Alexandru, cum s'a fixat terminul de Sfîntul Gheorghe la Troky, cum, pe când Alexandru trimise solii sei, Sigismund nu trimise pe nimene ; cum în fine, deși se stabilise ca până la resoluțiunea chestiunei domnul Moldovei să aibe liniscita stăpânire a Chiliei și a teritoriilor în litigiu, Dan al Munteniei le-a atacat cu armele Sigismund nedând macar un respuns la plângerile adresate de Alexandru prin mijlocirea sa [5]).

Cu tóte aceste dovedi despre statornicia regelui polon, cu tótă lunga și strânsa prietenie dintre dĕnsul și domnul moldovenesc doi ani după acésta, Alexandru cel Bun, rupse în anul viitor în 1431, aceste legături de prietenie și porni rezboi împotriva regelui Vladislav unindu-se cu Svidrigello, marele duce al Litvaniei, care se resculase contra propriului seu frate regele Poloniei.

Este invederat că Alexandru cel Bun trebuie să fi avut

1. Prochaska, p. 859—60.
2. Idem p. 860.
3. Lewicki, II, p. 501—3.
4. Lewiki, II, p. 501—3.
5. Prochaska, p. 908—10.

nisce motive fórte puternice pentru a se îndeparta, tocmai la bătrănețe, de credința și prietenia pastrată timp de trei-deci de ani regelui polon, și a face un pas de o asemenea gravitate. De și atât isvórele pământene cât și străine sunt multe asupra acestor motive și de altmintrelea fórte puțin explicite chiar și asupra împrejurărilor în care avu loc ostilitatea dintre Vladislav și Alexandru, totuși sunt două motive principale care reies cu siguranță din puținele noțiuni ce ne-au remas asupra acestui însemnat evenement și anume întâi dorința, dealtmintrelea fórte legitimă de a scapa de legăturile în adevĕr fórte prietenesci dar în fine nu mai puțin apăsătóre de vasalitate féță cu Polonia, și a doua voința de a lua în fine în stăpânire orașele Colomea și Sniatinul și Pocuția pe care regele Vladislav, deși nu'și plătise datoria, totuși nu le cedase încă Moldovei în conformitate cu actul iscălit de dĕnsul în 1411.

Căci ori cât de cumpătat, ori cât de pacinic se fi fost acest domn, nu este mai puțin adevĕrat că numai împrejurările îi dictase atâta timp atâta rabdare și atâta prudență în politica sa cu puternicul regat polon, și că desigur adese ori deja în sufletul seu se ivise ispita de a pune un capĕt legăturilor apăsătóre și umilitóre de vasalitate, cu atât mai mult că tratatul puțin leal încheiat de regele polon la Lublin atârna asupra capului seu și a țerei sale ca spada lui Damocles, și tot odată a cuprinde și orașele și provinciile amanetate.

Dar dacă până acuma înăbușise acéstă pornire, causa era că nu găsise încă prilejul favorabil și nu vroia să se arunce cu ușurință într'o întreprindere a căreia resultat, în cas de neizbândă, ar fi putut avea urmări funeste atât pentru dĕnsul personal cât și pentru țéra sa.

De astă dată se vede momentul îi păru mai priincios, oferind mai mulți sorți de isbândă. Și în adevăr, situațiunea, dacă o examinăm mai de aproape, se presintă sub nisce priviri fórte ademenitóre de óre ce domnul moldovenesc, în lupta întreprinsă, avea de aliat pe propriul frate al regelui Poloniei, pe Svidrigello, care după mortea celuilalt frate al seu, Vitold, îi succedase ca mare duce al Lituaniei, care, deși Lituania făcea parte din regatul Poloniei, se bucura de o posițiune privilegiată. De aceia am vĕdut cum unii din predecesorii lui Alexantru cel

Bun prestau jurămintele de credință nu numai lui Vladislav, regele Poloniei dar și fratelui seu Vitold, marele duce al Lituaniei. Apoi Svidrigello ca mare duce al Lituaniei și principe al Podoliei era vecinul imediat al Moldovei de care prin urmare domnii acestei țări trebuiau să țină sémă în deosebit. Ba mai mult chiar în cas de mórte a lui Vladislav fără moscenitor frate-său era chemat al înlocui pe tronul Poloniei. Din tóte punctele de vedere el era un factor însemnat în Polonia și prin urmare un aliat serios și cu care Alexandru cel Bun avea mulți sorți de a reuși în planurile sale ast-fel că nu póte fi învinuit de a fi lucrat cu ușurință întreprinzênd o asemenea sarcină tocmai pe la sfârșitul domniei sale după ce pastrase trei-zeci de ani credință regelui Polon.

De altmintrelea tot astfel vom vedea pe nepotul seu pe Stefan cel Mare, dușmănindu-se cu polonii tot pe la sfîrșitul domniei sale după ce recunoscuse suzeranitatea regilor poloni și întreținuse cu dânșii relațiunile cele mai prietinóse timp de patru-zeci de ani, dar Stefan fu mai fericit de cât Alexandru reușind a impune Polonilor recunóscerea formală a neatîrnărei Moldovei, pe când acest din urmă nu reuși a'și ajunge scopul propus și avu a deplînge numai ruperea unor relațiuni vechi și prietenesci cu fostul seu cumnat regele Vladislav.

Căci Alexandru, pe când regele polon bătea cetatea Lutzco, năvăli în Podolia și Galiția, și prădă Camenița, Haliciul și Sneatinul făcênd un mare plean de ómeni, de vite și de tot felul. Surprins ânsă, pe când óstea lui era împrăștiată, de óstea trimisă în grabă de regele polon, el nu se putu menține în provincia pe care voia s'o cuprindă și fu silit a se retrage în grabă în Moldova, reușind Polonii a bate și a lua prada înapoi de la ostașii Moldoveni împrăștiați.[1])

Cu tóte aceste Polonii nu îndrăzniră a'l urmări în Moldova și regele Vladislav nici nu încercă a'l pedepsi pentru acéstă năvălire nici a-i impune din nou prin arme recunóscerea suzeranității sale.

Dar acest nesucces umplu inima bătrânului domn de mâhnire. Înșelat în speranțele sale după ce jertfise vechia prietenie cu Vladislav, Alexandru fu atât de afectat în cât se înbolnăvi

1. *Sincai* ad ann. 1431.

după cum spun istoricii poloni [1]) de voie rea și muri puțin timp după acésta la 1 Ianuarie 1432 [2]).

El închise ochii fără a se fi împacat cu regele polon și fără a fi renunțat la pretențiunea sa de altmintrelea justificată Pocuției pe care voise s'o cuprindă dar din care fusese obligat să se retragă. [3])

Alexandru fu înmormêntat la monastirea Bistrița lângă Târgul Pétra pe care o zidise el pe la începutul domniei lui și unde mormêntul seu se află până în ḑiua de aḑi.

Alexandru se póte numi cu drept cuvênt organisatorul statului moldovenesc. Grija lui principală a fost de a pune rînduială în biserică, în administrațiune, a înființa așeḑăminte religióse și de învățătură, a face să înflorésca comerciul, în fine a contribui într'un cuvênt din tóte puterile și prin tóte mijlócele la îmbunătățirea sórtei supușilor sei, meritând pe deplin epitetul de *cel Bun* cu care l'a caracterisat fórte bine posteritatea.

In adevăr bunătatea și blîndeța, cu atât mai de prețuit pe acele timpuri de silnicie, au fost însușirile sale de căpitenie.

Din nefericire cunoscințele pe cari le avem despre faptele sale politice sunt nesuficiente apoi în ceea ce privesce activitatea sa mult mai roditóre a reformelor și a organisărei lăun-

---

1. Sincai ad ann. 1431.

2. *Cron. Bistr. Bogdan.* p. 49. Anul însă 6942=1434 este o greșală de copist de sigur. Ultimul crișov cunoscut al lui Alexandru cel Bun este din 20 Decembre 1431 Doc. Hurm. Deus. Vol. I, 2 p. 839 din Sucéva au 6940, Decembre 20, iar primul document al lui Iliaș este din 13 Ianuarie 1432 în copiile Academiei Române (No. 5174) dar numai în traducere românéscă.

3. *Xenopol*, Ist. Rom. II. p. 161 greșesce susținînd că Alexandru s'ar fi împacat cu Vladislav acesta iertîndu-i daunele causate, întemeindu-se pe un extract greșit a unei diplome din 1433 după care „Vladislaus dat ve„niam Alexandro et filio eius Stefano.“ Faptul deja că în acest contract se vorbesce de Alexandru și de fiul seu Stefan, iar nici de cum de Iliaș, întâiul seu născut care figuréză în atîtea acte alăturea cu tatăl seu ar fi trebuit să facă deja pe Xenopol să bănuéscă vre-o confusiune în resumarea făcută a diplomei în chestiunea în *Inventarium*, reprodus de *Hasdeu*, Arh. ist II, p. 49 și urm. Pe lîngă acest document în Inventarium mai sunt publicate tot în extracte încă trei diplome din acelaș an 1433 cari au fost toate patru publicate în extenso în Hurm. Doc. I, 2, p. De aci se vede că prin actul din 1433 din 13 Decemvre Vladislas nu ierta lui Alexandru însuși, care era deja mort la acea dată, ci fiului seu Stefan căruia îi erta greșelile tătâneseu Alexandru.

De aci confusiunea în extractul reprodus în Inventarium. Tot din acest act se vede că Alexandru cuprinsese Pocuția cu gândul de a o lipi Moldovei de óre-ce regele polon este silit a stipula anume că Pocuția va rămânea ca și mai înainte, adică înainte de năvălirea lui Alexandru a Poloniei.

trice sunt mai cu totul nule. In ori-ce cas pe lângă aplanarea după cum am vĕdut, a conflictului care desbina Moldova de patriarhia Constantinopolitană tot lui îi revine de sigur organisarea bisericei moldovene. [1])

El zidi mŏnăstirea Bistriței și frumósa mŏnăstire Moldoviţa din Bucovina[2]), și le îndestră atât pe aceste cât și pe altele înființate din timpul predecesorilor sei, ca mŏnăstirea Homor [3]), cu sate, robi, venituri și odóre. Și dacă nu se póte dovedi, după cum a ramas tradițiunea, că ar fi înființat o scólă înaltă la Sucéva unde s'ar fi tîlcuit legile bizantine [4]), este sigur că mŏnăstirile și mai cu sémă acea a Némțului deveni pe timpul lui Alexandru cel Bun o adevĕrată scólă de limba slavonă, unde se scrieau cărțile bisericesci din care unele au ajuns până la noi și din care eșeau cărturarii de trebuință nu numai pentru slujba bisericei dar și a statului. Primul dascal al acestei școli pare a fi fost Grigorie Țamblac, român de dincolo de Dunăre, care după cum am vĕdut, sosind ca trimis al patriarhului pe la începutul domniei lui Alexandru cel Bun a stat la mŏnăstirea Némțului până pe la anul 1407 când fu chemat în Rusia și ales metropolit al Chievului [5]).

Tot Alexandru Vodă trimise și aduse de la Cetatea Albă móștele Sf. Ioan cel Nou la Sucéva unde se află până în ḑioa de adi [6]).

Pe câmpul administrativ cu drept cuvênt tot lui îi se atribue organisarea amănunțită a deosebitelor dregătorii ale statului [7]). In fine prin noul tarif vamal decretat de dênsul el a îngrijit nu mai puțin și de înflorirea comerciului.

---

1. Dar înființarea episcopilor din Rădăuți și Roman și chiar acea a Hușilor care i se atribue de cronicarii noștri nu este opera sa, căci aceste episcopii au fost înființate cu mult mai tîrziu. In hrisovul lui Alexandru cel Bun din 7 Ianuarie 1403 se vede că pe timpul acela nu exista de cât o singură episcopie, acea din Sucéva. Vedi I. Bogdan, Convorb. lit. XXXV, IV, p. 364.

2. *F. A. Wickenhauser*, die Urkunden des klosters Moldowiza, p. 56.

3. Idem Geschichte des klosters Homor, p. 83.

4. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 162 admite acésta tradițiune fără a o dovedi însă.

5. *Melchisedek*, Viața lui G. Tamblac in Tocilescu, Revista pentru istorie An II, vol. I, part. I.

6. *Melchisedec*, Viéța lui G. Tamblac in Tocilescu, Revista loc. cit.

7. *Urechia* in *Kogălnicénu*, Cron. Rom. II, I, p. 138 care însă îi atribue și unele dregătorii care existau deja înaintea sa precum și altele care n'au fost create de cât de succesorii sei.

Din tóte aceste privinți Alexandru cel Bun, de și în contrast cu vitézul și rezboinicul seu contimpuran, Mircea cel Bătrân domnul Munteniei, un domn pacinic, blind și bun, n'a fost mai puțin un soț vrednic al domnului muntén pe câmpul nu mai puțin roditor al organisării politice a statului moldovenesc.

Lui Alexandru îi urmă fiul seu cel mai mare Iliaș pe care îl desemnase ca domn deja înainte de mórtea sa [1]).

---

1. *Urechia*, p. 141 nota 2.

3. URMAȘII LUI ALEXANDRU CEL BUN

Iliaș I 1432—1433. Prin mórtea lui Alexandru cel Bun, relațiunile dintre Moldova și Polonia întrerupte prin rezboiul purtat de bătrânul domn fără restabilite, de óre ce noul domn, deși tênăr, dar de fire molatec și cu totul aplecat către Poloni mai cu sémă din causa căsătoriei sale cu cumnata regelui Vladislav, nu se gândi un moment macar a continua politica ostilă a părintelui seu fétă cu Polonia care la rândul ei nu putea decât agrea un domn cu sentimentele lui Iliaș fétă de dênsa.

Relațiunile dar de vasalitate întrerupte pentru cât-va timp fură restabilite și chestiunea Pocuției nici nu fu atinsă. Deja în 5 iunie 1433 Iliaș jură în Sucéva credință regelui Vladislav împreună cu fratele seu Stefan [1]), cea ce dovedesce că urcarea lui Iliaș pe tron se făcuse fără impotrivire din partea fratelui seu Stefan. Dar acéstă bună înțelegere dintre frați nu ținu mult timp căci deabea vre-o lună după prestarea jurământului, ivindu-se vrajbă între ei, din causă se vede că Stefan se încercă a resturna pe frate-seu, acesta prinse pe muma lui Stefan, pe dómna Stana, și o înecă [2]), iar fiul ei Stefan nu scăpă decât prin fugă refugiându-se la curtea lui Vlad Dracul, domnul Munteniei.

Acéstă vrajbă dintre frați, patată de sânge, nu fu decât începutul unui lung șir de fapte sângeróse și înfiorătóre între progenitura lui Alexandru cel Bun și a unor rezbóie civile și patricide care sfășiară Moldova până la Stefan cel mare încât

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 580: „cum filiis et *frate* nostris." Acest fapt explică pentru ce Vornicul Urechi dice că l'au primit la domnie și pe fratele seu Stefan.

2. *Dlugos* apud Sincai ad ann. 1433.

acéstă țéră decimată și slăbită căḑu din ce în ce mai mult sub jugul Polonilor până ce ajunse a fi închinată în mod mișelesc de Petru Aron Turcilor.

Stefan, reușind a obține ajutor atât de la domnul muntenesc cât și de la sultanul turcesc la care se adresase și care nu refusă bucuros de a se amesteca și în daraverile Moldovei precum în acele ale Munteniei, se întórse în Moldova în tómna aceluiaș an, în 1433. Iliaș îndată ce află acésta, strângând óstea sa întâmpină pe Stefan nădăjduind că lesne îl va învinge neavênd decât străini cu sine. Lupta avu loc la Loloi séu Loloni fără a se sci ânsă unde se află acéstă localitate [1]), și țînu mai tótă ḑioa când, spre indeséră, óstea moldovenéscă, sfătuindu-se și socotind că Stefan, care era fórte isteț la fire, va ocărmui mai bine țéra decât Iliaș, care era cam nebunatec și ușor, părăsind în cea mai mare parte pe acesta, trecu din partea lui Stefan și'l recunoscu de domn. Iliaș nu scăpă decât prin fugă urmat de puțini credincioși ai sei. El își luă din Sucéva pe dómna sa și pe feciorul seu, Roman, născut în 1427 [2]) și fugi în Polonia [3]).

Singurul act cunoscut al seu din acéstă scurtă a sa domnie este tratatul comercial pe care îl încheiă cu Sașii din Transilvania [4]).

Stefan II 1433—1435, Regele Vladislav primi pe fugarul seu cumnat Iliaș cu tóte onorurile dar, în ceea ce privește cererea lui de a fi restabilit în domnia Moldovei, el puse acéstă chestiune în desbaterea dietei care începu în ḑiua Sântului Martin adică în 11 Noemvre stil nou în acelaș an 1433, la Nepolemița unde sosise și trimișii noului domn moldovenesc Stefan. Aceștia cerură în numele domnului lor să nu sprijine pe Iliaș, pe care nu'l voia țéra, ci să'l recunósca de domn pe dânsul fiind gata a jura credința regatului polon după pilda predecesorilor sei ertând greșelele și pagubele pe care le făcuse

1. *Bogdan*, Cron. Ined. p. 67 crede că ar fi Loloii de adi din districtul Buzeului. Noi credem că lupta a trebuit să aibă loc în Moldova, ci nu în Muntenia.

2. *Cronica bistrițană*, în *Bogdan*, Cron. Ined. p. 50.

3. *Dlugosz* apud *Sincai* ad. ann. 1433.

4. *Hasdeu*, Columna lui Traian an. V No. 3, p. 52. Originalul acestui act, după Hasdeu, se află în Arhiva Națională din Sibiu sub No. 67. *Xenopol* nu amintesce de acest tratat.

tatăl seu mai înainte de mórte [1]) iar el renunțând la pretențiunea asupra Pocuției [2]). Dieta în unanimitate în considerare că Stefan era mai iubit de țară fu de părere că el să fie recunoscut de domn al Moldovei cu condițiune ca să jure credință și să renunțe la Pocuția în schimbul cedării Teținei și Hmielovului, iar lui Iliaș să i se desemneze un oraș ca reședință în Polonia spre al avea la îndămână ca un vel de mijloc de constrîngere a lui Stefan pentru a rămânea credincios Poloniei. [3])

Regele punând mai pre sus de cât legăturile de rudenie interesul Poloniei primi părerea dietei și plecând la Lancicia urmat de trimișii lui Stefan, aci în acest oraș în ziua Sântei Lucia adică în 13 decemvre stil nou se iscăliră diplomele respective anume în număr de trei pentru recunóscerea de domn a lui Stefan și regularea noui fruntarii dintre Moldova și Polonia în urma cedăreĭ celei dintâi de către a doua a Teținei și a Hmielovului.

Prin primul act regele polon convingêndu-se din explicațiunile date de trimișii lui Stefan cum că acesta nu luase parte la resvrătirea tătâne-său contra sa nici n'o sfătuise și văzând că este dispus a pastra aceiași credință regatului polon ca și predecesoriĭ sĕi îi erta lui și supușilor sei atĕt în numele său cât și în numele sucesorilor sei vina tătâne-său Alexandru cel Bun precum și daunele causate de către acesta. [4])

Prin al doilea act regele recunoscea lui Stefan stăpânirea Moldovei in limitele și în condițiunile cu care o avusese și predecesorii sei și se îndatora al apara pe dênsul și pe succesorii sei contra tuturor inimicilor. Apoi pentru a-i arata deosebita sa buna voință pentru ca să-i fie cu atât mai credincios îĭ dăruia lui și succesorilor sei pentru deapururea orașele Tețina [5]) și Hmielovul cu satele și cu teritoriile lor stabilind noua fruntarie dintre Polonia și Moldova în modul următor: între orașul polon Sniațin și orășelul moldoveuesc Sipiniți hotarul va fi rîuleț ul Colacin, și de la acest rîuleț hotarul va merge drept prin câm-

1. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1433.
2. Acésta resultă din diploma regelui Vladislav din 13 dec. 1433 prin care menționdă renunțarea domnului moldovenesc asupra Pocuției care remâne ca și mai înainte Poloniei.
3. *Dlugosz* și *Cramer* apud *Sincai* ad ann. 1433.
4. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 842.
5. Un sat adi lângă muntele cu același nume lângă Cernăuți.

pul Bolochovo până în rîul Nistru deasupra satului moldovenesc Potoc. In gios spre Transilvania rămânea hotarul cel vechiu cedând însă Polonia Moldovei satul Văscăuții cu tot teritoriul care aparținuse deja mai înainte acestui stat pe care se vede că Polonii îl răpise cu ocasia rezboiului dintre ei și Moldoveni sub Aloxandru cel Bun, pe când își reserva anume localitățile Zamoștea și Vilavcea. In fine în priviuța Pocuției se stipula ca ea să remână alipită de Polonia căruia aparținea și mai înainte în limitele cele vechi fără a se atinge chestiunea datoriei pentru care fusese amanetată Moldovei [1]).

Acéstă cesiune a unor orașe și teritorii polone făcută de regele polon domnului moldovenesc nu era nici de cum ceva nou, ceva neobicinuit. Deja predecesorii regelui Vladislav dăt ruise unui predecesor al lui Stefan II, luĭ Petru I de sigur, țéra Șipiniților cu orașul Hotin [2]). Dealtmintrelea cum că cedarea acestor orașe și sate, Tețina Hinielovul și Văscăuții s'a și efectuat și Moldova a intrat în stăpâuirea lor resultă din faptul că Stefan printr'o diplomă din 18 Octombre 1435 dată la Hotin dărui acest sat Văscăuții unui boier al seu și din acest se vede că Stefan înființase o părcălabie și act un district anume a Țetinei. In cea ce privesce localitatea Vilovcea nu putem hotărî dacă ea fu lasată Poloniei séu nu, cel puțin mai târdiu o găsim în stăpânirea Moldovei de unde a trecut cu întréga Bucovină în stăpânirea Austriei.

Din acest punct de vedere al cesiunilor succesive făcute de regii poloni domnilor moldoveni pretențiunile Austriei pentru revendicarea Bucovinei sub cuvênt că ar fi făcut parte odiniorea din regatul polon erau exacte, dar nu era mai puțin exact că aceste orașe și teritorii fusese cedate Moldovei în tótă regula în mod irevocabil și pentru deapururea. Căci deși, după cum vom vedea, domnul moldovenesc Iliaș I, printr'un act datat din Lepole în 1437 [3]), se îndatora a restitui regatului polon atât țéra Șipinițului cu orașul Hotin cât și orașele Țetina și

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 846.

2. Ibid. p. 859: „*Sobraneceum in districtu Cecinensi.*“ Localitatea Sobranecium există și adi în Bucovina sub numele de ȘubranețI in nordul Sadagurei.

3. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 871. Cum că Hotinul a remas în stăpînirea Moldoveĭ vedi întee altele diploma lui Petru Aron din 1456 in Hurm. Doc. II, 2, p. 677.

Hmielov cu teritoriile lor, acéstă restituire nu s'a efectuat și succesorii lui Iliaș au refusat, după cum vom vede, a recunósce validitatea acestei îndatoriri [1]).

Prin al treilea act prelații și nobilii regatului polon ratificau iertarea vinei lui Alexandru cel Bun acordată lui Stefan și se îndatoreau a ratifica tóte tratatele convențiunile și actele făcute întru acesta și regele polon prin mijlocirea imputernicitului special Buciatzki, căpitanul Haliciului, în presența căruia Stefan trebuia să presteze jurământul de credință regatului polon [2])

Ast-fel se terminară tratările de la Lancicia.

In 13 ianuarie 1434 Stefan, împreună cu boerii sei, jură la Sucéva credință regatului polon în presența ambasadorului regelui Vladislav căpitanul Haliciului, îndatorindu-se îndată ce regele séu succesorii lui ar veni în apropiere de hotarele Moldovei a merge și a presta jurământul regelui însuși [3]).

Cu tótă acéstă înțelegere stabilită între Stefan și Vladislav, frateseu, fostul domn Iliaș strângênd óste cu concursul dat de unii nobili poloni, prietenii sei, eși în ascuns din Polonia fără scirea regelui și năvăli în Moldova, dar el fu întêmpinat de Stefan și bătut pentru prima óră la Darmanesci, în districtul Némțului, plaiul Pétra [4]) la 1 fevruarie [5]) și pentru a doua óră la Podrâga în județul Dorohoi, plasa Bașau [6]) în ḑioa de 8 martie în acelaș an în 1434 [7]). Iliaș fugi în Polonia unde fu

1. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 155 și 167 în două locuri unde atinge chestiunea Pocuției comite greșala de a confunda Pocuția cu țéra Șapiniților, Hotinul, Țețina și Hmielovul, credênd că: „de și partea de țéră dată „regelui polon este indicată prin alte orașe ea cuprinde amanetul pus de „Vladislav ma întâi, lui Petru Mușat și apoi lui Alexandru cel Bun“ și a„dăogênd că:“ „nu se gândéu atunci domnii Moldovei că siguranța luată „de ei pentru banii lor, va sluji mai târḑiu de îndreptățire Austriei pentru „răpirea Bucovinei, și așĭ crea titluri juridice asupra aceste țeri, pretextînd „— istoria era cam încurcată — nu că Moldova ar fi avut drepturi asupra „Pocuției, ci Pocuția asupra Moldovei.“ Austria nu se basa pe Pocuția în revindicarea sa ci pe cele lalte teritorii făcênd parte din Bucovina și care în adevĕr aparținuse odată Poloniei.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 844.

3. Ibid. p. 850—852.

4. *Frunzescu*, dicționar topografic, p. 156.

5. *Cron. Bistriței.* Bogdan p. 50.

6. *Frunzescu*, p. 365.

7. Datele deosebitelor lupte anterióre împăcărei fraților Iliaș și Ștefan însemnate de cronica bistriteană și de vornicul Urechia sunt cele mai multe greșite și par a fi resultatul unor erori de copiști. Pentru lupta dintâi de la Loloni séu Loloi nicĭ unul nici altul nu însemnéză nici o dată. Ea avu loc după 13 Septembre 1433 data actului prin care se încheia un armisticiu

prins și internat din ordinul regelui impreună cu dómna sa și cu tótă casa sa în cetatea Sieradzia [1]).

Spre a arata regelui mulțumirea sa pentru bunele sale dispositiuni în urma acestei măsuri de precauțiune luată contra rivalului seu, Stefan trecu Nistru și lovi și respinse Tatarii cari năvălise în Podolia. Tot cu această ocasie el cuceri cetatea Bratlava pe care o cuprinsese Rutenii și o restitui regelui, [2])

In curînd după acésta Vladislav muri în orășelul Grodec în 17 Mai 1434 urmându-i fiul seu Vladislav III la a căruia încoronare asistară și solii trimiși de domnul moldovenesc [3]), cari reușiră a îndemna peacesta a se opune stăruințelor prietenilor lui Iliaș de al libera și al reinstala în domnia Moldovei [4]) Cu tóte aceste, în anul următor 1435 prin Iulie Iliaș reuși, fie în înțelegere cu palatinul Sicradziei, fie din neglijența păzitorilor sei, a scapa din cetate [5]) și strângênd o óste în Polonia năvăli în Moldova unde se întîlni cu frate-său Stefan la Piperești, în districtul Iașilor, plasa Braniscea [6]), în ḑiua de 4 August 1435. Lupta remânênd nehotărîtă Stefan vḑênd că nu era chip de a se mântui de frate-seu, căci „bine nu se mântuia de dânsul, și iar sosea de isnoavă cu óste asupră-i“ după cum se exprimă cro-

între Polonia și Lituania și ceilalți aliați și în care figuréză și Iliaș domnul Moldovei (Hasdeu. Arh. II, p. 49). Pentru a doua luptă de la Dărmănesci și unul și altul însémnă data exactă de 1 Februarie 1434. Pentru a treia luptă de la Podraga Urechia nu însémnă nici o dată ci se mărginesce a scrie că „după acea (adică după lupta de la Dărmănesci) fără zabavă s'a „mai ispitit Iliaș Vodă.“ cea ce vom vedea este și exact, pe când cronica bistrițénă însémnă data de 4 August 1436 pe când tot cronica acésta pune lupta a patra, posterióră dar acelei de la Podagra, anume acea de la Pipereșci în 8 Martie 1436. Este invederat ca anul însemnat și pentru una și pentru alta este greșit, ci trebue să fie 1434 și 1435 de óre ce ele au trebuit neapărat să aibă loc înainte de 1 Septembre 1435 când în mod documental, după cum vom vedea, s'a făcut deja împacarea între frați. Dar și luna însemnată trebue să fie greșită de óre ce lupta de la Pipereșci fiind posterióră acelei de la Podagra n'a putut să aibă loc la 8 Martie dacă acésta ar fi avut loc la 4069. Noi bănuim aci o eróre de copist care a confundat datele punând 8 Martie pentru Piperești și 4 August pentru Podraga, în loc de 8 Martie pentru Podagra și 4 August pentru Piperești după cum se și află trecut la Urechea. Iar data de 8 Martie o regăsim la Urechia pentru o a cincia luptă care ar fi avut loc și care nu póte fi de cât resultatul unei confusiuni. In fine mai e de însemnat că după cronica bistrițană Stefan la Podagra ar fi fost învins, cea ce nu póte fi asemenea de cât o eróre, căci el a învins și aci pe Iliaș cum ḑice fórte bine Urechia.

1. *Dlugosz*, XII, 690.
2. *Sincai* ad ann. 1433.
3. ibid. ad ann. 1434.
4. *Dlugosz*, I, XII, 679.
5. *Sincai* ad ann. 1435.
6. *Frunzescu*, p. 356.

nica moldovenească [1]), pentru a pune dar un sfârșit acestor lupte necontenite care sfâșiau și slăbiau țéra, și de sigur și în urma intervențiunei curții polone [2]), care din causa acestor rivalități devenise óre-cum arbitra sórtei Moldovei, se hotărî cu sfatul boerilor seĭ a se împaca cu frate-seŭ Iliaș, împărțindu-și Moldova în douĕ. [3])

Iliaș I și Ștefan I domni împreună 1435—1444. Impacarea se făcu pe basa următóre: Ștefan recunoscu pe frate-seu mai mare de domn titular al Moldovei [4]). Drept despăgubire Iliaș îi cedă lui Ștefan până la mórtea lor cu tóte veniturile o parte din Moldova și anume: orașul Chilia cu locurile care depindeau de acest oraș, orășelele și ținuturile Vasluiului și Tecucilor, ținutul Tutoveĭ cu orașul Bĕrlad, morile Covurluiului, Galații se vede neexistând încă pe acele timpuri séu fiind încă o localitate cu totul neînsemnată, când tot comerciul Moldovei pe apă se făcea încă pe la Chilia și pe la Cetatea Albă, și în fine *Olteniile* despre care nu se póte hotărî ce parte anume din Moldova este desemnată prin acéstă denumire [5]).

După acéstă învoiélă, deși Iliaș era domnul titular al Moldoveĭ, în realitate frate-seu Ștefan era copartaș la domnia Moldovei, după cum figuréză chiar în unele documente emanate de la amândoi frații împreună și unde figuréză sub titlul următor: „Noi Iliaș și fratele domniei mele Ștefan, *domnii Moldovei*“ [6]). Acésta nu împedecă însă nici pe unul nici pe altul de a emite diplome fie-care în numele seu propriu intitulându-se fie-care

1. *Urechia* în *Kogălniceanu*, Cron. Rom. ed II, vol. I, p. 145 care adaogă însă de la dênsul cum că Iliaș ar fi fost învins și în acéstă luptă pe când cronica bistrițană de la care a luat acéstă informațiune însémnă acéstă luptă fără a dice care a fost resultatul ei ca cum a făcut pentru celelalte lupte cea ce arată că ea a fost nehotărâtă.

2. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 861 unde se vede că împacarea s'a făcut în presența ambasadorilor poloni și *Dlugosz* I, XII, 679 care lasă a înțelege că regele însuși ar fi autorisat pe Iliaș a năvăli în Moldova.

3. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 165 comite două greșeli, una susținând că împacarea s'ar fi făcut în 1435 după lupta de la Podagra, pe când împacarea s'a făcut nu după lupta de la Podagra, ci deabia după cea de la Piperesci și a doua dicĕnd că la Podagra Ștefan ar fi fost învins raportându-se în nota 5 la Ureche, care din contra susține că la Podagra Ștefan a învins pe Iliaș.

4. *Hurm.* Doc. I, 2. p. 861, „fideliter ei oboe direct favere ut pote *domino* et fratri nostro maiori.“

5. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 855. unde traducțiunea pe latinesce lasă mult de dorit ca exactitate.

6. Ibid. p. 868.

„domn al Moldovei“ [1]) și a presta chiar în atare calitate după cum vom vedea, fie-care în deosebit, jurământ de credință regatului polon.

Impacarea între frați se făcuse îndată după lupta nehotărîtă de la Piperesci din 4 august 1435. Deja în 27 ale acestei luni, Ștefan din noua sa reședință, Bĕrlad, comunica regelui că s'a împacat cu frate-seu Iliaș recunoscĕndu-l ca pe domnul seu și frate mai mare și declara în presența consilierilor regelui de nule tóte actele și conveńțiunile anterióre încheiate cu regatul Poloniei [2]).

Puține dile după acésta, în 1 septemvre 1435, Iliaș comunica din Sucéva regelui polon asemenea împacarea intervenită între el și frate-seu Ștefan [3]).

Tot în aceași di el prestă atât în numele seu cât și al fratelui seu, și al succesorilor lor, în presența ambasadorilor poloni, jurămĕntul de credință regatului polon printr'un act în care se stipula că regele îi erta lui vina părintelui seu Alexandru cel Bun iar vice versa el erta fostului rege internarea sa [4]). Boerii sei prestară și ei jurămĕnt prin act deosebit în diua de 3 septemvre [5]).

In anul următor Iliaș reînoi acest jurămĕnt împreună cu boerii sei personal regelui la Leopole în 19 septemvre 1436 în forma și cu ceremonialul obicĭnuit în asemenea ocasiuni [6]). Cu acéstă ocasie unii istorici poloni pretind că domnul motdovenesc s'ar fi îndatorat a plăti regelui polon și un tribut anual consistând în o sută de cai, patru sute de boi, patru sute de bucăți de matasă și patru sute de care de vize. De și acéstă obligațiune umilitóre nu ne-ar surprinde de loc din partea unuĭ domn slab și instrăinat ca Iliaș, totuși, pentru adevĕrul istoric, acéstă informațiune pare a fi numai resultatul unei confusiuni cu da-

1. *Hurm.*, Doc. I, 2, p. 859 și 880 etc.
2 Ibid. p. 861—3.
3. Ibid. Doc. I, 2, p. 855. Cum că împacarea s'a făcut în 1435 ci nu în 1434 vedi *C. Giurescu*, în Convorbiri literare, XXXIV, fasc. IX, p. 741—42 unde dovedesce ca actele din septembre și octombre 6943 sunt din 1435 ci nu din 1434, anul de la facerea lumei începând în acea epocă la 1 ianuarie ci nu la 1 septembre.
4. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 855.
5. Ibid. p. 856.
6. Ibid. p. 863 și 865. Despre anul 1436 vedi Giurescu, in Conv. liter. XXXIV, IX p. 742.

rurile care se făceau de obiceiu în asemenea ocasiuni de către vasal suzeranului seu, căci în actele omagiale ale acestui domn nu se află un singur cuvênt relativ la acéstă obligațiune, și dealtmintrelea însăși istoricii poloni cari raportézá acest fapt adaogă că aceste vite și pesce n'au fost date regelui decât ca un fel de dar [1]).

De altmintrelea acest tribut, de și umilitor, dacă s'ar fi îndatorat a'l plăti nu ar fi fost nimica în comparare cu sacrificiul pe care acest domn înstrăinat și fără durere de țéră voia să'l impună Moldoveĭ îndatorindu-se doi ani mai târziu, prin actul datat din Leopole din Septembre 1438 a restitui regelui Polon atît orașele Teținа și Hmielovul cu teritoriile lor dăruite fratelui seu Stefan în 1433, cît și chiar țéra Sipiniților cu «orașul Hotin care fusese dăruit predecesorilor sei.» [2]) Acéstă restituire nelegiuită nevrednicul domn căuta a o justifica prin despăgubirea datorită Poloniei pentru daunele pricinuite de către Alexandru cel Bun, cea ce era numaĭ un pretext căcĭ, după cum am vădut, regele polon renunțase la orĭ ce despăgubire și ertase vina părinteluĭ lor atât luĭ Stefan prin actul din 1433 cât și luĭ Iliaș prin acel din 1 Septembre 1435.

Din fericire acéstă cesiune, nu scim în urma cărora împrejurărĭ, remase literă mórtă, și Moldova păstră în stăpânirea sa sus dișele orașe cu ținuturile lor. Perderea mai cu sémă a cetățeĭ Hotinului, din causa situațiunei sale strategice, ar fi fost fórte simțitóre pentru Moldova.

Se vede că la întórcerea sa de la Leopole în țéră, acéstă înstrăinare proiectată a uneĭ părțĭ a Moldoveĭ întâmpină atâta împotrivire în cât Iliaș în uricul seu datat din Sucéva din anul următor, din 8 Septembre 1439, prin care face cunoscut tuturor convențiunile încheiate cu regele polon la Leopole anul trecut se mărginesce a declara în mod general că confirmă acele «fă«gădueli și înscrisurĭ în *tóte punturile și în tóte articolele lor, ori «cum ar fi fost stipulate aceste puncte și aceste articole*» fără a vorbi anume despre îndatorirea pe care o luase de a restitui

1. *Sincai* ad ann. 1436.

2. *Hurm.* Doc. I, 2. p. 871. E trecut greșit la anul 1437 considerând începerea anuluĭ de la 1 Septembre.

Poloniei orașele și teritoriile de mai sus.[1]) Dealtmintrelea împotrivirea a trebuit să aibă de sigur loc și din partea lui Stefan, în ori ce cas lipsa de participare a sa la un act de o asemenea gravitate, prin care se înstrăina chiar orașele dăruite personal lui, este semnificativă. Se vede că tot din causa acestei împotriviri séu cel puțin a atitudinei îndoelnice din partea lui Stefan în chestiunea acestei restituiri, regele polon, care până acuma se mulțumise cu jurământul de credință numai al domnului titular al Moldovei, al lui Iliaș, pentru a se asigura în mod mai solid și de credința lui Stefan ceru și obținu de la acesta prestarea jurământului de credință făcută printr'un act datat din 25 Septembre 1439 din Bérlad, oraș unde'ș alesese reședința sa, prin care se îndatora în cas unde nu ar putea să mérgă personal în ajutorul regelui contra ori căruia inamic să trimétă óstea cu boerii sei [2]).

Dar pe lângă acéstă perdere de care era amenințată Moldova, a acestei părți din teritorul ei, ea avu de suferit și alte calamități, două năvăliri dearândul ale Tatarilor, una în 1439, în care Tatarii ajunse prădând și ardênd totul în calea lor până la Botoșani ardênd și acest oraș în ḑiua de 28 Noembre,[3]) și alta în anul următor în 1440 în care arse în Decemvrie Vasluiul și Bérladul [4]).

Pe timpul acesta avu loc consiliul de la Florența convocat de papa Eugeniu IV, pentru unirea bisericilor catolică și orientală, la care luă parte și Moldova. După mórtea primului mitropolit al Moldovei, Iosif I, întîmplată cam pe la 1416, țéra își alesese iarăși un metropolit pământén pe Macarie I, dar patriarhul constantinopolitan Eutimie nu voi să'l recunóscă: el tu recunoscut însă de succesorul seu patriarhal Iosif. Murind metropolitul Macarie pe la 1430, în locul seu țéra alese pe Grigorie I[5]).

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 873: „Quas sponsioness inscriptionerque..... in „omnibus earum materiis atque articulis, quem ad modum hae materiae atque „articuli in iles litteris notata et constituta sunt.' Actul e din 1439 și nu cum e trecut greșit în Hurmuz. din 1438.

2. *Hurm.* Doc. I, 2. p. 874. Actul e din 1439 ci nu cum e greșit trecut din 1438.

3. *Cronica bistr. Bogdan*, p. 50

4. Ibid. Anul începe la 1 Ianuarie acele năvăliri avură loc în 1439 și 1440 ci nu în 1438 și 1439.

5. *Melchisedek.* Viața lui G. Țamblac în Revista lui Tocilescu, an. II, vol. I. fas. I p. 32 care gresesce, după cum am aratat aiurea, crediênd că acest Grigorie este Grigorie Țamblac, metropolitul Chievului mort deja pe la 1419.

În curînd noul metropolit deveni un înfocat partisan al unirei bisericelor, chestiune care începu a se agita cu deosebire de la anul 1431 cînd se sui pe tronul papal Eugenie IV, care și începu îndată tratările pentru convocarea conciliului care se întruni la Florența în anul 1438 și ținu până la 1439.

Metropolitul Moldovei Grigorie îmbrățoșase chiar credința catolică și se dispunea a întreprinde, întovărășit de o escortă numerósă de călăreți și de pedeștri, călătorii prin alte părți pentru a face propaganda pentru unirea cu biserica catolică și obținuse pentru acest scop în 1435 o scrisóre de recomandație de la papa Eugenie către toți creștinii [1]). El muri însă se vede înainte de a fi întreprins acéstă călătorie și fu înlocuit prin Damian I[2]). Noul metropolit plecă în 1436 la Constantinopole pentru a regula unele neînțelegeri ivite între biserica moldovenéscă și patriarhat. Cu acéstă ocasie împăratul Ion Paleologu, care spera că prin unirea bisericelor va reuși a obține ajutorul puterilor catolice contra Turcilor puse tóte stăruințele pe lângă metropolitul Moldovei pentru că, întorcêndu-se în țéră, să lucreze cu sârguință în causa sinodului de la Florența, și mai târdiu îi trimise chiar și lui și domnului seu scrisori în acéstă chestiune. Iliaș, din causa legăturelor sale strânse cu Polonia și sub înrîurirea domnei sale catolice se arătă favorabil dorințelor împăratului Paleologu. El trimise în anul 1437 la Constantinopole, pentru a pleca de aci împreună cu acesta în Italia, pe Metropolitul țerei Damian însoțit de protopopul Constantin vicarul seu, precum și un representant laic al seu, pe boerul logofătul Nea-

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 599.

2. *Melchisedec*, loc. cit. pentru a dovedi părerea sa cum că acest metropolit al Moldovei ar fi fost Grigorie Tamblac susține că Dămian ar fi fost numit metropolit de patriarhie contra lui Grigorte și ca să dovedéscă acésta pretinde că Damian care era pentru unire, din causa acésta n'a reușit a fi admis de Moldoveni.

Argumentarea este cu desevârșire eronată. Căci din contra din bula papala din 1435 dată metropolitului Grigorie resultă în modul cel mai positiv că acesta era cu totul câștigat causei unirei, că îmbrățișase chiar credința catolică, pe când din contra la conciliul de Florența Damian arată óre care esitare pentru a subscrie actul de unire, prin urmare adevĕrul istoric este tocmai contrarul de cele susținute de Melchisedec. Și mai greșită încă este expunerea acestor evenimente făcută de *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 242—243 care merge până a susține, fără nici un temei, ca Metropolitul Moldovei, Grigore Tamblac, contrar, ideiĭ unireĭ, ar fi întârdiat într'adins sosirea sa la Constantinopole pentru a nu fi silit a pleca cu patriarhul la Florența.

goe[1]). Aceștia plecară din Constantinopole la Florența în 24 Noembre 1437 împreună cu împĕratul și clerul grecesc, unde stătură aprópe doi ani, până în vara anului 1439. Boerul Neagoe subscrise alăturea cu ceilalți representanți laici cari votară, în ședința de 2 Iunie, asupra chestiunei *Filioque*, iar decretul de unire din 5 și 6 Iulie 1439 fu iscălit de metropolitul Damian și de protopopul Constantin[2]).

Cu tótă acéstă adesiune a representanților eclesiastici și laici ai Moldovei, efectul asupra bisericei Moldovene fu absolut nul. Dealtmintrelea este cunoscut în genere, că, în urma acestui conciliu, în loc de unire, desbinarea și ura între ambele biserici deveni și mai mare. In special în Moldova împotrivirea contra unirei fu mare. Isvórele istorice slave ne spun că în Moldova s'a și ținut pe timpurile acele un sinod contra aceluia de la Florența și contra acelora cari participase la el[3]) și după cum vom vedea mai în urmă, însuși metropolitul Damian fu silit a se lepăda formal de uniune. De acea situațiunea catolicismului în Moldova deveni și mai precară mai cu sémă din causa nouei doctrine a Husiților care, introdusă de curĕnd în Moldova, se lățise foarte mult, și din Moldova trecuse chiar și în Transilvania[4]). Husiții făceau proseliți nu atâta printre populațiunea moldovană ortodoxă, ci tocmai printre catolicii din acéstă țĕră cari începuse séu a trece la confesiunea orientală séu a îmbrățoșa eresia Husiților[5]). Scaunul papal îngrijit de acéstă stare de lucruri se hotări a lua mĕsuri energice spre a pune o stavilă acestui rĕu. Și de óre-ce episcopatul catolic din Bacău remăsese vacant de pe la anul 1431[6]), papa Eugenie IV însărcină în 1439

1. *Syropulos*, Vera Historia Unionis non verae inter Graecos et Latinos, Hagae, 1660, p. 45. Melchisedec în viața lui Tamblac în Revista Tocilescu, II, 1, 1 p. 39 traducĕnd greșit pasagiul din Syropulo: ἦλθον ἐνταυθα ὁ μητρόπολιτης τε καὶ πρέσβις ὁ Νεάγωγις καὶ ὁ πρωτοπάπος, crede că Neagoe ar fi fost protopop, pe când sunt două personagii deosebite, Neagoe și un protopop a căruia nume era Constantin vedi *W-von Goethe*. Studiers und Fonchungen über das Leben und die zeit des Cardinals Bessarión, Iena, 1871, 1, 84.

2. *Melchisedec*. op. cit. p. 35 fără nici un temei crede că acest Constantin ar fi fost un prelat catolic din Moldova, ci nu ortodox.

3. *Melchisedec*. op. cit. p. 40.

4. *Hurm*. Doc. I, 2, p. 603—605: „Haeretica Hussitarum pravitate, de Moldaviae et aliis partibus, tanquam oves morbidae".

5. *Hurm*. Doc. I, p. 700.

6. *Sulzer*. Gesch. d. Trans. Doc. III, p. 608.

pe de o parte pe episcopul catolic din Turnu Severin în Muntenia ca să administreze el, cu călugării minoriți din Bosnia, bisericele catolice din Moldova până când se va restaura din nou episcopatul din Bacău, iar pe de altă parte interveni pe lângă regele polon Vladislav pentru că acesta să stăruie de Iliaș, voevodul Moldovei, pentru reînființarea episcopatului catolic séu la Seret séu la Bacău [1]). Dar deși pe la 1444 găsim un episcop catolic la Bacău, minoritul Petru [2]), de aci înainte propaganda catolică în Moldova nu mai avu de înregistrat nici un succes mai însemnat. Pe la 1444 însuși papa Eugeniu IV este silit să constate acésta scriind minoriților din Bosnia ca locuitorii din Moldova cari trecuse la unire cu biserica Romei, au început să se întórcă la confesiunea orientală și că eresia Husiților încă a început să se respândéscă fórte mult în acésta țéră [3]).

Pe aceste timpuri vechea vrajbă dintre frații Iliaș și Ștefan, care amuțise timp de dece ani, izbucni din nou în urma unor împrejurări care nu ne sunt cunoscute. Dealtmintrelea ura dintre frați era prea mare și Ștefan nu putea ierta fratelui seu mórtea mumei sale precum și îndepartarea de la tronul Moldovei. Dar el fusese silit prin împrejurări și mai cu sémă din causa marei protecțiuni de care Iliaș se bucura pe lângă regele polon de a-și stăpâni dorința de rezbunare și de a ascepta momentul favorabil pentru a se desface de frate-seu și a redobândi întréga domnie a Moldovei. După cum am spus deja pe la începutul anului 1444 vrajba începu din nou între frați și se vede ca Iliaș prevedea că în lupta cu frate-seu nu se va putea susține acesta fiind mult mai iubit decât dénsul și de acea în acéstă prevedere pentru ca să se pótă stabili la vreme de nevoe în Polonia, trimise pe dómna sa Maria pentru a obține de la regele polon acest adăpost în Polonia la cas de nevoe. Dómna Maria plecă cu fiii sei Roman și Alexandru care se născuse în 1438 [4]), și cu boerul Manoil, pârcalabul Hotinului un credincios al lui Iliaș, și ajungênd la Leopole printr'un act datat din acest oraș din 28 februarie 1444 încredință cetățile sale particulare Ho-

1. *Hurm.* Doc. I, 2. p. 660.
2. *Sulzer.* op. cit. III, p. 547.
3. *Hurm.*. Doc. I, 2, p. 700.
4. *Cronica bistrițană* în *Bogdan,* Cron. ind. p! 50.

tinul, Țețina și Hmielovul cu ținuturile lor căpitanului Cracoviei și palatinului Leopolei cu condițiune ca aceștia să mijlocéscă de la rege ca acesta să asigureze lui Iliaș ei și copiilor lor nisce bunuri regale în Polonia, pentru traiul lor, iar dacă până la 29 iunie viitor nu vor isbuti să obție acésta, sĕ fie datori a restitui acele cetăți în mânile soțului ei domnului moldovenesc Iliaș [1]).

Aceste orașe încredințate de dómna Maria acestor demnitari poloni sunt tocmai acele pe care Iliaș se îndatoresce prin actul din 1348 [2]) a le restitui Poloniei, dar care, în urma împotrivirei Moldovenilor, nu fusese cedate. Se vede că pentru a aplana dificultatea, intervenise o înțelegere între Iliaș și Vladislav, după care fie cel dintâi fie acest din urmă, care în urma cesiunei stipulate deși neexecutate se considera de stăpân al acestor orașe, le constituise drept apanagiu Mariei, dómnei Moldovei [3]).

Dar abia câte-va luni după plecarea dómnei Maria din Moldova, trista eventualitate pentru care întreprinsese această călătorie se realisă, căci Ștefan, profitând de absența protectorului fratelui seu, a regelui Vladislav care, după ce devenise în 1440 și rege al Ungariei, se afla în acéastă țéră ocupat cu pregătirele de rezboi contra Turcilor [4]) prinse în luna lui Mai pe frate-seu Iliaș, îl orbi și'l aruncă în închisóre redobândind ast-fel pentru a doua óră domnia neîmpărțită a Moldovei [5]).

Ștefan II singur pentru a doua óră 1444—1447. Dómna lui Iliaș primi de sigur acéstă tristă veste în Polonia unde ascepta reîntórcerea protectorului ei. Dar în curênd tóte speranțele ei fură nimicite prin mórtea acestuia, căci regele Vladislav căđu mort în nefericita luptă de la Varna din 10 noemvre 1444.

---

1. *Hurm*, Doc. I, 2, p. 699. Despre greșéla lui Xenopol, Ist. Rom. II, p. 168 și adevĕrata explicațiune a acestui document, vedi Cron. bistrit. *Bogdan*, p. 68—69.

2. Vedi p. 353.

3. Despre aceste orașe ca apanagiu al dómnei Maria mai vedi *Hurm.* Doc. I, 2 p.

4. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 168 comite o greșélă susținênd ca Ștefan profitând de mórtea lui Vladislav ar fi închis și orbit pe Iliaș, de óre ce lupta de la Varna avu loc în 10 Noemvre pe când orbirea luĭ Iliaș se întâmplă deja în Mai, și după Xenopol deja în Februarie căci admite ca actul din 28 Februarie al dómneĭ Maria a fost eliberat după orbirea soțuluĭ ei.

5. Cron. Bistrit. *Bogdan* p. 30.

In acelaș an în 26 noemvre 1444 [1]), Ștefan încheie la Seret cu ambasadorii trimiși anume de senatul polon, o convențiune prin care recunoscênd suzeranitatea polonă se declara gata a presta jurământul de credință personal regelui polon la locul ce acesta va desemna. Prin acelaș act se mai stipula ca, pentru casul unde un supus polon ar fi suferit vre-un neajuns din partea unui supus moldovan, domnul Moldovei se îndatora a trimite pe acusat dinaintea tribunalului mărginén, instituit pentru acest scop din vechime la Colacin la marginea Moldovei despre Polonia, spre a fi judecat și a executa pe urmă cea ce se va fi hotărât aci. Se vede că în cea ce privesce orașele Hotinul, Țețina și Hmielovul încredințate de dómna Maria acelor doi demnitari poloni, de óre-ce nu se face nici o reservă în acéstă convențiune, și de óre-ce printre ambasadorii trimiși de senatul polon se aflau și acești demnitari, ele fură lasate în stăpânirea Moldovei.

După ce regulase astfel posițiunea sa cu puterea suzerană simțindu-se mai la largul seu mai cu samă în urma morții fratelui seu Iliaș întâmplată în închisóre pe la începutul anului 1445 neastâmpărat de firea sa, se amestecă în luptele dintre Dănescii și Drăculescii din Muntenia luând partea celor dintâi trimițând lui Dan III, care se căsători cu sorá-sa, domnița Ana, un contingent de óste care împreunîndu-se cu óstea lui Ioan Huniade se lovi cu óstea lui Vlad Dracul, domnul Munteniei în apropriere de Tîrgoviștea. Părăsit de ai sei Vlad Dracul fu prins și executat împreună cu primul seu născut Mircea și Dan, cumnatul domnului moldovenesc apucă tronul Munteniei. Dar afară de acéstă prietenie și înrudire cu Dan, Ștefan, pentru a înfrâna prea marea preponderență pe care o dobândise Polonia asupra afacerilor Moldovei în urma lungelor certuri dintre dênsul și frateseu Iliaș, făcu legături de prietenie și cu Ión Huniade guvernatorul Ungariei, în timpul minorității regelui Ladislas Postumul[2]).

Tot în acest scop domnul Moldovei se amestecă și în certurile dintre Casimir, noul rege al Poloniei și Sigismund, marele

1. *Hurm.* Doc. I. 2, p. 885 unde este trecut greșit sub anul 1448, căci anul de la zidirea lumei 26 noemvre 6953 corespunde anului 1444.

2. *Engel* apud *Sincai* ad ann. 1446: „Pacem quoque cum Moldavia firmam pactus est."

duce al Lituaniei, cu care a și încheiat un tratat de alianță la Iași în 25 Iunie 1447 [1]) Acèsta este prima mențiune făcută de viitórea capitală a Moldovei. Este de regretat însă că acest tratat nu ne este cunoscut de cît într'un extract, căci cuprinsul lui ar fi putut să ne dee o ideie mai exactă despre politica urmată în acestă domnie de Stefan. In ori ce cas din puținile noțiuni ce avem resultă in mod clar o dușmănie către Polonia și o tendință manifestă de a mai slăbi puțin legăturile din ce în ce mai apăsătóre dintre Moldova și Polonia. Bine înțeles că acéstă manifestare de neatârnare nu putea nici de cum să convină acestei din urmă și de acea acest tratat fu și cel din urmă act al acestui domn. Căci puțin timp după iscălirea acestui tratat Polonii, pentru a se mântui de un vasal îndoelnic și chiar potrivnic ajutară pe Roman, întâiul născut al lui Iliaș I, care se afla cu mumă-sa în Polonia, spre a întra în Moldova unde înțelegêndu-se cu o samă de boieri de la curtea lui Stefan, îl prinse pe unchiul seu și puse de-i tăie capul în 13 Iulie 1447 rezbunând astfel crima sevârșită de acesta asupra părintelui seu Iliaș.

Stefan fu îngropat în 16 Iulie la monăstirea Neamțului [2]) lăsând din dómna sa Maria, un fiu Alexandru și o fiică Alexandrina care și unul și alta se vede au murit încă de mici [3]).

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, p. 735. Extractul însă e rău făcut, căci e dis, Casimir, marele duce al Lituaniei pe când Casimir era deja rege al Poloniei. E vorba dar de Sigismund care îl înlocuise pe Casimir, după ce deveni rege în 1444 în marele ducat al Lituaniei· Este de mirat cum acésta a scapat din vedere lui *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 169.

2. *Bogdan* Vechile cron. mold. p. 248—249.

3. *Pomelnicul monastirei Bistrița. Xenopol.* Ist. Rom. II, 167—170 susține că Stefan I n'ar fi domnit de la 1444—1447 singur, ci împreună cu Roman, fiul lui Iliaș, și cu propriul seu frate Petru. Pentru acel dintâi invócă un document al lui Roman din 1445 publicat de Doghiel. Or documentul în chestiune Doghiel îl atribuie unui Alexandru, ci nici de cum lui Roman. Acésta este însă părerea lui *Șincai* ad ann. 1445 care crede că în loc de Alexandru trebuié pus Roman. Acéstă părere însă nu este de loc justificată și în contradicere cu tóte celelalte izvóre despre domnia lui Stefan și despre urcarea lui Roman în 1447 pe tron și uciderea lui Stefan. Dealtmintrelea acest document este în adevĕr al lui Alexandru II cel Tênĕr, dar nu din 1445 cum a fost reprodus inexact de Doghiel ci din 1452 cum este reprodus în întregul seu în *Hurmuzaki*. Doc. II, 2, 656. Pentru codomnia lui Petru, Xenopol citéză o diplomă de la acest domn din 26 Aprilie 1444 vedi *Hăsdeu*, Arh. ist. I, 1, 123 exclamând: de altfel cum ne am putea explica acest uric prin care Petru dă monăstirei Probota 4 salașe de țigani? Fórte ușor! E vorba de o simplă danie: altfel ar sta lucrul dacă ar fi un crișov cu vre o dispoziție fie administrativă, fie fiscală, dupa cum este de pildă crisovul acestui domn, din 5 Aprilie 1448 Hașdeu arh. ist. I 153) prin care Petru hărăzesce prin cel dintâi 6 butii de vin *dijma domnéscă* și prin al doilea scutesce trei sate de ori ce *dări și obligațiuni*, fiscale, mi-

Roman II 1447—1448. După uciderea unchiului seu Ștefan, Roman, apucând domnia, se vede că căuta a omorî și pe unchiul seu Petru, fratele lui Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun din Marina [1]). Petru însă reuși a scapa și fugi în Ungaria [2]). Tênĕrul Roman, căci avea abea 20 de ani, nu se bucură timp îndelungat însă de succesul dobândit, căci unchiul seu Petru sciu a atrage în partea sa pe Ión Corvin cu care se înrudea puțin, de óre ce Manoil dis de la Argeș, fratele lui Dan III, domnul Munteniei, cumnatul lui Petru, era însurat cu o soră a lui Ión Corvin.

Acesta, care rîvnea, după ce pusese pe Dan pe tronul Munteniei, să aibă și pe tronul Moldovei un domn supus lui, îi acordă ajutorul cerut și pentru a restrînge și mai tare legăturile dintre ei îi dădu pe soră-sa, o femeie în vêrstă de 50 ani, în căsătorie. După acésta îi dădu o óste sub conducerea lui Petru Ciupor cu care Petru năvăli în Moldova prin Martie 1448. Roman cum află despre acésta necutezând a infrunta óstea ungară cu óstea sa în care nu avea mare încredere căci Moldovenii nu'l prea iubeau părăsi Moldova și se retrase în Polonia lăsând astfel pe unchiul seu Petru stăpân al Moldovei.

Petru II 1448—1449. Se vede că cu ocasia înțelegerei stabilită între acesta și Ioan Corvin, guvernatorul Ungariei, Chilia fusese cedată Ungurilor. In ori ce cas este un fapt netăgăduit că cedă Ungurilor acéstă cetate pe care aceștia au și ocupat-o și au stăpânit-o în mod efectiv. Scopul guvernatorului Ungariei de a pune mâna pe acéstă cetate, a căreia situațiune strategică era fórte însemnată, era de a avea pe de o parte un post înaintat contra Turcilor și pe de alta unul în spatele Moldovei spre a se asigura de supunerea ei. In urma acestei cesiuni Ungurii ocupară îndată Chilia se vede printr'un contingent din óstea ungară care venise în Moldova sub conducerea lui Ciupor odată cu Petru [3]).

---

litare și judiciare, cea ce neapărat nu putea face de cât ca domn al țerii. Dealtmintrelea este sciut că atât fiii cât și frații de domn se intitulau toți voevodi ai Moldovei.

1. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 2, 113.

2. *Urechia* edit. *Kogălniceanu*,—*I. Bogdan*, cinci documente istorice slavo-române în Analele Academiei Rom. XI, sec. II. crede că ambii domni Roman și Petru au domnit amândoi basându-se pe deosebite hrisóve de la Petru pe care le crede din 1447 pe când C. Giurescu, op. cit. p. 742 a dovedit fórte bine că tóte aceste acte nu pot fi decât din 1448.

3. Acest fapt al stăpânirei Chiliei de către Unguri în urma cesiunei făcute de Petru a fost pus de unii la îndoiélă crezându-se că ar fi aci o

Abia urcat pe tron Petru se grăbi, pentru a mulțumi de sigur lui Dumnedeu că'l ajutase a dobândi domnia a scuti trei sate ale monastirei Probota pentru care pare a fi avut o predilecțiune deosebită, de diferite dări și obligațiuni printr'un hrisov scris chiar la monăstire în 5 Aprilie 1448 care este fórte însemnat pentru cunóscerea organisării interióre a Moldovei de pe acele timpuri enumerând anume cu amănunte tóte dările și obligațiunile fiscale, judiciare și militare în vigóre pe acele vremuri [1]).

Roman, după cum am vĕdut, se refugiase în Polonia, unde se plânse vĕrului seu regelui Vladislav de nedreptatea ce i se făcuse și-i ceru ajutor spre a redobândi tronul seu perdut. Mai întâi senatul polon se gândi să împace pe Roman și pe Petru, dar pe urmă considerând că dacă s'ar ajunge chiar la o împacare între ei, ar putea să se întâmple cea ce se întâmplase lui Iliaș I din partea fratelui seu Stefan II, acéstă idee fu părăsită, și se hotărî ca Roman să fie reînstalat prin forță în scaunul Moldovei. Spre acest scop, în considerare că Petru ar opune o resistență puternică bizuindu-se în óstea pe care i-o dăduse Ioan Corvin și care remăsese în țéră [2]), regele Casimir porni în capul óstei séle din Cracovia în 10 Iunie 1448 spre Leopole ca de aci să năvăléscă în Moldova asupra lui Petru. Dar pe drum află prin soli că Roman murise în 2 Iulie otrăvit de nisce boeri ai séi câscigați de rivalul seu Petru. Continuând drumul seu cu atât mai mare grabă și ajungênd la Leopole în 21 Iulie sosi acolo și mătușa-sa Maria mama lui Roman cu fiul seu Alexandru avênd cu sine două sute de călăreți moldoveni cari remăsese credincioși lui Roman și'l urmase în Polonia. Ca-

confusiune între Unguri și Munteni din causa asemĕnării între Ungrovlahi și Unguri. Adi acest fapt nu póte se mai fie tăgăduit. Din scrisórea lui Vladislav III, domnul Munteniei din anul 1453, prin care acesta aflând că Ioan Corvin voia să trimétă arme la Chilia se declare gata a se însărcina el cu transportul lor, resultă în modul cel mai sigur efectiva stăpânire a acestei cetăți de Unguri, vedi *Bogdan*. Vlad Țepeș. p. 64. Vedi și *Bogdan* Doc. slavo-rom., p. 55—8 actul lui Bogdan II. din 5 iulie 1450, prin care se îndatorésce a nu cuceri cu sabia Chilia, fără de voia părintelui și Domnului nostru Ioan Voevod (Huniade).

1. Vedi daniile făcute acestei monastiri de Petru în 1444 și 1447 *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 183 și 123.

2. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 153.

3. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1448 dice că regele ăflase că Petru i se va impotrivi bisuindu-se pe ostile ce i le dăduse Corvin de unde resultă că Ungurii remăsese cu Petru în Moldova.

simir atribui dómnei Maria ca reședință Colomea și Moldovenilor le porunci să'l urmze făgăduindu-le că va purta el de grija lor [1]). Se vede însă că în urma morții lui Roman, deși ca succesor legitim al seu la tronul Moldovei remăsese frate-seu Alexandru, dar care era încă fórte tênĕr, expedițiunea proiectată în Moldova fu părăsită cu atât mai mult că regele polon sciind că Petru era susținut de Ioan Corvin se ascepta din partea acestuia la o crâncenă împotrîvire. De acea preferi, înainte de a recurge la arme, a începe tratări în acéstă privință atât cu Ioan Corvin cât și cu Petru al Moldovei. Cel dintâi, pentru a câsciga de sigur timp, la imputațiunile ce-i făcu regele Casimir cum că ar susține pe Petru în detrimentul adevaratului moscenitor, după mórtea lui Roman, a fratelui seu Alexandru, respunse printr'o scrisóre din 2 August 1448, că de și recunoscea dreptul netăgăduit al moștenitorului legiuit nu era mai puțin adevĕrat că și Petru avea drepturi sfinte și că prin urmare trebuia să se găséscă un mijloc pentru a ține sémă de drepturile și ale unuia și ale altuia. Dar de ore ce pentru moment era fórte ocupat cu tratările pentru încheierea păcii cu Turcii și n'avea timpul necesar spre a se înțelege asupra acestei afaceri, Corvin ruga pe regele Casimir ca până la sfêrșirea acestor tratări, să îngăduiéscă pe Petru în Moldova și mai cu sémă să se abție de la ori ce act de ostilitate contra lui, asigurându'l că dacă până atunce, cu tóte legăturile séle de rudenie, s'ar convinge că Petru nu ar lucra după dreptate, ar înceta a-l susține și va deveni dușmanul lui ca și Casimir însuși [1]). Acesta înțelegênd fórte bine din respunsul acesta că n'are nimica de asceptat din partea acésta se hotărî a trata direct cu Petru și trimise spre acest scop doi ambasadori la dênsul pe Petru Odrovas, palatinul Leopolei și pe Prediborie de Konietzpolski, castelanul Sandomirului. Sosind în Moldova aceștia, fie că în considerarea greutăților de întêmpinat regele renunțase de o cam dată la instalarea tênĕrului Alexandru pe tronul Moldovei alăturea cu Petru, fie că acesta refusă în mod categoric de a împărți domnia cu nepotul seu, se mărginiră a cere ca Petru să consimte a merge și a presta regelui jurământul de credință după pilda

1) *Urechia* in *Kogălniceanu*, Cron. Rom. ed II, p. 145—146 și *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1448.

2. *Picot*, Chron. de Moldavie. p. 69.

predecesorilor sei și să'i extradeze pe Mihail fiul lui Sigismund, marele duce al Lituaniei, care se refugiase în Moldova. Situațiunea domnului moldovenesc era fórte critică, căci cu tóte legăturile cu Ioan Corvin, cu tótă recunoscința ce-i datorea pentru redobândirea tronului Moldovei, cu tóte învoielele pe care póte le făcuse cu acesta Petru își dădea bine séma că pericolul, din partea Polonilor, pentru el era mult mai mare și mai iminent de cât ajutorul cam nesigur și tardiv pe care îl putea ascepta de la cumnatul seu, fórte ocupat cu afacerile Ungariei din causa rezbóielor cu Turcii, cu atât mai mult că era greu de a rupe cu un precedent stabilit în mod atât de statornic de atâta timp de predecesorii sei și mai ales că era silit să ție séma și de voința țerei și în deosebit de acea a boerilor din cari cea mai mare parte erau partisani înfocați ai Poloniei. De acea Petru respunse solilor regesci că era gata a merge și a jura credință regelui, dar că în cea ce privea extradarea cerută a lui Mihail ar fi nedemn de dênsul de a trada pe un principe care se refugiase la el ca la un prieten, dar că'l va exila din Moldova [1])

Mihail era fiul aceluia Sigismund al Lituaniei cu care fratele lui Petru Stefan II încheiase în 1447 un tractat de a lianță.

Cu tótă făgăduința dată solilor poloni aflând că regele Casimir sosise la Camenița, în loc de a se duce în persónă, bănuind vre o cursă căci aflase de la unii consilieri ai regelui că va fi prins, Petru trimise acolo pe logofeții Neagoe și Mihail cu alți doi boieri cari scusară pe domnul lor că nu venise îngrijit fiind despre securitatea lui dar că e gata a veni și a jura dacă regele îi va garanta securitatea cea ce acesta și făcu dându-le un salv conduct pentru domnul lor. In urma acestei deputațiuni Petru porni în persónă la Camenița, dar sosind la Hotin află că regele fiind chemat la dieta lituana nu'l putuse ascepta și părăsise Camenița trimițênd însă la Hotin patru ambasadori dinaintea cărora Petru împreună cu consilierii și boerii sei jură credință regatului polon îndatorindu-se, trei luni, după ce va fi fost avisat, a merge și a reînoi jurământul în presența regelui. Tot odată în actul omagial se stipula că tóte conven-

1) Urechia și Dlugosz l. c.

țiunile pe care le-ar fi încheiat fie cu alte puteri fie cu particulari să fie considerate de nule [1]).

1. De aci, de la prestarea acestuĭ jurămînt de credință de către Petru și până la urcarea pe tron a lui Bogdan, istoria acestei epoce este cu deseverșire obscură și încurcată. Analiștii poloni nu conțin absolut nimica pentru acest restimp după evenimentele petrecute și despre schimbările de domnie. Cronicele noastre se mărginesc a însemna că Petru a murit după un an de domie, urmat de un Stefan care după Ureche ar fi domnit un an, după textul care a servit lui Sincai, numai o lună și apoi de Cinbar Vodă domnind două luni. Atâta și nimic mai mult. Apoi după Cinbar adaoge că domnind Alexandru s'a resculat contra sa Bogdan și l'a învins la Tamășeni. Despre modul însă cum a apucat tronul Ștefan, cum l'a dobîndit Cimbar. și în fine cum a ajuns Alexandru să fie domn nici un cuvînt. Astfel suntem reduși la nisce simple conjecturi. Prima chestiune care se pune este când a murit Petru și a fost înlocuit prin Ștefan și în ce mod s'a efectuat urcarea acestuia pe tron. Cronicele noastre însémnă că Petru ar fi domnit un an. De și această indicațiune e fórte vagă, totuși sciind că Petru a alungat pe Roman în primavéra anului 1448, ar resulta că el ar fi domnit până în primavéra anului 1448. Or în mod documentat este dovedit că în mai 1449 domnea deja Alexandru vedi uricul seu din 26 mai 1449 (Wiekenheuser, Mold.). prin urmare Petru a trebuit să móră înainte de acéstă dată, dar între Alexandru și Petru mai trebuie pus Stefan cu o lună, căci însemnarea lui Urechia de un an este evident greșită, și Cinbai cu doue luni, ast-fel că admițênd că Cinbar a domnit în aprilie și mai, iar Stefan în luna martie, resultă că Petru a trebuit să móră prin februarie 1449 cea ce concordă că însemnarea cronicelor că ar fi domnit un an. De și cronicele nóstre nu vorbesc nimica despre lupta dintre Petru și Stefan, cronicele polone relatéză despre o luptă dintre Stefan și Petru, fiii lui Stefan pe care o pun greșit la anul 1359 și care după noi a trebuit se aibe loc între Petru II și succesorul seu acest misterios Stefan, despre care cronicele nóstre nu ne spun de loc cine a fost. După *Drăghici*, Istoria Moldovei, el a fost fiu de soră a tracilor Stefan și Iliaș, și prin urmare și al lui Petru. Nu scim de unde a luat Drăghici acéstă însemnare, dar credem că ea este exactă, căci dacă ar fi din inventiunea sea conjectura proprie a lui Drăghici presupunem că l'ar fi făcut mai degrabă fiu a unui domn óre-care Alexandru cel Bun de pildă, dar nu s'ar fi mulțumit a dice că a fost fiu de soră a lui Iliaș. E vorba de lupta de la Ploniui, după analiștii poloni, întêmplată la 1350, între Petru și Stefan și în care acest din urmă fu bătut împreună cu oastea polonă cu care venise. Deja Engel, cel dintâi, după cunoscința nóstră, a exprimat bănuiéla cum că aci trebuie să existe o confusiune între regele polon Casimir mort în 1370 și Casimir fiul lui Vladislav Iagello care se urcă pe tronul Poloniei pe la 1444. Dar bănuiéla acésta din partea sa era óre-cum mai mult instinctiva decât rațională. Mai întâi de tóte nu încape cea mai mică îndoiélă ca acéstă luptă dintre Moldoveni și Poloni a trebuit să aibe loc. Nu este admisibil că acéstă narațiune atât de amênunțită indicând până și numele celor căduți în luptă, să fie o simplă născocire, mai cu sémă din partea istoricilor poloni, de ori-ce luptă descrisă este în defavórea Polonilor cari fură strașnic bătuți în acéstă luptă. Este evident dar cu lupta a avut loc, dar când și între cari Petru și Stefan? Este fără îndoiélă că anul indicat de cronicele polone. 1359, 1360 séu 1366 (vedi *Sincai* ad ann. 1359) este greșit, căci, până la 1345 în mod documental este absolut sigur că în Moldova n'a fost nici un domn cu numele de Stefan nici cu acel de Petru. Pe aceste timpuri în Moldova domnea Bogdan cel Bătrân căruia îi urmă fiul seu Latcu. Singurul mijloc dar de a restabili dacă nu anul cel puțin epoca aproximativă este indicat prin numele Polonilor căduți în acéstă luptă. și mai cu sémă a unuia dintre ei, anume Nawoy Teczynsky fiul lui Andre Teczynski, voevodul Cracoviei, după cum însemna Bielshki. Andrei Tezxnsky este un personagiu fórte bine cunoscut. Andrei Tenzynski Odrowecz era frate cu Petru Odrovas care căḑu în lupta

Acéstă ultimă dispositiune visa bine înțeles legăturile secrete ale lui Petru cu cumnatul seu Ioan Corvin.

Dar în curênd după acésta se vede că domnul moldovenesc nemulțumi din nou Polonia prin aplicarea sa spre Ungaria și se hotărî înlocuirea lui prin adevěratul moscenitor, Alexandru al doilea fiu al lui Iliaș I, care se afla împreună cu muma sa dómna Maria, mătușa regelui, în Poloniă de cênd părăsise Moldova scurt timp înainte de orbirea tatălui seu Iliaș. Spre acest scop regele Casimir însărcină cu instalarea tânĕrului Alexandru pe un unchiu al seu, Stefan, nepot de soră al lui Iliaș I, dându-i o óste polonă. Stefan întră în moldova prin februarie 1449, la începul fu victorios în unele mici întêlniri de óre-ce Petru se ferea de o luptă decisivă. Dar înaintând pe când intrase în codrul Ploninilor, în țéra Țipiniților, óstea polonă a lui Stefan fu lovită pe neasceptate de Moldovenii lui Petru care pusese de tăiase de a lungul drumului și de o parte și de alta

---

de la Crasna în 1450 contra lui Bogdan și cu Arhiepiscopul Leopolei, și fu trimis de regele Casimir, în urma morței fratelui seu Petru, în 1451 din nou contra lui Bogdan. Prin urmare lupta în care fiul acestuia a fost prins n'a putut ave loc cu un secol mai înainte tocmai în 1359, ci în ori ce cas pe timpul lui Casimir, fiul lui Vladislav Iajello. Vrênd nevrênp lupta acésta n'a putut avea loc de cît între Petru II și nepotul seu de soră Stefan III ri anume în anul 1449, prin ianuarie, căci St. Petru indicat de Dlugocz cade prin ianuarie în 30, ci nu la iulie după cum însémnă Ureche care a luat informațiunile sale tocmai din Dlugocz. Lupta n'a avut prin urmare loc în 1359, ci în 1449. Acéstă erore nu se explică de cât printr'o eróre de copist. Și este destul ca un istoric să fi admis acéstă dată eronată pentru ca toți ceilalți s'o fi copiat. Iar în ceia ce privesce filiațiunea greșită dintre Stefan II, Petru II și Stefan III, nu trebuie să ne surprindă de loc din partea istoricilor poloni de óre ce între altele Dlugocz comite o greșală și în privința lui Petru II, făcĕndu-l fiul lui Stefan II, pe când era frate cu el. Istoricii poloni dic că aceste lupte s'a întîmplat în timpul regelui Casimir și pun în joc următórele personagii, Stefan și fiii sei Stefan și Petru. Or, și în ipotesa nóstră, avem aceleași persóne, un rege Casimir, un Stefan II care móre și tronul este ocupat de Petru II frate-seu care susține o luptă contra nepotului seu Stefan III. Dar dacă după noi, e dovedit că acéstă luptă a avut loc între Petru II și Stefan III la 1449, trebue să mărturisim că în cea ce privesce împrejurările în care s'au petrecut acéstă luptă și în genere tóte evenimentele relative la sfârșitul lui Petru II, la cauza rezboiului seu cu Stefan, la ajutorul dat acestuia de Poloni, la împrejurarea că Stefan ar fi fost însărcinat a instala pe nepotul seu Alexandru, tóte acestea sunt nisce simple conjecturi din partea nóstră probabile dar nici de cum sigure. Tot atât de puțin sigură este domnia deși numai de două luni a lui Cinbăr-Vodă. Nu e cu neputință că pretinsa lui domnie să fie o legendă basată pe faptul că ca comandant al oștei ungare care a venit și a stat mai mult timp în Moldova a jucat un óru care rol în schimburile de domnie. Și nu mai puțin obscură este modalitatea cum Alexandru cel Tênăr a apucat domnia. Urechea se mărginesce a însemna că domnind Alexandru s'a sculat asupra lui Bogdan etc.

copacii de la rădăcină astfel că de abia se țineau, pe cari acuma îi prăbuștiră asupra Polonilor strivindu-i și stîlcindu-i. Apărarea era cu neputință și Polonii preferiră a se preda de bună voe de cât a fi măcelăriți până la unul. Stefan însă se vede reușit a scapa. Pe lângă marele număr de robi făcut de Moldoveni, printre cari se afla și Navoy Teczynski fiul lui Andrei Teczynski Odrovas, voevodul Cracovieĭ, pe care regele Casimir se grăbi a-i rescumpara, aceștia făcură și un plean însemnat de arme și vestminte scumpe.

Petru nu se bucură însă mult timp de acest succes căci muri în curând după acéstă luptă, iar tronul Moldovei fu ocupat, în niște împrejurări ce nu ne sunt cunoscute, tocmaĭ de învinsul seu nepot de la Plonini.

Stefan III 1449. Dar acest domn muri sau fu resturnat deja după o lună și înlocuit prin Ciubăr-Vodă.

Ciubăr-Vodă 1449. Nici acesta nu domni de cât două luni. Acest domn este de sigur Petru Ciupor care venise cu óstea ungurésca cu Petru II contra lui Roman II și rămăsese în țară. El fu înlocuit în niște împrejurări care ne sunt asemenea necunoscute de către Alexandru, fiul lui Iliași I.

Alexandru II dis cel Tĕnĕr. 1449. Acest domn ocupă tronul Moldovei în ori ce cas deja în luna lui Maĭ după cum resultă dintr'un document din 26 Mai 1449 prin care făcu diferite danii mŏnăstirei Moldovița zidită de bunicul seu Alexandru cel Bun. [1])

Impreună cu fiul seu venise în Moldova și mumă-sa dómna Maria, căci Alexandru era încă fórte tĕnĕr, când ocupă tronul, de abia de vre-o 11 ani. In realitate dar țéra era guvernată de acéstă femee de ném străin împreună de sigur cu nedespărțitul seu sfetnic boerul Manoil, părcalabul Hotinuluĭ, care de când nenorocita dómnă împreună cu copiii sei Roman și Alexandru se afla în exil în Polonia, nu se despărțise de dânsa. Prin urcarea acestuĭ domn pe tronul Moldovei, acésta încăpuse în fine, iarăși în mânele moscenitorului legitim. Dar acésta nu ținu mult timp căci în tómna aceluiași an se sculă asupra lui Alexandru, un unchiu al seu Bogdan, cel maĭ tĕnĕr din fiii lui

1. *Wickenhauser*, Moldov. p. 63.

Alexandru cel Bun. Acesta lovi pe nepotul seu la Tămășenĭ în apropiere de Roman [1]) și după o luptă crâncenă, în care cădură între alțiĭ din partea lui Alexandru logofătul Oancea și visternicul Costea Andrei, [2]) îl învinse și-l sili a se refugia în Polonia împreună cu mămăsa urmat de un mare număr de boeri printre cari și logofătul Mihail, un boer cu mare vază și care a jucat, după cum vom vedea, un rol însemnat sub succesoriĭ lui Alexandru cel Tĕnĕr, Petru Aron și Stefan cel Mare însărcinându-l fie-care cu o misiune delicată, unul către Vlad Țepeș, iar celalalt către Turci. [3])

Lupta avu loc în 12 Octombre 1449 [4]). După fuga lui Alexandru, Bogdan apucă domnia. [5])

Bogdan II 1449–1450. Acest domn este tatăl lui Stefan cel Mare și cel din urmă fiu al lui Alexandru cel Bun, deși unii istorici au pretins, pe nedrept, cum că n'ar fi fost de cât un fiu natural al seu. [6])

Tânărul Alexandru, care, după cum am vădut se refugiase în Polonia, ceru prin soli trimiși la Sandomir unde se afla regele serbătorind nascerea lui Hristos, sprijinul lui Casimir. Acesta însărcină pe Ioan Sinavski ca să mérga și să alunge din Moldova pe usurpatorul Bogdan și să reînstaleze pe Alexandru. Sinavski, fără a perde timp strângĕnd în grabă óste intră

---

1. *Frunzescu*,

2. *Urechea* în *Kogălnicénu*, ed. II Cron. Rom. p. 146 gresesce fĕcĕnd din Costea Andronic două personage Costea și Andronic.

3. *Hurm.* Doc. II, 2, p. 661, documentul e datat din, Șambor din 3 August, anul ânsă lipsesce, dar din cuprinsul seu se vede că nu póte fi de cât din 1451 când regele polon se afla în acéstă localitate unde sosi și Alexandru cel Tĕnĕr cu boerii ce-l urmase.

4. *Cron. bistr.* Bogdan p. 51 unde anul este greșit, căci în 1448 domnia âncă Petru II. Data de 22 august însemnată de Urechia o. c. p. 147 este greșită căci în 26 august domnia âncă Alexandru, vedi uricul seu în *Wickenhauser*, Mold. 63.

5. *Urechia* o. c. p. 147 gresesce punĕnd 4 ani în loc de 4 luni pentru durata domniei lui Alexandru.

5. *Urechea* raportéză că unii scriitori pretind că Bogdan ar fi fost un fiu natural al lui Alexandru mai comițind și greșala de confunda pe Alexandru cel Tĕnĕr cu Alexandru cel Bun. Bogdan a fost fiiul acestui din urmă după cum resultă din uricul lui Stefan cel Mare din 1466 în *Hasdeu*. Arh. ist. I, 1, 114. Căci lipsa lui Bogdan din uricele lui Alexandru cel Bun nu e o dovadă că n'ar fi fost fiul seu legitim căci și alt fiu al seu Alexandru nu figuréză de cât întâmplător într'un singur uric din 1429 Arh. Ist. I, 1, 12. Iară afirmația istoricilor străini și pământeni că ar fi fost un fi natural nu e o dovadă căci tot ast-fel pretind că și Petru Aron a fost un fiu natural pe când e dovedit că el a fost fiul seu legitim făcut cu dómna sa Maria-Ringalla.

încă în Ianuarie 1450 în Moldova și după ce cuprinse Hotinul, Némțul și Sucéva, fugări pe Bogdan, și, instalând în scaun pe Alexandru, el se întórse în Polonia.

Alexandru II ḑis cel Tĕnĕr pentru a doua óră 1450. Dar de abea părăsise óstea polonă Moldova că Bogdan care se refugiase în munți, reușind a strânge aci o óste din tot felul de adunătură, făgăduindu-le, dacă va învinge, dăruirea moșiilor partisanilor lui Alexandru, lovi pe Alexandru și-l fugări înapoi în Polonia apucând iarăși el domnia. [1])

Bogdan II pentru a doua óră 1450—1451. De astă dată acest domn se resbună strașnic împotriva celor cari ținuse cu rivalul seu, pedepsind pe cei cari remăsese în țéră și luându-le averile celora cari fugise în Polonia împreună cu tĕnĕrul lor domn. [3]) Alexandru se adresă din nou rudei sale regelui Casimir. Față cu acéstă nestatornicie în Moldova în sfatul terei se discută chestiunea dacă un cum-va ar fi mai folositor pentru liniscea Poloniei de a nu mai acorda nici lui Alexantru ajutor pentru redobândirea tronului moldovenesc, nici a recunósce pe Bogean de domn, după cum cerea acesta prin soliii pe cari îi trimesese îndată după ce fugărise pe Alexandrul ci al alunga și pe acesta, a cuprinde Moldova și a o încorpora regatului Polon. Dar acest plan fu înlăturat ca prea periculos, din causă Turcilor contra cărora era mai ușor și mai prudent a se apara după spetele altora de cît prin sine însuși și se hotărî a reinstala pe Alexandru cel Tĕnĕr. Cu acéstă misinne fu însărcinat Petru Odrovas, palatinul Galiției și Prediboric de Konetzpolski , castelanul Sandomirului cari stringênd óste din Galiția porniră în 24 Iunie L450 [2]) din Leopole la Camenița de unde întrunindu-se cu óstea podoliană sub comanda lui Teodoric Buczaski și óstea moldovenéscă a lui Alexandru purcese spre orașul Hotin, care, și după părăsirea Moldovei, remăsese în stăpânirea lui Alexandru.

După o ședere de câteva ḑile dinaintea acestei cetăți Polonii trecênd Nistrul intrară în Moldova împărțind óstea în trei corpuri, unul compus din Moldovenii lui Alexandru sub coman-

1. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1450.
2. id. ad ann. 1450.
3. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1450.

da lui Petru Odrovesz altul din contingentul, galițian sub ordinele lui Konietzpolski și al treilea al Podolenilor conduși de Buczaski. Ei luară drumul prin Basarabia și trecênd Prutul în apropiere de Huși în ordine de batae de óre ce se ḑicea că Bogdan se afla în apropiere, negăsindu-l și aflând că domnul moldovenesc era tăbărât cu óstea sa la Lipovĕț în apropiere de Vasluĭ, Polonii înaintară până la Lipovĕț unde sosind aflară că în adevăr Bogdan fusese aci, dar că primind vestea despre apropierea ósteĭ dușmane se retrăsese la munți. Bogdan lasase ânsă aci nisce împuterniciți cari propuse Polonilor pacea.

Polonii tăbărîră pe malurile riulețului Lipovĕț și încheând un armistițiŭ, după șepte ḑile de tratărĭ, cu tótă împotrivirea crâncenă din partea parcalabului Manoil, care gâcind gândul ascuns al lui Bogdan, făcură pace cu acesta cu condițiune ca Bogdan să guverneze Moldova până ce Alexandru va împlini vrâsta de cinc-spre-ḑece anĭ și să plătéscă regelui pentru întreținerea lui Alexandru 7000 de galbeni turcești pe fie-care an.

Pacea fu încheiată în ḑiua de 5 Septemvre 1450.

Chiar în ḑiua în care tratatul fu semnat, Polonii plecară spre a se reintórce în țéra lor, dar ajungênd în satul Crasna fură siliți a se opri și a se sfătui ce era de făcut. Căci ei se convinse de dreptatea bănuelilor parcalabului Manoil despre réua credință a lui Bogdan atât prin mărturisirea unui diac care nóptea fugise din lagărul lui Bogdan și-i ajunsese pe drum spre Crasna cât și prin descoperirea făcută de acelaș parcalab Manoil cum că Bogdan pusese ómeni de ai sei spre a ține calea Polonilor dincolo de Crasna unde drumul trecênd printr'o pădure, calea devenea cu totul îngustă, cu scop de a-i lua între două focuri lovindu-i el însuși de la spete.

Dăntâi Polonii se hotărîră a sta locului și a aștepta pe Bogdan pentru a se bate de după carele lor, dar apoi se decise a trimete carele cu bagajele înainte spre a se putea bate și mai lesne. Cu tot sfatul lui Manoil de a trece carele pre șes, ci nu prin pădure, care era tótă tăetă de la rădăcină de-a lungul drumului pe unde eraŭ să trécă și în care stăteaŭ ascunși oștenii postați de Bogdan gata a se arunca asupra lor rostogolind copacii peste ei, Polonii nu vroiră să ție sémă de acest stat, în trufia lor, și însărcinară tocmai pe părcalabul

Manoil cu trecerea carelor și escortarea lui Alexandru dându-i pe lângă óstea moldovenéscă și uu pălc de óste podoléncă.

Vitézul și priceputul caruia boer moldovan grație prevederei Polonii au scapat de o nimicire totală, căci dacă s'ar fi aventurat într'acea pădure, loviți din două părți, dintr'una de ómenii postați aci de Bogdan și din alta de grosul óstei sale, după cum și era planul, striviți de către copacii căděnd asupra lor și uciși de sulițile și cósele Moldovenilor n'ar fi scapat unul teafăr, de și sciea la ce pericol se expunea intrând în acea pădure, se supuse încăpățînării polone și reusi, apărându-se vitejește contra ostașilor lui Bogdan a trece prin primejdiósa pădure atât carele cât și pe domnul seu.

A doua di, într'o duminică în 6 septembre 1450, la răsăritul sórelui arătându-se Bogdan în capul a vre-o câte-va mii de Moldoveni și un mare număr de trupe auxiliare, comandantul suprem al óstei polone, Petru Odrovasz intocmind ordina de batae pe câmpul lângă satul Crasna pe rîuleţul Crasna, împărți armata sa în două corpuri, punênd unul sub comanda lui Nicolae Porava, căpitanul Haliciului și altul sub acea a lui Mihail Buczaski. Armata pólonă se compunea aprópe numai de călăreți, avênd opt turme de cavalerie și numai una singură de infanterie. Din contra Bogdan avea o pedestrime fórte numerósă. In fruntea ei domnul moldovan pusese o turmă de călăreți care o acoperea.

Petru Odrovasz după ce îmbărbăta óstea s'a printr'o frumósă cuvêntare dete semnalul pentru bătae și năvălind Polonii asupra cavaleriei inimice acésta se retrase descoperind mulțimea pedestrimei lui Bogdan. Incăierarea între ambele oștiri fu teribilă și lupta ținu tótă diua de la resăritul până la apusul sórelui. Inspre séră lupta fiind âncă indecisă pentru a smulge în fine victoria, capii óstei polone palatinul Odrovasz, Nicolae Porava și Mihail Buczaski se pun însăși în fruntea cavaleriei lor și se aruncă cu furie asupra pedestrimei inamice în rândurile căreia fac mari goluri dar cad ei însu-și pe câmpul de luptă. Scirea despre mórtea vitejilor lor povățuitori produse descuragiareă și perturbarea în rândurile Polonilor și victoria ar fi remasă a Moldovenilor lui Bogdan, dacă în acel moment critic pârcalabul Manoil aflând despre lupta dintre Poloni și

Bogdan și alergând în ajutorul aliaților sei n'ar fi sosit în capul óstei sale moldovenesci odihnită și dând navală în óstea lui Bogdan ostenită și obosită prin crâncena luptă care dura deja de dimineță, n'ar fi pus-o pe fugă smulgênd ast-fel în ultimul moment vitézului Bogdan o isbândă sigură.

Polonii ânsă recunoscênd că deși Bogdan părăsise câmpul de batae, în realitate óstea lui nu suferise de cât puțin, pe când a lor fusese decimată, și temêndu-se că Bogdan care se retrăsese în direcțiunea Bĕrladului, să nu'și întocméscă din nou óstea și să nu cadă iarăși asupra lor, simțindu-se prea slabi pentru a încerca norocul într'o a doua luptă, porniră împreună cu Alexandru înapoi în Polonia ducênd cu dênșii trupurile vitejilor căduți în acéstă luptă, a lui Petru Odrovasz, Nicolae Povara și Mihail Buczaski unde fură înmormêntați cu mare jale la Leopole [1]).

Acéstă luptă care făcu pe Bogdan stăpân absolut al Moldovei avu și alte urmări salutare pentru acéstă țĕră. Acéstă zdravenă împotrivire din partea lui Bogdan puse pe gânduri pe Poloni și le mai taie pofta pentru un óre-care timp de a se amesteca în afacerile Moldovei și de acea vom vede că regele Casimir solicitat din nou de dómna Maria de a ajuta pe fiul seu a redobândi tronul moldovenesc, îi va da un rĕspuns evasiv dicênd că acéstă chestiune o va supune în deliberarea dietei viitóre.

Era timp ca Moldova să se trezească din amorțirea în care căduse în urma luptelor necontenite dintre pretendenți. Bogdan este primul domn, care după mórtea lui Alexandru cel Bun, încercă a rupe legăturile din ce în ce mai grele de vasalitate ale Moldovei față cu Polonia. El fu unul din rarii domni care reuși prin dibăcie a se sustrage recunóscerei formale a suzeranității polone. Timp de doi ani aprópe cât a domnit acest domn el n'a prestat obicinuitul jurămênt de credință regatului polon.

In acest domn era ceva din energia și bărbăția vitézului

1. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 172—174 nu dice un singur cuvênt despre acéstă memorabilă luptă, istorisită cu atâtea amănunte atât de istoricii pământeni cât și de cei streini. In genere domnia lui Bogdan a fost negligétă cu desăvîrșire de acest istoric.

seu fiu Ștefan cel Mare și era póte destinat a juca un rol însemnat în istoria Moldovei dacă n'ar fi fost ucis în mod mișelesc de către frateseŭ Petru dis Aron, domnul cel mai slab și mai nedemn dintre toți voevodii cari ocupară tronul Moldovei de la descălicare.

Căci dacă Alexandru cel Tĕnĕr și muma sa dómna Maria, în urma luptei de la Crasna se mai astămparase, prin august 1451, ei veniră la Sambor, unde se afla regele Polon, implorând din nou protecțiunea sa pentru a redobândi tronul moldovenesc. Casimir de astă dată le respunse că nu putea lua în acéstă privință nici o hotărîre înainte de a fi luat avisul prelaților și baronilor sei. De aceea să vie doi dintre boerii lui Alexandru cu el să asiste la dieta din Parczow și vor obține un rĕspuns mai categoric. Dieta ținută la Parczov hotărî că regele să propună lui Bogdan de a-i lasa domnia Moldovei până la maioritatea lui Alexandru, adevĕratul moscenitor, cu condiție ca Bogdan să jure credință regatului polon și să plătéscă regelui o sumă de 50000 de florini pentru întreținerea lui Alexandru. Cu aceste propuneri fură trimiși la Bogdan ca ambasadori castelanii Cracoviei, Sandomirului și Posnaniei cari ajuogênd la Camenița aflară ânsă cum că Bogdan fusese asasinat.

Căci Petru fiul lui Alexandru cel Bun și al dómnei Maria Ringalla, care trăia în Polonia, concepu planul, în înțelegere cu Alexandru cel Tĕnĕr, nepotul seu, în urma decisiunei luate de dieta de la Parczov, de a împărți domnia Moldovei între ei și de a preveni pe ambasadorii regelui. Furișându-se dar în Moldova, în capul unei bande de vre-o sută de Moldoveni, aflând că frate-seu Bogdan se afla la o petrecere la un unchiŭ al seu după mamă în sat la Rĕușeni în apropiere de Sucéva, mergênd nóptea și înșelând străjile îl prinse pe Bogdan și-i puse de-i tăia capul în piața satului în 17 octombrie 1451 apucând el însuși domnia țĕrei [1]).

Bogdan se află înmormêntat la Rĕușeni în biserica cu hra-

1. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1451. Data de 16 octomvre este însemnată și de cronica bistrițană și de Urechea dar anul e greșit și la unul și la altul. Urechea adaoge de la sine că ar fi fost o luptă între Petru și Bogdan iară cronica bistriténă în conformitate cu istoricii poloni spune că Petru l'a surprins nóptea și i-a taiat capul. Părerea greșită a lui Ureche a fost adoptată și de Xenopol.

mul tăerii capului Sântului Ioan Botezătorul pe care fiul seu Ștefan cel Mare începu a o zidi pe locul unde fusese decapitat părintele seu, și care, după mórtea lui Stefan cel Mare, fu isprăvită de fiul seu Bogdan cel Grozav.

Din căsătoria sa cu dómna Maria Bogdan lăsă patru fii Ștefan, Ioachim, Ioan și Cristea și două fete, Maria și Iolea [1]).

Petru III dis Aron 1451—1452. Acest domn intrase în Moldova în înțelegere cu nepotul seu Alexandru care împreună cu mumă-sa dómna Maria și cu boerii sei credincioși sosise chiar la Sucéva, dar Petru Aron nu mai voi să-i cedeze locul și tênărul domn fu silit să părăsèscă Moldova. Nobilii poloni, prietenii sei, cari venise cu dânsul până la Sniatin, din causa ernei, se intórse în Polonia împreună cu Alexandru făgaduindu-i că vor reîncepe campania la primavară [2]). Ei se ținură de cuvênt și intrând în Moldova în primavara anului 1452 alungară pe Petru Aron și instalară pe tronul Moldovei iarăși pe Alexandru [3]).

Alexandru II dis cel Tênĕr pentru a treia óra 1452—1454. Datorind tronul exclusivamente Polonilor Alexandru nu putu de cât să se recunóscă de vasal al regelui polon și în acelaș an în 23 Septemvre 1452 el prestă în orașul Seret jurământ de fidelitate regelui polon în presența ambasadorilor acestuia trimiși anume pentru acest scop, Prediborie de Konietzpolski, acela care singur scapase cu viéța din conducătorii Polonilor în bătălia de la Crasna, și Ioan Wisnicz comitele Sandomirului, îndatorindu-se, îndată ce regele polon ar veni în Galiția a se duce și a reînoi acest jurământ în presența sa ori unde l'ar chema fie la Camenița fie la Sniatin ori la Colomea.

Odată cu tênĕrul lor domn, pe lângă ceilalți boeri cari îl urmase în exil se intorsese și nedespărțitul și credinciosul seu boer, vitézul parcălab al Hotinului, Manoil, precum și nu mai puțin credinciosul seu tovarăș și povățuitor marele logofăt Mi-

1. *Pomelnicul monastirei Bistrița.*
2. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1451.
3. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 174, fără nici un temei, pune domnia lui Alexandru împreună cu Petru de la 1451—1455. *Cromer* apud *Sincai* ad ann. 1453 spune anume că Alexandru își redobîndise tronul cu ajutorul Polonilor și acésta deja pe la începutul anului 1452 după cum resultă din uricul acestui domn din 24 februarie 1452 în *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1. 141.

hail, cel mai infocat partisan al Polonilor. Şi unul şi altul sunt iscăliţi în crisovul datat din Suciva diu 26 Ianuarie 1453 prin care Alexandru dărui mănăstirei Probata o cantitate de grâu şi de orz de la mora din Baia cu voia *şoltusului* şi a *purgarilor* Saşilor din acest oraş cea ce dovedesce origina sasască a municipalităţilor din Moldova[1]).

Pe timpul acesta aŭ trebuit să se petrécă în Moldova nisce evenimente politice însemnate despre care suntem însă într'o deplină necunoscinţă. Regele ungur Ladislas Postumul vorbind într'o diplomă din 30 Ianuarie 1453 de serviciile aduse regatului seu de Ioan Corvin, guvernatorul Ungariei, între altele dice că voevodii Munteniei şi ai Moldovei, cari până atunce, în timpurile predecesorilor sei se resculase şi nu voiau să recunoască suzeranitatea ungară, adimeniţi atât prin sfaturile cât şi intimidaţi prin ameninţările lui Corvin se supuse iarăşi regatului seu şi fură siliţi a presta jurămintele de credinţa obicinuită din vechime[2]). Şi în adevăr dacă Alexandru cel Tênăr nu jură credinţă regelui însuşi, el o făcu personal lui Ioan Corvin, în calitatea sa, bine înţeles, de guvernator al Ungariei. Acest jurământ de credinţă este subscris de Alexandru cel tânêr în Sucéva în 17 Fevruarie 1453. «Cu mila lui Dumneḑeŭ—este dis în «acest act—noi robul stăpânului meu Isus Hristos Ioan Alexan«dru Voevod, domnul ţĕrii Moldovei, facem cunoscut prin a«céstă carte a nóstră precum voia lui Dumneḑeu a fost de am «intrat în pace vecinică şi la creştinéscă tocmélă cu părintele «domniei mele Ianoş Voevod, locoţiitorul Domnului Regelui La«dislas, şi stăpânitorul şi domnul întregei domnii unguresci, şi «m'am dat să-i fiu fiŭ până la mórte şi să-i fiu supus în tóte «ca un adevărat fiu părintelui seu, şi cu toţi boerii mei şi cu «ţéra mea nemic să nu facem fără porunca măriei sale [3]).

---

1. *Hasdeŭ*, Arh. ist. I, 1.102. Soltuz vine de la cuvêntnl german *Schultheis* şi purgari de la cuvêntul *Burger* cetaţeni.

2. *Teleki*, X. 350 apud *Picot*, Chron. de Mold. p. 84.

3). *Hurm.* Doc. II, I, p. 1—2. De aci se vede greşelile în care a căḑut *Xenopol*, Ist. Rom. II, 175 când susţine că regele Vladislav al Ungariei în diploma diu 1453 face alusie la Petru, pe când e vorba de Alexandru cel Tênar şi astfel cade de la sine şi argumentul pe care Xenopol îl lua din acéstă alusiune pentru a-şĭ întemeia părerea după care Petru ar fi domnit împreună cu Alexandru de la 1451—1455.

Cu tótă forma puțin usitată a acestui act de supunere, faptul positiv care resultă din el este supunerea domnului moldovenesc guvernatorului ungur, de și suntem în nedumerire care au fost motivele și împrejurările care au impins pe domnul moldovenesc, vasalul regelui polon, a se închina Ungariei. Acest act făcut-u s'a cu voia și cu scirea Poloniei séu nu? În ori ce cas relațiunile dintre Moldova și Polonia nu furâ nici de cum turburate căci numai câte-va dile după iscălirea acestui act regăsim la Seret pe aceiași demnitari poloni cari primise jurământul de credință al lui Alexandru în 1452 făgăduind printr'un act datat din ăcest oraș din 25 fevruarie 1453 marelui logofăt Mihail, în numele regelui Casimir, o pensiune anuală de una sută mărci din venitul ocnelor cracoviane séu galițiane [1]). Presența acestor demnitarî poloni în Moldova dovedesce în destul cum că relațiunile dintre Moldova și Polonia erau din cele mai bune.

Câte-va luni după acésta, în 29 Mai, se întêmplă teribila catastrofă a căreia veste era să sguduie întrégă Europă, căderea Constantinopolei în mânile Turcilor. Fu reservată domnului Moldovei nenorocirea de a comunica acéstă tristă scire regelui polon. In 8 iulie 1453 intrând regele Casimir la Cracovia — ne spun istoricii poloni — sosiră solii lui Alexandru cel Tênêr aducênd acéstă veste [2]).

Pe timpul acesta murind metropolitul Moldovei Iosef II călugêr de la Monastirea Némțului care urmase metropolitului Damian I care muri îndată după soborul de la Constantinopole din 1450 unde abjurase formal unirea cu biserica Romei, în locul lui fu ales în 1453 Teoctist I care fu sfințit de metropolit al Moldovei de Nicodim arhiepiscopul din Ohrida [3]).

De și nu scim în care anume împrejurări s'a întîmplat acest fapt, resultă de aci că relațiunile, pentru un moment restabilite între Moldova și patriarcatul constantinopolitan sub Alexandru cel Bun, s'au încordat din nou sub nepotul seu Alex-

1. *Hurm.* Doc. II, 2, p. 43 unde numele e pus greșit Mihul în loc de Mihail vedi *Hasdeu*, Arh. ist. II, 49.

2. *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1453.

3. Despre abjurarea lui Damian vedi *Melchisedec*. Viéța lui G. Țâmblac în Revista Tocilescu, II, I, 1, p. 40. Despre Metropolitul Iosif vedi ibid. p. 137: „în anul 6961=1453 au fost arhiepiscop Kir Iosif de la mănăstirea Némțu, sub cuviosul domn Alexandru." Despre sfințirea lui Teoctist de Nicodim vedi *Bogdan*, Vechile Cron. Mol. p. 249—252.

sandru cel Tènĕr și aŭ avut ca urmare recunóscerea biserice moldovene a ierarhiei patriarcatului de la Ohrida, stare de lucruri care țin până pe timpul lui Stefan cel Mare.

Pe la începutul anului 1454 Petru Aron reuși ânsă din nou a alunga pe Alexandru și a ocupa el tronul Moldovei pentru a doua óră.

Petru III ḑis Aron pentru a doua óră 1454—1455. Se vede că Polonii erau obosiți de atâtea frământări și atâta nestatornicie în Moldova, în cât părăsiră pe protegiatul lor Alexandru, care din causa tinereței sale și din causa vieței desfrânate ce începuse a duce indispusese fórte mult pe Moldoveni, și se hotărâră a recunósce de domn al Moldovei pe Petru Aron cu condițiune ca să jure credință regatului polon. Domnul Moldovei se duse pentru acest scop la Hotin întovărășit de sfetnicii sei unde după ce avu o înțelegere cu delegații regelui polon, prestă în presența lor în 6 octomvre 1454 obicinuitul jurământ de credință confirmând totodată mumei sale, marea principesă Maria, mătușa regelui, posesiunea orașului Seret precum și Olovețul cu tóte dependențile lor în limitele cele vechi, pe care i le dăduse ca apanagiu pe tot timpul vieței sale fostul ei soț Alexandru cel Bun în anul 1421 și pe care, de sigur, le perduse cu tóte certurile și luptele între deosebiții pretendenți după mórtea lui Alexandru cel Bun [1]).

Cu tóte aceste ânsă fie că Petru indispuse în curând pe regele polon ast-fel că acesta dădu din nou ajutor vĕruluĭ seŭ Alexandru fie că acesta recurse la concursul prietenilor seĭ poloni, Alexandru reuși pe la începutul anuluĭ 1455 a ocupa iarăși tronul Moldoveĭ.

Alexandru II ḑis cel Tĕnĕr pentru a patra óră 1455. Abia urcat pe tron tĕnĕrul domn se grăbi a presta în presența demnitarilor poloni jurământul de credință regatuluĭ polon prin Martie 1455, îndatorindu-se tot odată a extrada Polonilor fie

1. *Hurm.* Doc. II, 2. p. 666. Doghiel a făcut o confusiune între acéstă diplomă a lui Petru din Hotin din 6 octomvre 1454 și alta a lui Alexandru din anul 6963 fără di și lună, dar care trebue să fie din 1455. In inventarium apud Hasdeu, II, p. 50 acéstă diplomă din 6 oct. 1454 este pe nedrept atribuită lui Alexandru.

pe Andreas Truscovicz fie pe ori-ce călcător de lege care s'ar refugia din Polonia în Moldova. [1])

Dar în curênd după acésta Petru veni asupra luĭ și-l lovi la Movilă, în districtul Dorohoiuluĭ, plasa Herța, în ḑiua de 25 Martie 1455. [2]) Lupta fu crâncenă bătêndu-se vitejește dintr'o parte și dintr'alta, dar Alexandru fu învins și fugi la Cetatea Albă unde fu otrăvit, se ḑice de aceia, pe ale cărora femeĭ și fete le desonorase căcĭ ducea o viață din cele maĭ desfrânate. [3]) Scapat astfel de rivalul seu Petru Aron apucă domnia pentru a treia óră.

Petru III ḑis Aron pentru a treia óră 1455—1457. Cu tóte însă că în urma morței lui Alexandru cel Tênĕr, el remă sese singurul stăpân al Moldovei, situațiunea sa era fórte critică. Căci nu scim, din care motive, deși era înrudit cu curtea polonă, regele Casimir nu voi a'l recunósce de domn al Moldovei, ci sprijinea candidatura principelui lituan Berendeiu, [4]) care prin femeĭ' se trăgea și el din Alexandru cel Bun. [5])

Dar pe lângă acest pericol care nu amenința de cât personal pe domnul Moldoveĭ, era alt pericol mai mare care amenința însăși existența Moldoveĭ.

Turcii, acest dușman strașnic, și înfrîcoșat, după ce îngenunchiase țéra soróră Muntenia, își aruncase privirile și asupra Moldovei mulțumindu se de o cam dată cu cererea plățeĭ unuĭ tribut. In aceste momente critice pentru Moldova, acéstă țéră ar fi avut nevoe de un domn energic și vitéz, iară nu de un domn slab și nedemn ca Petru Aron, Acesta vĕḑêndu-se lipsit de ori-ce sprijin străin și neavênd destulă bărbăție și destulă încredere în forțele proprie ale poporuluĭ seu, care nra încă tênĕr și plin de viéță, după cum dădu doveḑi sub lunga și strălucita domnie a succesorului seu Stefan cel Mare, nu se sfii a închina țéra Turcilor de bună voe.

Aceștia de un timp încóce necontenit devastaŭ și pradaŭ

1) *Hurm.* Doc. II(2, p. 659 unde fără nici un temei este trecut la anul 1454 Veḑi *Bogdan,* Cron. inedit, p. 70—71;

2) *Cron. Bistrit. Bogdan.* p. 50 și 51 care ḑice anume că Petrn s'a ridicat domn la Movilă, adică că domnea Alexandru și Petru a venit asupra sa pe când Urechia ḑice greșit că domnea Petru și că Alexandru l'ar fi atacat,

3) *Dlugosz* apud. *Sincai* ad ann. 1455.

4) *Dlugosz* apud *Sincai* ad ann. 1455.

5) *Michowski,* apud *Hasdeu,* Arh. ist. 1, II, 35.

ținuturile limitrofe de Dunăre luând cu dênșii in robie femei și copii, și ceruse pentrn a contenĭ aceste incursiuni, plata unui tribut. La cererea din nou făcută de către aceștia de a plăti un tribut de 2000 de galbenĭ unguresti, Petru Aron se hotărî a se supune acesteĭ obligațiunĭ umilitóre. Dar domnul Moldovei își dădea așa de bine sémă despre gravitatea acesteĭ hotărâri, în cât convocă la Vaslui sfatul întreg al boerilor mari și mici precum și pe lângă aceștia și pe metropolitul țerei, care până atunce nu era consultat de cât pentru afacerile bisericesci, pentru a acoperi și mai bine astfel responsabilitatea sa față de poporul moldovenesc pentru un act atât de vătămător și atât de umilitor. Teoctist este cel dintâĭ metropolit care cu acéstă ocasie luă parte la acest sfat politic și de atunce se stabili obiceiul după care metropolitul țerei, și mai in urmă și episcopii era de drept membru și chiar președintele sfatuluĭ domnesc iscălind uricele domnești împreună séu mai bine dicênd în capul tuturor celorlalți sfetnicĭ.

Sfatul domnesc consultat de Petrn Aron, sub înrîurirea acestuia se rosti în unanimitate pentru plata tributului. Dar el își dădea atât de bine samă despre actul uricios ce făptuia, în cât logofătul Mihail, tovarășul nedespărțit al lui Alexandru cel Tĕnĕr cât timp trăia acest domn, dar care dupa mórtea acestuia trecuse împreună cu celalalt nedespărțit tovarăș al nefericituluĭ domn, părcalabul Manoil, din partea lui Petru Aron, însărcinat fiind de către acesta și de către sfatul domnesc cu acéstă odiósă misiune de a duce tributul sultanulnĭ, ceru și obținu ca în actul datat din Vaslui din 5 iunie 1456 prin care era împuternicit a închina Moldova Turcilor, ca domnul și întreg sfatul să daclare formal că «nu-i vor imputa nici odată «acest act nicĭ îl vor înjura nici vatama pentru a fi consimțit «acest tribut».

In zadar Petru Aron căuta în actul de împuternicire a ascunde acéstă mișelie a sa sub cuvênt că lipsit fiind de ori-ce ajutor străin, dacă nu s'ar supune de bună voe plății acectui tribut. Turcii l'ar fi dobândit cu putere, și că prin urmare era mai folositor de a se supune, «până ce dumnezeu fiindu-i milă «de noi, vom fi redobândit atât sprijinul seu însuși cât și pe

«cela al aliaților, noștri» [1])Puțină nădejde! și cu un asemenea domn, cu tot sprijinul străin, Moldova ar fi mers la o peire sigură, dacă în adevĕr bunul Dumseḑeu nu s'ar fi îndurat de acéstă biétă țară scăpând-o de un atare domn prin înlocuirea lui cu un erou ca Ștefan cel Mare,

Bătrânul logofĕt Mihail plecă dar în Turcia autorisat, dacă va pute obține o reducere asupra sumei cerute de 2000 de galbeni bine, dacă nu a făgădui plata întregei sume. El se întórse în Moldova prin octomvre aceluiaș an aducĕnd domnuluĭ seu respunsul trufașuluĭ Mahomet II, a căruia cetire ori cât de slab și de decăḑut era Petru Aron, a trebuit să facă să i se urce roșața în obraji.: «*Dacă la termenul stipulat*—îi scriea sultanul—*voi primi tributul,voi respecta pacea, dar dacă nu-l voi primi, apoi scii ce te ascéptă*» [2]).

Acest respuns era drépta resplată a rușinósei sale acțiunĭ.

Puține ḑile după ce Petru Aron, cu avisul sfatului domnesc, însărcinase pe logofĕtul Mihail cu acéstă misiune către sultanul Mahomet, întorcĕndu-se la Sucéva, sosi aci un ambasador al regelui polon care, se vede, 'și luase de sémă și se hotărîse în fine a recunósce pe Petru de domn al Moldovei sub anumite condițiuni pentru stabilirea cărora el trimisese pe acest ambasador al seŭ, castelanul Sandomirului, Nicolae Predorie [3]). Cu această ocasie sosiră la Sucéva și delegații negustorilor Leopolitani pentru încheierea unei convențiuni comerciale.

Din causa ostilităților și luptelor fără sfârșit dintre Alexandru cel Tĕnĕr mai cu sémă și Petru Aron, securitatea în Moldova devenise foarte precară dln causa ivirei a tot felul de făcĕtori de rele, astfel încât negustorii din Polonia, îngrijiți pentru siguranța lor se fereau de a mai veni în Moldova fie pentru a desface mărfurile pe care le aduceaŭ cu dînșii fie pentru a cumpara productele moldovenesci. Acéstă stare de lucruri nu

1) *Hurm.* Doc. II. 2, p. 669. Data lipsesce aci dar din exntractul din inventarium 139 în Picot. Chron. de Mold. p. 87 se vede că a fost din 5 iunie. In extrat s'a trecut însă altă greșală cetindu-se numele de Stezco gramaticul ca Sucéza. pe când actul a fost iscălit la Vasluĭ.

2) *Hurm.* Doc. II, 2. p. 671.

3) *Hurm.* Doc. II, 2, p. 683: „summus consiliarius regis, dominus Ni„colaes Predbor, dominus Sandomiriensis, qui tunc temporis legatusa nostro „domine et rege ad nos venerat" ḑice Petru Aron în diploma sa din 9 iunie 1456.

putea fi decât foarte vătămătoare prosperității acestei țeri. De aceea Petru Aron, abia urcat pe tron pentru a treia oară, spre a stavili acest reu, printr'un act datat din Sucéva din 15 ianuarie 1456 acordase negustorilor Leopolitani și in genere negustorilor din tótă Polonia un salv-conduct asigurându-le și garantându-le libertatea de a veni în Moldova spre a desface séu a cumpara marfă și a se întórce în Polonia fără nici o jicnire séu împedecare nici din partea sa nicĭ din partea boerilor sei, nici din partea vameșilor sei plătind numai vama prevĕdută de lege. Tot odată domnul moldovenesc se declara dispus, dacă negustorii ar trimite la el delegații pentru acest scop, să innoéscă vechile privilegii care le fusese acordate dn frații sei Stefan II și Petru II. [1])

Respundênd acestei invitațiuni negustorii din Leopole trimisese acuma pe acești delegați ai lor cu care Petru Aron înțelegĕndu-se în presența ambasadorului Nicolae Predborie asupra baselor unui nou tarif vamal, îl promulgă printr'un act datat din Sucéva din 9 iunie 1456.

Prin acest nou tarif se modifica vechiul aseḑement doganar al lui Alexandru cel Bun din 1407 in favoarea negustorilor Leopolitani acordându-li-se nisce ușurări precum reducerea unor taxe pe care aceștia eraŭ până atunci obligați a le plăti la Tighinea pentru marfa exportată séu importată de la Tatari. [2])

Intr'acest restimp se stabili și înțelegerea dintre domnul moldovenesc și ambasadorul polon și în ḑioa de 18 iunie, adică o săptămână numai după promul garea noului tarif vamal, Petru Aron iscăli un act prin care se îndatora: 1) a nu recunósce pe altul de suzeran al său de cât pe regele polon și a merge fie la Colomea fie la Cameniṭa spre a jura credință regelui în persónă; 2) a considera de nule și neexistente tóte tratatele pe care le încheiase séu pe care le va încheia cu ori și cine; 3) a extrada regelui pe fiii fostului han tatar Sidacmat cu condițiune ca nici regele să nu pótă elibera pe acesta fără scirea și voința sa și a boerilor sei; 4) a ceda ca apanagiu dómnei Maria, văduva lui Iliaș I, cumnată-sa, orașul Seret și satul Olo-

1) *Hurm.* Doc. II. 2. p. 672.
2) Ibid. p. 677.

vĕț cu tóte dependențele lor, care fusese apanagiul mumei sale dómna Maria, până la mórtea sa, întâmplată de curând [1]) și a înpestra pe fiica ei, domnița Anastasia consimțind ca regele s'o mărite după cine ar crede mai de cuviință ; 5) în fine în cea privea Hotinul, Țețina și celelalte bunuri pe care le reclama văduva dómna Maria ca apanagiu al ei, precum și în privința Cetății Albe și a darurilor cerute de rege de boi, oi, cai și altele, soluțiunea acestor chestiuni o reserva până când se va întâlni cu regele și acesta împreună cu consilierii lui va lua o hotărâre în acéstă privință căreia se îndatora a se supune [2]).

Relativ la Cetatea Albă nu se póte hotărî care să fi fost pretențiunile rădicate de Poloni asupra acestei cetăți. Se póte că în urma cedărei Chiliei Ungurilor de cătră Petru II, să fi pus și Polonii ochii pe Cetatea Albă.

Cu tótă acéstă închinare ânsă a țărei și către Poloni și către Turci, Petru Aron nu se bucură timp îndelungat de linisce și pace. Căci tot în anul acesta âncă, dușmanul seu de mórte, Ștefan, fiul lui Bogdan II, care de la uciderea părintelui seu, pribegea în țéra muntenéscă, reuși a aținta contra lui Petru Aron atât pe Munteni cât și pe Unguri, cari și începură ostilitățile contra domnului moldovenesc [3]). In zadar apelă el la regele polon, acesta ocupat el însuși cu rezboiul în Prusia nu'i veni în ajutor. In acéstă situațiune critică, pentru ori ce eventualitate, parcă printr'un fel de presimțire profetică prevĕdênd sórta ce'l aștéptă Petru încheia un fel de pact de prietenie cu Mazilo Buczascki, starostele Sniatinului și a Colomeei și Bartos Iazlovasz starostele Popoliei, datat din Sucéva din 1 aprilie 1457. Prin acest act Petru promitea acestora extradarea unor rei făcători, anume a unui Leva și a tovarășilor lui, cari năvălise în apropriere de Sniatin și ucise pe copiii și frații acestora causându-le și daune mari.

De la un timp încóce, în urma turburărilor necontenite din Moldova, numĕrul reu făcĕtorilor se înmulțise într'un mod îngrozitor, vărênd spaima, după cum am vădut în negustorii

1. Dómna Maria-Ringala a trebuit să móră după 6 octomvrie 1454 (*Hurm.* Doc. II, 2, p. 666 și data acestei diplome.

2. *Hurm.* Doc. II, 2. p. 64

3. *Hurm.* Doc. II, 2, p. 675 : „ut juvente des et iis concilientibus pacem ex parte Basarăbarum et Hungarorum.“

poloni, se formase adevĕrate bande de talhari cari trecênd grani̯a jefuiau și pradau mai cu sémă ținuturile polone învecinate ș'apoi se întorceau în Moldova scăpând de ori-ce pedépsă de óre-ce autorităților polone nu'i puteau urmări dincóce de fruntarie. Tocmai acești doi demnitari poloni avusese a suferi în deosebite rânduri tot felul de neajunsuri din partea acestor reu făcători. Petru Aron le făgădui dar extradarea acestora și restituirea obiectelor pradate cu condiție ca acești demnitari să intervie pe lângă regele lor spre al îndemna a întrebuința tótă puterea și tótă înrîurirea lui spre a obține pacea pentru el din partea Muntenilor și a Ungurilo pentru că numai ast-fel fiind sigur de din-afară să pótă lua măsuri severe contra făcătorilor de rele restabilind în țéră liniscea și siguranța. Cu tóte aceste se vede că el însuși nu avea prea mare speranță in eficacitatea intervenți̯unei lor, de óre-ce adăoga în acest act că dacă nu va fi dobândit pacea și liniscea până la terminul fixat, adică până la 18 mai viitor, pentru judecarea acestor reu făcători, judecata se va amâna pe un alt termen asupra căruia se va conveni de un comun acord. Si ca și când ar fi prevĕdut, după cum am spus, sórta ce-i era menită, Petru termină acest act stipulând ca în cas unde ar fi silit a fugi din Moldova, acești demnitari poloni să fie datori a pune la dispositia sa, a dómnei sale, a boerilor și a slugilor sale, orașele Buczas, Coropecz, Sniatinul și Colomea putêndu-se folosi de veniturile lor ca de propriile sale bunuri din țéra sa [1]).

Presimțirea sa nu'l înșĕlase, căci, pe când iscălea acest act, dușmanul seu de mórte întra în Moldova și în capul unei oștiri considerabile compusă de Munteni și de Moldoveni înainta spre Sucéva. Petru Aron îi eși înainte ș'il întâmpină la vadul Doljescilor, pe apa Siretului, în apropiere de Roman [2]). Lupta între ucigașul lui Bogdan II și fiul ucisului avu loc în diua de 12 aprilie. Petru fu învins; cu tóte aceste reintocmindu'și trupele el încercă din nou norocul seu în lupta de la Orbc, în

1. *Hurm.* Doc. 11, 2, p; 673.

2. *Bogdan.* Vechile Cron. Mold. p. 253. In *Ureche* ed *Kogălniceanu*, Cron. Rom. ed! 11. I, p. 151, e pus greșit în loc de Doljesci Ioldescii cari se află în districtul Dorohoiului, Bogdan gresesce însă susținênd că Petru ar fi fugit în Ungaria. El se refugiă în Polonia după cum resultă din actul din 1459 în care ce e stipulat ca Petru să nu aibe voe să se apropie de granițele Moldovei decât până la Smotritz. *Hurm.* Doc. 11, 2, p. 126.

districtul Némțului, plasa Bistrița [1]). Dar și aci Petru fu înfrânt și fugi în Polonia în adăpostul ce'și stipulase cu câte-va ḑile numai înainte, și Ștefan, omul providențial menit a opri Moldova pe pragul peirei și a o rîdica la o mărire și la o strălucire pe care n'a mai atins-o apoi ocupă tronul Moldovei pentru al ilustra timp de aprópe cinci-ḑeci de ani..

---

1. *Frunzescu*, Dict. top. p. 334. Sunt două localități cu acest nume amêndouĕ în plasa Bistrița.

III

Organisarea veche a ţerelor române

1. NUMELE ŢERELOR

Ţéra dincóce de Milcov, în limba naţională avea chiar din primele timpuri ale înfiinţării noului principat de Alexandru I Basaraba doue nume, unul etic, acela de *Ţéra Românéscă* şi altul topografic, acela de *Ţéra Muntenéscă* séu *Muntenia*. Dar pe lângă aceste nume naţionale, acéstă ţéră mai avea şi un nume etic exotic, *Vlahia* séu *Ungrovlahia*, cum era desemnată pe grecesce şi pe slavonesce, precum şi unul topografic exotic, acela de *Ţéra Transalpina* şi *Multany*, cel dintâiu întrebuinţat mai cu sémă de Unguri, şi acel de al doilea de Poloni cari, pe lângă acest nume, desemneau ânsă de obiceiu acéstă ţéră cu denumirea dinastică *Basarabia*, nume pe care îl întrebuinţau şi Moldovenii pentru Muntenia. Dealtmintrelea acest nume dinastic al Munteniei era fórte vechiu, de óre ce am vădut că Muntenia figura sub acest nume cu mult înaintea lui Alexandru I, derivând de la dinastia olténă a Basarabilor din care cel întâiu cunoscut este banul Basaraba din 1241.

Denumirea de Ungrovlahia, cum figuréză Muntenia în tóte crişóvele interne care se redactau în limba slavonă, a fost dată acestei ţeri spre a o deosebi de Vlahia de dincolo de Dunăre precum şi de Moldovlahia séu Rusovlahia cum este une ori chemată Moldova. Este evident că denumirea de Ungrovlahia nu este de loc o urmare, după cum aŭ susţinut unii istorici străini, a vasalităţii Munteniei de regatul Ungariei, căci, dacă termenul acesta denota cătuşi de puţin legăturile sale de vasalitate, domnii

Munteniei nu s'ar fi servit de acéstă expresiune cu predilecțiune în actele interne și internaționale cu celelate popóre, fălindu-se oresicum cu acest titlu, pe când din contra tocmai în corespondența cu regii maghiari suzeranii lor, s'ar fi ferit de acéstă expresiune, neîntitulându-se mai nici odată de voevoți ai Ungrovlahiei, ci voevodi Transalpini. Și acésta se explică fórte lesne; acesta era órecum termenul tecnic prin care pe latinesce, limba în care erau redactate actele interneționale dintre Munteni.. și Ungaria, era desemnată cea dintâi.

Dar precum termenul ungrovlah nu denotă vasalitataa Munteniei față cu Ungaria, tot atât de puțin se póte susține[1]) că ar indica stăpânirea ducatelor ardelene al Fagarașului și al Amlașului de către domnii Munteniei, care, după eum am vĕdut n'aŭ fost cucerite de voevoții Munteni, ci ele au fost concedate de către regii maghiari domnilor Munteniei în calitatea lor de vasali ai regatului unguresc. Căci, dacă termenul ungrovlah ar fi indicat pretențiunile de cucerire și de stăpânire a acestor ducate transcarpatine regii Maghiari in diplomele, deși fórte rare, scrise nu pe latinesce, ci pe slavonesce, n'ar fi întrebuințat acest termen înjositor pentru Ungaria. Este evident dar că termenul de Ungrovlahia nu implică nici cum idea cucerirei și a stăpânirei țerelor transcarpatine, ci este pur și simplu expresiunea slavonă și grécă pentru a deosebi Muntenia «Vlahia» de celelalte Vlahii, Moldovlahia séu Rusovlahia și Vlahia de dincolo de Dunăre, din causa vecinătăței Munteniei de Ungaria.

Moldova era desemnată cu acéstă denumire atît de pămînteni cât și de străini atât pe slavonesce și grecesce cât și pe latinesce. Numele acesta îi vine de la rîul Moldova. Dar dacă țéra era chemată Moldova, locuitorii ei, pe lângă denumirea de Moldoveni, își ziceau și *Români* séu *Vlahi* pe slavanesce. Acésta resultă din deosebite aéte domnesci și în special din actele omagiale ale lui Petru I și Roman I din 1377 și 1393, în care acești domni pe lângă titlul de „Woyeuoda Muldaviensis“ în actul latin al celui dintâi și «Воєвода Молдавскій» în acel slavon al celui din urmă mai adaogă și *„te ra nostra Valachie“* și

1. *Hasdeu* Ist. crit. p. 43 etc. care dice că domn al Ungrovlahiei ar fi ceva ca „roy d'Angleterre et de France“.

„Дѣдиꙗ оусти зємлѣ колошьскоï“ adică și a *țerei nóstre valahe* séu *romanesci*[1].

Grecii numeau Moldova *Maurovlahia*, une ori și *Rusovlahia*, după analogia cuvĕntului Ungrovlahia, din causa apropierii Moldovei de Galiția numită de atunce de preferință Rusia[2]).

Turcii numeau Moldova după Bogdan I cel Bătrăn, *Bogdania* séu mai precis *Kara-Bogdan* adică Négra Bogdania, și după dênșii Grecii Μελαίνη Πογδανία, [3]) dicênd Munteniei *Kara Iflac*.

---

1. *Hurm.* Doc. I, 2, 297 și 815.
2. *Acta Patriarch. Constant.* 11, No. 404, 435, etc.
Laonici Chalcocondylae, Histor. libri decem. rec. Bekker, Bonnae 1843, IX, 314.

2. FRUNTARIILE ŢEREI.

Atât Muntenia cât şi Moldova nu aveaŭ chiar de la început întinderea de mai apoi. Lăţirea acestor ţeri s'ă făcut in mod succesiv. Acésta este nu numai firesc dar reiese chiar şi din titulatura domnilor români. Acei din Muntenia se intitulaŭ *domni a tótă ţéra românéscă*, iar acei din Moldova *domni ai Moldovei şi a tótă ţéra românéscă* cea ce pe lângă că indică lăţirea succesivă a acestor ţĕrĭ, pentru acéstă din urmă, arată totodată anume că la început Moldova nu era chemată de cât o parte din întregul ei teritoriŭ de mai apoi care în titulatură este cuprins sub denumirea de *ţéra românéscă*.

Extensiunea atât a Munteniei cât şi a Moldovei s'a făcut în mod succesiv dar, după cum am vĕdut, şi una şi alta se póte ḑice au atins mai mai limitele lor de mai apoi, cea dintâi sub Alexandru I Basaraba şi a doua sub Bogdan I cel Bĕtrân.

In cea ce privésce Muntenia se poate ḑice că extensiunea ei ceă mai vastă a fost desevêrşită de Mircea cel Bătrân. Pe lângă Muntenia propriu ḑisă şi Oltenia, precum şi banatul Severinului şi ducatele transcarpatine, Mircea mai cuceri âncă şi dincolo de Dunăre Silistria şi malul Dunării de la acest oraş până la Mare.

In timpul lui Mircea cel Bătrăn dar, când Muntenia ajunsese la întinderea céa mai mare pe care n'a mai avut-o de atunci, fruntariile ei eraŭ următórele. Despre sud Muntenia era mărginită de Dunăre începĕnd de la porţile de fer şi până la Silistria; iar d'aci dincolo de Dunăre de a lungul acestui fluviu

---

1. *Hurm.* Doc. I 1, 815 şi *Hasdeu*, Ist. crit. p. Actul Onegral al lui Roman I din 1393 şi diplomele lui Mircea I din 1389 şi altele.

până la mare fără a putea însă determina anume zona, din actuala Dobrogie, care făcea parte, pe timpul lui Mircea, din teritoriul Munteniei. Despre nord era mărginită de Carpați de la portile de Fer cam până la obârșia rîului Cașin stăpânind însă peste Carpați ducatele Fagarașului si Amlașului. Cel dintâi se întindea între Carpați și Olt, având Sibiul la apus și Brașovul la resărit; cel din urmă era situat spre sud de Sibiu cuprinzând afară de Amlaș însuși, următórele localități, Iciláu, Tilișca, Să celu și Orlatu [1]). Despre Moldova Muntenia se întindea cu mult mai departe de cât în ziua de adi. Mai întregul județ actual al Putnei precum și tot lititoralul danubian dintre Braila până la mare făceaŭ parte din teritoriul muntenesc. Fruntaria între aceste două țeri începea din munții Carpați de la obârșia rîului Cașin, mergênd de a lungul acestui rîu până la varsarea lui în rîul Trotuș, și de aci de alungul Trotușului și al Seretului până ceva mai jos de vĕrsarea Bârladului in Seret, și de aci pe o mare linie convergea spre Dunăre până la mare, cuprinzênd óre cum acea parte de jos a Basarabiei actuale, care se zicea Basarabia saŭ Bugécul până la 1812, afară de cetățile Cetatea-Albă și Tighinea cari n'aŭ aparținut nici odată Munteniei. Se vede că precum Rușii, după anexarea Moldovei de peste Prut găsiră cu cale a lăți peste tot numele de Basarabia, care aparținea in fapt numai particelei sudice a Moldovei transprutiane, printr'o procedură de generalisare analógă, Moldovenii, după alipirea definitivă către Moldova, a acestui teritoriu muntén de către Stefan cel Mare, împinse denumirea de Basarabia și asupra Cetății Albe și Tighinei cu teritoriile lor, deși nici una nici alta nu fusese nici odată a Basarabilor, domnilor Munteniei [2])

---

1 *Hasdeu*, Ist. Crit. p. 21—25.

2. *Urechia. Kogălniceanu, Cron. Rom. I. 162:* „că țéra muntenescă „vra să fie hotarul seu până în *apa Trotușului*... și au luat Stefan Vodă „cetatea Crăciuna cu ținut cu tot, ce se chémă *ținutul Putnei*“ cf. *Hasdeu, Ist. Rit. p. 1—10 și 69—71*, care greșesce însă conchidênd din expresiunile din actele comerciale a lui Alexandru cel Bun din 1407 *(Hașdeu, Arh. ist. I, 131)* și a lui Stefan cel Mare din 1460 *(Arh. ist. II 174)* „Lemtergenii mergênd la Braila séŭ la Kilia după pesce, să plătéscă vama la „*graniță în Bacăŭ și în Bĕrlad*“ cum că „ultimele orașe ale Moldovei în direcțiunea Terei Românescĭ eraŭ Bacău și Berladul. Căci aceste eraŭ *măr-*

De aci spre nord începea Moldova care despre apus era mărginită de Carpați începênd de la obârșia riului Căsin și până la obârșia riului Ceremuș. După domnul Cantemir însă, până la Stefan cel Mare, Moldova, din acéstă parte, era cu mult mai îngustă. Căci, înainte toți munții de care e încinsă, erau a Transilvaniei și linia de demarcațiune, care de la Stefan încóce și până în ḑióa de ăḑi trece pe sus prin obârșiile rîurilor Ceremușului, Sucevii, Moldovii, Bistriței și Trotușului, trecea mult mai în jos prin văile acestor rîuri [1]). Spre resărit și spre méḑănópte ea era mărginită de Nistru de la varsarea lui în mare și până deasupra satului Potoc pe Nistru în întinderea cea mai mare pe care a avut-o acéstă țéră, despre Galiția, înaintea lui Stefan cel Mare [2]) De altmintrelea fruntaria Moldovei despre nord-est, despre Podolia și Galiția, a variat fórte mult.

In timpurile vechi, înaintea lui Alexandru cel Bun, pe timpul lui Petru I, fruntaria dintre Moldova și Polonia era tocmai dincóce de Hotin, acéstă localitate aparținênd acestei din urmă pe care acésta o cedă Moldovei în timpul lui Petru I odată cu așa numita țéră Șipinițului. Pe lângă acéstă cesiune regele polon Vladislav mai cedă în 1433 domnului Moldovei Stefan II, fiul lui Alexandru cel Bun, orașele Țețina și Hmielovul cu satele și cu teritoriile lor stabilind noua fruntarie dintre Moldova și Polonia în modul următor: între orașul polon Sniatin și orășelul moldovenesc Șipiniț se stabilea ca hotar rîulețul Colacin care iesă din lacul Colacin și se varsă în Prut. De la lacul Colacin hotarul mergea drept prin câmpul Bolochovo până în Nistru deasupra satului moldovenesc Potoc. De la varsarea Colacinului în Prut și până în Carpați hotarul era formăt de riul Ceremuș cu unele mici excepțiuni, ast-fel localitatea Vilavcea

---

ginene saŭ *de graniță* numai din punctul de vedere vamal, de óre ce din aceste acte se vede că atât *Adjudul* cât și *Tecuciul*, cea ce a scapat din vedere Hașdeu, eraŭ in stăpânirea Moldoveĭ. In actul lui Stefan (Arh. ist. H, p. 173) stă anume scris: „Cine va duce postavuri la Basarabia, va plăti vamă in Suceava de grivnă 3 „groși, iar in târgul Romanului, in Bacau, in *Adjud*, in Putna „in Vasluĭ, in Barlad, și in *Tecuciu*, de car doi galbeni.“ Cf. și Cantemir, Desairea Moldovei. Bucuresci, MDCGLLXXV, pag. 5; „Mai inainte Seretul și Trotușul despărțea Moldova de Muntenia“,

1. *Cantemir*, Descr. Mold. p. 5.

2. *Cantemir*, l. cit. dice că Stefan cel Mare a strămutat hotarul de la Hotin la rîulețul Serafinet.

deși se afla dincoace de Ceremuș, după acéstă regulare de granită din 1433, trebuia să aparțină Poloniei. De óre-ce ânsă, mai târdiu, găsim acéstă localitate în stăpânirea Moldovei, se vede că hotar definitiv între Moldova și Polonia de acéstă parte a remas Ceremușul

3. ORGANISAREA POLITICĂ

Domnul. După cum am vĕḍut, atât în Muntenia propriu ḍisă cât şi în Oltenia, cŭ mult înaintea întrunirei voevodatelor din ambele părţi, existau unele micĭ state a cărora cap era numit *voevod*. Acelaş titlu îl găsim şi dudă înfiinţarea principatelor, pentru desemnarea capului statului atât în Muntenia cât şi în Moldova.

Domnii munteni şi moldoveni, pe lângă titlul de *voevod*, mai luară şi pe acela de *gospodar*, adică *domn* pe românesce precum şi pe acela de *autocrat* séu *samoderjavnei* după cum e ḍis pe slavonesce în actele domnesci¦care, pe acele timpurĭ, erau tóte redactate într'acéstă limbă [1]). Afară de acésta numele lor era precedat de cuvântul Iѡ, adică *Ión*, împrumutat din titulatura ţarilor Bulgarilor pe care aceştia îl pare al fi moscenit de la ţarul *Ioniţa* [2]).

Domnii atât în Muntenia cât şi în Moldova aveau un drept netăgăduit de viéţă şi de mórte asupra supuşilor sei, şi deşi în legături de vasalitate cu Ungaria şi Polonia, acela de a face rezboi şi pace [3]), dreptul de proprietate asupra întregului teritoriu a ţerei, dreptul de judecată, precum şi acela de a boeri.

Aceste sunt drepturile şi prerogativele esenţiale care alcătuiau a tot puternicia domnéscă după cum resultă din isvórele din timpurile acestei perióde [4]). Puterea domnéscă nu era îngă-

---

1. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 18 şi 98. Crisóvele luĭ Roman I din 1392 şi al luĭ Mircea I din 1406.
2. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 212.
3. Vedi tratatul lui Mircea cu Turcii.
4. Cf. *Xenopol*, Ist. Rom. II, paragrafele intitulate „Organisarea primitivă a ţerelor române" pentru mai multe amănunte asupra puterii domnesci, asupra boerilnr etc. Noĭ ne am mărginit a caracterisa tóte aceste instituţiunĭ pe basa documentelor din acéstă perióḍă reservându-ne a desvolta aceste subiecte mai pe larg şi mai amĕnunţit pentru perióda utterióră pe basa documentelor mult mai numeróse şi mai explicite din acele timpuri.

duită de cât de respectul obiceiurilor și de temă de rescólă, în cas de calcare nemăsurată a acestora, singurele frâne puse abusului pe care ar fi putut face cu dênsa. Căci dacă se constată chiar din primile timpuri, pentru tóte actele domnesci, atât acele internaționale, încheiate cu țerile străine, cât și acele interne, ca uricile domnesci de danie, de judecată séu de poruncă, participarea boerilor, ocupând dregătorii ale statului, de óre ce aceste acte, pe lângă semnătura voevodului, erau semnate și de cătră aceștia, acéstă cooperare a boerilor era numai o simplă formalitate, séü constitua cel mult un fel de sfat consultativ, de care Vodă ținea séü nu sémă după bunul seu plac.

Dreptul de proprietate asupra întregului sol al țerei fusese importat de sigur în țerile române de dincolo de munți din Ungaria unde acéstă instituțiune fusese introdusă conform feodalismului apusén. Dreptul acesta al voevodilor români decurge în mod vĕdit din faptul multelor moșii séu *sate*, cum e dis în crișoavele domnesci de pe acele timpuri, dăruite de dênșii unora din supușii lor drept resplata serviciilor lor. Și aceste danii se constată chiar din timpurile cele mai vechi atât în Muntenia cât și în Moldova [1]). Cum că dreptul acesta domnesc nu se referea numai la locuri pustii care nu erau ă oimănui, ci anume și la pământuri locuite, acésta resultă în mod deslușit din expresiunea de *sat*, prin care erau desemnate aceste moșii în uricile domnesci cea ce denotă neaparat idea de locuitori. Dealtmintrelea când domnii dăruiau câte un loc pustiu, pentru a stabili pe el o aședare, în crișovul de danie se însemna anume acéstă particularitate [2]). De aci resultă că dreptul de proprietate domnesc nu era restrins numai la locurile pustii, la braniscele domnesci și la locurile târgurilor [3]), ci se întindea asupra întregului sol al țerei fără deosebire și asupra pămînturilor locuite, care tóte erau considerate ca domnesci, înainte de a fi fost dăruite de deosebiții domni fie unor particulari, boeri séu țarani, cari după cum vom vedea mai apoi, prin faptul acestei danii de moșie deveneau și ei boeri, fie mănăstirilor, devenind ast-fel din moșii séu sate domnesci, moșii séu sate fie boieresci, fie mănăstiresci.

1. Pentru Moldova cel dintâi act cunoscut de acest soi este crisovul lui luga 1 Coriatovici din 1374. Cf. *Hasden*, Ist. crit. p. 89.

2. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 83.

3. *Bălcescu*, Istoria muncitorilor plugari în Mag. ist. II, p. 232 a susținut acéstă părere.

Dar chiar și asupra acestor moșii dăruite, precum și asupra acelora pe care boerii le aveau deja dinaintea constituirei principatelor române, domnii păstrau un fel de drept de proprietate relativ. Acésta resultă din faptul că acești proprietari, fie particulari fie mănăstiri, la fiecare schimbare de domn, cereau reîntărirea dreptului lor de proprietate de către noul domn, precum tot astfel se proceda și în casul unor transacțiuni de moșii, fie vêndare, fie schimb, fie moscenire [1]).

Din acest drept de proprietate asupra solului țerei decurgea neaparat și dreptul domnului asupra tuturor veniturilor statului. Pentru aceste timpuri nu se constată âncă deosebirea ce se stabili mai în urmă între veniturile țerii și ale domnului. Acest fapt resultă în mod neîndoielnic dintr'o mulțime de documente prin care domnii desfăcêndu-se de o parte din aceste venituri, provenind fie din vămi, fie din dijme sau altele, dispuneau de ea în mod absolut și după placul lor în favórea boerilor séu mai cu sémă a mănăstirilor.

Al patrulea element care alcătuia după cum am vĕdut, puterea domnului, era acel judecătoresc. Despărțirea puterii executive de acea judecătorésca este de origine germană. In dreptul roman din contra și acel slavon, sub a căruia înriurire mai cu sémă s'a desvoltat organisarea întrégă politică în țerile române, ambele puteri sunt încredințate capului statului. De acea, atât în Muntenia cât și în Moldova, chiar din primele timpuri se constată că, deși domnii, în multe casuri nu judecau în persóna, și delegau puterea lor de a judeca, mai cu sémă în unele afaceri mai puțin însemnate unor demnitari ai sei, tot lor le revenea judecata în ultima instanță. De altmintrelea, pentru acésta epocă până la Stefan cel Mare ne lipsesc ori ce sciri asupra organisării justiției și modul de judecare.

In fine ultima din prerogativele principale ale voevodului român era dreptul de a *boeri*, nu numai de a da *boerii* adică dregătorii cea ce se înțelege de la sine și nici nu putea fi altfel, dar de a *boeri*, sau de a *crea nobili*, rîdicând la acésta trépta de *boier*, adică de *nobil* ómeni din clasele de jos. Rîdicarea se făcea, după cum vom vedea când vom trata despre

1. *Hasdeŭ Arh. ist, III, 206.* uricul lui Vlad Țepeș din 1456 și *Ulianitzky, p. 61,* uricul lui Stefan II din 1443.

boerĭ, prin dăruirea unei moșii, proprietarul acestei moșii devenind prin faptul însuși al acestei stăpâniri stăpânul locuitorilor de pe moșia sa având drepturile și privilegiurile sale.

După ce am examinat astfel drepturile și pregătirele voevodilor români să vedem care era sistemul de urmare la tron în țerile române. La început pare că atât în Muntenia cât și în Moldova sistemul în vigóre era acel ereditar. In curênd însă atât în una cât și în cealaltă țéră sistemul ereditar fu înlocuit, dacă nu formal, cel puțin în fapt prin sistemul electiv-ereditar după care toți membrii unei dinastii aveau dreptul la tronul vacant. Astfel, pentru Muntenia am vĕdut că la mórtea lui Dan I, tronul fu ocupat de către frate-seu Mircea I, în detrimentul fiului acestuia, moscenitorul legitim după dreptul ereditar. Deasemenea în Móldova murind Petru I, tronul nu fu ocupat nici de fiii sei deși nu este tocmai sigur dacă la mórtea sa remăsese un moscenitor legitim, dar nici macar de frate seu Roman I, ci de fratele lor mai mic Stefan I. Acest sistem pernicios și care fu causa unor lupte necontenite pentru tron s'a introdus în țerile române de sigur pe de o parte sub înrîurirea vechiului obiceiu slavon de a alege domn din întréga familie domnitóre, iar pe de alta prin rîvna colateralilor de a dobândi astfĕl uneorĭ domnia în detrimentul moscenitorului legitim couform dreptului ereditar. Cu tóte aceste, sistemul ereditar nu fu înlăturat cu desevârșire din obiceiul țerei, de óre ce domnii își dădeau tóte silințele spre a face să triumfeze acest sistem care asigura astfel moscenitorilor lor direcți succesiunea domnéscă.

Dregătorii țerei. Ca și aședĕmîntul voevodulŭi, dregătoriile, în genere sunt asemenea de origină slavo-bulgară. Bine înțeles că dregătoriile muntene și moldovene n'au fost înființate decât cu timpul în mod treptat. In Moldova se vede că întocmirea mal amănunțită a dregătoriilor țerei a fost datorită lui Alexandru cel Bun [1]).

Dregătorii țerei erau desemnați cu cuvêntul *boerĭ* a cărui înțeles de căpetenie după cum vom vedea era acela de *boer de ném*, adică proprietar funciar privilegiat ereditar de sigur

1. *Urechia* Kogălniceanu, Cron. Rom. I. p. 137 atribue pe nedrept întréga organisare a boeriilor acestuĭ domn căcĭ documental se dovedesce existența boeriilor principale înaintea sa.

ditar, de sigur din causa că pe acele timpuri, conform obiceiului pământului [1]), numai boeri de ném aveau drept a ocupa înaltele dregătorii ale țerei.

Dregătorii atât Munteni cât și Moldoveni se împărțeaŭ din timpurile cele mai vechi în boeri mari și boeri mici [2]) fără a putea însă, pentru acéstă epocă, determina elementele acestei deosebiri precum, în genere, nu e cu puțință, pentru aceste timpuri, a precisa ceracterul și atribuțiunile fie-căruia dregător. De acésta ne vom mărgini a însemna numai dregătoriile însăși ale cărora existența este documentată pentru acésta epocă, remânând a trata în detaliu despre caracterul și atribuțiunile acestor dregătorii precum și a acelora pe care îi vom găsi menționați mai târdiŭ in epocele posterióre când documentele inmulțindu-se ne permit a ne face o idee mai justă și mai amĕnunțită despre fie-care dregător in parte.

In Muntenia cele dintâi boerii sau dregătorii sunt menționate într'un crisov al lui Mircea I cel Bătrân, din 1392 [3]), și anume *Ban*, *Logofăt* și *Vornic*, și *Visternic* într'unul din 1399 [4]) precum și *paharnic*, *spatar*. *stolnic* și *comis* tocmai într'o diplomă din 1430 [5]) a lui Dan II.

In Moldova prima mențiunea unui dregător domnesc apare îmbrobodită însă sub denumirea latină de *marscalcus* în actul omagial al lui Petru I din 1387, care nu póte fi de cât traducerea cuvêntului român *postelnic* [6]) In diploma lui Roman I din 1393 [7]) apare *vornicul* și *stolnicul*, în acea a lui Alexandru cel Bun din 1407 [8]) *paharnicul* și *logofătul*, și din 1409 [9]) *vislernicul*, în 1435 [10]) *comisul* și *spatarul* în 1438 [11]).

---

1. *Cantemir*, Desc. Mold. p. 38 dice că dacă ar voi domnul se facă pre un țeran Logofet mare, nimene nu ar cuteza să se opue, de unde resultă că după obiceiŭ acest drept revenea numaĭ boerilor.
2. *Hasdeŭ*, hit. ist. I, 97. Crisovul lui Mircea I din 1399: „însă din *boeriĭ noștri mari și micĭ* și p. 74, crisovul domnilor Iliaș I și Ștefan II din 1442.
3. *Gh. Bariț*, Transilvania. V, p. 151 apud *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 217.
4. *Hasdeŭ*, Arh. ist. I, 1, 97.
5. ibid. I, 1, 73!
6. *Hurm.* Doc. I, 397. Sf. Cantemir. Descrip. Mold. p. și care deci că *poste-nicul* era *mareșalul* domnuluĭ. Părerea lui *Xenopol*, Ist. Rom, II, 217, cum ca acesta ar dovedi ca acest boier n'ar fi purtat în Moldova nici. un titlu este eronată. și motivul indicat cum că Polonii ar fi vrut prin acésta să-l onoreze nu este serios.
7. *Wickenhanser*, Solca 204.
8. *Hasdeu*. Arh. ist. I, 132.
9. ibid. I, 2. 11.
10. ibid. I, 1, 18.
11. ibid. I. 1, 4.

De aci vedem dar că mai tóte dregătoriile de căpitenie dintr'o țéră și din alta, de mai apoĭ, existau deja din timpurile cele maĭ vechĭ, în primul secol deja al înființăreĭ statelor române, anume dregătoriile comune de *logofăt*, *vornic*, *postelnic*, *spatar*, *paharnic*, *stolnic* și *comis* precum și dregătoria specială Munteniеĭ, acea de *ban*. Iar în cea ce privesce lipsa aflărei dregătoriei de postelnic în actele muntene din aceste timpuri, ea cată a fi numai o lipsă întâmplătóre care trebuie atribuită puținelor documente muntene păstrate din acéstă epocă. Nu tot tot astfel trebuie explicată lipsa *hatmanuluĭ* dintre dregătoriile Moldovene. Acéstă demnitate de sigur n'a fost înființată de cât în epoca următóre [1]).

In Muntenia cea maĭ înaltă dregătorie era acea de ban. După cum am vĕdut domniĭ muntei și anume Mircea I cel Bătrân se intitula ban al Severinului. Nu putem hotărî dacă întocmirea unuĭ ban deosebit avu loc deja mai înainte séu numai în timpul domniei luĭ Mircea cînd întîlnim, pentru prima óră în chisovul séu din 1392, primul ban. El era guvernatorul Olteniеĭ cu reședința de sigur la Severin, căci după cum vom vedea, cel ântâi ban cu reședința la Craiova a fost banul Barbu și dis din causa acésta, Craiovescul, în timpul domniei lui Mihnea cel Rĕu. După ban în Muntenia venea vornicul, unul singur, pe când în Moldova erau doi, unul pentru țéra de jos și altul pentr țéra de sus, apoi logofitul și pe urmă ceilalți în șirul următor, visternic, spatar, stolnic, comis, paharnic și postelnic [2]). In Moldova demnitatea cea mai înaltă era acea a logofătului, apoi veneau vornicii, și anume acel din țéra de jos mai întâĭ apoi postelnicul, spatarul, paharnicul, visternicul, stolnicul și comisul [3]).

Atribuțiunea principală a logofătuluĭ era cancelaria domnéscă. Vornicіĭ, pe lângă atribuțiunile lor administrative [4]) și judecătorești penale și civile, afară de chestiuuile de proprietate

1. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 170. Miron Costin în poema polonă dice că hatmania n'ar fi fost înființată de cât sub Ieremia Movilă; greșesce căcĭ vom vedea că ea există în Moldova deja de pe timpul lui Ștefan cel Mare.

2. Hasdeu, Arh. ist. I, 1, 49 și I, 2, 190. Crisóvele luĭ Radu din 1546 și al lui Mihnea din 1586.

3. *Urechia*, în Kogălniceanu, Cron. Rom. I, p. 137; *Miron Costin*, poema polonă în Hasdeu, Arh. ist. I, 1, 168; *Cantemir*, Descr. Mold. p. 63.

4. *Cantemir*, Dem. Mold. p. 64 dice că Vornicul era Guvernatorul țereĭ.

care erau de resortul logofătului,[1]) erau și conducători de óste în timp de resboi, cel puțin în Moldova [2]), căci în Muntenia acest rol îl avea spatarul [3]) care în Moldova nu îndeplinea de cât o sarcină la curte [4]). In fine visternicul era ministrul de finanțe din dilele nóstre. Celelalte dregătorii ca postelnic, stolnic și celelalte erau mai mult nisce sarcini de curte de cât nisce dregătorii publice.

Tóte aceste dregătorii, afară de acea de logofét și comis care derivă din limba gréca, dar pe care Românii le împrumutară tot de la Bulgarĭ [5]), își derivă numele din slavonesce. Termenul de *ban* vine de la cuvêntul slav *ban* adică ocîrmuitor care se regăsesce la Sîrbi și la Croați [6]), acel de *vornic* de la slavo-bulgarul *dvor*, adică curte, *postelnic* de la slavo-bulgarul *postelnik* care derivă de la cuvêntul *postelja*, adecă pat, *visternic* de la slavicul *vistyarnik* adecă tesaurarul, *paharnic* de la slavicul *paharnik*, adică cel care turna de băut, *stolnic* de la slavicul *stolnik* adecă privighetorul mesei.

In fine demnitatea de spatar pare a fi fost formată chiar de Români din cuvântul *spadă*, adecă acela care purta la ceremonii spada domnului.

Afară de aceste dregătorii, pe care le am putea numi de curte, de óre ce își aveau reședința la curtea domnéscă, chiar vornicii țării de jos și acelei de sus, mai erau și dregătoriile din țéră de prin ținute. Căci atât Muntenia cât și Moldova erau împărțite într'un număr de circumscripțiuni administrative chemate în documentele slavone, *sudstvo* în acea dintâi și *volost* în cea din urmă, iară pe românesce de sigur *ținuturi*. Acele muntene se subîmpărțeau în *plăși*, iară cele moldovene în *ocóle*. Cuvêntul *plasă* vine din cuvêntul slavon vechiu ПЛАСА care însemnéză un câmp, iară ocol de la cuvêntul slavon vechiu ОКОЛЪ cu același înțeles de circumscripțiune [7]).

In capul ținuturilor erau câte un dregător, chemat *părcă-*

1. *Miron Costin*, poema polonă în Hasdeŭ, Arh. ist. I, 1, 170. „Nu se amestecă în judecăți de proprietățile ereditare".
2. Ibid: „mai înainte vornicii cei mari conduceau oștile".
3. ibid. p. 170.: la Munteni cap al óstei este marele spătar".
4. Ibid. p. 170.
5. *Girecek*, Gesch. d. Bulg. p. 386.
6. *L. Pic*, Les Lois Roumaines, Bucarest 1887. p. 43.
7. *I. Ladislas Pic.*, Les Lois Roum. p. 44—46.

lab, în Moldova în unele orașe mai însemnate și mai cu sémă în cetăți, ca Cetatea Albă, Chilia, Hotinul, Romanul și în altele erau chiar câte doi parcalabi. Acești dregători în unele orașe moldovene erau chemați starosti [1]), ca acel din Cernăuți de pildă. La Suceava, în timpurile cele mai vechi, în loc de parcalab era un vornic, numit vornic de Sucéva, deosebit de cei doi vornici [2]).

Cuvêntul *parcalab* vine de la cuvêntul unguresc *Porcolab* luat de Unguri ei înșiși de la germanul *Burggraf* adică *castelan*, iar *staroste* de la expresiunea polonă de *starosta* adecă *capitanul unui castel*, adică tot *castelan* [3]).

In deosebire de parcalabii séu ținutașii munteni, care nu făcéu parte din sfetnicii domnesci, de óre ce nu-i vedem iscăliți alături cu ceilalți dregători în actele domnesci, pârcălabii și starostii moldoveni erau și ei membri ai sfatului domnesc, până târziu încóce, iscălind totdéuna alături séu mai bine dicênd chiar înaintea celorlalți dregători afară de vornici și logofét [4]).

Ținutașii atârnau de sigur de vornicii de țéra de sus și de jos în Moldova, de vornic în Muntenia propriu dișă și de ban în Oltenia. Atribuțiunile lor, ca și ale acestora erau administrative, judecătoresci fiscale și militare. Ei aveau sub ei alți mici dregători séu mai bine dicênd *slujbași* ca *globași*, *pripașari* și alții.

In cea ce privesce ținuturile se vede că în Muntenia erau aceleași ca și mai târdiu, ținênd sémă ânsă și de ținutul *Crăciunei* pe când acest oraș făcea parte încă din teritoriul muntén înainte de a fi anexat de către Moldova, și sub Stefan cel

1. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 132. Uricul lui Alexandru cel Bun din 1407.
2. ibid.
3. Pic, Les Lois Roum. p. 48–49.
4. *Miron Costin*, poema polonă în *Hasdeu*. Arh, ist. I. 1. 170 dice anume că hatmanul creat mai târdiu spre a putea fi membru în sfatul domnesc, i s'a dat *parcalabia de Sucéva*. Xenopol. Ist. Rom. II, 206 și 221 crede că boerii iscăliți înaintea dregătorilor ar fi niște boeri netitrați și conchide de aci ca boerii netitrați ar fi fost în rang mai înalt decât acei titrați. Acéstă parere este greșită căci acei boeri netitrați iscăliți înaintea celor titrați erau în casurile cele mai dese deosebiții parcalabi care iscălésc unii însemnând dregătoria de parcalab, alții și cei mai mulți iscălind pur și simplu fără a însemna și dregătoriile ce ocupă. Acésta resulta în mod deslușit atât în privința tuturor documentelor cât și în special însemnatul document al lui Petru Aron din 1456 pe care îl invócă mai cu sémă Xenopol. Or din compararea acestui hrișov (*Hurm.* Doc. II, 2, 669) cu alt hrișov al aceluiaș domn din 1456 (*Hurm.* Doc. II, 2, 677 resultă că cei mai mulți boeri netritați din primul act erau în realitate parcalabi, de și au iscălit numai cu numele lor.

Mare și în anul 1481. In fine în loc de *Dolj* și *Gori*, aceste ținute erau chemate în vechime *Jiul de jos* și *Jiul de sus* [1]).

In privința Moldovei, ținuturile pe acele timpuri erau mult mai numeróse decât în timpurile de mai apoi, și anume: Chilia, Cetatea Albă, Tighinea, Cigheciul, Lapușna, Vaslui, Orhei, Soroca, Hotin, Cernăuți, Sucéva, Hârlău, Dorohoi, Cârligătura, Iași, Fălciu, Tecuci, Adjud, Tutova, Trotuș, Bacău, Roman, Németi [2]). La aceste mai trebue adăogite ținutul *Țețineĭ*, format după ce acest oraș fusese cedat domnului moldovenesc Stefan II de regele polon la 1433. Lipsea ânsă pe acele timpuri ținutul Covurlui [3]) și al Putnei. Vom constata, cu timpul, în epocele următóre, o tendință graduală de a mări și rotunji teritoriul ținuturilor micșorând numĕrul lor.

Afară de aceste dregătorii ținutale în fie-care oraș era și o autoritate orășenéscă. Municipalitatea română se compunea de doispre-zece membri numiți *purgari*, și de un cap chemat în Muntenia *județ* [4]), iară în Moldova *șoltuz* [5]). Această instituțiune este de origină ungaro-saso-serbéscă pentru Muntenia și de origină ungaro-sáséscă pentru Moldova, după cum arată chiar numele, căci cuvintele *purgari* și *soltuz* sunt cuvintele ungaro-sasesci *polgar* și *soltesz*, modificate din cuvintele germane *Buerger*, adică cetățén séu tîrgoveț și *Schultheis*, iară cuvîntul *județ* vine de la cuvêntul serbesc *sudec* [6]). Acéstă instituțiune municipală a fost întrodusă în țerile române prin Ungurii, Sașii și Sĕrbii cari de timpuriu deja venirá de se stabiliră prin orașele și orășelele române ca meșteri de tot felul de lucru, cismari, cojocari, butnari și crâșmarĭ [7]). Municipalitatea, în cercul atribuțiunilor ei orășenesci, se bucura de óre-care autonomie, de óre-ce vedem că domnii nu puteau dispune de proprietatea orășenéscă decât în înțelegere cu consiliul municipal [8]). Indatoririle municipalităților erau multiple, dar pentru acéstă perióda, ne lipsesc ori-ce noțiuni mai amănunțite, spre a le putea determina.

---

1. *Miron Costin*, Cronica țerii Moldovei și Munteniei în *Bogdan*, Cron. Ined. ating. de Ist. Rom. p. 199.
2. ibid. p. 198—199. precum și Cronica putnéna *Hasdeu* Arh. ist. III, p. 14.
3. *Hurm.* Doc. I, 2, 855.
4. *Xenopol*, Ist. Rom. II, 233.
5. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 102.
6. *Pic*, Les Lois Rourn. p. 48 confunda însă pe САДЕНЪ, județ cu dregătorul ținutului.
7. *Miron Costin*, poem. pol. în *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 168 și 172.
8. Cf. Nota No. 2.

4. STAREA SOCIALĂ

Boerii. O idee care are la noi curs este că n'a existat în ţerile române o boerie ereditară îndependent de vre o dregătorie şi de titlul legat de acéstă drégătorie séu demnitate. Acéstă idee este greşită şi provine din faptul că boeria ereditară din vechime, cu timpul, mai cu sémă în urma Fanarioţilor, după cum vom constata când vom ajunge a trata despre acéstă epocă, perduse óre cum caracterul ereditar şi nobilitar şi nu mai era considerat de boer de cât acela care obţinea de la domn fie o dregătorie efectivă, fie numai titlul acestei dregătorii. Căci, fără a identifica boeria română cu nobleţa feodală, nu se póte tăgădui cum că, în vechime, chiar din timpurile cele mai vechi, îndată după înfiinţarea statelor române, se constată în mod neîndoelnic doue clase bine deosebite de locuitori, proprietarii de moşii séu sate, *boerii* şi locuitorii muncitori de pe aceste moşii séu din aceste sate, *ţeranii*[1]).

Dealmintrelea acéstă deosebire era şi lucru firesc căci este un fenomen obştesc observat la tóte popórele după care, cu timpul, în virtutea legii de selecţiune, se preface din masa poporului o clasă de locuitori inzestrată cu mai multe drepturi de cât ceilalţi locuitori.

Origina clasei boieresci la Români trebuie căutată în timpurile anterióre constituirei principatelor de pe timpul dominaţiunei bulgare. De acea chiar numele de *boier* vine de la slavo-bulgarul *boljar* prin care era desemnat nobilul la Bulgarĭ, denumire care derivă de la cuvîntul slavon *boj*, adică luptă séu rezboĭ,

1. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 200—235. Printre argumentele produse spre a dovedi existenţa boeriei ereditară la Romîni, este de notat maĭ cu sémă părerea domnului Cantemir în Descripţia Moldovei în privinţa deosebirĭ dintre *boerĭ dregătorĭ şi boerĭ nobilĭ.*

de óre-ce pe acele timpuri, îndatorirea de căpetenie a boerului era de a merge la rezboĭ [1]). De altmintrelea sunt urme positive despre existența claseĭ boieresci printre Românĭ înaintea inființarii principalelor nu numaĭ dincolo de munți unde clasa nobilă este chiar bine documentată [2]), dar chiar și dincoace de munți in țerile române. Ast-fel în diploma din 1247 prin care regele maghiar dăruiesce cavalerilor Ioaniți între altele și țéra Lotruluĭ din Oltenia se menționéză *maĭ marii țerii* „maiores terrae» adică *boierii* [3]) cum trebuiau să fi fost eĭ chemați în limba țerii.

După cum am vĕdut dreptul de a boeri aparținea domnuluĭ țereĭ. Boeria se dobândea, după cum am spus, prin dăruirea uneĭ moșie sĕu a unuĭ sat din partea domnuluĭ sĕu prin confirmarea, pentru aceĭ cari erau deja boerĭ înaintea organisării statelor muntén și moldovan a moșieĭ ce stăpînea deja sĕu maĭ bine dicénd a statuluĭ ce-i aparținea, căcĭ tocmaĭ acéstă din urmă particularitate este elementul caracteristic și deosebitor principal al însușireĭ de boer. Căcĭ, în genere, după cum se constată în mod uniform și deslușit din toate uricele domnesci de danie, moșiile dăruite nu erau nisce locurĭ pustii, ci locuite după cum resultă din expresiunea însăși de *sat* întrebuințată în acele acte [4]) Iară chiar dacă moșia dăruită era, prin excepțiune, o întindere de pămînt nelocuită, se acorda anume odată cu dăruirea acestui pămînt pustiu și facultatea de a stabili locuitorĭ pe ea [5]) Este evident dar, deși nu găsim acest drept anume menționat în puținele documente ce ne au remas din acéstă epocă anterioară luĭ Stefan cel Mare, că boierii sĕu stăpânĭ acestor moșii și sate aveau óre-care drepturĭ și asupra locuitorilor din satul dăruit sĕu asupra acelora pe cari, după învoirea dată, îi stabilise pe moșia dăruită, căci altfel ce ar fi însemnat dăruirea unor *sate*, dacă prin acéstă dăruire nu li s'ar fi acordat și drepturĭ asupra locuitorilor din acele sate, dacă nu în

1. *Hasdeu*, Arh. ist. III, p. 159, Zaconicul luĭ Stefan Dușan, la 843, impuse anume acéstă obligațiune boieruluĭ sĕu vlăsténuluĭ. cum erau desemnațĭ nobilĭĭ la Sîrbĭ, de a merge la rezboĭ. Dealtmintrelea, în genere, dispozițiunile acesteĭ legĭ în privința proprietății ereditare par a fi identice cu cele din țerile romîne conform obiceiului pămêntului.

2. *Téjer*, V. 2, p. 201 și altele.

3. Cf. pasagiul respectiv.

4. *Wickenhauser*, Moldavitza p. 55 și 76, actele din 1409 și 1488 și *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 176, act. din 1442 și altele.

5) *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 83: ca să-și așeze acolo un sat și altele.

privința persoanei lor, dar de sigur în privința muncii lor. Ce ar fi însemnat de asemenea scutirea pe care, după cum vom vedea, o acordau une ori domnii drept mulțumire unora din boeri în privința locuitorilor de pe moșiile lor de unele dări și obligațiuni fie administrative, fie fiscale, fie judiciare, dacă acești boeri n'ar fi avut óre-care drepturi asupra acestor locuitori. Este evident că acéstă scutire de care profitau în prima linie însuși locuitorii scutiți trebuieau să profite bine înțeles în a doua linie și boierii lor în favórea cărora acéstă scutire fusese acordată.

Acest drept asupra muncei locuitorilor de pe moșiile lor, și în unele casuri, chiar și asupra persoanei lor, după cum vom vedea, pentru casul unde domnii acordau unora din boeri și dreptul de propria judecată locală în satul lor, precum și scutirea de bir și de unele obligațiuni care erau prestate în natură, ca caratul și altele, de care erau scutiți, aceste sunt elementele esențiale și caracteristice ale însușirei de boer care îi deosebeau de ceilalți proprietari funciari, nu numai de țaranii, cari, după noi după cum vom arata mai incolo, nu erau, în acele timpuri numai nisce usufructuari pe moșia boerésca, ci aveau și ei un fel de drept de proprietate restrîns asupra peteculuí lor de pământ, dar chiar și de țaranii liberi, moșnenii séu răzășii, cari, după cum vom vedea la locul seu, de și aveau un drept de proprietate absoluta, pe lîngă că nu erau scutiți nicí de bir nicí de unele obligațiuni în natură, nu se bucurau de acest drept asupra locuitorilor, cu un cuvînt erau nisce proprietari funciari, ci nu nisce stăpîni teritoriali ca cum erau boerii.

Proprietatea absolută dar a unei moșii séu sat împreunată cu dreptul asupra muncei și une-orí chiar asupra persónei locuitorilor de pe moșie, aceste erau condițiunile esențiale în virtutea cărora un simplu locuitor devenea boer al țerei avênd drepturi și privilegiuri deosebite, printre care mai cu seamă scutirea de bir și de unele obligațiuni de prestat în natură.

Pe acele timpuri, când nu se confundase încă ca mai apoi în timpurile mai apropiate de noi însușirea de *boer*, adică de proprietar funciar privilegiat, cu demnitatea de *boer*, adică diregător domnesc, nu credem că domnul țerii să fi putut boeri pe un locuitor în sensul întâi, adică să fi putut ridica pe un

simplu locuitor la trépta de boer de ném at-fel de cât prin dăruirea unei moșie séu sat[1]) căci, după cum am vĕdut, însușirea de boer cu drepturile și privilegiurile sale era legată de dreptul de proprietate absolută a unei moșie și sat și dreptul la munca și une-ori chiar la persoana locuitoriler de pe moșie. In cele mai multe casuri vedem că de obiceiu domnul țerei voind a boeri pe un locuitor de rând îi dăruia stăpânirea moșiei și a satului unde acest locuitor își avea locuința, ast-fel că el devenea stăpânul foștilor sei conlocuitori [2])

Boeria română, era ereditară. O lege propriu dișă în virtutea căreia însușirea de boer să fi fost declarată ereditară bine înțeles că nu exista, pe acele timpuri, când nu existau legi întocmite nici pentru alte afaceri. Dar, conform obiceiului pământului, nu se poate tăgădui că dreptul de boer era transmisibil prin moscenire de la tată la fiu. Insușirea de boer fiind legată nu numai de persónă, ci și de moșie trecea împreună cu moșia asupra moscenitorului legitim al boerului. Bine înțeles că în starea actuală a isvórelor nóstre istorice mai cu sémă pentru acéstă epocă, este cu neputință a preciza cu amănunte modul cum se transmitea acest drept și cum se perdea. Perdĕud stăpânirea moșiei în urma unei vindări, boerul perdea el óre și calitatea sa de boer, un simplu locuitor cu averea sa agonisită devenind proprietarul unei moșii boerești, devenea el óre printr'acéstă achisițiune el însuși boer, tóte aceste chestiuni, pentru acéstă epocă, sunt imposibil de resolvat.

De altmintrelea aceste casuri trebuiaŭ să se presinte fórte rar pe acele timpuri când boerii români, ducĕnd încă o viață patriarcală, având trebuințe lesne de satisfăcut, în fapt moșia nu ieșea din familia sau némul căruia îi fusese dăruită de domn. Și dovadă că în spiritul domnului care acorda dreptul de boerie și aceluia boerit acest drept era acordat în mod ereditar este faptul că moșia de care aces drept era legat, era dat în mod ereditar și chiar exclusiv numai cutăruia sau cutăruia ném după cum resultă din obiceiul, al căruia existență o vom gă-

1. *Cantemir*, Des. Mold. pag. 114 confirmă părerea noastră scriind: „așa îl onora domnul cu titlul de boer *și pentru ca să-și pótă susține acéstă demnitate, îl dăruia cu moșii și sate întregi*".

2. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 110 și 121, uricele lui Alexandru cel Bun din 1419 și 1428: „unde i se afla casele" și altele.

si-o documentată deabea în epoca posterióră luĭ Stefan cel Mare dar care a existat de sigur și înaintea luĭ, anume așa ḑisul *drept de rescumpărare prin ném.* După acest drept, dacă un membru dintr'o familie séu dintr'un ném vindea moșia sa unuĭ străin, ceilalți membri din acéstă familie aveau dreptul, plătind prețul, a rescumpara moșia vîndută.

Din tóte cele ce preced se desface cu destulă precisiune faptul cum că boerii, în țările române, au fost la început, în timpurile vechi, dacă nu în înțelesul deplin al cuvîntului conform cu feodalismul apusén, cel puțin în unele din însușirile lor o castă ereditară cu drepturile și privilegiurile sale, și că însușirea de boer de ném, era independentă de dregătoria sau boeria, cum se ḑicea, vremelnică cu care erau însărcinați mai exclusiv numai mădularii din trépta boerilor de ném.

In ceea ce privesce ănsă drepturile și privilegiurile de care se bucurau boerii români și îndatoririle la care eraŭ supușĭ, pe aceste timpuri anterióre lui Stefan cel Mare, nu scim de cât fórte puțin.

Pe lîngă dreptul la o parte din munca locuitorilor de pe moșiile lor pe care am vĕḑut că'l aveau boeriĭ în virtutea actului de danie domnesc, ei se maĭ bucuraŭ de scutirea *birului* și a unor obligațiuni care se prestau în natură, ca caratul și altele la care erau supușĭ ceilalțĭ locuitori. [1]) Dar dacă boerul era scutit de acéstă dare și de aceste obligațiunĭ personale în ceea ce privesce moșia sa, pe aceste timpurĭ, în deosebire de nobleța feodală care era scutită în acéstă privință, el era supus tuturor celorlalte dări și obligațiuni în vigóre, administrative, fiscale și judiciare, afară de casurile speciale în care fusese anume scutit de domni de totalitatea saŭ de parte din aceste dări și obligațiuni. Domnii, spre a favorisa pe unii din boerii sĕĭ, dar mai cu samă mănăstirile le scuteau de unele sau chiar de tóte dările și obligațiunile domnesci [2]) Pe lîngă aceste

1. De și nici un document, maĭ cu sémă pentru timpurile aceste, nu constata scutirea boerilor de bir și de aceste obligațiunĭ, pentru motivele indicate de *Xenopol*, Ist. Rom. 11,228, maĭ cu sémă modul plățiĭ birului anume după *cislă*, adică impus pe o comunitate, suntem de părere că boeriĭ se bucurau de acéstă scutélă.

2. *Xenopol*, Ist. Rom. 11, p. 226 ḑice că n'am ave doveḑi că în timpurile vechĭ boerii ar fi fost supuși acestor dărĭ. Apoĭ cea maĭ bună do-

privilegii unii din boeri dobândeau chiar de la domni dreptul de propria judecată locală asupra locuitorilor lor [1]). In fine, după obiceiul pământului, boerii aveau un drept mai exclusiv la ocuparea înaltelor dregătorii domnesci.

In ceea ce privesce obligațiunile lor, pe lânga dările și îndatoririle comune la care erau supuși afară de bir și în cas de scutire specială, îndatorirea principală a boerilor, pe acele timpuri, era acea de a merge la rezboiu de câte ori erau chemați de domn, după cum indică chiar numele lor care, după cum am vĕzut vine de la cuvântul slav *boj* adecă rezboi.

Aceste sunt puținele noțiuni ce am putut culege din documentele remase din aceste timpuri în privința drepturilor, privilegiurilor și obligațiunilor boerilor, acéstă clasă care a fost factorul cel mai însemnat, după domn, din istoria Românilor, mai cu samă pe acele timpuri, când ceilalți locuitori atât din lipsă de mijlóce cât și de cultură și din causa stărei lor de atârnare de stăpânii lor, boerii, nu luau mai nici o parte directă în mersul afacerilor publice, mărginindu-se numai în timp de rezboiu, dar atunci cu îmbelșugare, a da contribuțiunea lor de sânge pentru apararea moșiei stremoșesci. In mâna boerilor era întrĕga sórtă a țerilor române, ei luau partea cea mai hotăritóre în conducerea tuturor trebilor țerei, dispunĕnd chiar adeseorî de tronul țerei, prin rezvrătirea și resturnarea domnilor, cari, neținênd seamă de sfatul lor, abusau de puterea lor și calcau în picióre obiceiurile pământului séu cari și adese ori nu le conveneau lor personal, fiind ast-fel causa crânceneelor lupte necontenite care sângerau și slăbeau țerile lor, dar, în schimb, la nevoe, sciind a lupta și muri vitejesce pe câmpul de batae contra dușmanului din afară, pentru apararea patriei.

Țĕranii. Acéstă clasă, cea mai numerósă, era formată de locuitorii de pe moșiile domnesci, mănăstiresci și boerasci. Ei erau supuși, după cum am vĕdut, în cea ce privesce o parte din munca lor stăpânului moșiei pe care locuiau, fie domnului, fie mănăstirei, fie boerului, fără a pute determina ânsă felul și cantitatea de muncă datorită. Adese ori ei erau supuși și în

---

vadă resultă din casurile speciale în care boerii erau anume scutiți de dări, cea ce dovedesce că regula era obligațiunea de a te plăti. Vedĭ uricul lui Dan din 1430, *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 73.

1. *Hasdeu*, I, 1, 131. Crisov din 1433.

privința persónei lor fie egumenului mănăstirei fie boerului care obținuse de la domn dreptul de proprie judecată locală [1]). O chestiune foarte grea de hotărît este acea de a se sci dacă acești locuitori eraŭ numai nisce usufructuari [2]), séu dacă aveaŭ un drept óre care de proprietate asupra unui petec de pămênt. După noi nu încape nici o îndoială cum că țéranii pe acele timpuri nu erau numai nisce simpli usufructuari ci aveau un drept de proprietate asupra unei óre care bucăți de pămînt, dar nu un drept de proprietate absolută, ci un drept pe proprietate stirbit prin șerbirea muncei lor. Căci dovada invederată despre acésta o găsim în faptul că, chiar mai în urmă, deja pe timpurile când țéranul căduse în șerbire sub denumirea de *rumân* în Muntenia și *vecin* în Moldova, tot nu perduse încă dreptul lui de proprietate asupra părții lui de *ocină*, după cum vom vedea când vom trata despre șerbirea țéranului [3]). Cu atît mai mult dar e natural ca țéranul din acésta epocă când nu ajunsese încă într-acea stare de șerbie să fi avut și el acelaș drept de proprietate asupra ocinei sale.

In deosebire de boeri, cari erau scutiți de această dare, țeranii erau supuși plății birului precum și deosebitelor dări și obligațiuni administrative, fiscale și judiciare afară de acei țerani de pe moșiile monăstiresci și boeresci cari fusese scutite anume de parte séu de totalitatea acestor dări și obligațiuni. Afară de aceste dări și obligațiuni, țéranii, ca și boerii și în deosebire de mai târdiu când românii și vecinii erau scutiți de óste, erau datori să mérgă la rezboi [4]). Din contra pe acele timpuri rezboinice să punea atâta preț pe contribuțiunea de sânge încât în deosebitele acte domnesci prin care unele sate mănăstiresci séu boieresci erau scutite de tot felul și chiar de totalitatea dărilor și obligațiunilor administrative, fiscale și judiciare, nu beneficeaŭ de acéstă scutire în privința îndatorirei militare care era expresamente exclusă din acele scutiri [5]). Și tocmai acéstă obligațiune generală a lăcut timp îndelungat tăria și mărirea țerilor române.

1. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 97 și 132 și multe alte crisóve.
2. *Radu Rosetti*. Despre clasele originale din Moldova și Revista Nouă de Hasdeu, anul 1, 1888 No. 12.
3. *Xenopol* Ist. Rom. II, p. 427-448 în capitolul intitulat: Elementele sociale.
4. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 153. Crisovul luĭ Petru II din 1448.
5. Fóea Societății Românismul 1870, p. 156 ap. *Xenopol*, Ist. Rom. II, p. 438 și *Ulianitzki*, p. 95.

Târgoveții. De și, pentru timpurile aceste nu găsim în documente nicĭ o mențiune despre acéstă clasă de locuitori de prin orașe, este natural că ei să fi fost supuși acelorași dări și obligațiuni ca și țeranii cu deosebire că ei se bucurau de o deplină libertate nu numai în privința persónei dar și în privința muncei lor [1]).

Robii. Chiar din cele dintâi timpuri ale existenței statelor române găsim atât în Muntenia cât și Moldova, *Țiganii* și *Tatarii* reduși la starea de sclavi séu robi [2]). Acei din urmă erau remășițele Tatarilor cari fusese respinși tocmai dincolo de Nistru. Iară acei dintâi sunt acel problematic popor care, după o părere greșită care a avut lung timp curs la noi, nu s'ar fi aratat în Muntenia și în Moldova decât pe timpul lui Alexandru cel Bun [3]) pe când îi găsim deja în Muntenia pe la anul 1387 [4])- In Moldova îi găsim menționați pentru prima óră pe la anul 1428 [5]). Atât Tatarii cât și Țiganii erau proprietatea domnilor, cari îi dăruiau fie mŏnăstirilor fie boerilor. Tatarii și Țiganii domnesci aveau propriile lor căpitenii, chemate *soldan* la Tatari [9]) și cheneji la Țigani [7]).

Moșnenii séu Rĕdĕșii. Afară de acele patru clase sociale, boerii, țĕranii, tîrgoveții și robii trebuie să amintim și clasa moșnenilor séu rĕdĕșilor, despre existența cărora de și nu găsim, pentru aceste timpuri anteriore lui Stefan cel Mare, nici o urmă în documentele țerii, totuși începuturile acestei clase trebuie căutate deja în acéstă epocă.

Este o idee cu totul greșită de a crede cum că mica proprietate a *moșnenilor* în Muntenia și a *rĕdĕșilor* în Moldova ar fi existat înaintea constituirei acestor țeri séu ar fi fost înființată de cătră întemeietorii Munteniei și Moldovei [8]), și că moșnenii și rădășii de ați ar fi coborîtorii direcți ai țacelor mici proprietari funciari. Căci alt-fel cum se face de nu găsim în nici un act vre-o mențiune directă séu indirectă despre acéstă mică proprietate? Dar dacă acéstă lipsă n'ar fi încă o dovadă în-

1. St. *Cantemir*, Descrip. Mold. p. 130—131.
2. *Wieckenhauser*, Moldavița, p. 55 Uricul lui Alexandru cel Bun din 1402.
3. *M. de Kogălniceano*, Histoire de la Valachie I. 114.
4. *Hasdeu*, Arh. ist. II, 191, Uricul lui Mircea 1 din 1387.
5. ibid. I, 122. Uricul lui Alexandru cel Bun.
6. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 2, 12 crisovul luĭ Alexandru cel Bun din 1410.
7. ibid. I, 1, 122, Uricul luĭ Alexandru cel Bun din 1428.
8. *Bălcescu*, Munc. agric. în *Magasin istoric*, vol. II, p. 232. *Xenopol*. Ist. Rom. II, 229.

destulătóre, apoi este o dovadă și mai puternică despre neteimeinicia acestei păreri. Din examinarea actelor de proprietate ale moșnenilor și rĕdĕșilor de adi cât și din acele ale moșiilor care în trecut au fost moșnene séu rĕzĕșesci suntem nevoiți a ajunge la o conclusiune cu totul opusă existenței proprietății mici [1]). Din aceste acte se constată în modul cel mai deslușit că petecul de moșie stăpânit de moșnénul séu rĕdĕșul de adi nu este decât o porțiune din o moșie mare care fusese dăruită séu confirmată unui singur individ, séu la mai mulți frați, dar tot-déuna unei singure familie. Mai în tóte casurile moșia dăruită séu confirmată este un sat și are prin urmare un caracter boieresc séu senioral, adică că fusese dăruită unui individ care prin faptul acestei donațiuni a unui sat devenise un stăpîn privilegiat cu drepturi asupra locuitorilor din satul și de pe moșia sa, într'un cuvênt un boer. Și moșnenii și rĕdĕșii de adi, stăpânii deosebitelor părticele din acea moșie nu sunt decât coboritorii acestui boer, reduși, în urma împărțirilor succesive, la trépta de mici proprietari neprivilegiați și ne mai având însușirea de boer, iară nici de cum coboritorii acelor moșneni și reșeși închipuiți de dinaintea descălecării.

Căci, dacă, cum am spus, cu viéța patriarcală a boerilor de pe acele timpuri și cu gusturile lor modeste, moșiile dăruite de domni nu prea eșeau din patrimoniul némului boerilor cărora fusese dăruite, fie prin vĕndare séu alt-fel, ele erau fatalmente micșorate prin împărțirile succesive la care erau supuse între moșcenitorii acelor boeri până ce erau reduse la o parcelă de tot mică. De óre-ce ânsă moșia dăruită, în cele mai dese casuri, era un sat, în urma împărțirilor succesive, pe de o parte, după o curgere de timp mai mare séu mai mică, nu mai remânea pe partea fie-căruia decât un numer cu totul neinsemnat de țerani séu și nici unul, ne mai dispunênd dar din una din condițiunile esențiale a însușirei de boer, iară pe de alta proprietarul parcelei sub povara greutăților materiale și prin traiul în mijlocul sătenilor se țărănise, și din boer acest proprietar era redus la starea de moșnén séu rĕdĕș. Acesta era dar un țeran liber, care, deși supuși acelorași dări și obligațiuni

1. *Radu Rosetti*, Clasele agricole în Moldova în Revista Nouă de B. P. Hasdeu, anul II, No. 5.

ca și locuitorii de pe moșiile domnesci, mănăstiresci și boieresci, era ânsă absolut liber nu numai în privința persónei dar și a muncei sale.

Dacă, prin urmare, din moșii mari, în urma împărțirilor succesive, parcelele actuale ale moșnenilor și răzășilor sunt în genere fórte mici, apoi, după părerea acelora cari susțin că moșnenii și rĕzășii de ași ar fi urmașii unor mici proprietari dinainte séu din primele timpuri ale existenței țĕrilor române, parcelele lor ar fi fost reduse la o lățime atât de minimă încât pe ele n'ar putea exista nici macar o căsuță.

Deși, cum am spus, nu găsim în nici un document din aceste timpuri mențiunea existenței moșnenilor séu a rĕzĕșilor, nu încape îndoiélă că acéstă clasă a trebuit, prin forța lucrurilor, în urma împărțirilor efectuate deja în acéstă epocă, în restimpul de aprópe un secol și jumătate de la descălecare și până la Stefan cel Mare, să încépă deja a se forma pe aceste timpuri.

De acea ne oprim aci remânênd a caracterisa cu mai multă precisiune și cu mai multe amĕnunte acéstă clasă a moșnenilor séu a răzășilor în epoca următóre.

Vom adăogi numai că este evident că cu cât hotarele acelor moșii au fost mai mici, cu atât mai repede, în urma divisiunilor succesive, s'a operat transformarea lor în pământuri moșnene séu răzășesci.

5. STAREA ECONOMICA

Finanțele. După cum am vedut. pe aceste timpuri, nu existà deosebirea între veniturile țerei și acele ale domnului. Acesta percepea mai ântâi de tóte *birul*, adică darea personală de care nu erau scutiți de cât boerii, apoi *decimi* anume de pe céra și de pe vinul[1]) din țéra întrégă de la ori-ce locuitor fără deosebire. Tot de pe averea tuturor locuitorilor fără deosebire se luau *oieritul*, *porcăritul*, *albinăritul*, o dare deosebită de decimea cerei, *găletăritul*, adică darea pe cereale, *vinăriciul* darea crâșmelor, deosebită de decimea vinului, *posada*, adică darea pentru întreținerea garnisónelor de prin cetăți și *ilișul*[2]).

In afară de aceste dări domnul percepea și veniturile *vămilor*. Taxele vamale se percepeau pe acele timpuri nu numai ca astădi o singură dată la intrarea mărfurilor în țéră, ci de mai multe ori mai în fiecare oraș atât la intrarea mărfurilor cât și la eșirea lor din țéră.

Domnul mai avea și venituri din deosebitele amenzi judecătoresci ca *glóbele* pentru omor și răpire de fete[1]).

Comerciul. Ca și înaintea descălecarei, Românii nu încetară timp îndelungat, și după înființarea statelor române, vécuri întregi încă, a se îndeletnici mai cu sémă cu crescerea vitelor, lăsând culturei pământului un rol cu totul secundar. De acea, în acéstă periódă a istoriei naționale, cerealele nici nu constituiau un articol de export, după cum resultă din împrejurarea că în nici un tratat comercial din aceste timpuri, nici din Mun-

---

1. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 101 și 113. Uricele lui Alexandru cel Tenăr din 1452 și a lui Petru Ii din 1447.

2. ibid. I, 1, 97, 73 și 153. Uricele lui Mircea cel Bătrîn din 1399, al lui Dan II din 1430 și a lui Petru al II din 1448.

tenia, nici din Moldova, nu găsim cerealele trecute printre articolele care se exportau din aceste țeri. Cerealele nu erau cultivate de cât în cantitatea necesară consumațiunei interióre. Și aci este de notat că înaintea introducerii porumbului în țerile române, basa hranei poporului nu era grâul, ci meiul[1]).

Articolele principale de export erau vitele cornute, porci, oi, capre. precum și pieile brute ale acestor animale și ale animalelor selbatece ca vulpi, lupi, cerbi și veverițe. Pe lângă aceste articole mai trebuiesc menționate pesce, miere, céră, vin și sare[2]). Exportul din țerile române se făcea mai cu sémă în Polonia, Ungaria și țerile tătăresci, dincolo de Nistru. In schimb aceste țări importau diferite articole în Muntenia și în Moldova. Polonia importa mai cu sémă atât în Moldova cît și în Muntenia, ba chiar și în Ungaria prin Moldova, postavurile sale precum și córde de arc și sábii. Marfa tătărésca se compunea de matasării, piper și alte de ale băcănii. Din Ungaria se aducea cu deosebire argintul ars[3]).

Cel ântâi tratat comercial cunoscut este acel încheiat de Vladislav I, domnul Munteniei, cu Sașii din Brașov la Argeș în 14 Ianuarie 1368[4]). Din cuprinsul acestui act se vede însă că deja înainte exista alt tratat comercial pe care îl modifică în unele puncte stipulând, între altele, că în cea ce privesce desfacerea sèu cumpararea de mărfuri în Muntenia să aibe a plăti aceleași dări pe care le plăteau și mai înainte. Pe lângă aceste taxe noul tratat prevedea și unele taxe noue de plătit pentru transitul mărfurilor, anume doue trei decimi, una la intrare la Câmpulung sèu în orașul cel mai apropiat, și alta la intórcere într'o localitate în apropiere de Dunăre. Dacă exportul se efectua anume prin Braila taxa nu se plătea de cât o singură dată fie la intrare fie la intórcere. In fine prin acest tratat Brașovenii erau scutiți de o taxă înființată de curînd la Slatina.

Obligațiunea impusă Brașovenilor de a plăti o taxă pentru exportul mărfurilor prin Brăila era o derogațiune de la privilegiul lor obținut în 1358 de la Alexandru I. predecesorul și

1. *Kurz*, Magazin f. Ist. Gerch. II. 76. „ille populus pane ex milio vacitur.“
2. *Venelin*, 122. Crișov din 1480.
3. Vezi deosebitele tratate comerciale.
4. Cf. pag. resp.

părintele lui Vladislav I, privilegiu după care ei avéu dreptul de a trece liberi și neînpedecați de nimene cu ori ce marfă prin teritoriul muntenesc cuprins de o parte între rîurile Prahova și Ialomița până la varsarea acesteia în Dunăre și riul Buzeu de altă parte până la varsarea Seretului în Dunăre [1]).

Acest privilegiu fu confirmat din nou de Mircea cel Bătrân în anul 1395 [2]). In genere se vede că Mircea a căutat a favorisa comerciul cu străinătatea prin tot felul de inlesniri vamale. Căci tot el încheiă un tratat comercial cu Polonia și Lituania prin care scutea pe negutitorii acestor țeri de tóte taxele vamale, afară de una singură de plătit la descarcarea în Tîrgoviștea, invoindu-le libera circulațiune prin tóte orașele, schelele și dispunênd ca acolo unde vămile eraŭ arandate particularilor, aceștia să pună suma de plătit în socotéla domniei. Singura restricțiune impusă acestor negutitori era facultatea pe care ș'o reserva domnul de a cumpăra mai întâi el din marfa cea ce avea trebuință [3]).

In 1439 Vlad Dracul restrînse acest privilegiŭ dispunênd ca negutitorii poloni precum și cei moldoveni să aibe a plăti de aci înainte nu numai taxele vamale ca și supușii sei, dar să mai plătéscă și o taxă specială de 2 fiorini ungurești de car la Rîmnic [4]).

In Moldova cel dintâi tratat comercial cunoscut este acela al lui Alexandru cel Bun încheiat în 1407 cu negutitorii Leopolitani în 1407, prin care acest domn micșora în favórea lor taxele vamale pe care le plăteau în virtutea unui tratat anterior, încheiat de un predecesor al lui, de și nu se scie de care anume. Este însă fórte probabil că tratatul comercial a fost încheiat deja de Petru I după ce recunoscuse suzeranitatea regatului polon.

După tratatul din 1407 vama principală era la Sucéva. Aci se plătea pentru postavuri o taxă de 3 groși de la 1 grivnă. Postavuriie nu putéu fi desfăcute de cât numai la Sucéva, iar nu și în celelalte orașe. Marfa tătărésca se putea cumpara de

1. Cf. pag. 84.
2. Cf. pag. 116.
3. *Hasdeu*, Arh. ist. I, 1, 3, Tratatul este fără dată.
4. Cf. pag. 146.

negu̧ţitorii poloni, spre a o importa în Polonia, nu numai în Sucéva, dar în ori-ce oraș al Moldovei. In casul acesta însă se plătea nu numai 2 groși de la 1 grivna la locul cumpărării, dar și cele 3 groși de la 1 grivna la Sucéva. Pentru mărfurile cu destinație în țerile tătăresci taxa se plătea nu *ad valorem* ci după greutate, și anume câte 1 rublă de argint de la 12 cântare la Sucéva, 30 groși la Sucéva, 30 groși la Iași și 1/2 rublă la Cetatea Albă, iar mergênd prin Tighina se plătea aci vama Cetății Albe, afară de plata trecătórei și a strajei încă 12 groși de car.

Pentru exportul postavurilor în Muntenia se plătea la Sucéva de la 1 grivnă 3 groși și la Bacău 2 groși, iar în Ungaria aceași taxă la Sucèva, și de la 1 grivna 1 1/2 gros la Baia și aceași taxă la Moldovița, în direcțiunea Bistriței din Ardél, iar în direcțiunea Brașovului, taxele de la Baia și de la Moldovița, se plăteau la Trotuș. Pentru mărfurile aduse din Muntenia, ca piper, lână, se plătea la Bacău 1/2 rublă argint de la 12 cântare, și 1 rublă la Sucéva, iară pentru acele importate din Ungaria se plătea de la 1 terhat câte 2 groși în Moldovița, 2 groși la Baia séu la Trotuș, și 2 groși la Bacău.

Pentru vitele exportate din țéră la Lemberg se plătea la Sucéva câte 1 gros de vită cornută, idem de 10 porci, de 10 oi, de 100 veverițe, și 6 groși de la 1 cal séu épă; 10 groși de 100 vulpi, 4 groși de 100 piei brute de oaie, 2 groși de 100 piei de miel, și 15 groși de 100 piei de bou séu vacă.

Taxele exportului vitelor la Tatari erau mai urcate. De pe vita cornută se plătea la Sucéva 4 groși, la Iași 2 groși și tot atâta la Tighina, 60 groși de 100 oi la Sucéva, 30 la Iași și tot atâta la Tighina.

Dacă cumpărătura vitelor séu animalelor selbatece se făcea în alte orașe, și nu la Sucéva, se plătea în orașul cumpărăturei câte 1 gros de vită cornută, tot atâta de la 10 porci séu 10 oi, și 10 groși de la 100 piei de bou, 2 groși de la 100 piei de oaie, și 1 gros de la 100 piei de miel. In casul acesta se lua o mărturie sigilată despre plata efectuată și pe basa acestei nu se mai plătea vama la Sucéva.

In sfêrșit acest tratat comercial oprea anume exportul jderilor, argintului, a cerei precum și a cailor moldovenesci cei

buni, pe când exportul cerei și a cailor din Muntenia era permisă.

In 1433 domnul Moldovenesc Iliaș I încheiă un tratat comercial și cu Sașii din Transilvania prin care se stipula că pentru exportul vitelor din Moldova se vor plăti 2 groși de vită și 6 groși de cal, adică taxa îndoită pentru vite de acea pe care o plăteau negutitorii poloni [1]).

1. Hasdeu, Columna lui Traian, Bucuresci 1874 No. 3 p. 52.

6. LITERATURA

Ca și înainte de înființarea principatelor, și în acéstă perióda, limba bisericéscă și oficială era cea veche slavonă. Atât cărțile bisericesci cât și uricele domnesci care au ajuns până la noi din acéstă perióda sunt tóte scrise în acéstă limbă. Cea mai veche carte bisericéscă cunoscută este o Tetravanghelie scrisă pe pergament de Nicodim, vestitul călugĕr și egumen al mănăstirei Tisména, în anul 1405 și care se păstrează la acéstă monăstire într'o cutie legată cu catife [1]) Ca și pentru biserică și stat limba slavonă a fost adoptată și pentru literatura profană care se compunea pe acele timpuri exclusiv numai din scrieri séu mai bine dicênd însemnări despre istoria țerei. Căci începuturile istoriografiei nóstre datéză din acéstă perióda.

Cel mai vechiu Letopiseț moldovenesc este așa disul Letopiseț de la Bistrița, de óre-ce el a fost scris după tóte probabilitățile la monăstirea Bistrița de lângă Némț, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun [2]).

Cel mai vechiu cronicar al Munteniei a fost boerul Murgu trăind în timpul domniei lui Dan II, pe la 1420; dar a căruia Letopiseț n'a ajuns până la noi decât prin citațiile imprumutate din opera sa în scrierea ragusunalui Lucari publicată la Veneția în 1605 [3]).

Afară de aceste producțiuni literare istorice mai trebuiesc

---

1. Gr. Tocilescu, Raporturi asupra citor-va mănăstiri etc. Bucuresci 1887 p. 76.

2. *I. Bogdan*, Cronice inedite atingĕtóre de istoria Românilor, Bucuresci 1895.

3. *Sincai*, op. cit. p. 96.

amintite predicile și panegiricele scrise de Grigorie Țamblac între 1401—1407, precum și viéța Sântului Ioan cel Nou scrisă de acelaș călugĕr [1]).

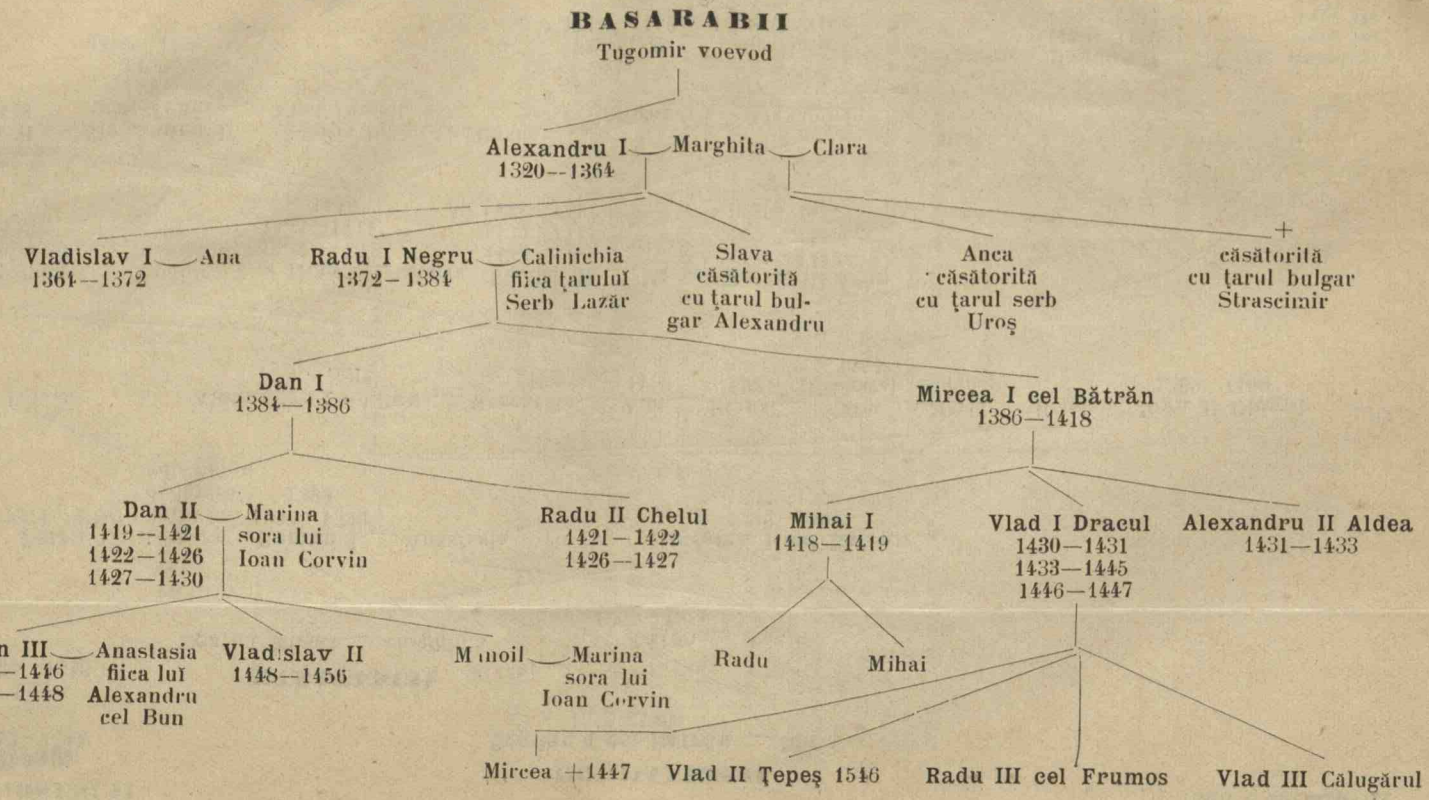
Aceste sunt, pe lângă copiile producțiunilor literaturei bulgare începênd din epoca țarului Simeon pastrate în manuscripte în mănăstirile nóstre, puținele producțiuni literare ce ne au remas din acéstă perióda.

---

1. *Episcopul Melchisedek*, Metropolitul Gregorie Țamblac, în Revista pentru istorie etc. de Tocilescu, anul II, vol. I, fasc. I.

Tablou genealogic și cronologic al domnilor Munteniei până la Vlad Țepeș

1320—1456

Tablou genealogic și cronologic al domnilor Moldovei până la Ștefan cel Mare

1342—1457

DRAGOSESCII

Dragoș
1342—1344

Sas
1344—1348

MUȘATESCII

Costea Mușat — cnéghinia

BOGDANESCII

Bogdan I cel Bătrân — Maria
1348—1365

Iuga I Coriatovici
1374

Laţcu — Ana
1365—1374

Petru I — +sora lui Vladislav regele polon
1374—1390

Roman I — Anastasia
1392—1393
1399

Ștefan I cel Bătran
1390—1392
1393—1399

Ivașcu

Alexandru I cel Bun — Margareta — Ana — Stana — Maria (Ringala) — Maria (Marina)
1400—1432
+ 1409
+1419
+1433
+1454

Bogdan

Iuga II Ologul
1399—1400

Roman
+ înainte de 1409

Vasilin
+ înainte de 1408

Iliaș I — Maria
1432—1433
1438—1444
+ 1445

Ștefan II — Maria
1433—1435
1438 - 1444
1444—1447

Petru III Aron
1451—1452
1454—1455
1455—1457

Roman II
1447—1448

Alexandru II cel Tănăr
1449:
1450:
1452—1454

+soția lui Vlad Dracul

Anastasia

Alexandru

Alexandrina

Iliaș

Petru II — +sora lui Ioan Corvin
1448—1449

Alexandru

Bogdan II — Maria
1449—1450
1450—1451

Anastasia sora lui Dan III

Ștefan IV cel Mare
1457—1504

Ștefan III
1449

Ciubăr-Vodă—1449

INDREPTĂRI

p. 66: Admisesem versiunea lui Hasdeu după care Alexandru Basaraba ar fi fost ginerile lui Ivancu Basaraba. Iorga [1]) a aratat fórte bine confusiunea făcută de Hasdeu. Ţarul Alexandru, fiul lui Mihail, ţarul Bulgarilor ţine în căsătorie pe Slava fiica domnuluĭ muntenesc căruia cronicele serbesci îĭ dic *Ivancu* Basaraba. Acest Ivancu ănsă, nu este, după cum admite Iorga, alt domn de cât Alexandru ci chiar Alexandru, după cum am aratat la pag. 66 nota 1. Numele de Ivancu, dat de cronicile serbescĭ, este numele domnesc de „Ioan" pe care îl purtau domnii românĭ. Ast-fel pe pétra mormêntului lui Alexandru cetim: „*Io.* Nicolae Alexandru Voevod" p. 68 trebuesc șterse cuvintele din linia a treia: „fostul seu cumnat" și cuvintele din liniele 16—17: „póte din causă că relaţiunile dintre Muntenia și Serbia se înăsprise în urma izgonirei sorei sale de către soţul ei ţarul Ștefan Uroș Milutin." Acest ţar nu ţinea în căsătorie pe sora lui Alexandru ci pe féta lui Litén-Vodă deși nici acéstă versiune nu este tocmai sigură [2]).

p. 69. trebue rectificat în sensul că nu pretinsul socru al lui Alexandru I, Ivancu Basaraba, care nici n'a existat, ci însuși Alexandru I a condus óstea munteană în lupta de Velbusd

p. 79. în loc de Slava trebue cetit Anca

p. 140. în loc de „pentru a doua óră" trebuie cetit „pentru a treia óră."

1. N. Iorga, Studiĭ și Docum. p. II.
2. ibid. LVI.

TABLA DE MATERIE

	Pagina
Precuvêntare	VII
Cuvênt introductiv de Mihail Kogălniceanu	XI
De la părăsirea Daciei de Aurelian până la întemeiere statelor romane	3
Voevodatele slavo-romane dincolo de Carpați	17
Voevodatele române dincóce de Carpați	23
Caracterul Romanilor	51
Starea socială și politică	53
Despre comerciul Romanilor	57
Despre limba și literatura Romanilor	59
Predecesorii lui Mircea I cel Bătrân	65
Mircea cel Bătrân	101
Urmașii lui Mircea cel Bătrân	133
Predecesorii lui Alexandru cel Bun	159
Alexandru cel Bun	187
Urmașii lui Alexandru cel Bun	207
Tablou genealogic al domnilor Munteniei	283
Tablou genealogic al domnilor Moldovei	284
Indreptări	285

VERIFICAT 2007

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

VERIFICAT 2017